ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця

на правах рукопису

СЕГЕДА ОЛЬГА ОЛЕГІВНА

УДК (327:477):(536.4+536.8+536.2)

ДИСЕРТАЦІЯ

РОЛЬ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У РОЗВИТКУ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З КАТАРОМ, КУВЕЙТОМ ТА ОБ'ЄДНАНИМИ АРАБСЬКИМИ ЕМІРАТАМИ

Спеціальність 052 Політологія
Галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії з політології

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.
_____ Сегеда О. О.

Науковий консультант: Ягодзінський Сергій Миколайович – доктор філософських наук, професор

Івано-Франківськ – 2023

АНОТАЦІЯ

Сегеда О.О. Роль публічної дипломатії у розвитку двосторонніх відносин України з Катаром, Кувейтом та Об'єднаними Арабськими Еміратами. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія (галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки). – Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2023.

У дисертації досліджено роль публічної дипломатії у двосторонніх відносинах України з Катаром, Кувейтом та Об'єднаними Арабськими Еміратами (далі - ОАЕ). З'ясовано, що вона полягає в створенні й підтримці позитивного іміджу України в субрегіоні Затоки, де уявлення про Україну є фрагментарним та спотвореним російською пропагандою. Системна увага до публічної дипломатії здатна посилити зовнішньополітичні позиції України в Катарі, Кувейті та ОАЕ. Що досконалішою буде практика публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ, то міцнішими будуть засади для економічного та стратегічного партнерства з цими аравійськими монархіями. Вагомість публічної дипломатії як інструменту зовнішньої політики розуміє й політичний істеблішмент України: про це сигналізує нещодавній активний розвиток стратегії публічної дипломатії та її інститутів. Однак ігнорування деяких системних проблем публічної дипломатії України (кадрових, фінансових, координаційних) неодмінно гальмуватиме подальше вдосконалення публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ.

Розглянуто наявні визначення й напрями публічної дипломатії в контексті її історичного розвитку. Виявлено, що явище публічної дипломатії як специфічного виду зовнішньополітичної діяльності із залученням іноземної громадськості виникло у США у XX ст. та пройшло певний шлях становлення від сприйняття в якості відкритої (не кулуарної) дипломатії, пропаганди та розбудови зв'язків з іноземною громадськістю до двосторонньої комунікації з іноземною громадськістю на взаємовигідних засадах. В Україні розвиток публічної дипломатії скеровує відповідна Стратегія МЗС України, яка виокремлює 7 її напрямів –

культурної, економічної, експертної, науково-освітньої, кулінарної, спортивної та цифрової дипломатії. Сформульовано таке визначення публічної дипломатії: це складова стратегічних комунікацій держави та її «м'якої сили», а саме система двосторонніх комунікацій держави з громадськістю інших країн, побудована на цифрових інноваціях та синергії державних і недержавних акторів, націлена на спонукання іноземної громадськості до підтримки зовнішньополітичних цілей держави – суб'єкта публічної дипломатії.

Зіставлено досвід становлення й розвитку публічної дипломатії в Україні, Катарі, Кувейті та ОАЕ. Встановлено, що мета і завдання публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ є схожими. Боротьба з фейками в міжнародному інформаційному просторі споріднює українську публічну дипломатію з катарською (особливо в період гарячої фази міжаравійської кризи). Унікальною рисою публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ є надання міжнародної гуманітарної допомоги, тоді як Україна виступає її реципієнтом. З'ясовано, що розвиток публічної дипломатії України, Катару та ОАЕ вступив в активну фазу в 2015–2017 рр.. Кувейт – єдина з досліджуваних країн, що не виявила системного інтересу до покращення свого міжнародного іміджу інструментами публічної дипломатії, про що свідчить хаотичність та низька ефективність докладених щодо цього зусиль. Доведено, що каталізатором розвитку публічної дипломатії України, Катару та Кувейту була криза національної безпеки (вторгнення Іраку в Кувейт у 1990 р., вторгнення РФ в Україну в 2014 р., міжаравійська криза та блокада Катару в 2017 р.). Для ОАЕ стимулом розвитку публічної дипломатії стала необхідність підтримати амбітну зовнішню політику країни. Засвідчено різну результативність публічної дипломатії досліджуваних нами країн: низьку для Кувейту, високу для Катару, ОАЕ (які є регіональними конкурентами на полі «м'якої сили», хрестоматійним прикладом зміцнення міжнародного іміджу засобами публічної дипломатії) та України, хоча матеріально-ресурсна база країн Затоки та України суттєво відрізняється. Водночас інтелектуальна, креативна та методологічна складові публічної дипломатії України, Катару й ОАЕ мають чимало схожих позитивних рис.

Визначено, що спільною для Катару, Кувейту та ОАЕ перешкодою в контексті розвитку публічної дипломатії є системні проблеми з захистом прав та свобод іноземних працівників. В Україні основною проблемою розвитку публічної дипломатії залишається брак фінансування та галузевих фахівців. Іншою спільною проблемою для публічної дипломатії України та Кувейту є недосяжність певних цілей, зазначених у відповідних стратегіях. У Кувейті перешкодою виступає відсутність мотивації у керівників та виконавців, а в Україні – невідповідність окреслених цілей наявним фінансовим та кадровим ресурсам.

Проаналізовано політичний, економічний та стратегічний виміри співпраці України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ. З'ясовано, що політичний вимір співпраці України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ впродовж останніх 30 років характеризується помірною активністю з тенденцією до розширення політичного діалогу. Встановлено, що відколи Росія розв'язала війну проти України, Катар, Кувейт та ОАЕ не засудили належним чином Росію як агресивного порушника міжнародного права, хоча зазвичай ці країни закликають сторони будь-якого міжнародного конфлікту дотримуватися норм міжнародного права (зокрема гуманітарного). Виявлено нереалізований потенціал з точки зору стратегічного та, як наслідок, економічного вимірів співпраці України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ. Несистемний підхід до субрегіону Затоки (внаслідок 30-річної відсутності зовнішньополітичної стратегії) стримував ефективність української дипломатії в Катарі, Кувейті та ОАЕ. До ключових викликів належать постановка завищених цілей на наявні ресурси для їх реалізації, а також хибні стереотипні уявлення про фінансову політику заможних Катару, Кувейту та ОАЕ.

Схарактеризовано феномен публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ. Виявлено, що пріоритетні виміри культурної, економічної, цифрової та меншою мірою науково-освітньої дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ засвідчили посередні результати з точки зору мети і завдань Стратегії публічної дипломатії МЗС України та високу продуктивність з точки зору наявних ресурсів. Непріоритетні виміри експертної, спортивної та кулінарної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ розвиваються повільно та спорадично, що відповідає

доступній українським дипломатам ресурсній базі. Показано, що фактор ініціативності та професійної мотивації суб'єктів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ (українських дипломатів) безпосередньо впливає на результативність іміджевої політики України в субрегіоні Затоки.

Схарактеризовано публічну дипломатію Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні. Встановлено, що вона представлена гуманітарним, освітнім та культурним вимірами, частково – спортивним та релігійним. Провідниками публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні переважно є посольства цих країн. З'ясовано, що найбільш розвиненим є напрям гуманітарної дипломатії трьох аравійських монархій в Україні, який передбачає надання допомоги вразливим верствам населення, сприяння в подоланні наслідків стихійних лих, війни тощо.

Виявлено, що практика публічної дипломатії України в аравійських монархіях є в рази інтенсивнішою та більш різноманітною з точки зору напрямів і реалізованих проєктів, тоді як помірна дипломатична активність Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні є ознакою того, що Україна не входить до переліку пріоритетних для них країн. Натомість, чимало проєктів публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні є багаторічними (стипендії для українських арабістів, фінансово-матеріальна допомога, дні культури, центри арабістики тощо), тоді як українські проєкти публічної дипломатії в Катарі, Кувейті та ОАЕ є короткостроковими та/або разовими.

З'ясовано, що синергія державних і недержавних акторів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах (дипломатів та діаспори) наразі є недостатньою, тому що наявні закони, концепції та програми не забезпечують дипломатів реальним інструментарієм для розбудови ефективної співпраці з діаспорою. Взаємодія дипломатів з громадами українців у Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах в контексті реалізації публічної дипломатії відбувається переважно завдяки власній ініціативі, професійній мотивації та готовності застосовувати особисті ресурси. Встановлено, що лише тандем, а не поодинокі зусилля, державних і недержавних акторів публічної

дипломатії України здатен якісно вплинути на досягнення цілей публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах.

Запропоновано звузити та конкретизувати пріоритети публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ відповідно до зовнішньополітичних цілей України та наявних ресурсів (посилити роботу в інформаційному полі Катару, Кувейту й ОАЕ, зосередитись на напрямі культурної дипломатії на підтримку України). Рекомендовано усунути штучно створені бюрократичні перешкоди в системі публічної дипломатії України, які блокують її розвиток (модернізувати процедуру отримання фінансування на заходи публічної дипломатії та звітування про освоєння коштів). Запропоновано скористатися певними успішними практиками європейської та американської публічної дипломатії в субрегіоні Затоки (наприклад, співпрацювати з місцевими фахівцями з питань публічної дипломатії, комунікацій тощо), що зменшить навантаження на систему публічної дипломатії України в умовах хронічних кадрових та фінансових проблем. Рекомендовано налаштувати дієву кадрову політику відповідно до визначених пріоритетів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ. Щодо цього сформовано ключові показники відбору та елементи підготовки дипломатів для роботи у сфері публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ.

Вперше зіставлено ґенезу й практику публічної дипломатії України з одного боку та Катару, Кувейту й ОАЕ – з іншого; проаналізовано публічну дипломатію Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні й запропоновано практичні шляхи оптимізації публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті й ОАЕ. Уточнено складові підготовки дипломатів з питань публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті й ОАЕ, а також проблематику синергії державних і недержавних акторів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті й ОАЕ. Набули подальшого розвитку визначення поняття публічної дипломатії та характеристика публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ.

Висновки та рекомендації автора стануть у пригоді при розробці навчальних курсів та посібників з близькосхідного треку зовнішньої політики України (для студентів-міжнародників, слухачів Дипломатичної академії України тощо). Також

результати дисертаційної роботи будуть корисними при підготовці українських дипломатів до довгострокових відряджень до Катару, Кувейту та ОАЕ. Матеріал дисертації становитиме цінність при опрацюванні субрегіональної стратегії публічної дипломатії України в країнах Ради співробітництва арабських держав Перської затоки.

Ключові слова: двосторонні відносини, Катар, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), публічна дипломатія, Україна.

SUMMARY

Seheda O.O. The Role of Public Diplomacy in the Development of Ukraine's Bilateral Relations with Qatar, Kuwait and the United Arab Emirates. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Doctor of Philosophy degree in specialty 052 Political Science (05 Social and Behavioral Sciences). – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, 2023.

The dissertation examines the role of public diplomacy in Ukraine's bilateral relations with Qatar, Kuwait and the United Arab Emirates (hereinafter – the UAE). It has been found that it deals with creating and maintaining a positive image of Ukraine in the Gulf region, where the perception of Ukraine is fragmented and distorted by the Russian propaganda. Sustained attention to the public diplomacy practice can strengthen Ukraine's positions in Qatar, Kuwait and the UAE. The more perfect Ukraine's practice of public diplomacy in Qatar, Kuwait and the UAE, the stronger prospects for the economic and strategic partnership with these Arabian monarchies are. Ukrainian political circles understand the importance of public diplomacy as a foreign policy tool: recent active development of the public diplomacy strategy and related institutions is a clear indicator of that process. However, some systemic problems of Ukraine's public diplomacy (lack of trained human resources, financial and coordination challenges) are still being ignored which will certainly hinder further improvement of Ukraine's public diplomacy in Qatar, Kuwait and the UAE.

The thesis considers various definitions and types of public diplomacy in the context of its historical development. It was revealed that the phenomenon of public diplomacy as a specific foreign policy activity engaging foreign publics, had arisen in the USA in the 20th century. First, public diplomacy was understood as open (not behind-the-scenes) diplomacy, but later on the notion was associated with propaganda and then transformed into relation building with foreign publics meaning bilateral communication on a mutually beneficial basis. In Ukraine, the development of public diplomacy is run by the Public Diplomacy Strategy of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, which encompasses 7 dimensions – cultural, economic, expert, academic, culinary, sports and

digital diplomacy. The following definition of public diplomacy was formulated: it is a component of the state strategic communications and its «soft power», namely, the system of two-way communications between the state and the public of other countries, built on digital innovations and the synergy of state and non-state actors, aimed at encouraging foreign publics to support your state's foreign policy goals.

The thesis provides a comparative analysis of diplomacy in Ukraine, Qatar, Kuwait and the UAE through the lens of its establishment and development. It has been found that the goals and objectives of public diplomacy of Qatar, Kuwait and the UAE are similar. Countering fakes in the international information field is what unites Ukraine's and Qatar's public diplomacy (especially during the peak of the Gulf crisis).

A unique feature of the public diplomacy of Qatar, Kuwait and the UAE is the provision of international humanitarian aid, while Ukraine acts as its recipient. The thesis revealed that public diplomacy in Ukraine, Qatar, and the UAE started to actively develop in 2015–2017. Kuwait is the only country under study that has not showed a systematic interest in improving its international image by applying public diplomacy tools, as evidenced by the chaotic and hardly effective efforts made in this regard. The thesis showed that the national security crises (the Iraqi invasion of Kuwait in 1990, the Russian war against Ukraine in 2014, the Gulf crisis and the blockade of Qatar in 2017) were a catalyst for the development of public diplomacy of Ukraine, Qatar and Kuwait. For the UAE, the impetus for the development of its public diplomacy was the need to support the country's ambitious foreign policy.

The research indicated different effectiveness of public diplomacy of the countries under study: low for Kuwait, high for Qatar and the UAE (regional competitors in the field of «soft power») as well as for Ukraine, although the financial facilities and resources of Ukraine's and the Gulf countries' public diplomacy are significantly different. At the same time, intellectual, creative and methodological components of public diplomacy of Ukraine, Qatar and the UAE demonstrate many similar features.

It has been found that a common obstacle for Qatar, Kuwait and the UAE in terms of public diplomacy development is systemic problems with the protection of foreign workers' rights. In Ukraine, the main problem of the public diplomacy development is

the lack of funding and trained field experts. Another common problem of Ukraine's and Kuwait's public diplomacy is overambitious goals, notwithstanding the absence of resources to reach it: in Kuwait, there is lack of motivation among top and middle management, while in Ukraine, there is lack of financial and qualified human resources.

The political, economic, and strategic dimensions of Ukraine's cooperation with Qatar, Kuwait, and the UAE were also analyzed. The political dimension of Ukraine's cooperation with Qatar, Kuwait and the UAE over the past 30 years showed moderate activity with a tendency of political dialogue activization. Since Russia launched a war against Ukraine, Qatar, Kuwait and the UAE have not properly condemned Russia as a blatant violator of the international law, although these countries usually call on the parties to any international conflict to adhere to the norms of the international law (especially humanitarian law). Taking that into consideration, strategic and, as a result, economic dimensions of Ukraine's cooperation with Qatar, Kuwait and the UAE proved to have huge unlocked potential.

Occasionally sporadic foreign policy towards the Gulf region (as a result of the 30-year absence of a respective strategy) restrained the effectiveness of Ukrainian diplomacy in Qatar, Kuwait and the UAE. Key challenges in this connection include setting unachievable goals as for the available resources, as well as groundless assumptions about the financial policies of wealthy Qatar, Kuwait, and the UAE.

The thesis describes a phenomenon of Ukraine's public diplomacy in Qatar, Kuwait and UAE. The dissertation revealed that cultural, economic, digital and, to a lesser extent, academic diplomacy of Ukraine in Qatar, Kuwait and the UAE showed mediocre results in terms of the goals and objectives set by the Public Diplomacy Strategy of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, but high productivity in terms of available resources. Expert, sports and culinary diplomacy of Ukraine in Qatar, Kuwait and the UAE is developing slowly and sporadically, which corresponds to the available resources. It is shown that professional motivation of public diplomacy actors (Ukrainian diplomats in Qatar, Kuwait and the UAE) directly affects the effectiveness of Ukraine's image policy in the Gulf region.

For the first time, public diplomacy of Qatar, Kuwait and the UAE in Ukraine is characterized. It is represented by humanitarian, educational and cultural dimensions, partly by sports and religious stand-alone projects. Main actors of Qatari, Kuwaiti and the UAE public diplomacy in Ukraine are their respective embassies. It has been found that humanitarian diplomacy is the most developed dimension among other public diplomacy activities of the three Gulf embassies in Ukraine. Qatari, Kuwaiti and the UAE humanitarian diplomacy in Ukraine involves assistance to the vulnerable society groups, victims of war, natural disasters etc.

The thesis showed that Ukraine's public diplomacy in Qatar, Kuwait and the UAE is much more intense and diverse, while moderate public diplomacy activity of Qatar, Kuwait and the UAE in Ukraine is a sign of Ukraine's non-priority status in the European vector of the Gulf countries' foreign policies. On the other hand, many of the public diplomacy projects of Qatar, Kuwait and the UAE in Ukraine are continuous (scholarships for Ukrainian Arabic language students, financial and material assistance, holding the days of culture, maintaining centers of Arab studies etc.), while Ukrainian public diplomacy projects in Qatar, Kuwait and the UAE are short-term and/or non-recurring.

The research suggests that the synergy of state (diplomats) and non-state (diaspora) actors of Ukraine's public diplomacy in Qatar, Kuwait and the United Arab Emirates is insufficient, because the existing laws, concepts and programs do not provide Ukrainian diplomats with an efficient toolkit for building effective cooperation with diaspora. The interaction of diplomats with Ukrainian communities in Qatar, Kuwait and the United Arab Emirates within the public diplomacy projects relies mainly on diplomats' own initiative, professional motivation and readiness to invest personal resources. It has been claimed that only a tandem of public diplomacy state and non-state actors is capable of qualitatively influencing the achievement of Ukraine's public diplomacy goals in Qatar, Kuwait and the United Arab Emirates.

The thesis justifies the need to narrow down and specify the priorities of Ukraine's public diplomacy in Qatar, Kuwait and the UAE in accordance with Ukraine's foreign policy goals in the Gulf region and available resources (key fields are media engagement

in the Qatar, Kuwait and the UAE information space as well as cultural diplomacy). It is recommended to eliminate artificial bureaucratic obstacles in Ukraine's public diplomacy system which block its development (modernize the funding and reporting procedures for public diplomacy activities). The research indicates certain successful practices of the European and American public diplomacy in the Gulf region (e.g., hiring local public diplomacy officers), which may be useful for Ukraine's public diplomacy system, constantly suffering from understaff and underfunding.

It is recommended to set up an effective staff training program in accordance with the identified priorities of Ukraine's public diplomacy in Qatar, Kuwait and the UAE. In this regard, the thesis highlights key selection indicators for candidates for public diplomacy positions in Qatar, Kuwait and the UAE and drafts general elements of a corresponding training program.

For the first time, the genesis and practice of Ukraine's public diplomacy is compared to that one of Qatar, Kuwait, and the UAE. Public diplomacy of Qatar, Kuwait and the UAE in Ukraine has been also reviewed as well as the optimization ways of Ukraine's public diplomacy in Qatar, Kuwait and the UAE. The definition of the public diplomacy concept and the characteristics of Ukraine's public diplomacy in Qatar, Kuwait and the UAE have gained further development.

The author's conclusions and recommendations will be useful when tailoring training courses and textbooks on Ukraine's foreign policy in the Middle East (for international relations students, students of the Diplomatic Academy of Ukraine etc.). Also, the results of the dissertation may be integrated into a special education program for Ukrainian diplomats to be posted in Qatar, Kuwait and the UAE. The thesis outcomes will also be insightful when developing the subregional strategy of Ukraine's public diplomacy in the GCC countries.

Keywords: bilateral relations, Qatar, Kuwait, United Arab Emirates (UAE), public diplomacy, Ukraine.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Сучасні процеси цифровізації в дипломатичній службі України та Кувейту. *Історико-політичні проблеми сучасного світу.* Чернівці: Чернівецький національний університет, 2020. Т. 42. С. 77–88. URL: https://mhpi.chnu.edu.ua/index.php/issues/article/view/249/217. DOI https://doi.org/10.31861/mhpi2020.42.77-88
2. Цифрова дипломатія України як елемент нової публічної дипломатії. *Політикус.* Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. 2020. С. 139–147. DOI https://doi.org/10.24195/2414-9616.2020-3.21
3. Політика Кувейту щодо України в контексті повномасштабного вторгнення Російської Федерації. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. №2(54). 2022. С. 27–39. DOI https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.2(54).264394
4. Висвітлення національно-визвольної війни України в кувейтських ЗМІ. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. Вип. 42, 2022. с. 328–337. DOI https://doi.org/10.30970/PPS.2022.42.43

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав, які включено до міжнародних наукометричних баз даних:

5. Educational dimension of public diplomacy: synergy of international and nation-wide educational projects. *The scientific heritage*. Budapest, 2020. P. 71–77.

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Current challenges of Ukraine’s public diplomacy. *Specialized and multidisciplinary scientific researches*. Amsterdam, 2020. P. 47–48. DOI https://doi.org/10.36074/11.12.2020.v5.15

7. Публічна дипломатія України в Кувейті: потенціал нестандартних рішень. *Україна дипломатична*. 2020. С. 258–276. DOI https://doi.org/10.37837/10.37837/2707-7683-2020-15
8. Публічна дипломатія в роботі дипустанов: цікаві факти з українського досвіду в Кувейті. *Україна дипломатична*. 2021. С. 267–275. DOI https://doi.org/10.37837/2707-7683-2021-13
9. Шляхи оптимізації публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах. Матеріали 2-ї міжнародної науково-теоретичної конференції. Modernization of today's science: experience and trends. 9 вересня 2022. Республіка Сінгапур. с. 102–105. DOI https://doi.org/10.36074/scientia-09.09.2022
10. Особливості публічної дипломатії Катару, Кувейту та Об'єднаних Арабських Еміратів в Україні. Матеріали 3-ї міжнародної науково-практичної конференції. Scientific practice: modern and classical research methods. 16 вересня 2022. Бостон, США. С. 126–128. DOI https://doi.org/10.36074/logos-16.09.2022.34
11. Недержавні актори публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах. Матеріали 4-ї міжнародної науково-практичної конференції. Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities. 30 вересня 2022. Вінниця–Відень. С. 132–134. DOI https://doi.org/10.36074/grail-of-science.30.09.2022.024

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ 2

Перелік умовних позначень 16

ВСТУП 17

РОЗДІЛ 1. ФЕНОМЕН ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ТА ЇЇ СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ, КАТАРІ, КУВЕЙТІ Й ОБ'ЄДНАНИХ АРАБСЬКИХ ЕМІРАТАХ 24

1.1. Теоретичні аспекти та понятійний апарат дослідження. 24

1.2. Ґенеза публічної дипломатії в Україні, Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах. 43

РОЗДІЛ 2. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК СКЛАДОВА ДВОСТОРОННЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З КАТАРОМ, КУВЕЙТОМ ТА ОБ'ЄДНАНИМИ АРАБСЬКИМИ ЕМІРАТАМИ 90

2.1. Особливості двостороннього співробітництва України з Катаром, Кувейтом та Об'єднаними Арабськими Еміратами. 90

2.2. Напрями публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах. 114

2.3. Напрями публічної дипломатії Катару, Кувейту та Об'єднаних Арабських Еміратів в Україні. 148

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ В КАТАРІ, КУВЕЙТІ ТА ОБ'ЄДНАНИХ АРАБСЬКИХ ЕМІРАТАХ 170

3.1. Синергія державних і недержавних акторів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах. 170

3.2. Оптимізація публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах. 187

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ 206

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 213

Перелік умовних позначень

БСПА – Арабські країни Близького Сходу та Північної Африки

ЄС – Європейський Союз

ЗДУ – закордонна дипломатична установа

ЗМІ – засоби масової інформації

КІЦ – культурно-інформаційний центр

КСА – Королівство Саудівська Аравія

МЗС – міністерство закордонних справ

ОАЕ – Об’єднані Арабські Емірати

ООН – Організація Об’єднаних Націй

РСАДПЗ – Рада співробітництва арабських держав Перської затоки

УКФ – Український культурний фонд

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Розв'язання Росією найжорстокішої в XXI ст. терористичної війни проти України продемонструвало важливість репутаційної безпеки держави. Репутаційна безпека як усталене уявлення про певну країну на міжнародному рівні (позитивне або принаймні нейтральне) сприяє ліпшій мобілізації міжнародних зусиль у момент загальнодержавної кризи (безпекового, екологічного, техногенного характеру тощо). Наприклад, Україні тривалий час бракувало репутаційної безпеки, тому з 2014 р. вакуум сприйняття України у світі швидко заповнився російськими пропагандистськими наративами.

Дезінформаційні кампанії Росії, спрямовані проти України, згодом переросли в справжню інформаційну війну, яка стала невіддільною складовою російської агресії в Україні. Міжнародний вимір інформаційної війни Росії проти України полягає в тому, що російська багатомовна пропагандистська машина спотворює реальність (зокрема представляє загарбницьку війну проти України як визвольну), підмінює поняття та активно насичує міжнародний інформаційний простір вигаданими або маніпулятивними тезами дискредитаційного щодо України характеру. Як результат, на початку загарбницької війни РФ частина політичних та суспільних кіл деяких країн світу поставила під сумнів суверенне право України захищатися від зовнішньої збройної агресії. В умовах токсичної інформаційної війни Росії проти України та високої конкуренції за увагу в міжнародному інформаційному просторі український народ стикнувся з необхідністю доводити, що він є жертвою, а не провокатором агресії, і російські злочини проти людяності в Україні – не зрежисована постановка. Боротьба за донесення реальної картини подій в Україні до світової громадськості стала основним завданням стратегічних комунікацій нашої держави – скоординованого використання комунікативних можливостей держави з метою реалізації її національних інтересів.

Відтак очевидним став той факт, що репутація, авторитет та імідж держави у світі – це фактор національної безпеки держави, адже згадані нематеріальні активи зумовлюють наявність та обсяг міжнародної підтримки у разі надзвичайної ситуації. Тобто світ переймається проблемами певної країни, якщо про неї

достатньо знають та поділяють її цінності. Саме тому робота над репутацією, зміцненням авторитету й іміджу держави на міжнародній арені є вагомим елементом українського протистояння російській агресії. Така робота вимагає комплексного підходу, складником якого є публічна дипломатія та пов'язана з нею зовнішньополітична діяльність України.

Публічна дипломатія України в різних регіонах світу має свої особливості, зумовлені різними чинниками: рівнем сприйняття України, розвиненістю двосторонньої співпраці, наявністю можливостей для розширення співробітництва тощо. Поза стратегічною увагою України тривалий час незаслужено залишався арабський світ, який об'єднує 22 країни та нараховує близько 360 млн осіб. Арабські країни Близького Сходу та Північної Африки (БСПА) цікаві передусім своїми паливно-енергетичними та фінансовими ресурсами, потребою в аграрній, продовольчій, високотехнологічній та іншій продукції, наявністю важливих транспортно-логістичних хабів, швидкими темпами росту національних економік тощо. Означені риси відкривають великий простір для співпраці. Саме тому активними гравцями в регіоні БСПА є США, Китай та Росія. Нерозкритим був і потенціал співпраці України з такою важливою частиною арабського світу, як субрегіон Затоки. З-поміж арабських держав прибережними країнами Затоки є Бахрейн, Катар, Кувейт, Ірак, Об'єднані Арабські Емірати, Оман та Королівство Саудівська Аравія. Ці країни утворюють ринок великої ємності для української сільськогосподарської, харчової, промислової та високотехнологічної продукції, а також туристичних, медичних та інших послуг. До того ж більшість країн Затоки залишаються потенційними інвесторами в українську економіку та імовірними постачальниками вуглеводневої сировини.

У дисертаційному дослідженні ми зосередимось на діяльності України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах через призму публічної дипломатії. Вибір країн для дослідження вмотивований такими факторами: 1) Катар виявляє послідовний інтерес до розвитку співпраці з Україною, демонструє найактивнішу серед сусідніх країн підтримку України в її національно-визвольній війні проти російських окупантів, має потужну й розгалужену економіку, а також цінний для

України досвід публічної дипломатії, здобутий під час кризи національної безпеки внаслідок економіко-дипломатичної блокади з боку регіональних конкурентів; 2) Кувейт має аналогічний українському досвід національно-визвольної війни проти іракських загарбників у 1990-1991 рр., одним із перших в арабському світі засудив повномасштабне вторгнення Росії в Україну (став співавтором відповідної спільної заяви країн–членів ООН), має беззаперечну репутацію медіатора в міжнародних конфліктах, надає найлояльніші серед сусідніх країн медійні можливості для висвітлення національно-визвольної війни України; 3) ОАЕ є центром тяжіння субрегіону Затоки з точку зору їхнього торговельно-економічного, інноваційного, туристичного та транспортно-логістичного потенціалу, демонструють безпрецедентні результати у сфері публічної дипломатії, є важливим учасником міжнародних процесів (зокрема на рівні РБ ООН у якості непостійного члена), тяжіють до збереження дружніх зв'язків з Росією, що актуалізує потребу в більш ефективній дипломатичній роботі України.

Зазначені вище фактори пояснюють вагомість Катару, Кувейту та Об'єднаних Арабських Еміратів з точки зору зовнішньополітичних інтересів України. Утвердження позитивного іміджу України в контексті активізації двосторонньої співпраці з Катаром, Кувейтом та ОАЕ зумовлює актуальність теми дослідження.

Всесвітньо визнаними та найбільш системними дослідниками публічної дипломатії є Е. Гілбоа [175], Н. Калл [156], Х. Кім [187], М. Леонард [195], І. Манор [198], Я. Меліссен [200], Дж. Най, Дж. Паммент [208], К. Росс [217], Ф. Сіб [223], Н. Сноу [227], К. Хейден [181], К. Фіцпатрік [167]. В України різні аспекти та виміри публічної дипломатії досліджує широке коло науковців (Н. Бурейко [8], О. Висоцький [10], С. Гуцал [17], О. Децик [19], М. Процюк [84], О. Опанасюк [58], Н. Піпченко [63], М. Рижков [63], В. Руднєва [88], Т. Сивак [92], О. Тищенко-Тишковець [100], М. Трофименко [102], Т. Черненко [117] та інші) і дипломатів–практиків (Е. Джапарова [39], Д. Кулеба [39], М. Липяцька [39], Є. Перебийніс [60], Т. Філевська [121], В. Ціватий [115], В. Шейко [121] та інші). Науково-практичний доробок згаданих дослідників ліг в основу дисертаційної роботи, зокрема щодо визначення публічної дипломатії, розгляду її напрямів, інституціонального

розвитку, проблемних питань та перспектив розвитку. Водночас публічну дипломатію Катару, Кувейту та Об'єднаних Арабських Еміратах вивчає доволі обмежене коло науковців, до числа яких належать А. Азіз [124], О. Антві-Ботенґ [136], М. аль-Мансур [130], Т. аль-Мансурі [133], Х. аль-Моханнаді [133], Х. аль-Муфта [134], Дж. Ґранадо [178], Д. Ґьокальп [177], С. Зінько [31], К. Еґґелінґ [163], А. Кжимовскі [189], Д. Коруззі [153], П. Кургіотіс [188], М. Ферун [133], Т. Шеркаві [150] та інші. Роботи згаданих дослідників допомогли розкрити контекст, рушійні сили, успіхи та перепони розвитку публічної дипломатії Катару, Кувейту та Об'єднаних Арабських Еміратів. Щодо політики Катару, Кувейту та Об'єднаних Арабських Еміратів стосовно України після повномасштабного вторгнення РФ (зокрема інформаційної), впливу російської пропаганди на їхні суспільства, цінними виявились дослідження таких науковців та експертів–міжнародників як: М. Абдельазіз [32], Н. Овейдат [206], Е. Худайфа [184], А. Ґазаль [238], К. Ульріксен [244], М. Салім [258], Н. Батталоглу [142], М. Хурма [186], А. Хамзаві [251], П. Танк [229], Ю. Палік [229], Х. Хелієр [182], Д. Ґалєєва [170] та інших. Серед українських дослідників зовнішньої політики Катару, Кувейту та Об'єднаних Арабських Еміратів (зокрема її українського треку та в контексті українських інтересів у субрегіоні Затоки) варто відзначити роботи О. Ауліна [5], О. Богомолова [6], Н. Гавриленко [6], А. Герасимчук [12], П. Горіна [15], С. Данилова [6], О. Зеркаль [30], О. Мезенцева [49], В. Назаркова [54], Н. Новицької [116], Н. Остряніної [59], Н. Слободян [95], Б. Черкаса [116], Р. Юлдашева [6] та інших.

Мета дисертаційної роботи – дослідити роль публічної дипломатії в двосторонніх відносинах України з Катаром, Кувейтом та Об'єднаними Арабськими Еміратами. Для досягнення окресленої мети поставлено такі дослідницькі **завдання**:

- розглянути наявні визначення й напрями публічної дипломатії в контексті її історичного розвитку та сформулювати власне визначення;
- зіставити досвід становлення й розвитку публічної дипломатії в Україні, Катарі, Кувейті та ОАЕ;

– проаналізувати політичний, економічний та стратегічний виміри співпраці України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ;
– схарактеризувати публічну дипломатію України в Катарі, Кувейті та ОАЕ;
– схарактеризувати публічну дипломатію Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні;
– визначити рівень синергії державних і недержавних акторів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах;
– запропонувати шляхи оптимізації публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах.

Об'єктом дослідження є двосторонні відносини України з Катаром, Кувейтом та Об'єднаними Арабськими Еміратами.

Предметом дисертаційної роботи є роль публічної дипломатії в контексті двосторонніх відносин України з Катаром, Кувейтом та Об'єднаними Арабськими Еміратами.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 1991–2022 рр. Нижня межа зумовлена відновленням незалежності України і встановленням дипломатичних відносин з Катаром, Кувейтом та Об'єднаними Арабськими Еміратами. Верхня межа пов'язана з розв'язанням Росією повномасштабної війни проти України та запровадженням правового режиму воєнного стану, який кардинально змінив цілі, пріоритети, напрями та шляхи реалізації публічної дипломатії України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання відповідних завдань у дисертаційній роботі використано загальнонаукові та спеціальні політологічні методи.

Дослідження публічної дипломатії на теоретичному рівні (проблеми дефініції, ґенези, інституційного розвитку в досліджуваних країнах) здійснено за допомогою методу аналізу документів, інституційного і порівняльного аналізу.

Практичний вимір публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ і навпаки – Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні – досліджено за допомогою структурно-функціонального методу, ситуаційного аналізу (кейс-стаді) та методу контент-аналізу. Зокрема за допомогою окреслених методів було схарактеризовано

політичний, економічний та стратегічний виміри співпраці України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ, публічну дипломатію України в Катарі, Кувейті та ОАЕ, публічну дипломатію Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні, визначено рівень синергії державних і недержавних акторів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в таких положеннях:

вперше:

- зіставлено ґенезу й практику публічної дипломатії України з одного боку та Катару, Кувейту й ОАЕ – з іншого;
- проаналізовано публічну дипломатію Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні;
- запропоновано практичні шляхи оптимізації публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті й ОАЕ;

уточнено:

- складові підготовки дипломатів з питань публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті й ОАЕ;
- проблематику синергії державних і недержавних акторів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті й ОАЕ;

набули подальшого розвитку:

- визначення поняття публічної дипломатії;
- характеристика публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ.

Апробація матеріалів дисертації. Ключові положення, прикладні рекомендації та результати дисертаційної роботи розглянуто на таких науково-практичних та науково-теоретичних конференціях: Specialized and multidisciplinary scientific researches (Амстердам, 11 грудня 2020 р.), Modernization of today's science: experience and trends (Сінгапур, 9 вересня 2022 р.), Scientific practice: modern and classical research methods (Бостон, 16 вересня 2022 р.), Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities (Вінниця–Відень, 30 вересня 2022), а також у Школі менторства (Навчально-науковий інститут міжнародних відносин ім. Б. Д. Гаврилишина Західноукраїнського національного університету, 24 січня – 6 травня 2022 р.), на семінарі освітньо-дипломатичного

проєкту «Родзинки дипломатії» (відділення філософії та суспільствознавства Київської Малої академії наук, 10 квітня 2021 р.) та в форматі інтерв'ю (Центр близькосхідних досліджень, 23 серпня 2022 р.).

Структуру дисертації зумовили заявлені мета й завдання дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на сім підрозділів, висновків і списку використаних джерел (260 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 241 сторінку, з них основний зміст роботи викладено на 196 сторінках.

Практичне значення отриманих результатів. Висновки та рекомендації автора стануть у пригоді при розробці навчальних курсів та посібників з близькосхідного треку зовнішньої політики України (для студентів–міжнародників, слухачів Дипломатичної академії України тощо). Також результати дисертаційної роботи будуть корисними при підготовці українських дипломатів до довгострокових відряджень у Катарі, Кувейті та ОАЕ. Матеріал дисертації становитиме цінність при опрацюванні субрегіональної стратегії публічної дипломатії України в країнах Ради співробітництва арабських держав Перської затоки.

РОЗДІЛ 1. ФЕНОМЕН ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ТА ЇЇ СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ, КАТАРІ, КУВЕЙТІ Й ОБ'ЄДНАНИХ АРАБСЬКИХ ЕМІРАТАХ

1.1. Теоретичні аспекти та понятійний апарат дослідження.

Впродовж століть дипломатія розглядалась як мистецтво та наука налагодження й підтримки офіційних міждержавних зв'язків. Посередництво в питаннях міжнародних комунікацій на рівні державних діячів тривалий час вважалось основною функцією дипломатів.

Однак у XX ст. дипломатія вийшла далеко за межі офіційних контактів між представниками держав. Важливе місце в дипломатичній роботі посіла комунікація з громадськістю інших держав, і вагомість такої практики дедалі зростає. Об'єктом дипломатичної уваги іноземна громадськість стала тому, що почала збільшуватись її роль у суспільно-політичних процесах. У недержавних діячів з'явилася можливість впливати на центри прийняття політичних рішень. Не в останню чергу на згадані процеси вплинула глобалізація та розвиток цифрових технологій: доступ до інформації спростився та прискорився, конвертувавшись у важіль впливу. Б. Хокін ще в 2005 р. помітив, що мінливий контекст міжнародної політики та нові цифрові технології спричинили докорінні зміни усталеної дипломатичної практики.

У сучасному світі люди безпрецедентно багато часу витрачають на комунікацію, здебільшого віртуальну. До того ж соціальні мережі для багатьох є вагомим джерелом інформації, хоча алгоритми соціальних мереж зумовлюють певну хаотичність («бульбашковість») інформаційного поля. Імідж і репутація теж формуються сьогодні завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям [183, с. 41]. Сучасні піар-технології здатні піднести або знищити імідж будь-якої публічної особи (чи організації), зробити популярною будь-яку ідею, тому роль лідерів суспільної думки, блогерів, відомих постатей у суспільно-політичних процесах держави є фундаментальною. Актуальною ця теза залишиться і при її екстраполяції на міжнародний вимір, адже прихильність іноземної громадськості є важливою умовою для розвитку міждержавного діалогу. Саме тому створення позитивного

іміджу держави на міжнародній арені – це окремий вимір дипломатичної роботи багатьох кран світу. Цей вимір роботи зазвичай асоціюється з публічною дипломатією. Якщо традиційна дипломатія – це комунікація на рівні «уряд–уряд», то публічна дипломатія – це комунікація на рівні «уряд–громадськість».

Традиція називати публічною дипломатією зовнішньополітичну діяльність із залученням іноземної громадськості пішла з США. В Ізраїлі таку діяльність називають «поясненням», у Франції поширеним є термін «дипломатія впливу», у Великобританії – «стратегічні комунікації», в Японії – «культурний обмін» (навіть коли не йдеться про культуру або безпосередні двосторонні обміни), у Канаді – «адвокація», в багатьох країнах – «національний брендинг» [156, с. 1].

Е. Гілбоа, Н. Калл та Дж. Най справедливо відзначають, що попри відносну молодість самого терміну, за своєю суттю публічна дипломатія є доволі давньою практикою. Ми погоджуємось і з думкою Я. Меліссена, який вважає, що публічна дипломатія не поступається віком самій дипломатичній практиці, оскільки зміцнення іміджу та інші заходи, які ми сьогодні асоціюємо з публічною дипломатією, були притаманні державам навіть в античні часи [201, с. 3]. Важливо зазначити, що історія терміну «публічна дипломатія» налічує понад 160 років. Вперше він згадується в британській газеті «Таймз» у 1856 р., а потому – в газеті «Нью-Йорк Таймз» у 1871 р. в контексті запиту на відкритість та прозорість дипломатичної практики [155]. Оформлення концепції публічної дипломатії відбувалось протягом ХХ ст. під впливом тогочасних геополітичних трансформацій.

Вже під час Першої світової війни поняття публічної дипломатії увійшло в загальний вжиток у значенні антоніма закритої, таємної, кулуарної дипломатії. У період між двома світовими війнами ХХ ст. зростало розуміння того, що вплив на настрої та погляди – не менш важливий фактор для досягнення зовнішньополітичних цілей країн, ніж військова або економічна потуга. Одним із перших таку думку висловив британський дипломат та історик Е. Карр [148, с. 132–141]. У 1965 р. американський кар’єрний дипломат Е. Галліон спрямував розвиток концепції публічної дипломатії у принципово нове русло. Дж. Паммент з

посиланням на Дж. Воллера зазначає, що в 1965 р. Е. Галліон назвав публічною дипломатією форму впливу на громадську думку, що призводить до зміни самої дипломатичної практики [208, с. 6; 250, с. 23]. Відтоді публічну дипломатію стали розглядати в контексті впливу суспільних настроїв на формування та здійснення зовнішньої політики. У часи холодної війни під публічною дипломатією розуміли переважно інструмент пропаганди або агресивної інформаційної політики в умовах протиборства США та СРСР. Трактування публічної дипломатії за Е. Галліоном дозволило уникати терміну «пропаганда» в контексті міжнародних комунікацій, адже він увібрав багато негативних конотацій. Через декілька десятиліть Н. Калл зумів наочно продемонструвати різницю між публічною дипломатією та пропагандою: 1) публічна дипломатія базується на правді, тоді як для пропаганди правда є лише однією з опцій; 2) публічна дипломатія – це двостороння комунікація, тоді як пропаганда – це часто одностороння трансляція маніпулятивних тез; 3) методи публічної дипломатії етичні та адаптивні (базуються на повазі до інших), тоді як пропаганда вважає інших неправими або некомпетентними [156, с. 12].

Дж. Паммент з посиланням на Т. Комса також відзначає зародження в 1980-х рр. практики міжнародних зв'язків з громадськістю у значенні організованих зусиль компаній, інституцій або держав, спрямованих на встановлення взаємовигідних стосунків з громадськістю інших країн [208, с. 24–25]. У 1990 р. Г. Так визначив публічну дипломатію як процес комунікації держави з іноземною громадськістю з метою роз’яснення ідей та цінностей держави, її культури, державної політики, мети і завдань для досягнення порозуміння [240, с. 3].

Запит на відкритість, пропаганда, розбудова зв'язків з іноземною громадськістю – з такими поняттями був пов'язаний поступ концепції публічної дипломатії. В академічних колах досі точаться дискусії щодо схожих та відмінних рис між публічною дипломатією з одного боку та національним брендингом, пропагандою – з іншого. Особливістю цих дискусій є спирання на американський досвід публічної дипломатії, адже США завжди були однією з найуспішніших країн світу з точки зору практики публічної дипломатії. Однак Е. Гілбоа вбачає в

такому підході недолік: обмеження вузьким американським контекстом публічної дипломатії тривалий час залишало поза вагою інших акторів та інші практики публічної дипломатії, які лише нещодавно почали висвітлюватися в наукових роботах [175, с. 7].

У 1990 р. Дж. Най ввів у науковий обіг поняття м'якої сили. Його концепція заснована на ідеях П. Бакрака та М. Бараца, які в своїх роботах вивчали фактори прийняття рішень різними суб'єктами. Зокрема науковці припустили, що суб'єкт А може добитися конформності суб'єкта Б не лише через застосування сили, обмежувальних інструментів (санкцій, позбавлень тощо). Якщо суб'єкт Б виконує волю суб'єкта А не під страхом покарання, а тому що поділяє його цінності, то таке рішення суб'єкта Б не є наслідком прямої влади суб'єкта А [141 с. 640–641].

За Дж. Наєм м'яка сила – це здатність переконувати інших прагнути тієї ж мети, що і ви. Однак м'яка сила оперує категоріями привабливості, а не примусу. Так, науковець виділив 3 ресурси, на яких базується м'яка сила країн – культура (а саме ті її аспекти, які є привабливими для цільової іноземної аудиторії), політичні цінності (якщо вони дотримуються як «вдома», так і за кордоном) та зовнішньополітичні цілі (якщо вони легітимні та етичні) [203, с. 97]. Н. Сноу зауважує, що з точки зору м'якої сили країни перевагу дають такі фактори, як: доступ до багатьох комунікаційних каналів, які здатні вплинути на характер висвітлення проблем у світових ЗМІ; зрозумілість та сприйняття культури й цінностей країни у світі; авторитет країни на внутрішньополітичній та міжнародній аренах [227, с. 5]. Р. Ґасс та Дж. Сайтер, наприклад, вважають авторитет та довіру обов'язковими умовами для переконання – кінцевої мети публічної дипломатії.

У 2019 р. Дж. Най доповнив свій науковий доробок працею «М'яка сила та публічна дипломатія: перегляд», у якій сформулював таку тезу: публічна дипломатія – це один з інструментів промоції м'якої сили країни та фактор впливу, який формує преференції інших не завдяки примусу або заохоченню, а завдяки приваблennю та переконанню [204, с. 7–8]. Поняття м'якої сили (у значенні схилення до певних дій або поведінки шляхом переконання) Дж. Най розглядав у контексті інших «сил» – жорсткої (у значенні примусу до певних дій під страхом

санкцій, мілітарного тиску тощо) та розумної (як комбінації м'якої та жорсткої сил). Його теорію згодом розвинули Е. Вільсон, В. Мід, Дж. Ґаларотті, К. Волкер, Д. Хеберлі, Д. Войчик, Дж. Людвіґ та інші науковці, поповнивши політологічний дискурс поняттям гострої сили (у значенні маніпулятивного використання інформації, цифрових технологій у ворожих цілях) та липкої сили (у значенні економічної привабливості країни як фактору впливу).

На зламі тисячоліть концепція публічної дипломатії зазнала нового витка розвитку. Я. Меліссен, а згодом – Б. Хокін, Ф. Сіб, Дж. Паммент та інші розвинули поняття «нової публічної дипломатії», яка відрізняється від «старої» публічної дипломатії XX ст. принципом двосторонньої комунікації. У XX ст. між акторами публічної дипломатії (комунікаторами) та їхніми цільовими аудиторіями (реципієнтами) не було активної взаємодії. Потоки інформації були переважно односторонніми, що дозволяло державним акторам домінувати в інформаційну полі. Натомість, центральною ідеєю нової публічної дипломатії стала не проста трансляція тез, а діалог та співпраця.

Я. Меліссен порівняв нову публічну дипломатію із вулицею з двостороннім рухом, яка передбачає кругообіг інформації – від трансляції тези до аналізу реакції на неї [200]. Загалом науковець запропонував такі тези для характеристики нової публічної дипломатії: 1) це – певні зміни в дипломатичній практиці, спричинені появою нових акторів; 2) це – взаємодія з іноземними аудиторіями в умовах більшої взаємопов'язаності між людьми; 3) це – відхід від односторонніх потоків інформації в бік діалогу та залучення [199, с. 12–13]. Іншими словами, сутність практики публічної дипломатії (створення позитивного іміджу держави на міжнародній арені) не змінилась, однак значно оновилися підходи та інструменти її реалізації. Діалогічність та інтерактивність стали новими характеристиками ефективної публічної дипломатії.

У 2005 р., послуговуючись нововведеними на той момент поняттями м'якої та жорстокої сили, Я. Меліссен розвинув думку згаданого вище Е. Карра про те, що брак м'якої сили може послабити жорстку силу [201, с. 4]. Це корелює з висловлюванням американського військового аналітика Дж. Аркілли про те, що в

сучасну інформаційну епоху перемога інколи залежить не стільки від того, чия армія або економіка переможе, скільки від того, чия історія (оповідь) буде більш привабливою [138, с. 52–53].

У своїх роботах Дж. Най, Н. Калл, Я. Меліссен, Е. Поттер, Дж. Браун, М. Леонард та інші науковці зазначають, що причиною еволюції концепції публічної дипломатії стали новітні цифрові технології. Оновлення засад публічної дипломатії (від її акторів та способів здійснення до шляхів взаємодії з цільовими аудиторіями) чималою мірою завдячує поширенню інтернету, соціальних мереж та інших цифрових продуктів. У цьому зв'язку важливим є науковий доробок І. Манора, який у книзі «Цифровізація публічної дипломатії» дослідив причини, способи та наслідки цифровізації публічної дипломатії (на рівні міністерств та окремих дипломатів), а також узагальнив цінності, норми та поведінкові особливості цифрового суспільства. К. Бйола, І. Манор та інші дослідники вивчають прецеденти та потенційні можливості для інтеграції новітніх цифрових продуктів (на кшталт штучного інтелекту, інтернету речей, великих даних, NFT токенів, віртуального простору «Second Life») у практику публічної дипломатії [146; 262].

У 2015 р. Е. Гілбоа визначив суть публічної дипломатії як прагнення країни створити гарне враження про себе серед громадськості іншої країни [175, с. 1]. Також Е. Гілбоа влучно зазначив, що на сучасному етапі розвитку публічна дипломатія (з усім розмаїттям її вимірів) характеризується мультидисциплінарним підходом. Публічна дипломатія є складовою таких сфер науково-практичної діяльності як міжнародні відносини, політологія, маркетинг, зв'язки з громадськістю, соціологія тощо [175, с. 6–7]. Ймовірно, з цим фактом пов'язана неоднозначність тлумачень терміну «публічна дипломатія» попри наявність відповідної розгалуженої теоретико-методологічної бази. К. Хейден, який досліджує еволюцію публічної дипломатії та її виміри в контексті міжнародних відносин, також звернув увагу на труднощі з однозначним та всеохопним визначенням публічної дипломатії, адже термін позначає занадто широкий спектр іміджевої діяльності держави. Ілюструючи багатовекторність публічної дипломатії, К. Хейден наводить типологію публічної дипломатії Р. Брауна, який

вирізняє 4 параметри: 1) публічна дипломатія як продовження традиційної дипломатії; 2) публічна дипломатія як національний брендинг; 3) публічна дипломатія у значенні міжнародної комунікації для розвитку культурного співробітництва; 4) публічна дипломатія у значенні міжнародної комунікації як способу політичного протиборства [181, с. 143–144]. Водночас, попри обґрунтованість мультидисциплінарного підходу до публічної дипломатії, певні її складові залишаються незмінними. М. Леонард виділив такі основоположні аспекти публічної дипломатії: 1) щоденна комунікація в іноземному інформаційному полі, яка пояснює контекст внутрішньополітичних та зовнішньополітичних рішень; 2) стратегічні комунікації, опрацювання річного плану заходів у сфері публічної комунікації; 3) розвиток сталих відносин з ключовими іноземними організаціями та індивідами через стипендії, гранти, обміни, конференції тощо [195, с. 9].

Натомість, Н. Калл виокремлює 5 змістовних елементів публічної дипломатії: оцінка ставлення (соціологічні опитування серед іноземних аудиторій), адвокація (інформаційно-роз'яснювальна робота серед іноземних аудиторій), культурна дипломатія («експорт» своєї культури за кордон), міжнародні обміни (двосторонній потік громадян двох країн з ознайомчою, освітньою метою тощо) та міжнародне мовлення (застосування ЗМІ, соціальних мереж та інших цифрових технологій для комунікації з іноземними аудиторіями) [157, с. 31–32]. У 2019 р. науковець випустив нову книгу «Публічна дипломатія: основи глобальної взаємодії в цифрову епоху», у якій доповнив свою класифікацію ще 2-ма вимірами – національним брендингом та партнерствами [156]. Н. Калл довів, що публічна дипломатія має починатися з вивчення та аналізу думок і поглядів іноземної цільової аудиторії. Отримані результати мають бути обов'язково враховані при розробленні зовнішньополітичного курсу держави, складовою якого є публічна дипломатія. Ще в 2009 р. Ф. Сіб вказав на необхідність синхронізації практики публічної дипломатії з зовнішньою політикою держави. Науковець підкреслив, що публічна дипломатія та зовнішньополітичні цілі мають утворювати тандем, де проєкти публічної дипломатії підкріплюють зовнішньополітичні кроки держави.

Натомість, використання публічної дипломатії в якості ширми для неефективної або неправильної зовнішньої політики є тупиковим підходом [223].

Повертаючись до книги Н. Калла «Публічна дипломатія: основи глобальної взаємодії в цифрову епоху», ми погоджуємся з думкою науковця про те, що запорукою успіху у сфері публічної дипломатії є довіра та авторитет, які виникають внаслідок гармонії між словами та справами. Калл також звертає увагу на діаспору як важливого актора публічної дипломатії. Що більше акторів охоплює публічна дипломатія, то вищою є її ефективність з точки зору забезпечення репутаційної безпеки країни. Автор пропонує фокусуватися на майбутньому, пропонувати привабливі довгострокові цілі, які об'єднували б однодумців [156, с. 164–170]. За 2 роки до виходу згаданої роботи Н. Калла К. Фіцпатрік запропонувала схоже бачення. Дослідниця припустила, що співпраця та розбудова відносин стануть визначальними рисами публічної дипломатії XXI ст., яка все більше буде спрямованою на єднання людей за ознакою спільності інтересів для подолання спільних викликів. Така позиція корелює з більш давнім судженням Б. Бардера, який у 2010 р. спрогнозував, що досягнення взаєморозуміння та сталої співпраці на засадах спільних цінностей стане трендом у царині публічної дипломатії, тоді як прямолінійне прагнення досягти поставленої перед собою мети перетвориться на атавізм публічної дипломатії [167, с. 89–90].

На продовження дискусії стосовно складових публічної дипломатії, варто згадати 7 принципів публічної дипломатії К. Росса (в авторській версії – стовпів), які він сформулював в контексті покращення публічної дипломатії США: 1) проєкти публічної дипломатії повинні просувати зовнішньополітичні цілі держави, сприяти розумінню іноземними аудиторіями політики держави; 2) контекст публічної дипломатії та зовнішньополітичних цілей держави, які вона підтримує, має відповідати національним цінностям та ідеалам (наприклад, демократія, свобода слова, рівні можливості розвитку тощо), однак трансльовані цінності мають поділятися і цільовою аудиторією для досягнення порозуміння; 3) трансльовані за кордоном тези мають бути послідовними, правдивими та викликати довіру; 4) для кожної цільової аудиторії тези потрібно адаптувати:

промоція релігійної терпимості потребуватиме різних формулювань та візуальних образів у різних країнах світу попри єдиний трансльований смисл – толерантність та повага до всіх релігій та їхніх представників; 5) присутність в іноземному інформаційному просторі, використання всіх доступних ЗМІ та цифрових платформ для трансляції своїх тез; 6) розвиток союзів та партнерств, зокрема з недержавними акторами для посилення ефективності публічної дипломатії; 7) важливість зворотного зв'язку, розбудови діалогу (наприклад, через програми обміну) [217].

Цікавим є погляд Х. Кім, яка виокремила 6 характерних для нової публічної дипломатії рис: 1) цілеспрямоване нарощування потенціалу «м'якої сили»; 2) підвищення міжнародного авторитету; 3) розвиток симетричної двосторонньої комунікації; 4) прагнення до співробітництва задля досягнення спільних цілей; 5) залучення недержавних акторів та широкого кола зацікавлених сторін; 6) створення сприятливого дипломатичного середовища у міжнародній політиці [187, с. 318]. Загалом дослідниця визначає публічну дипломатію як скоординовані зусилля держави, спрямовані на зміцнення її авторитету за кордоном, досягнення довіри та порозуміння з громадськістю іншої держави шляхом двосторонньої, симетричної комунікації.

Фокус на розбудові відносин ще довго залишатиметься трендом публічної дипломатії. Успіху на тлі публічної дипломатії досягатиме той, хто практикуватиме не реактивний, а проактивний підхід. Н. Сноу підкреслює, що стратегія й тактика публічної дипломатії сьогодення остаточно відійшла від принципу одностороннього інформування. Інтерактивність, нетворкінг, довгострокові проєкти, обміни стали ключовими вимірами роботи в царині публічної дипломатії, оскільки саме вони сприяють підвищенню взаємодовіри [227, с. 11]. Водночас частотність комунікації не дорівнює якості: недбало сформульований меседж може лише примножити непорозуміння. До того ж Ф. Сіб та чимало інших науковців відзначають банальну і водночас неочевидну річ: ефект від застосування м'якої сили (та публічної дипломатії як її інструменту) не виникає одразу. Планування на десятки років наперед та продумані тактичні кроки є фундаментальною складовою

публічної дипломатії держави, якщо вона являє собою щось більше, ніж незначний допоміжний елемент зовнішньої політики [222, с. 240].

Дипломатія як наука та мистецтво стає дедалі складнішою, вимагаючи від дипломатів більше нових навичок, знань та умінь. Річ у тім, що сучасний контекст міжнародних відносин та комунікацій, цифрові технології розширюють горизонти дипломатичної діяльності, створюючи окрім можливостей ще й нові виклики. Дипломатам все більш необхідні знання й розуміння ключових алгоритмів, складників, правил, прийомів і принципів комунікаційного процесу для розробки стратегії й тактики комунікації, ефективної взаємодії з цільовими аудиторіями тощо. Успішний дипломат XXI ст. також має володіти соціальним інтелектом – здатністю розуміти поведінку іншої людини та діяти відповідно до ситуації. Справедливими наведені міркування будуть і для характеристики публічної дипломатії. Так, розвивається не лише практичний вимір публічної дипломатії – інструменти та шляхи її реалізації, методи оцінювання ефективності тощо. Обертів набирають і відповідні науково-теоретичні дослідження. Важливо, що зростає кількість масових відкритих онлайн-курсів та університетських програм з публічної дипломатії, посібників та практичних стажувань при дипломатичних місіях. Увагу на цей факт звернула і С. Шнайдер у рецензії на 2-ге видання «Посібника з публічної дипломатії» (2020 р.), упорядниками якого виступили Н. Сноу та Н. Калл. У посібнику переглянуто, доповнено та розширено тези, викладені в 1-у виданні від 2008 р., а також зміщено акцент з американської та британської практики публічної дипломатії на відповідні приклади інших країн. Нові школи публічної дипломатії, які успішно розвиваються у багатьох країнах світу, стають дедалі цікавішими для науковців–теоретиків. Вивчення австралійського, арабського, африканського, корейського, ізраїльського, індійського, латиноамериканського, японського та, звісно, українського досвіду публічної дипломатії забезпечує унікальний матеріал для аналізу, зіставлення та відстеження еволюції концепції публічної дипломатії у міжнародних відносинах.

В Україні наразі існує певний понятійний вакуум щодо визначення поняття публічної дипломатії. За результатами дослідження Н. Бурейко, публічну

дипломатію в Україні трактують як «політику», «вимір державної політики», «секторальний напрям зовнішньої політики», «вектор роботи», «інструмент», «механізм» тощо. Крім того, взаємозамінними вважаються поняття публічної та культурної дипломатії або публічної дипломатії та м'якої сили [8].

На рівні державних документів України термін «публічна дипломатія» зустрічається в частині загальних положень Воєнної доктрини України та в Доктрині інформаційної безпеки України у значенні скоординованого і належного використання комунікативних можливостей держави (що є елементом стратегічних комунікацій). У 2021 р. було затверджено Стратегію зовнішньополітичної діяльності України, у якій публічній дипломатії надано цілий блок (пп. 215–222) [80], та Стратегію публічної дипломатії МЗС України на 2021–2025 рр. [39]. У Стратегії зовнішньополітичної діяльності України публічна дипломатія визнана важливим інструментом формування позитивного іміджу України як надійного партнера і форпосту захисту демократичних цінностей на європейському просторі, що набуває особливої актуальності в умовах зростання гібридних загроз. У Стратегії публічної дипломатії України публічна дипломатія трактується як система заходів, за допомогою яких держава комунікує з громадськістю інших держав та впливає на формування суспільної думки з метою просування своїх національних інтересів і реалізації зовнішньополітичних цілей. У Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», Законі «Про дипломатичну службу», Концепції популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі термін «публічна дипломатія» прямо не згадується, але в документах ідеться про зміцнення позитивного іміджу, просування інтересів України на міжнародній арені.

Вищенаведений моніторинг державних документів України на предмет згадок про публічну дипломатію засвідчив наявність різних формулювань на позначення одного виду діяльності – зміцнення позитивного іміджу, авторитету України у світі та просування її зовнішньополітичного порядку денного способом комунікації українських державних діячів з громадськістю інших країн через певну систему заходів. Таке бачення публічної дипломатії в Україні корелює з

відповідними визначеннями Е. Гілбоа, Н. Калла, Х. Кім, Я. Меліссена, К. Росса, Ф. Сіба, К. Фіцпатрік та інших відомих науковців, згаданих вище. Однак так було не завжди. Еволюція розуміння публічної дипломатії в українському науковому дискурсі тривала близько 2-х десятиліть.

У 2004 р. розуміння публічної дипломатії в Україні перебувало на рівні міжнародної діяльності для публічного представництва інтересів держави у міжнародних відносинах [84, с. 35; 108, с. 384]. У 2010 р. С. Гуцал сформулювала визначення публічної дипломатії як процесу комунікації уряду з іноземною аудиторією для донесення своїх ідей та ідеалів, культури, а також зовнішньополітичних цілей [17]. У 2011 р. О. Тищенко-Тишковець у дисертаційному дослідженні розглянула публічну дипломатію як невід'ємну складову зовнішньої політики держави, її зовнішньополітичних комунікацій та як інструмент трансляції політичної культури та ідеології держави, здійснення її цілеспрямованого впливу на громадськість інших країн заради досягнення власних цілей. Зокрема, дослідниця розробила модель публічної дипломатії держави, яка передбачає завдання не лише щодо досягнення позитивного сприйняття країни закордонною громадськістю та розбудови діалогу з нею, але й щодо трансляції ціннісних орієнтацій аж до забезпечення зміни політичної культури об'єкта комунікації відповідно до зовнішньополітичних цілей суб'єкта [100, с. 4, 12]. У 2012 р. В. Руднєва зазначила, що публічна дипломатія передбачає інформування іноземної громадськості про політику держави–суб'єкта публічної дипломатії і популяризацію національних культурних цінностей. Основною метою публічної дипломатії В. Руднєва назвала створення позитивного іміджу країни на міжнародній арені та формування сприятливого інформаційного середовища [88, с. 152]. У 2013 р. М. Трофименко та К. Балабанов назвали публічну дипломатію невід'ємною частиною політики «м'якої сили» держави, завданням якої є завоювання прихильності громадськості інших країн, формування позитивної репутації держави за кордоном [102, с. 1003–1004]. У 2013 р. український дипломат Є. Перебийніс зауважив, що метою публічної дипломатії є захист та просування національних інтересів держави шляхом інформування іноземної аудиторії про

внутрішню та зовнішню політику держави, налагодження сталих взаємовідносин, які створюють сприятливі умови для державної політики [60, с. 915]. У 2014 р. В. Ціватий відзначив, що публічна дипломатія – це нова форма міждержавного спілкування і зовнішньої політики, яка створює сприятливий клімат для дипломатії, а також є дієвим способом формування позитивного іміджу держави за кордоном, хоча ефект від публічної дипломатії відчутний у довгостроковій перспективі [115, с. 32]. У 2016 р. Т. Черненко підкреслила, що публічна дипломатія як елемент стратегічних комунікацій створює можливості для взаємодії та діалогу на міжнародному рівні з метою побудови та зміцнення сталих дружніх відносин між країнами–учасницями діалогу. Дослідниця також припустила, що публічна дипломатія за умови ефективного та професійного підходу могла б стати дієвим інструментом просування зовнішньополітичного курсу України та одним із ключових інструментів міністерства закордонних справ (МЗС) України в обстоюванні національних інтересів нашої держави [117, с. 70]. У 2017 р. В. Терещук ототожнив поняття публічної дипломатії та зв'язків з іноземною громадськістю, під якими автор розуміє стратегічні комунікації, реалізовані певним суб'єктом (організацією, особою) з метою формування прихильної для себе громадської думки [99, с. 178, 180]. У 2017 р. М. Процюк дійшла висновку, що публічна дипломатія – це формування громадської думки однією державою в іншій, що здійснюється завдяки державним програмам, засобам масової інформації, діяльності громадських організацій і діаспорних об'єднань, метою яких є підтримання державою позитивного іміджу про себе у цільовій країні [84, с. 188]. У 2019 р. Т. Сивак сформулювала визначення публічної дипломатії як інтеграційного компонента стратегічних комунікацій: «здійснення впливу на сприйняття суспільством інших держав політики власної країни, формування громадської думки в іноземних державах; процес комунікації з іноземною публікою з метою її ознайомлення з національними ідеями, ідеалами, політикою і цінностями та, як наслідок, усунення непорозумінь у відносинах з цією країною» [92, с. 103]. У 2020 р. О. Висоцький запропонував таке визначення: «публічна дипломатія є реалізацією м'якої влади країни на міжнародній арені, просуванням

інтересів держави в світі за рахунок мобілізації підтримки закордонної громадськості» [10]. У 2021 р. Н. Земзюліна та М. Захарченко відзначили важливу роль публічної дипломатії в зовнішній політиці держави, яка полягає в інформуванні іноземної громадськості про цінності держави та її зовнішньополітичні цілі, зміцненні позитивного іміджу країни та зв'язків з громадськістю інших країн, промоції інтересів держави на міжнародній арені [252, с. 10].

З наведеного вище доцільно зробити висновок, що впродовж останніх 20 років розуміння публічної дипломатії в українському науковому дискурсі стрімко розвивалося та ставало більш професійним. Від попередніх абстрактних формулювань сучасні українські визначення публічної дипломатії відрізняються тим, що вони є більш деталізованими, конкретними та комплексними. Враховуючи досвід українських теоретиків та практиків публічної дипломатії, ми формулюємо визначення публічної дипломатії як складника стратегічних комунікацій держави та її м'якої сили, що являє собою систему двосторонніх комунікацій держави з громадськістю інших країн, побудовану на цифрових інноваціях та синергії державних і недержавних акторів, націлену на формування схильності іноземної громадськості до підтримки зовнішньополітичних цілей держави – суб'єкта публічної дипломатії. Так, публічна дипломатія України в Кувейті, Катарі та ОАЕ – це комплекс проєктів, ініційованих міністерством закордонних справ України в рамках відповідних програм і стратегій, спрямований на підвищення обізнаності громадян Кувейту, Катару та ОАЕ про Україну, формування сприйняття України як відкритої й прогресивної країни, яка рухається до повноправного членства в ЄС та НАТО в умовах зовнішньої агресії.

Сучасна публічна дипломатія України розвивається за сімома напрямами згідно зі Стратегією публічної дипломатії МЗС України – культурним, економічним, експертним, кулінарним, науково-освітнім, спортивним та цифровим. За заданою в Стратегії рамкою в наступних розділах буде розглянута публічна дипломатія України в Катарі, Кувейті та ОАЕ.

Культурна дипломатія – це напрям публічної дипломатії, метою якого є покращення впізнаваності України та її культурного розмаїття, формування позитивного ставлення громадян інших країн до України, популяризація і поширення національних здобутків та досвіду у сфері культури серед громадян інших країн для кращого порозуміння та підвищення взаємної довіри [39, с. 11]. В Україні культурну дипломатію досліджують Т. Білецька, Д. Дубов, С. Дубова, Л. Вовчук, А. Головненко, А. Гончарук, Г. Гопко, О. Жук, Н. Кривда, О. Кучмій, К. Лабик, Г. Луцишин, В. Москалу, Н. Мусієнко, В. Петров, Т. Пересунько, М. Процюк, Н. Ржевська, О. Розумна, О. Салата, Н. Сербіна, К. Смаглій, Т. Філевська, Ю. Федів, В. Ціватий, Т. Черненко, І. Чужинова, В. Шейко, В. Яблонський та інші. На думку переважної більшості згаданих вище науковців, особливу увагу варто надати інтеграції української культури до міжнародного контексту. Одним із ключових завдань українських дипломатів щодо цього є створення попиту на українську культуру за кордоном, щоб культурний компонент став складником туризму в Україні. Відтак важливими вимірами є робота з іноземними ЗМІ задля зацікавлення Україною та її культурним продуктом, збільшення присутності українських митців на міжнародних знакових подіях, сприяння міжнародному спільному виробництву тощо [113, с. 9, 17–26].

Економічна дипломатія як напрям публічної дипломатії передбачає лише інформування та просування інвестиційного, туристичного та експортного потенціалу України інструментами та засобами публічної дипломатії [39, с. 12]. Такий підхід не варто плутати з економічною дипломатією у значенні реалізації національних економічних інтересів на міжнародній арені або ведення зовнішньоекономічної політики держави. Це – окремий вектор роботи, що не стосується функціоналу публічної дипломатії. В Україні економічну дипломатію як забезпечення національних інтересів у зовнішньому економічному середовищі досліджують В. Барановська, А. Вергун, О. Горбачук, Н. Грущинська, Н. Кравчук, В. Кухарик, О. Мамалига, Л. Тихончук, К. Фліссак, В. Ходико, Ю. Чугаєнко, О. Шаров, О. Яценко та інші.

Експертна дипломатія – це напрям публічної дипломатії, суть якого полягає в системній роботі з представниками експертного середовища (окремими експертами та мережами), державними та недержавними аналітичними центрами, національними та міжнародними об'єднаннями, профільними академічними та дослідницькими закладами, дорадчими та експертними радами через формальні та неформальні канали всередині країни та за кордоном з метою досягнення зовнішньополітичних цілей країни [39, с 11]. У системі міжнародних відносин традиційно виокремлюють такі види експертної дипломатії, як миротворчість, врегулювання проблем, моніторинг та стратегічний вплив. На нашу думку, експертна дипломатія України в Катарі, Кувейті та ОАЕ має бути націлена саме на здійснення стратегічного впливу, внаслідок якого країни субрегіону переглянули б відносини з Росією (найбільшим міжнародним агресором XXI ст.) та збільшили б підтримку України. Такий підхід передбачає комплекс довготривалих заходів (з реалізації інтересів України) через взаємодію з експертним середовищем аравійських монархій. Однак в історії розвитку дипломатичної служби України експертна дипломатія – доволі молоде явище. Зважаючи на головну ознаку експертної дипломатії – багаторівневість та взаємозалежність мережі акторів, доцільно навести міркування українського дослідника–міжнародника Г. Максака з цього приводу: «головним в експертній дипломатії має бути розуміння того, що це є спрямована ініціатива державних інституцій щодо об'єднання зусиль експертів та створення спільної ресурсної платформи» [46].

Кулінарна дипломатія – це напрям публічної дипломатії, спрямований на формування позитивного іміджу країни у світі через просування національної кухні, кулінарного мистецтва та місцевих продуктів харчування [39, с. 13]. В Україні кулінарну дипломатію досліджують Н. Бєлоусова, О. Брайченко, М. Гримич, І Лильо, Т. Купрій, Л. Матлай, О. Плюта, В. Резніченко, О. Сліпченко, А. Тарнавська, В. Ціватий та інші. Термінологія кулінарної дипломатії порівняно нова, тоді як її концепція є давньою. Культура й традиції багатьох народів нерозривно пов'язані з харчуванням. Також історично їжа створювала емоційний трансцендентний зв'язок між людьми й допомагала долати мовні бар'єри [47, с. 56].

Тож використання надбань національної кухні як елементу дипломатичного протоколу та навіть брендингу держави характерне для багатьох країн світу. Прикметно, що в епоху глобалізації національна їжа залишається компонентом етнічної, релігійної, соціально-політичної ідентичності, що має здатність впливати на масову свідомість [98, с. 104]. Приклади кулінарної дипломатії Франції, Італії, Японії, Республіки Корея демонструють далекосяжний ефект від просування національної кухні у світі, а саме пізнавання країн – передусім за їхньою кухнею та стійке асоціювання певних страв з країнами їхнього походження. Так, однією з українських традиційних страв є борщ, який Росія очікувано прагнула привласнити як здобуток своєї національної кухні, розпочавши міжнародний «кулінарний конфлікт». Однак у липні 2022 р. ЮНЕСКО внесла саме український борщ до списку нематеріальної культурної спадщини нашої держави, поставивши крапку в російських інсинуаціях.

Науково-освітня дипломатія – це напрям публічної дипломатії, що допомагає зміцнювати партнерські відносини з іншими країнами чи регіонами завдяки науково-освітньому обміну, а також вирішувати глобальні, регіональні та національні виклики з використанням наукових здобутків [39, с. 14]. В Україні науково-освітню дипломатію досліджують Ю. Григорова, Д. Ільницький, І. Литовченко, Н. Мартинюк, Н. Махиня, М. Миронова, О. Мирончук, О. Пташенко та інші. Освітні дипломати будують крос-секторальні зв’язки на перетині сфер освіти, технологій, бізнесу, охорони здоров’я тощо. Проблеми освітніх систем, мета й стандарти освіти, а також необхідні у XXI ст. навички формують професійні цілі освітнього дипломата, діяльність якого спрямована на те, щоб задовольнити потребу в особистісному розвитку якомога більшої кількості людей [193].

Спортивна дипломатія – це напрям публічної дипломатії, який здійснюється способом організації, проведення та участі в міжнародних спортивних заходах для зміцнення міжкультурного діалогу та міжнародного престижу країни [39, с. 14]. В Україні спортивну дипломатію досліджують І. Грідіна, В. Григор’єв, І. Єремєєва, С. Кулик, Д. Куц, М. Окладна, Ю. Філіппова, В. Чорна та інші. Спортивна дипломатія, зокрема змагання міжнародного рівня, сприяє встановленню нових та

поновленню наявних дипломатичних зв'язків. Відтак, Н. Литвиненко та В. Щоткіна розглядають спорт як засіб досягнення зовнішньополітичних цілей, спираючись на прецедентні феномени таких термінів, як «крикетна» та «пінг-понгова» дипломатія [42].

Цифрова дипломатія – це напрям публічної дипломатії, що передбачає використання цифрових технологій і платформ, а також взаємодію з ними для захисту національних інтересів країни, формування у громадян іноземних країн позитивного сприйняття України [39, с. 15]. В Україні цифрову дипломатію досліджують Н. Батюкова, В. Богатирець, К. Богатирчук, К. Булега, В. Вербицька, М. Демчан, Т. Краснопольська, Я. Матчук, О. Меленцова, І. Милосердна, Т. Мірошниченко, Л. Новікова, А. Оцвера, І. Прокопенко, О. Русова, І. Стригун, І. Тихоненко, Я. Турчин, Г. Федорова, І. Чарських, Ю. Чепелюк, Д. Шипова та інші. З огляду на молодість напряму цифрової дипломатії та запозичення відповідного терміну з англомовної літератури, науковці не досягнули консенсусу щодо його найменування. Так, у наукових роботах зустрічаються терміни «віртуальна дипломатія», «дипломатія соціальних мереж», «е-дипломатія», «електронна дипломатія» тощо. Ми використовуватимемо найпоширеніший термін – «цифрова дипломатія», який до того ж закріплений у Стратегії публічної дипломатії МЗС України. На думку науковців Н. Піпченко, Є. Макаренко та М. Рижкова, цифрова дипломатія є також інструментом запобігання глобальним інформаційним загрозам, зміцнення позицій держави у світовому інформаційному просторі, протидії поширенню в суспільній свідомості іноземних держав негативних уявлень про Україну [63, с. 286]. О. Русова також звертає увагу на проблему кібер-злочинів, які загрожують державному суверенітету країн. Зокрема, дослідниця ставить запитання – чи можуть кібернетичні загрози стати підставою для військової відповіді з боку держави. Над безпековими аспектами цифрової дипломатії замислилась і Я. Матчук. У своїх роботах дослідниця розглядає кібернетичну безпеку через аналіз системи збереження конфіденційності, цілісності, доступності та надійності інформації, а також дослідження захисту самої системи обробки і зберігання даних, що забезпечує конфіденційність, доступність і цілісність

інформації [48]. Слушною є позиція О. Русової щодо взаємозв'язку міждержавних комунікацій в кіберпросторі з актуальністю та дотриманням досягнутих між країнами домовленостей [219, с. 28–31]. За неможливості підтримувати динаміку двосторонніх візитів на належному рівні цифровий простір направду залишається єдиним комунікаційним майданчиком для державних діячів.

Ураховуючи те, що потенціал цифрової дипломатії дозволяє вирішити комплекс проблем (від налагодження широкої комунікаційної мережі до протидії інформаційним загрозам), скоординована імплементація цього інструменту в дипломатичну практику має дуже високу актуальність. На розвиток цифрової дипломатії в Україні вплинуло два фактори.

Перший фактор – початок військової агресії РФ проти України в 2014 р. та повномасштабне вторгнення Росії в Україну в 2022 р. Н. Піпченко, Є. Макаренко, М. Рижков, І. Манор та інші відзначають стрімкий злет у застосуванні цифрової дипломатії МЗС України з 2014 р. Українська дипломатія соціальних мереж перетворилась на інструмент протидії російській пропаганді та поширення об'єктивної інформації про Україну. Насамперед це виявилося в посиленні цифрової діяльності дипломатів, а також зростанні кількості читачів сторінок МЗС і українських дипломатичних установ у соціальних мережах. Паралельно з військовою відсіччю російській агресії Україна набула цінний досвід оборонної інформаційної війни, адже Росія вдається до маніпулятивних дезінформаційних кампаній через фабрики ботів та псевдо-експертів, інформаційного терору та кібератак.

Другим фактором розвитку цифрової дипломатії України став спалах пандемії COVID-19, який надав нового імпульсу процесам цифровізації української дипломатії. У 2020 р. віртуальний простір був чи не єдиною платформою дипломатичної діяльності як для України, так і для решти країн світу. У період дії карантинних обмежень українські дипломати за кордоном переглянули плани публічних заходів, переформатувавши більшість з них у вебінари, відео-конференції, інформаційні онлайн-кампанії та медіа-марафони. Навіть мистецькі події (художні виставки й музичні концерти) були перенесені у віртуальні

тривимірні галереї та концертні зали. Прикметно, що в зазначений період також прискорилася цифрова трансформація поточних робочих процесів, зокрема внутрішньовідомчої комунікації. Про це свідчить перехід на електронну систему документообігу, запровадження системної цифрової освіти для українських дипломатів, розроблення відповідних тематичних тренінгів, посібників і семінарів. Інструментарій цифрової дипломатії України та відповідна фахова підготовка самих дипломатів здійснили за останні 10 років еволюційний стрибок.

Отже, термін «публічна дипломатія», що вперше згадується в британській газеті понад 160 років тому й отримав розвиток у США в ХХ ст., наразі є невіддільною частиною дипломатичного лексикону в багатьох країнах світу. Публічна дипломатія як частина стратегічних комунікацій держави являє собою окремий вектор зовнішньополітичної діяльності тих країн, які переймаються власним іміджем та репутацією на міжнародній арені. Україна, безперечно, належить до числа цих країн, про що свідчить стала увага до публічної дипломатії з боку українських науковців, дипломатів, законодавців та експертів. Публічна дипломатія України (згідно з однойменною Стратегією) – це комунікація держави з громадськістю інших держав з метою просування своїх національних інтересів і реалізації зовнішньополітичних цілей. Публічна дипломатія України розглядається в контексті культурної, економічної, експертної, науково-освітньої, кулінарної, спортивної та цифрової дипломатії.

1.2. Ґенеза публічної дипломатії в Україні, Катарі, Кувейті та Об’єднаних Арабських Еміратах.

З моменту відновлення незалежності України в 1991 р. ідея позиціонування нашої держави у світі та формування її позитивного міжнародного іміджу засобами публічної дипломатії пройшла тривалий еволюційний шлях. Роль нашої держави у глобальних культурних процесах роками була переважно об’єктною, тому що іміджева політика України залишалась фрагментарною та роздрібненою між багатьма суб’єктами влади. Розуміння публічної дипломатії як професійної

дисципліни, за якою стоїть фахова аналітика, дослідження, навчальні програми, підготовка фахівців, почало формуватися з 2014 р. [64; 121, с. 5–6].

Розбудова мережі акторів публічної дипломатії України розпочалась у 2006 р. із запуском роботи понад 25 культурно-інформаційних центрів (КІЦ) у складі закордонних дипломатичних установ України. Серед покладених на культурно-інформаційні центри завдань варто зазначити такі: сприяння розвитку міжнародного співробітництва України з державою перебування в галузі культури, освіти, науки й техніки, туризму, фізичної культури і спорту; поширення в державі перебування інформації про Україну; ознайомлення громадян держави перебування з історією і культурою України, сприяння вивченню української мови на території цієї держави; підтримання зв'язків з українцями за кордоном, сприяння задоволенню їх культурно-мовних, інформаційних та інших потреб; поширення інформації про туристичні можливості і привабливість України, сприяння співробітництву з державою перебування у туристичній галузі [74].

Попри тривалий час функціонування українських КІЦ за кордоном, представники наукової спільноти не досягли консенсусу щодо оцінки їхньої ефективності, оскільки ресурсна та матеріальна бази центрів неоднакові, варіюється чисельність штату, особисте ставлення керівників центрів до своєї місії, налаштованість країни акредитації до співпраці. Деякі українські експерти (зокрема О. Розумна й Т. Пересунько) констатують невтішні показники роботи КІЦ на основі аналізу їхньої діяльності у 2011–2013 рр. До ключових недоліків дослідниці зараховують: 1) брак фахівців із культурного менеджменту; 2) інформаційно-протокольний характер заходів, які не сприяють розвитку тривалого культурного співробітництва; 3) фокусування уваги на минулому нашої держави, а не на тенденціях сучасної культури [86, с. 11–12]. Наприклад, Т. Пересунько зауважує, що КІЦ стали не зразком ефективної культурної дипломатії, а свідченням провалу гуманітарної політики держави [61]. Саме тому інша українська дослідниця М. Процюк наголошує на необхідності ґрунтовного переформатування як структури КІЦ, так і їхньої діяльності [84, с. 84]. До згаданих проблем КІЦ слід

додати недосконале бюджетування, яке ускладнює реалізацію задекларованих цілей та інтеграцію України у світовий культурно-інформаційний простір. Водночас навіть за відсутності КІЦ у багатьох посольствах України напрям публічної дипломатії ведуть окремі співробітники. Фактор професійної мотивації робить їх не менш потужними провідниками публічної дипломатії. Як зазначив український дипломат М. Кулінич, «сьогодні дипломатія з мистецтва перетворилася на змістовну ефективну роботу, саме дипломати є розгалуженою висококваліфікованою інтелектуальною опорою для керівництва держави» [40, с. 466].

КІЦ доволі довго залишались чи не єдиними державними гравцями на полі публічної дипломатії України, тому їм очікувано не вдалося повністю забезпечити стабільну присутність України на культурній мапі світу. Тривалий час імплементація публічної дипломатії України обмежувалася ситуативними заходами, здебільшого спрямованими на поверхневе інформування іноземної аудиторії про Україну з акцентом на історичних аспектах (відзначення пам'ятних дат, ювілеїв, річниць, роковин тощо). Однак створення культурно-інформаційних центрів при дипломатичних установах України стало точкою відліку для подальшого розвитку української публічної дипломатії.

Наразі культурна й креативна індустрії в Україні переживають черговий ренесанс та стають впізнаваними на провідних культурних майданчиках світу. Ми поділяємо думку чималої кількості науковців та дипломатів–практиків (Д. Кулеба, М. Процюк, О. Розумна, В. Терещук тощо), які вважають прикрою помилкою формальний підхід до налагодження міжнародного культурного співробітництва з урахуванням сучасного стану розвитку цієї галузі. Той факт, що сучасна українська культура викликає дедалі більший інтерес міжнародної спільноти, означає, що класична ідея «культурно-гуманітарного співробітництва» як спадку зовнішньої політики СРСР уже віджила своє та відходить у минуле. Натомість фахова публічна дипломатія здатна підсилити роль України у світових культурних процесах.

Розв'язання Російською Федерацією військової агресії проти України стало одним із факторів, який зумовив кардинальні реформи в царині публічної

дипломатії. Коментуючи роль м'якої сили у боротьбі з державою–агресором, що зруйнувала європейську і міжнародну безпеку, Д. Кулеба зазначив, що «публічна дипломатія – це м'яка зброя широкого спектру дії в умовах гібридної війни» [38]. Каталізатором переформатування публічної дипломатії України стали також Революція Гідності 2013–2014 рр. та відповідний запит суспільства на зміни. Колективна травма від загибелі Небесної Сотні та військова агресія РФ стимулювали мобілізацію інтелектуального ресурсу влади і громадянського суспільства для перезавантаження країни [121, с. 5]. Переламний період сучасної історії України засвідчив потенційну силу публічної дипломатії як інструменту захисту інтересів України.

Новий виток розвитку публічної дипломатії України припав на 2014–2015 рр. О. Розумна справедливо зауважила, що 2015-й в Україні став роком, коли держава вперше офіційно виявила інтерес до такого інструменту політики як культурна дипломатія, яка є невід'ємною частиною публічної дипломатії [87]. Попри те, що публічна дипломатія за своїм змістом – не нова практика для українських державних органів, ознак системної державної політики вона направду почала набувати лише у 2015–2016 рр.

Результати докорінного оновлення та систематизації практики публічної дипломатії України полягають у започаткуванні трьох процесів, а саме: інституалізації публічної дипломатії України, розроблення відповідних стратегій, алгоритмізації шляхів фінансування заходів публічної дипломатії.

В Україні функціонує чимало державних інституцій, дотичних до сфери публічної дипломатії: Український інститут, Український культурний фонд, Український інститут книги, Український інститут національної пам'яті, Національний фонд досліджень України тощо. Усі згадані установи створюють нове інституційне поле, постають в умовах архаїчної системи державного управління, недосконалого бюджетного законодавства, низької довіри до державних ініціатив. Проте вони працюють за принципово новими моделями горизонтальної співпраці, прозорої й публічної діяльності та звітності, стратегічного планування, а також орієнтуються на найкращий міжнародний

досвід та приділяють увагу комунікаційній складовій [121, с. 6]. Не менш важливим кроком, який підвищив впізнаваність нашої держави на міжнародній арені, стало затвердження у 2018 р. нового бренду України «Ukraine Now». Бренд вважається найбільш масштабною маркетинговою кампанією для промоції України за кордоном з огляду на кількість та якість залучених ресурсів. Як інструмент публічної дипломатії для представлення України на міжнародній арені, бренд «Ukraine Now» набув широкого вжиту, а згодом став невід'ємним елементом візуальної складової державних проєктів публічної дипломатії України.

Паралельно зі створенням нових інституцій у сфері публічної дипломатії, були модернізовані наявні державні установи, які мають першочергові повноваження щодо позиціювання України у світі. Насамперед йдеться про Міністерство закордонних справ України, оскільки саме воно має пріоритет у формуванні міжнародного іміджу нашої держави. У 2015–2016 рр. публічна дипломатія стала окремим напрямом діяльності міністерства. Новостворене управління публічної дипломатії (тепер – департамент комунікацій та публічної дипломатії) почало розбудовувати зв'язки зі ЗМІ та культурну дипломатію, реалізовувати іміджеві, культурні й інформаційні проєкти. В історії сучасної України це – перший успішний досвід впровадження концепції публічної дипломатії в роботу зовнішньополітичного відомства [104].

Для порівняння: відповідний структурний підрозділ у зовнішньополітичному відомстві США було створено в 1999 р. (Секретаріат з питань публічної дипломатії та зв'язків з громадськістю), у Великій Британії – 2002 р. (Рада зі стратегії публічної дипломатії), у МЗС Китаю – 2004 р. (Департамент публічної дипломатії), у МЗС Індії – 2006 р. (Відділ публічної дипломатії), у МЗС Польщі – 2009 р. (Департамент публічної та культурної дипломатії) [58, с. 239]. У МЗС Кувейту відповідного підрозділу досі не існує, а повноваження з налагодження міжнародного культурного співробітництва делеговані Національній раді з питань культури, мистецтва та літератури Кувейту. У Катарі апріорі немає єдиного органу з питань публічної дипломатії (існує Офіс з питань урядових комунікацій Катару, але він виконує виключно координаційну функцію серед суб'єктів публічної дипломатії).

Натомість в Об'єднаних Арабських Еміратах (ОАЕ) інституційний досвід практики публічної дипломатії співставний з українським – при Міністерстві закордонних справ та міжнародної співпраці ОАЕ діє Офіс з питань публічної та культурної дипломатії.

Структура та напрями діяльності департаменту комунікацій та публічної дипломатії МЗС України зазнавали неодноразового реформування з тенденцією до збільшення кількості штату та розгалуження функціоналу. Наразі в межах департаменту діють спеціалізовані відділи стратегічних комунікацій, публічної та цифрової дипломатії, прес-служби тощо. Кадрове оновлення та гідне забезпечення діяльності департаменту піднесли візуальні, смислові, технічні та інші аспекти публічної дипломатії МЗС України на новий щабель. Разом з українськими закордонними дипломатичними установами (ЗДУ) департамент започаткував проєкти, які залучили великі аудиторії закордонного населення, збільшили кількість підписників сторінок МЗС та ЗДУ України в соціальних мережах завдяки якісному контенту, а також активізували культурно-мистецькі ініціативи ЗДУ. Серед знакових іміджевих проєктів МЗС України конференції, форуми і круглі столи, різнопрофільні міжнародні ярмарки, виставки та фестивалі.

Департамент також впровадив успішну практику інформаційних онлайн-кампаній у соціальних мережах міністерства закордонних справ та українських посольств за кордоном. Завдяки синхронному та скоординованому характеру зазначених кампаній МЗС ефективно поширює серед іноземних аудиторій ключові тези щодо збройної агресії РФ, боротьби України за власну незалежність, туристичного, наукового, інвестиційного потенціалу, видатних постатей української історії тощо.

Іншою підвідомчою МЗС державною структурою, до сфери компетенції якої входять питання культурної дипломатії, є Український інститут. Установу створено в 2017 р. за зразком подібних інституцій в інших державах (Польський інститут, Ґете–Інститут, Британська Рада). Український інститут – це афілійована з МЗС установа, проте вона користується автономністю у визначенні змістовного наповнення своєї роботи. Згідно з установчими документами, Український інститут

грає системотворчу роль у міжнародній репрезентації України через потенціал культури [121, с. 21]. Серед реалізованих проєктів Українського інституту нараховується понад 100 заходів за участі близько 100 тис. осіб, які забезпечили мільйонні охоплення в ЗМІ. Проєкти Українського інституту охоплюють широкий спектр тематик – музика, кінематограф, візуальне мистецтво, література, переклад, історія, академічні та кроссекторальні програми. У зв'язку з успішним дебютом Українського інституту міністр закордонних справ Д. Кулеба зазначив: «За свій перший повний рік роботи Український інститут підвівся. Він показав себе експертною і фаховою інституцією, яка може бути надійним партнером для іноземних культурних інституцій і просувати позитивний імідж України за кордоном» [85]. Географія діяльності Українського інституту визначається зовнішньополітичними пріоритетами України, наявними і потенційними можливостями розвитку двосторонніх культурних відносин. Наприклад, Катар та ОАЕ належать до пріоритетних країн згідно зі Стратегією Українського інституту на 2020–2024 рр.

Українські ініціативи у сфері культури та креативних індустрій також підтримує Український культурний фонд (УКФ). Заснування УКФ у 2017 р. ознаменувало появу нової моделі надання державної промоції та багатовекторної підтримки на конкурсних засадах. УКФ належить до сфери діяльності Міністерства культури України, а тому сприяє розвитку національної культури та мистецтва в державі. Водночас Український культурний фонд, як і Український інститут, допомагає українській культурі інтегруватися у світовий культурний простір [113, с. 4]. УКФ разом з Українським інститутом покликані, серед іншого, формувати позитивний імідж України у світі й підтримувати культурні проєкти української діаспори. Однак, якщо Український інститут здійснює менеджмент повного циклу у сфері культурних проєктів (включно з розробленням ідеї та плану, реалізацією проєкту), то УКФ лише надає конкурсну фінансову підтримку ініціативам у сфері культури та креативних індустрій. Безперечно, УКФ сприяє створенню екосистеми культури та креативності в Україні, розвитку української культури в контексті актуальних світових тенденцій [113, с. 4].

УКФ разом з Українським інститутом і департаментом комунікацій та публічної дипломатії МЗС України є провідними державними акторами публічної дипломатії. Спільною рисою згаданих установ є молодий вік, схожі напрями діяльності, тематична різноманітність проєктів. Водночас серед державних акторів публічної дипломатії України є більш спеціалізовані установи, діяльність яких сфокусована на одному чи декількох напрямах. Наприклад, з точки зору популяризації української літератури за кордоном, стимуляції перекладацької діяльності та підтримки книговидавничої справи варто відзначити роль Українського інституту книги – державної установи при Міністерстві культури та інформаційної політики України. Створений у 2016 р., Український інститут книги забезпечує присутність української літератури на міжнародних книжкових ярмарках, надає інституційну підтримку у формі грантів суб'єктам видавничої справи та оцифровує українську літературу [75]. Частково зазначені вище функції притаманні й МЗС України, Українському інституту та УКФ.

У контексті збереження національної пам’яті українського народу провідну роль відіграє Український інститут національної пам’яті, діяльність якого також спрямовується та координується через Міністра культури та інформаційної політики. Серед завдань, покладених на Український інститут національної пам’яті у площині міжнародної співпраці, слід назвати такі: 1) популяризація у світі ролі українського народу у боротьбі проти тоталітаризму, відстоюванні прав та свобод людини; 2) залучення закордонних українців та іноземців до збирання і вивчення матеріалів про історію України, реалізації спільних проєктів; 3) організація всебічного вивчення історії українського державотворення, етапів боротьби за відновлення державності та поширення відповідної інформації в Україні та світі; 4) вживання заходів до визнання на міжнародному рівні Голодомору 1932–1933 рр. в Україні актом геноциду Українського народу [66]. МЗС України з Українським інститутом також системно працюють над визнанням іноземними державами та міжнародними організаціями Голодомору 1932–1933 рр. в Україні геноцидом Українського народу.

Розглянуті вище інституції та підрозділи, залучені до політики публічної дипломатії України, були створені протягом 2015–2017 рр. (крім Українського інституту національної пам'яті, створеного раніше). У наукових колах (представлених О. Децик, М. Процюк, О. Розумною та ін.) панує позитивна оцінка динамічних процесів інституалізації публічної дипломатії в Україні. Як влучно відзначила О. Розумна, «культура виявилась ефективною зброєю й водночас стратегією в неоголошеній інформаційній війні» [86, с. 4]. Однак започатковані процеси інституалізації публічної дипломатії України не позбавлені хаотичності та суперечливості, координаційних помилок. До факторів, які безпосередньо впливають на продуктивність державних інституцій у сфері публічної дипломатії, насамперед слід віднести складну схему підпорядкованості між суб'єктами публічної дипломатії України та дублювання їхніх функцій, що остаточно не розмежовані.

Початковий етап становлення системи публічної дипломатії України пояснює наявність окреслених проблем, однак не варто недооцінювати їхню небезпеку. О. Децик підкреслює, що правильна координація забезпечує узгодження спільної позиції та порозуміння в питаннях, які обговорюються та приймаються головними інституціями у сфері публічної дипломатії [19, с. 65]. В Україні ж чимало суб'єктів публічної дипломатії виступають самостійними гравцями з власними стратегіями та програмами діяльності. На вади міжінституційної (міжвідомчої) координації в галузі публічної дипломатії України вказують і Н. Бурейко, Т. Філевська, Г. Шелест [8]. Слабкий рівень взаємозалежності суб'єктів публічної дипломатії України нівелює чимало практичних аспектів, які потребують тісної співпраці та взаємоузгоджень. Ілюстративним прикладом проблеми слугує донесення до міжнародної спільноти інформації про ключові події української історії (Революція Гідності, Голодомор, День пам'яті та примирення тощо). Зазвичай у процесі створення й трансляції тез беруть різні державні органи – Міністерство інформаційної політики, Український інститут національної пам'яті, МЗС (посольства України) тощо. Кожна з установ відповідає за певний сегмент роботи – від створення тез та їхнього перекладу іноземними мовами до візуального

оформлення інформації та її ефективного поширення серед цільових іноземних аудиторій. Асинхронність та/або недоцільність певних дій (невчасно передані матеріали, ігнорування чутливості певних тем), а також інші порушення у зв'язках між суб'єктами прийняття управлінських рішень негативно позначаються на результативності публічної дипломатії України. За відсутності спеціалізованої координаційної структури з відповідними кураторськими повноваженнями розрізнені суб'єкти публічної дипломатії України не захищені від помилок або на етапі формування необхідної тези, або на етапі її артикуляції в публічному просторі.

Тривалий час глобальним невирішеним завданням публічної дипломатії України залишалось стратегічне бачення її розвитку та повноцінна координація діяльності її суб'єктів. З огляду на нерозуміння частиною політичного істеблішменту України потенціалу публічної дипломатії, вирішення поставлених завдань відбувалося повільно [33]. Утім, у 2021 р. зовнішньополітичне відомство України представило першу в історії його діяльності Стратегію публічної дипломатії на 2021–2025 рр (далі – Стратегія). Важливо підкреслити, що в зазначеній Стратегії публічна дипломатія розглядається як невід'ємна частина стратегічних комунікацій України, які передбачають скоординоване та належне використання комунікативних можливостей держави для просування цілей держави у світі.

5-річний термін дії Стратегії дозволить апробувати її ефективність, зокрема завдяки моніторингу та ключовим індикаторам стратегічних цілей, окресленим у документі. За визначений строк рівень обізнаності про Україну у світі та її сприйняття як демократичної європейської країни має зрости, тоді як рівень поширення дезінформації та шкідливих для України тез має знизитися. Поставлені завдання корелюють з розглянутими вище завданнями культурно-інформаційних центрів при українських посольствах за кордоном. Однак у Стратегії пропонуються принципово нові способи їхнього вирішення. Наприклад, у документі наголошується на зміцненні взаємодії не лише з державними, але й недержавними суб'єктами, долученими до стратегічних комунікацій України (тут варто

відзначити роль Українського кризового медіа-центру, Ради зовнішньої політики «Українська призма» та інших неурядових організацій в розвитку публічної дипломатії України). Окремий блок «Закордонне українство» окреслює потенціал української діаспори та закордонних українців з точки зору досягнення цілей публічної дипломатії України.

Позитивним сигналом є розуміння розробниками Стратегії необхідності посилити функцію публічної дипломатії в роботі МЗС та закордонних дипломатичних установ України. Синергія дій суб'єктів публічної дипломатії є запорукою досягнення мети Стратегії – формування позитивного іміджу України у світі. Безперечно, факт затвердження Стратегії публічної дипломатії МЗС свідчить про усвідомлення важливої ролі публічної дипломатії як окремого напряму зовнішньої політики України. Затвердження зазначеного документу є також ознакою готовності МЗС налагоджувати ефективні комунікації з громадянами інших держав.

Заслуговує на увагу певна асинхронність у затвердженні програмних документів, які слугують дороговказами діяльності державних установ, зокрема дотичних до питань публічної дипломатії. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України була затверджена на 30-му році життя української держави, Стратегія публічної дипломатії МЗС України – на 6-му році роботи відповідного структурного підрозділу зовнішньополітичного відомства. Стратегії Українського інституту, Українського культурного фонду, Українського інституту книги та ін. були затверджені невдовзі після заснування згаданих інституцій. За винятком Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, згадані документи детально окреслюють мету та проміжні завдання відповідних установ, пріоритети та інструменти діяльності, моніторинг та оцінювання їхньої діяльності тощо. Однак фінансові ресурси для реалізації цих стратегій не вичерпуються коштами державного бюджету, що видається нам фактором ризику. Розробники програмних документів зазначають серед джерел фінансування добровільні внески, міжнародну спонсорську допомогу на підтримку проєктів публічної дипломатії МЗС України та інші не заборонені законодавством джерела. Спільним нюансом

для стратегій Українського інституту та Українського культурного фонду є опора на стратегічні партнерства. Визнаючи обмеженість власних ресурсів, інституції вбачають у налагодженні взаємовигідних партнерств спосіб досягти впливу, який перевищує їхні можливості. На нашу думку, окреслені фінансові ресурси можуть виконувати допоміжну, але не основну роль у зміцненні міжнародного іміджу України в рамках державних програм. Додаткові фінансові ресурси є нестабільними, слабо прогнозованими, спорадичними. Надмірне покладання на добровільні внески або спонсорську допомогу створює ризики реалізації для довгострокових проєктів, а надто на рівні загальнодержавних проєктів публічної дипломатії.

Водночас державний механізм фінансування сектору публічної дипломатії також не є досконалим. Наприклад, директор Українського інституту В. Шейко зазначає: «… в бюджетних війнах, де колективні петиції вмикають гучний «алярм», але кожен зрештою рятує себе сам, культурна дипломатія «провалюється між дошками», випадає з поля уваги і порядку денного як культурної, так і дипломатичної вертикалі» [120]. Наразі державне фінансування публічної дипломатії України регулюється Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки забезпечення міжнародного позитивного іміджу України, забезпечення діяльності Українського інституту та здійснення заходів щодо підтримки зв’язків з українцями, які проживають за межами України (далі – Порядок). Документ затверджено постановою Кабінету Міністрів України в 2017 р. З одного боку, у Порядку запропоновано оновлений механізм державного фінансування системи публічної дипломатії України. Зокрема розширено та деталізовано статті цільового використання бюджетних коштів, що дозволило ЗДУ диверсифікувати заходи публічної дипломатії. З іншого боку, практики публічної дипломатії констатують чимало недоліків державного механізму її фінансування. По-перше, громіздкі процедури складання та подання фінансової звітності про використання бюджетних коштів, а також контролю за їх цільовим та ефективним витрачанням подекуди є більш трудомісткі, ніж безпосередня організація та проведення проєктів публічної дипломатії. Безперечно,

багаторівневі бюрократичні процедури з широким колом погоджень є дієвим, хоча й не універсальним запобіжником в умовах процвітання корупції та зловживання службовим становищем. Однак, якщо українська публічна дипломатія розвивається за провідними зразками США та європейських країн, архаїчна та невиправдано ресурсомістка модель фінансування заходів публічної дипломатії однозначно не сприятиме її піднесенню. По-друге, у стратегіях суб'єктів публічної дипломатії України згаданий Порядок зазначається серед основних фінансових інструментів, хоча тексти стратегій оперують відсутніми у Порядку поняттями (кулінарна, спортивна, економічна дипломатія тощо). Не приведений у відповідність зі Стратегією список термінів та понять на практиці неминуче призводить до звуження вимірів публічної дипломатії, адже певні завдання згаданих стратегій неможливо реалізувати, послуговуючись положеннями Порядку. До прикладу, не передбачено у Порядку безпосереднє фінансування таких інструментів і форматів публічної дипломатії (зазначених у Стратегії публічної дипломатії МЗС України на 2021–2025 рр.), як операції з надання гуманітарної та іншої допомоги іноземним країнам, нетворкінг, виготовлення сувенірів з айдентикою України тощо.

Таким чином, багатовекторні цілі Стратегії публічної дипломатії МЗС України наразі неспівставні з ресурсами, запропонованими для їхньої реалізації. Зокрема це стосується кадрових ресурсів [4]. Для вирішення окреслених у Стратегії завдань необхідно застосувати проєктний менеджмент, тобто командну роботу з певним колом відповідальних виконавців. Натомість, наявного кадрового потенціалу (особливо в ЗДУ, де напрям публічної дипломатії часто курує одна особа) вочевидь недостатньо для послідовного виконання поставлених завдань. Прикметно, що чимало теоретиків і практиків публічної дипломатії в Україні впродовж багатьох років вказують на окреслені вище та інші проблемні питання (надмірна бюрократизація і нормативна неврегульованість, проблема кадрів та фінансування, низька здатність до реактивності/оперативного ситуативного реагування), однак темпи їхнього розв'язання залишаються помірними [8].

Щодо досліджуваних нами країн Затоки – Держави Катар, Держави Кувейт та Об'єднаних Арабських Еміратів (ОАЕ), то розвиток їх міжнародної культурної співпраці – складової публічної дипломатії – відбувається як на національному рівні (окремо в кожній з цих держав), так і на регіональному рівні (у межах Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ), до якої входять усі три країни). До проєктів регіональної співпраці слід віднести спільне проведення країнами РСАДПЗ виставкових заходів, музичних фестивалів, мистецьких резиденцій та інших культурних ініціатив, які підкреслюють спільне мовно-культурне та релігійне середовище цих країн. Іноземні резиденти арабських країн Затоки, які складають більшість їх демографічного складу, є ключовою аудиторію згаданих проєктів публічної дипломатії.

Контекст культурної співпраці Катару, Кувейту та Об'єднаних Арабських Еміратів у межах РСАДПЗ є важливим, оскільки для народів згаданих країн спільною є транснаціональна ідентичність «халіджі» (від арабського слова «халідж» – Затока), зумовлена тісними культурно-історичними й сімейними зв'язками, однією мовою спілкування (арабською) та релігією (ісламом). Перелічені фактори формують спільне бачення, підхід та ідейне наповнення публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ. Спільними елементами для публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ є промоція арабської мови та цінностей ісламу, а також надання гуманітарної допомоги дружнім країнам. Вартий уваги і той факт, що дипломатія як наука та мистецтво має на Аравійському півострові спільну історію розвитку, що налічує сотні років. Історик М. аль-Гашемі зазначає, що дипломатія на території Аравійського півострова зазнала розквіту після заснування Арабського халіфату в VIII ст., адже стрімке розширення кордонів нової держави та релігії (ісламу) зумовило потребу в майстерних дипломатичних посланниках. Дипломатія часів Арабського халіфату заклала чимало традицій сучасної дипломатичної практики країн Затоки, зокрема щодо вимогливості до особи посла, кодексу його поведінки, рівня освіти тощо. У VIII–XIII ст. було також закладено основи культурної дипломатії [256, с. 114–117].

Держава Катар – це одна з територіально найменших країн регіону Затоки (площею близько 11,5 тис. км^2) з населенням орієнтовно 3 млн осіб [215]. Однак амбітність зовнішньополітичних прагнень Катару закріпила за ним характеристику «карлика з намірами гіганта», що є радше політичним дивом, аніж закономірністю [211]. Експерт–сходознавець аналітичного центру «Adastra» О. Мезенцев підкреслює, що після здобуття Катаром незалежності в 1971 р. його зовнішня політика тривалий час перебувала в фарватері Королівства Саудівської Аравії (КСА). Катар наслідував зовнішньополітичні пріоритети КСА, адже слабкі геополітичні позиції емірату становили потенційну загрозу для його суверенітету. Лише на зламі тисячоліть Катар почав зміцнювати позиції на міжнародній арені, знизивши економічну та політичну залежність від КСА, що згодом і призвело до конфронтації з королівством. Зміцнення міжнародних позицій Катару зокрема пов'язують з подіями Арабської весни, які ознаменували фактичне протистояння між Катаром та Саудівською Аравією у вигляді проксі-війн на території інших держав Близького Сходу. «Щойно десь у регіоні відкривався вакуум влади, обидві країни намагалися його заповнити» – зазначає О. Мезенцев [49]. Також емірат почав активно надавати широке інформаційно-фінансове сприяння в багатьох регіонах світу – від африканських до центральноазіатських країн. Наприклад, Катар застосував тактику медіації у конфліктах в Ємені (2007–2008 рр.), Лівані (2008 р.), Чаді та Судані (2009 р.), Джибуті та Еритреї (2010 р.), Афганістані (2010–2011 рр., 2018 р.) тощо [150, с. 133]. Так звана «чекова дипломатія», яка за визначенням є непублічною, стала ефективним інструментом Катару з точки зору лобіювання його інтересів у світі [62, с. 52; 124, с. 75]. Конкурентними стали відносини Катару і з ОАЕ, що претендують на регіональне лідерство у сфері освіти, спорту, культури тощо. Зростання ваги Катару на міжнародній арені, особливо після отримання ним права на прийняття в 2022 р. Чемпіонату світу з футболу, пропорційне зростанню напруги у відносинах з ОАЕ [150, с. 138].

Непросте геополітичне розташування Катару перетворило б його міжнародну «анонімність» на загрозу національній безпеці емірату. Катар обрав стратегію власного позиціонування у світі як нейтральної та прогресивної країни арабського

та мусульманського світу [150, с. 130–131]. Упродовж десятиліть Катар підтримував сталий розвиток публічної та культурної дипломатії, хоча обсяги фінансування згаданих сфер коливались залежно від світових цін на вуглеводні. Українська дослідниця С. Зінько ще в 2012 р. дійшла висновку про «надзвичайно активну публічну дипломатію Катару, яка відзначається системним характером». Вже тоді виокремились 2 тенденції катарської публічної дипломатії – нарощування медійного впливу (холдинг «Аль-Джазіра») та характер її здійснення (через ефективні неурядові інституції) [31, с. 764]. О. Антві-Ботенґ згодом виокремив ще декілька характерних рис м'якої сили Катару. Це – нішева дипломатія, медіація та гуманітарна допомога, проведення міжнародних подій на території Катару (зокрема спортивних) [136, с. 355–361].

У наукових працях публічна дипломатія Катару розглядається здебільшого через призму міжаравійської кризи 2017–2021 рр., коли Саудівська Аравія, ОАЕ, Бахрейн та Єгипет оголосили Катару блокаду й розірвали з останнім дипломатичні та економічні зв'язки. Було оголошено ключові звинувачення на адресу Катару – фінансування й підтримка ним тероризму та екстремізму, а також втручання Катару у внутрішні справи інших держав, підривання їхньої національної безпеки. Кувейт не приєднався до антикатарського блоку. Натомість, Кувейт взяв на себе традиційну роль медіатора між сторонами конфлікту та сприяв його вирішенню завдяки човниковій дипломатії. Ймовірність переростання міжаравійського конфлікту 2017 р. у військову площину посилила прагнення Кувейту до примирення сторін, адже в такому випадку існування РСАДПЗ опинилося б під загрозою. РСАДПЗ є важливим гарантом національної безпеки Кувейту. Зокрема під час інтервенції іракських військ у Кувейт у 1990–1991 рр. політико-дипломатичне та військове сприяння країн–членів Ради співробітництва зіграло суттєву роль у звільненні еміратy [228].

На думку А. Кріґа, Дж. Мітчелл, Ч. Б'янко, Ґ. Стенсфілда, К. Ульріхсена та ін., міжаравійський регіональний конфлікт 2017 р. вирізняється лише вельми високим рівнем напруги та всеосяжністю санкцій проти Катару, адже деякі суперечки між країнами Затоки (здебільшого територіальні) сягають корінням 19 ст. та

підсилюються наративами націотворення в субрегіоні Затоки (на кшталт національного присвоєння таких поширених в Затоці занять, як соколине полювання, видобуток перлів, верблюжі перегони тощо). Водночас саме міжаравійська криза 2017–2021 рр. стала безпрецедентним каталізатором розвитку публічної дипломатії Катару. Безперечно, економіко-дипломатична блокада Катару спричинила масштабні економічні збитки для емірату. Однак Катар не лише відмовився від скорочення культурних ініціатив, а навпаки збільшив активність у сфері публічної дипломатії. Зараз, через певний час після мирного врегулювання конфлікту, доцільно констатувати те, що активне застосування Катаром інструментарію публічної дипломатії було правильним рішенням з огляду на інформаційну природу кризи. Публічна дипломатія Катару продемонструвала приклад успішної протидії зовнішньополітичному тиску. Арсенал культурної, спортивної, економічної, цифрової, наукової, громадської дипломатії Катару був покликаний знешкодити репутаційні збитки та представити блокаду антикатарської коаліції як штучну й упереджену.

Б. Черкас і Н. Новицька зазначають, що Катар – одна з небагатьох країн світу, яка на практиці довела вагомість національного брендингу [116, с. 35]. Катарські дипломати, медійні та мистецькі кола, експерти, науковці й фабрики думок спромоглися за короткий проміжок часу розбудувати альтернативну картину сприйняття Катару, розвінчати шкідливі для нього наративи. Наприклад, інструменти цифрової дипломатії допомогли розширити аудиторію охоплення трансльованих тез та застосувати більш інклюзивні, інноваційні й ефективні рішення у роботі з іноземними ЗМІ. [134, с. 238–240]. Якщо до блокади Офіс урядових комунікацій Катару запрошував в середньому до 3-х іноземних журналістів на місяць, то впродовж перших двох місяців міжаравійської кризи Катар збільшив кількість таких запрошень до 500 [134, с. 238]. Так, у першу річницю кризи чимало світових ЗМІ змальовували блокаду Катару як грубий і недостойний акт з боку сусідніх держав [134, с. 247–248]. Значно зріс потенціал цифрової дипломатії країн–членів РСАДПЗ від початку блокади Катару в 2017 р., адже більша частина комунікацій між сторонами конфлікту перейшла в цифровий

простір, переважно твітер – одну з найбільш популярних соціальних мереж у субрегіоні [133]. До того ж виникла нагальна необхідність проводити інформаційну роботу в суспільних колах.

Організовані Катаром численні виставки, концерти, фестивалі, книжкові ярмарки та інші заходи культурної дипломатії мали на меті продемонструвати негативний вплив кризи на життя простих громадян країн Затоки, а також налагодити мистецькі зв'язки з культурними організаціями світового рівня. Зміцненню національного бренду Катару також сприяла спортивна дипломатія, адже емірат регулярно приймає найпрестижніші в світі тенісні турніри, чемпіонати світу з гандболу, плавання, легкої атлетики, футболу тощо. Оцінюючи спортивну дипломатію Катару, Д. Коруззі наводить аналогію з Голівудом, адже спорт та кінематограф популярні в будь-якому суспільстві. Якщо світ «полюбив» Америку завдяки Мерилін Монро та Марлону Брандо, то й про Катар світ дізнається завдяки його масштабним спонсорським ініціативам у сфері спорту [153]. Натомість регіональні суперники Катару вбачають у безпрецедентних успіхах емірату в царині спортивної дипломатії радше приховані ризики, аніж репутаційні дивіденди. Так, д-р політичних наук О. Антві-Ботенґ у статті «Злет м'якої сили Катару та виклики» акцентує увагу на внутрішніх проблемах Катару (як-от впровадження демократичних реформ і захист прав іноземних робітників), які систематично ігноруються Катаром і можуть призвести до підривання його авторитету й іміджу [136, с. 366]. У ЗМІ Катару насправді зустрічається чимало публікацій про порушення прав іноземних робітників – невиплата зарплатні, ненормований робочий графік, неналежні умови проживання, порушення виробничої безпеки, неетичне ставлення тощо. Недосконаліть державного контролю над дотриманням прав іноземних робітників робить останніх беззахисними перед недобросовісними роботодавцями. Масштаб проблеми прояснює той факт, що іноземці за різними оцінками складають від 90% до 95% працездатного населення Катару (це приблизно 2 млн осіб). Чимало іноземців працюють на низькооплачуваних некваліфікованих роботах (будівельники, прибиральники, хатні помічники тощо). Справедливо зауважити, що

демократизація суспільств арабських країн Затоки та вдосконалення захисту прав людини – це однаково актуальні питання для всіх країн РСАДПЗ.

Ефективна публічна дипломатія Катару сприяла послабленню усталеного уявлення про пасивність та реактивність територіально невеликих держав у міжнародній політиці, що з наукової точки зору було розглянуто А. Купером, Т. Шоу, А. Пейном, Дж. Ґранадо та ін. [178; 231]. Унаслідок глобалізації та появи нових форм міжнародної співпраці зв'язок між розміром та політичною вагою держави послабшав. Потенціал м'якої сили зіграв не останню роль у тому, що територіально невеликі держави перевизначили свою роль у світі. Публічна дипломатія виявилася результативним інструментом здобуття міжнародного визнання. З цієї точки зору доцільно порівняти Катар з Ватиканом або Сінгапуром. Приклад зазначених країн засвідчує, що м'яка сила подекуди значно перевищує політико-військовий потенціал. Сінгапурське економічне диво та його інвестиційна привабливість, фактор релігійного впливу Ватикану забезпечили цим країнам важливе місце на міжнародній арені [151, с. 383–384].

Варто відзначити схожість українського та катарського досвіду з точки зору обставин звернення до інструментарію публічної дипломатії. Загострення безпекової ситуації стало чи не найголовнішою мотивацією як для Катару, так і для України налагодити практику публічної дипломатії, зокрема для протидії дезінформації та забезпечення культурної присутності у світі. Досвід Катару підтвердив, що оперативність дій з перших днів ескалації, належна координація та злагодженість усіх суб'єктів публічної дипломатії сприяють поверненню державі статусу-кво у разі вчинення проти неї недружніх дій [162, с. 270]. Однак на момент спалаху міжаравійської кризи Катар користувався вагомим медійним впливом телеканалу «Аль-Джазіра», створеного ще в 1996 р., та загальновизнаною репутацію міжнародного фінансового донора. Неспівставні також обсяги інвестицій України та Катару в потенціал власної публічної дипломатії. До того ж інститут публічної дипломатії в Україні до початку агресії РФ був дуже вразливим. Зокрема в 2014 р. ще не було закладено дієвої інституції та сучасної державної програми з позиціонування України у світі.

Прикметно, що в Катарі (як і в Кувейті) не існує окремого державного органу чи структурного підрозділу, до компетенції якого належали б питання публічної дипломатії. Сфери культурної, науково-освітньої, спортивної, цифрової дипломатії розмежовані між різними структурами, які безпосередньо чи опосередковано впливають на позиціонування Катару у світі та його міжнародний імідж. Роль координаційної надбудови для узгодження й синхронізації дій між державними органами (зокрема дотичними до питань публічної дипломатії) покладено на Офіс урядових комунікацій Катару, створений у 2015 р. Офіс належить до юрисдикції Прем'єр-міністра, а одним із ключових завдань його діяльності є гідне представництво Катару на міжнародній арені та представлення здобутків еміратy у різних сферах [205].

Уряд Катару підтримує десятки ініціатив, що покликані просувати імідж Катару та заохочувати міжкультурний діалог. Водночас державні структури Катару, які відповідають за культурний, спортивний, освітній та інші напрями, вибудовують дорожню карту своєї діяльності довкола чи не єдиного стратегічного документу – Національної візії «Катар–2030». Стратегія розвитку Катару розроблена ще в 2008 р. і являє собою детальний документ, метою якого є перетворення Катару на прогресивну країну з високими стандартами життя для громадян. Національна візія «Катар–2030» окреслює не тактичні кроки, а довгострокові пріоритети держави, згідно з якими укладаються плани діяльності окремих органів влади. Серед зазначених пріоритетів – модернізація при збереженні традицій, задоволення потреб сучасних та прийдешніх поколінь, досягнення балансу між обсягом і якістю іноземної робочої сили, економічний та соціальний розвиток, захист довкілля тощо. У частині міжнародного співробітництва зазначено, що Катар має амбіції збільшити свою економічну, політичну й культурну роль у субрегіоні Затоки та Лізі арабських держав, зокрема завдяки наданню гуманітарної допомоги (фінансування й підтримка міжнаціонального діалогу, толерантності, миру та безпеки) [214, с. 2–23]. На нашу думку, згаданий документ створює правильний контекст, у якому гравці інформаційно-культурного поля Катару можуть послідовно забезпечувати еміратy

статус культурного, науково-освітнього, спортивного, логістичного та медійного осередка субрегіону Затоки, що є довгостроковою метою публічної дипломатії Катару. Т. Шеркаві у статті «Публічна дипломатія Катару, іномовлення та криза в Затоці» теж зазначає, що розвиток публічної дипломатії та потужної мережі іномовлення, а також створення бренду Катару мають на меті утвердити емірат як активного учасника міжнародної політики, а не анонімного постачальника природного газу [150, с. 130]. Вважаємо, що політична еліта емірату вибудувала таку систему координації й комунікації між причетними до публічної дипломатії державними органами, за якої Національна візія «Катар–2030» почала ефективно впроваджуватися в життя.

МЗС України також просуває на міжнародній арені альтернативну картину сприйняття України – як вільної, давньої, динамічної, креативної та інноваційної держави. Однак український досвід в контексті публічної дипломатії відрізняється від катарського тим, що кожен з суб'єктів публічної дипломатії України керується в роботі самостійно розробленими стратегіями, що не корелюють з єдиною для всіх державною стратегією, оскільки остання була прийнята лише в 2021 р. (Стратегія публічної дипломатії МЗС України).

Одним із ключових акторів публічної дипломатії Катару є Катарський фонд освіти, науки та суспільного розвитку, створений у 1995 р. Організація наразі охоплює понад 50 структурних підрозділів, проте флагманською ініціативою Катарського фонду є велике освітнє містечко, у якому розміщені філіали провідних університетів світу, найбільші бібліотеки, інкубатори стартапів, технологічні парки, культурні інституції тощо. Станом на 2021 р. Катарський фонд профінансував понад 2300 проєктів на суму 1.4 млрд дол. США, з них близько 330 винаходів й 15 патентів [250].

Катарський фонд освіти, науки та суспільного розвитку унаочнює таку особливу рису публічної дипломатії Катару, як розвиненість її внутрішнього виміру, адже чимало проєктів (зокрема інфраструктурних) реалізовуються безпосередньо на території емірату. Це пов'язано з тим, що громадяни Катару становлять меншість населення країни, отже, домінуюча більшість резидентів

емірату утворює цільову аудиторію проєктів публічної дипломатії. Однак певні культурно-мистецькі ініціативи Катару розраховані й на громадян емірату. К. Ексель, Т. Ріко, К. Ерґелінґ й інші дослідники підкреслюють, що стрімкий фінансово-економічний злет Катару та небувале покращення добробуту його громадян прочинили вікно можливостей для лідерів держави з точки зору націотворення та консолідації неоднорідного катарського суспільства. Нерідко проєкти публічної дипломатії Катару (як-от відкриття Музею ісламського мистецтва, інтернаціоналізація освітнього сектору тощо) має підтекст відродження та переосмислення минулого Катару. Непублічною метою згаданих ініціатив є висвітлення дбайливо підібраних фактів з історії Катару, які створюють нерозривну канву з сьогоденням емірату, підкреслюють унікальність катарського досвіду та закономірність правління родини аль-Тані на півострові [163].

У загаданому контексті вагомим суб'єктом культурної дипломатії емірату є державна установа «Катарські музеї» (заснована у 2005 р.), під егідою якої розвивається музейна справа та культурні проєкти Катару. Голова «Катарських музеїв» М. аль-Тані вбачає роль очолюваної нею організації в збереженні та збільшенні культурного потенціалу Катару, а також представленні його світу. Показовим є факт, що блокада Катару в 2017–2021 рр. остаточно зруйнувала принцип «культура поза політикою», особливо у сфері музейної справи, яку чимало науковців (зокрема П. Левітт, Б. Андерсон, Дж. Мітчелл та ін.) вважають фактором націотворення та репрезентації країни у світі. Наприклад, відкритий у 2019 р. Національний музей Катару представляє історію емірату як боротьбу катарського народу за справедливість та власну незалежність у конфліктогенному субрегіоні Затоки. Вдумливо дібрані історичні сюжети та приклади, терміни й стиль викладення інформації в музеї мають на меті створити у відвідувача алюзію на несправедливість блокади Катару в 2017–2021 рр. [202, с. 936–943]. Прикметно, що перший музей Катару відкрився невдовзі після здобуття еміратом незалежності попри наявність більш вагомих потреб і викликів, які постали перед молодою країною. Однак заснування національного музею було далекоглядним кроком, оскільки його функціонал дозволив «синхронізувати» минуле держави з її

сучасними політичними завданнями та правильно розставити історико-культурні акценти.

За сприяння державної установи «Катарські музеї» періодично проводяться міжнародні програми культурного обміну (фестивалі, конкурси, виставкові заходи тощо) з метою інтеграції Катару у світовий культурний контекст. У 2012 р. «Катарські музеї» запустили ініціативу проведення спільних «років культури», зокрема з Великобританією, Японією, Бразилією, Туреччиною, Китаєм, Німеччиною тощо. На думку К. Еґґелінґ, формат «років культури» якнайкраще сприяє створенню іміджу Катару як інноваційного культурного осередку в регіоні, і не в останню чергу завдяки запрошенню всесвітньо відомих митців, режисерів, музикантів та науковців до Дохи, столиці емірату. Водночас дослідниця зазначає, що «роки культури» спрямовані радше на створення короткотривалого враження та приводів для прес-релізів, аніж засад довготривалого партнерства [163].

Інший суб'єкт публічної дипломатії Катару – культурне містечко «Катара» – було засноване для встановлення й підтримки міжнародних культурних зв'язків. Інфраструктура комплексу охоплює концертні зали, театри, виставкові центри тощо, на базі яких експонується культурний спадок як Катару, так і інших країн світу. «Катарські музеї» та «Катара» покликані позиціонувати Катар у якості регіонального осередку культури [128; 159]. Прикметно, що культурне містечко «Катара» стало першою інституцією в Затоці, з якою Український інститут встановив партнерські відносини.

Більшість суб'єктів публічної дипломатії Катару характеризуються широким профілем діяльності, адже у межах однієї інституції органічно взаємодіють археологічні, освітні спортивні, мистецькі та інші програми (наприклад, «Катарські музеї»). Однак гнучкість та пряме підпорядкування суб'єктів публічної дипломатії цілям Національної візії «Катар–2030» унеможливлюють дублювання функцій, перетин сфер компетенцій тощо. Усі стратегічні комунікації Держави Катар (де публічна дипломатія є лише складовою) органічно вбудовані в канву Національної візії. Відтак, модель публічної дипломатії Катару не потребує єдиного

спеціалізованого органу чи підрозділу, адже вона суцільно інтегрована в державну політику.

На нашу думку, Катар розглядає потенціал своєї м'якої сили, зокрема публічної дипломатії як чинник національної безпеки. Так вважає і Х. аль-Муфта, який у статті «Відповідь Катару на кризу: публічна дипломатія як засіб кризового менеджменту» підкреслює, що фінансування Катаром сфери публічної дипломатії є запорукою успішних дипломатичних маневрів емірату під час безпекових криз (зокрема міжаравійської кризи 2017–2021 рр.). На погляд дослідника, публічна дипломатія Катару була реактивною на момент оголошення блокади лідерами антикатарського блоку. Однак безпекова криза зумовила проактивний розвиток публічної дипломатії Катару, що насамперед позначилося на його роботі з цільовими аудиторіями ключових західних партнерів – США, Великобританії, Франції [134, с. 245–250].

На думку деяких науковців, загострення відносин між Катаром та іншими країнами-членами РСАДПЗ (зокрема міжаравійська криза як пік протистояння) відбулось не в останню чергу через конкуренцію за першість на полі м'якої сили. У такому випадку перегони м'якої сили в Затоці створили прецедент переростання конфлікту в політико-економічну площину. Публічна дипломатія виявилась як однією з причин блокади Катару сусідніми країнами, так і інструментом подолання її наслідків (але без претензій на роль провідного інструмента, яким стала безпекова парасолька США й Туреччини) [150, с. 142–143]. Наслідки всеосяжної економіко-дипломатичної блокади з боку Бахрейну, Єгипту, ОАЕ та Саудівської Аравії стали передумовою стрімкого перезавантаження публічної дипломатії Катару. З 2017 р. публічна дипломатія Катару перетворилася на один зі стовпів традиційної дипломатії емірату, ставши зброєю у протистоянні ідеологій та наративів.

У *Державі Кувейт*, на відміну від Катару, публічна дипломатія демонструє нижчий рівень розвитку та амбітності, хоча Кувейт, як і Катар, пережив кризу національної безпеки. У 1990–1991 рр. Ірак під проводом С. Хусейна напав на Кувейт, проголосивши емірат 19-ю провінцією Іраку. Для військового сприяння

визволенню Кувейту було сформовано міжнародну коаліцію на чолі з США, яка нанесла поразку іракським загарбникам. Після перемоги над окупантами Кувейт повернувся до усталеної практики реактивної та інертної дипломатії. Геополітичне розташування Кувейту, а саме безпосередня близькість регіональних важковаговиків – КСА та Ірану – до сьогодні зумовлює обережну та виважену зовнішню політику емірату, адже рівновіддаленість від ворогуючих сторін є однією з гарантій безпеки та незалежності Кувейту [130; 124, с. 88].

Протягом найкритичніших для Кувейту 7 місяців окупації влада емірату лише обмежено спромоглася мобілізувати зусилля публічної дипломатії з метою підвищення обізнаності міжнародної спільноти про віроломну загарбницьку війну. Далася взнаки вкрай низька впізнаваність Кувейту на міжнародній арені, адже емірат системно не працював над власним іміджем у світі (на відміну від Катару до загострення відносин з країнами субрегіону). Це виявилося перешкодою для консолідації міжнародної підтримки, а водночас – доведенням вагомості стратегічних комунікацій та інструментарію публічної дипломатії.

Справедливим є твердження, що політична еліта Кувейту звернулася до інструментарію публічної дипломатії лише тоді, коли виникла потреба у військовій підтримці США у боротьбі проти іракських окупантів. Попри те, що проєкти публічної дипломатії Кувейту не пов’язані з фактом прийняття суто політичного рішення про надання Кувейту військової допомоги, публічна дипломатія вплинула на процес втілення цього рішення, як зазначає Дж. Мангейм у книзі «Стратегічна публічна дипломатія та американська зовнішня політика» [197, с. 59–60]. Консенсус владних та суспільних еліт щодо втручання США у військове протистояння між Іраком та Кувейтом мав значення при визначенні форми та обсягів військової допомоги США. Відтак важливим кроком було заручитись підтримкою американського суспільства щодо підтримки Кувейту в його визвольній війні, тому першочерговим завданням стало налагодження комунікації з громадянами США за допомогою публічної дипломатії.

Ігнорування Кувейтом практики публічної дипломатії та, як наслідок, відсутність відповідних структур в державному апараті спонукали політичну

верхівку держави звернутися до іноземної комунікаційної компанії «Hill and Knowlton», відомої своїм безпосереднім досвідом у сфері публічної дипломатії та розгалуженими зв’язками в політичних колах США. Компанія «Hill and Knowlton» заснувала організацію «Громадяни за вільний Кувейт», філіали якої були згодом відкриті у Великобританії та інших стратегічно важливих для Кувейту країнах. Р. Кроу підкреслює, що більшість проєктів публічної дипломатії Кувейту проводилася саме під егідою організації «Громадяни за вільний Кувейт», щоб приховати зв'язок з головним замовником та спонсором згаданих проєктів – кувейтською правлячою елітою. На початкових етапах державний слід у кампаніях публічної дипломатії Кувейту спричинив би негативний ефект, оскільки виглядав би в американському суспільстві як лобістська кампанія в інтересах керівництва Кувейту. Тому ініціатором проєктів виступав переважно рух патріотів емірату через організацію «Громадяни за вільний Кувейт».

Численні заходи на підтримку Кувейту в США апелювали до широкої американської аудиторії як до захисника свободи і справедливості у світі. Зокрема компанія «Hill and Knowlton» ініціювала проведення інформаційних кампаній в американських коледжах, спільних релігійних служб за мир у Кувейті, спеціальні проєкти зі ЗМІ тощо. Вже згадані та численні інші заходи мали на меті ознайомити американське суспільство з Кувейтом і руйнівними наслідками іракської агресії проти нього. Також проєкти публічної дипломатії Кувейту підкреслювали спільні світоглядні риси громадян Кувейту та США (повага до прав жінок, надання міжнародної гуманітарної допомоги тощо) з метою формування симпатії до кувейтського народу. У цьому контексті важливу роль відіграла інформаційно-роз’яснювальна робота з кувейтськими громадянами в США, яких у 1990 р. нараховувалось близько 5 тис. осіб (студенти, бізнесмени, туристи, політичні емігранти). Кувейтські резиденти США з’являлися на публіці в національному одязі, поширювали у колах свого спілкування інформацію про культуру й традиції Кувейту тощо [154]. Загалом з серпня 1990 р. по березень 1991 р. Кувейт витратив близько 11.5 млн дол. США на кампанію публічної дипломатії в США [124, с. 170].

Якщо Катар в результаті міжаравійської кризи виніс урок щодо взаємозв'язку між міжнародним іміджем і національною безпекою та продовжив розвивати публічну дипломатію, то Кувейт навпаки – повернувся до ігнорування цього інструменту. Сьогодні дипломатія емірату надає увагу переважно менеджменту криз та медіації для підтримання стабільності й безпеки в близькосхідному регіоні. Кувейт демонструє неабияку активність на правозахисному та гуманітарному напрямах, яка і сформувала його репутацію як ефективного посередника у міжнародних конфліктах. Засади окресленого зовнішньополітичного курсу заклав емір Кувейту С. ас-Сабах, відомий як «батько кувейтської дипломатії». До обіймання найвищої посади глави держави С. ас-Сабах впродовж багатьох десятків років очолював зовнішньополітичне відомство Кувейту та особисто брав посередницьку участь у вирішенні міжнародних суперечок. Саме С. ас-Сабах вибудував стратегію зовнішньої політики Кувейту, що полягає в дотриманні нейтралітету та балансуванні на субрегіональних ризиках й інтересах.

З огляду на наведене вище, публічна дипломатія Держави Кувейт традиційно розглядається в контексті позиціонування емірату як міжнародного гуманітарного донора. Надання матеріально-фінансової та гуманітарної допомоги іншим країнам стало візитівкою Кувейту на міжнародній арені. Гуманітарні та миротворчі ініціативи Кувейту є фактором покращення міжнародного авторитету емірату, зокрема на міжнародних майданчиках на кшталт ООН. На підтвердження провідної ролі Кувейту в глобальних гуманітарних ініціативах Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун у 2014 р. нагородив еміра Кувейту С. ас-Сабаха званням «Гуманітарний лідер».

Кувейт разом із Саудівською Аравією та ОАЕ належать до країн, які фінансують левову частку програм розвитку в арабських державах. Серед отримувачів фінансової допомоги Кувейту передусім варто згадати Ємен, Ірак, Ліван, Сирію, Палестину, африканські країни тощо [207]. Важливу роль у реалізації згаданих програм розвитку відіграє Кувейтський фонд арабського економічного розвитку (КФАЕР) – державна фінансова установа Кувейту, яка з 1961 р. надає економічну й технічну допомогу країнам, що розвиваються, на проєкти

суспільного спрямування. Співпраця з КФАЕР, кредитні умови якого досі є одними з найбільш привабливих у світі, дозволяє розв'язувати соціально значущі питання, як-от відновлення і модернізація інфраструктури, будівництво нової критичної інфраструктури тощо. Через Кувейтський фонд арабського економічного розвитку Кувейт прокредитував на пільгових умовах понад 100 країн світу на суму 23366 млн дол. США. Кувейт також фінансував окремі гуманітарні проєкти в Україні. Зокрема, КФАЕР виділив на виконання проєкту «Укриття» в межах чорнобильської програми близько 15 млн дол. США.

На нашу думку, гуманітарна дипломатія є найбільш ефективним інструментом публічної дипломатії Кувейту. Решта інструментів, як-от: культурна, економічна, експертна, науково-освітня, цифрова дипломатія – демонструють скромніші результати, адже їхній розвиток прямо залежний від системної державної підтримки. Горизонт планування розвитку Кувейту не співставний з амбітним курсом, наприклад, ОАЕ чи Катару. Незмінна риторика останніх десятиліть щодо необхідності реструктуризації та диверсифікації кувейтської економіки, перетворення країни на фінансовий центр субрегіону не знайшла практичного застосування, адже відповідні ініціативи мають інспірувати та координувати вищі щаблі влади. Так, на теоретичному етапі реалізації залишилась низка державних програм і стратегій розвитку Кувейту. Одним з найбільш амбітних є план національного розвитку держави до 2035 р. «Новий Кувейт» в 2-х редакціях – від 2010 та 2017 рр. Основу плану складають 5 взаємопов’язаних стратегічних цілей, які мають бути досягнуті протягом 5 етапів реалізації плану (на виконання кожної з цілей передбачено 5 років, починаючи з 2010 р.). Окреслені цілі стосуються вдосконалення законодавчої діяльності, розбудови інфраструктури, активізації ролі приватного сектору в економіці держави та переходу на економіку знань, що зрештою трансформує Кувейт у смарт-державу. Документ пропонує покращити в середньостроковій перспективі позиції Кувейту в провідних міжнародних рейтингах, трансформувати Кувейт у регіональний (а згодом і міжнародний) фінансовий та торговельний осередок шляхом розвитку сприятливого бізнес–середовища та туристичного сектору країни, зміцнити інвестиційний клімат

емірату, реформувати державний апарат та підвищити його продуктивність, якість державного сервісу [90, с. 79–80; 196]. Один із 7 напрямів плану «Новий Кувейт», підпорядкованих 5 стратегічним цілям, стосується публічної дипломатії Кувейту, а саме глобального позиціонування емірату. Згідно з планом міжнародний імідж Кувейту має бути покращений через активізацію співпраці з міжнародними організаціями, зміцнення наявних інституцій (переважно у сфері захисту прав людини), збільшення присутності Кувейту на дипломатичних, культурних, економічних і благодійних майданчиках, активізацію економічної дипломатії, підвищення конкурентоспроможності Кувейту в світі тощо [196; 192].

Важливо, що на сайті плану національного розвитку держави до 2035 р. «Новий Кувейт» зазначені кінцеві терміни виконання кожного з поставлених завдань та поточний стан їхнього виконання (у відсотках). Однак критерії оцінювання, на нашу суб'єктивну думку, подекуди є занизькими або складно вимірними. Наприклад, збільшити частку прямих іноземних інвестицій в Кувейт планується завдяки поліпшенню інформування іноземних інвесторів про Кувейт. Активізувати роль економічної дипломатії планується через проведення відповідних конференцій та круглих столів. Насправді ж за останні роки в Кувейті не було ініційовано жодного масштабного проєкту публічної дипломатії, який міг би конкурувати з ідеями Катару та ОАЕ у цій царині. Попри декларативні заяви, план національного розвитку до 2035 р. «Новий Кувейт» на практиці не став єднальним елементом та орієнтиром у діяльності органів державної влади, як, наприклад, Національна візія «Катар–2030», і, ймовірно, не стане дороговказом синхронного розвитку держави, як план «Столітній ювілей ОАЕ–2071». Політичне життя Кувейту зосереджено на внутрішньому порядку денному, де багаторічне протистояння інтересів парламенту та уряду посідає ключове місце. Відповідно, питанню позиціонування Кувейту в світі увага надається за залишковим принципом. Вважаємо, що амбітні цілі плану «Новий Кувейт» є недосяжними при наявних вихідних даних. Зокрема системна внутрішньополітична криза емірату не дозволила навіть наблизитись до виконання поставлених ще в 2010 р. завдань [124, с. 100, 110].

На нашу думку, існує декілька факторів, що заважають сталому прогресу заможного Кувейту. Наведені нижче проблеми актуальні і для розвитку публічної дипломатії Кувейту як компонента його зовнішньої політики. Верхівку міцної вертикалі влади Кувейту традиційно формують найстаріші представники кувейтського суспільства: середній вік кувейтського політичного істеблішменту складає близько 75 років. Поважний вік лідерів Кувейту та ключових осіб, які приймають державні рішення, стає певною перешкодою застосування в роботі принципів проактивності, сучасності, конкурентності тощо. Другим фактором є надмірне піклування держави про добробут громадян Кувейту. Всеохопний соціальний пакет з боку держави забезпечує високий рівень життя при мінімальних зусиллях. Однак державна гарантія добробуту позбавляє більшість громадян Кувейту стимулів для персонального розвитку, виявлення ініціативи, понаднормової роботи. Третім фактором є забюрократизованість та неврегульованість багатьох процесів, які забезпечують оперативну діяльність державного апарату Кувейту. Управління в ручному режимі попри наявність автоматизованих алгоритмів, слабо організована координація й комунікація між органами державної влади, вирішальна роль людського фактору – ці та інші проблеми державного управління ускладнюють розвиток країни, а також співпрацю з Кувейтом на міжнародному рівні.

Однак певний поступ публічної дипломатії Кувейту все ж простежується. Важливо зазначити, що відтоді, як Кувейт зазнав фінансово-економічного злету в середині XX ст. завдяки розробці нафтових родовищ, емірат інвестував чималі зусилля в розвиток та експорт свого культурного продукту (музики, літератури, декоративно-прикладного мистецтва). З усіх досліджуваних нами країн Кувейт найпершим відновив свою незалежність (у 1961 р.), однак у Кувейті, на відміну від України та ОАЕ, досі не існує окремої державної установи, відповідальної за налагодження міжнародної культурної співпраці. Як зазначалось вище, структура МЗС Кувейту не передбачає департаменту публічної дипломатії, а афілійованих з міністерством офісів міжнародної промоції Кувейту (на кшталт Українського інституту або Офісу з питань публічної та культурної дипломатії ОАЕ) досі не

створено. Відповідно, публічна дипломатія як система в Кувейті не працює. Вона радше представлена як окремий напрям діяльності у складі Національної ради з питань культури, мистецтва та літератури Кувейту (далі – Національна рада). Національна рада є аналогом Міністерства культури, але в Кувейті її діяльність курує Міністр інформаційної політики. Це – єдиний державний орган Кувейту (заснований у 1973 р.), до компетенції якого належить розвиток культурного співробітництва Кувейту з іншими країнами світу.

Ключовою метою діяльності Національної ради проголошено підтримку й збагачення кувейтського інтелектуального продукту, забезпечення умов для розвитку літературно-мистецького руху, збереження та дослідження культурної спадщини Кувейту. Це ідеологічно зближує установу з Українським культурним фондом, який також забезпечує сприятливі умови для розвитку інтелектуального та духовного потенціалу особистості й українського суспільства загалом [76]. Щодо міжнародного виміру роботи, діяльність Національної ради спрямована, серед іншого, на зміцнення зв'язків з іноземними культурними організаціями. Установа покликана зміцнювати імідж Кувейту на міжнародній арені як демократичної та розвинутої країни арабського світу, а також забезпечувати присутність культурного продукту емірату на світових культурних майданчиках. У своєму посланні Генеральний секретар Національної Ради зазначає, що очолювана ним установа має демонструвати світу кувейтську культуру, давні традиції гостинного та освіченого населення емірату. Водночас Національна рада забезпечує участь Кувейту у розвитку арабської культури, оскільки кувейтська культура здавна вважається невід'ємною частиною загальноарабської та мусульманської культур. Належність Кувейту до арабськомовного культурного середовища зміцнює потенціал культурної взаємодії емірату з великою мережею країн–партнерів. Доцільно зауважити, що Україна так само докладає зусиль для інтеграції в європейський культурний простір, що відкриє нові можливості для представлення української культури на європейському континенті та в світі загалом [28, с. 47–48].

Основними інструментами досягнення проголошених цілей діяльності Національної ради є поширення якісних друкованих видань кувейтського походження в країнах арабського світу та сприяння реалізації культурних ініціатив. Також Національна рада вбачає одним із найбільш ефективних інструментів культурної дипломатії проведення тижнів кувейтської культури за кордоном та прийняття тижнів іноземних культур на території емірату. Окрім того, структурні підрозділи Національної ради готують тексти меморандумів про співпрацю у сфері культури й науки, відстежують переговори щодо цих питань, реалізують план заходів на виконання досягнутих угод тощо [255, с. 189–190].

Розвиток напряму публічної дипломатії у міжнародній діяльності Національної ради вступив в активну фазу на початку 2000-х рр. Протягом 2014–2015 рр., коли публічна дипломатія України тільки розпочинала свій інституційний розвиток, Національна рада з питань культури, мистецтва та літератури Кувейту провела понад 650 заходів на території емірату та у світі, у яких взяли участь понад 4300 осіб [230, с. 138–140]. Серед реалізованих проєктів – популярний в арабському світі міжнародний культурний фестиваль «Аль-Курейн», фестиваль майбутніх поколінь, міжнародний арабський фестиваль дитячого театру, міжнародний музичний фестиваль, фестиваль дітей та юнацтва, літній культурний фестиваль, кувейтський театральний фестиваль, міжнародний кувейтський книжковий ярмарок, музейні та виставкові заходи, археологічні розкопки тощо. Водночас слід зауважити, що матеріально-ресурсні бази України та Кувейту суттєво відрізняються. У Національній раді з питань культури, мистецтва та літератури Кувейту працює понад 750 співробітників, тоді як штат Українського інституту та департаменту комунікацій та публічної дипломатії МЗС України налічує кілька десятків осіб.

Згідно зі Стратегічним планом покращення ефективності Національної ради з питань культури, мистецтва та літератури Кувейту на 2015–2020 рр. діяльність установи ґрунтується на принципах збереження національної єдності та сталості культурного спадку, забезпечення відкритості та свободи як засад культурної взаємодії й креативності, заохочення альтернативних поглядів та ініціатив [235, с. 25]. Варто відзначити прагнення Національної ради звільнити культурний розвиток

Кувейту від гальмівного впливу ідеологічних рамок та цензури, традиційних для консервативного кувейтського суспільства з панівною роллю ісламу в державі. Для сучасної української культури питання державної цензури та контролю змісту неактуальне, однак слід підкреслити схожість обох країн у ставленні до розвитку креативних індустрій та загалом культури як фактору єднання нації.

Для об'єктивної оцінки результативності діяльності Національної ради варто було б звернутися до відповідних аналітичних досліджень. Однак недостатня зацікавленість політичного керівництва Кувейту практикою публічної дипломатії співпадає з низьким рівнем зацікавленості академічних кіл Кувейту зазначеним питанням. Тому відчувається нестача кувейтських теоретичних досліджень на тему публічної дипломатії цієї держави. На противагу розгалуженій українській джерельній базі з публічної дипломатії, чи не єдиним ресурсом щодо оцінки діяльності Національної ради є аналітичний блок у розробленому нею ж Стратегічному плані підвищення ефективності діяльності Національної ради з питань культури, мистецтва та літератури Кувейту на 2015–2020 рр. У документі наголошується на нестачі кваліфікованих фахівців та потребі у професійному навчанні наявних співробітників. Організаційні та адміністративні підрозділи Національної ради, задекларовані 50 років тому при її створенні, потребують реструктуризації та реформування планів роботи, зокрема з метою більш ефективного налагодження міжнародних зв’язків та партнерства [235, с. 54–55]. Проблемне коло питань функціонування Національної ради співставне з українським досвідом лише в частині підвищення компетенцій галузевих фахівців. Оскільки вік українських державних суб’єктів публічної дипломатії вимірюється роками, а не десятиліттями, їхня організаційна модель відповідає сучасним стандартам. Натомість фінансове забезпечення публічної дипломатії Кувейту значно краще від українського. Кувейт рясно фінансує власні та міжнародні ініціативи в царині публічної дипломатії, тоді як для України питання бюджетування донині стоїть надзвичайно гостро.

Кадрові виклики, перед якими постала Національна рада, неможливо вирішити швидкими координаційними рішеннями, позаяк потрібен глобальний підхід. Згідно

з рекомендаціями Британської Ради, необхідно створювати нові робочі місця для талановитої молоді у сфері культури, налагоджувати співпрацю з іншими зацікавленими державними органами (дотичними до питань освіти, молоді, спорту тощо), залучати недержавних акторів (волонтерів, активістів) до підтримки діяльності Національної ради, розробляти відповідні програми стажування. Для вдосконалення роботи Національної ради варто також запровадити систему ключових показників ефективності для керівництва, проєктний менеджмент та командну роботу співробітників різних департаментів, корпоративну культуру підтримки розвитку професіоналів. Моніторинг діяльності Національної ради та оновлена комунікаційна складова (передусім активізація роботи в медійному секторі, комунікація з громадянами) підвищать суспільну довіру до державної установи, а робота на міжнародному напрямі (наприклад, просування культурного туризму в Кувейті) – впізнаваність Кувейту у світі [235, с. 31–33]. Оцінка, наведена розробниками Стратегічного плану зростання ефективності діяльності Національної ради, корелює з нашими поглядами на проблемне коло питань сектору публічної дипломатії Кувейту. Вважаємо головними перешкодами розвитку діяльності установи невмотивованість керівного складу, негнучкість адміністрування, відсутність у галузевих фахівців стимулів самовдосконалення.

Цікавою є думка американського та кувейтського науковців К. Уайта та Х. аль-Кандарі щодо того, що ділові кола Кувейту теж подекуди виступають гравцями на полі публічної дипломатії Кувейту. Дослідники зазначають, що спільні міжнародні економічні проєкти за участі таких компаній як, наприклад, «Kuwait Energy», хоч і стосуються передусім бізнесу, але з огляду на масштаб співпраці опосередковано зближують країни на рівні державних діячів, експертів, дипломатів тощо. Аль-Кандарі стверджує, якщо назва компанії містить слово «Кувейт» (як, наприклад, назва банку «Kuwait Finance House»), це є фактором зміцнення позитивного іміджу емірату через представництва компанії за кордоном. Реноме, рівень сервісу, сучасність підходів до ведення бізнесу та інші чинники перетворюють філіали кувейтських компаній за кордоном на ретрансляторів репутації Кувейту [147]. Щоправда, необдумані кроки в царині економічної

дипломатії можуть спричинити і зворотній ефект. У 2008–2009 рр. внаслідок урядово-парламентської кризи Кувейт був змушений скасувати низку міжнародних контрактів про співпрацю в нафтохімічній галузі з американськими, південнокорейськими та японськими компаніями загальною вартістю понад 30 млрд дол. США. Це спричинило тривалі репутаційні збитки для Кувейту. Сигнал про низьку договороздатність Кувейту похитнув його інвестиційну привабливість та частково переорієнтував міжнародні компанії на співпрацю з більш передбачуваними ОАЕ, КСА, Катаром тощо.

Важливо також звернути увагу на дві проблеми Кувейту соціального характеру, які потенційно можуть зашкодити його міжнародному іміджу як гуманітарного лідера та донора допомоги. У Кувейті проживає близько 100 тис. осіб, які не мають кувейтського громадянства, хоча їхні сім'ї у декількох поколіннях народились і прожили життя в Кувейті. Коріння проблеми сягає 1961 р., коли певна частина населення емірату не спромоглася отримати паспорт незалежного Кувейту через низку причин – нерозуміння важливості цього кроку, відсутність документів, що підтверджують походження, тощо. Якщо в перші роки незалежності Кувейту дискримінація за ознакою громадянства була відсутня, то згодом держава почала поступово обмежувати в правах осіб без громадянства – і проблема загострилась. Позбавлення осіб без громадянства базових прав (безоплатна середня освіта, право на мирні демонстрації тощо) та інші прояви соціальної нерівності викликають запитання до кувейтської влади щодо дотримання принципів справедливості, взаємодопомоги та соціального захисту, відданість яким Кувейт декларує на міжнародній арені. Іншою системною проблемою, актуальною і для Катару та ОАЕ, є захист прав некваліфікованих іноземних робітників у Кувейті (хатніх помічників, будівельників тощо). За різними даними кількість таких робітників в еміраті сягає від 600 до 700 тис. станом на кінець 2021 р. [191; 164]. Загалом з 4.6 млн населення Кувейту іноземці складають близько 70%. Численна категорія іноземної робочої сили в Кувейті є вразливою з точки зору забезпечення базових прав – поваги до гідності людини, справедливої і вчасної оплати праці, можливості змінити роботодавця тощо. Попри тривалі реформи та зміни законодавства, у ЗМІ

Кувейту (як і в ЗМІ Катару та ОАЕ) періодично потрапляють скандальні історії про безкарність за неетичне ставлення або злочини проти іноземних робітників, які позбавлені правового механізму захисту в Кувейті. Неспроможність остаточно розв'язати питання захисту прав осіб без громадянства та іноземних робітників всередині країни ставить під сумнів ефективність правозахисних зусиль Кувейту на міжнародному рівні. Змальована ситуація з правами іноземців та осіб без громадянства в Кувейті також не додає довіри тезам культурних та державних діячів Кувейту про толерантність, взаємоповагу, солідарність, готовність до співпраці й сприйняття мультикультурного середовища як корінних цінностей кувейтського суспільства, одного зі стовпів доброї репутації Кувейту у світі.

Регіональний конкурент Катару – *Об'єднані Арабські Емірати* (далі – ОАЕ) – на відміну від Кувейту активно послуговуються інструментами публічної дипломатії задля зміцнення своїх позицій у світі, як і Катар. Т. аль-Мансурі, Х. аль-Моханнаді та М. Ферун відзначають багато спільних рис у практиці публічної дипломатії Катару та ОАЕ з точки зору амбітності її цілей, інституціонального та фінансового забезпечення [133]. Публічна дипломатія як вагома складова зовнішньополітичного курсу ОАЕ спрямована на закріплення за країною статусу «м'якої суперсили», особливо на тлі суперництва з Катаром, який теж претендує на роль лідера в субрегіоні Затоки.

Публічна дипломатія ОАЕ прагне зміцнити сприйняття цієї держави за кордоном як відкритого, економічно привабливого та різноманітного культурного середовища для резидентів країни. Політика відкритих дверей ОАЕ дозволила країні відносно швидко досягти рівня стратегічного партнерства з багатьма країнами світу в політичній, економічній, освітній, торговельній, культурній, науковій та медичній сферах. Водночас це підвищило позитивний міжнародний імідж ОАЕ. Держава максимально сприяє розвитку інтелектуального та креативного секторів економіки (прикладом можуть слугувати такі грандіозні проєкти, як Лувр Абу-Дабі, виставка «Експо–2020» та Музей Гуггенхайма в Абу-Дабі), а комунікація про ОАЕ на міжнародному рівні просякнута ідеями взаємоповаги та толерантності щодо інших релігій і культур. Публічна дипломатія

ОАЕ передусім базується на просуванні цінностей гуманності та толерантності ще й тому, що в ОАЕ проживають представники понад 200 національностей і країна щорічно приймає до 15 млн туристів [127]. Приблизно 90% населення ОАЕ – це іноземці (близько 8,92 млн осіб), більша частина яких є трудовими мігрантами на низькооплачуваних некваліфікованих роботах. Як і в Катарі та Кувейті, в ОАЕ існує проблема з дотриманням прав іноземних робітників, про що свідчать відповідні публікації в ЗМІ й аналітичні матеріали міжнародних наукових центрів на кшталт Фонду Карнеґі [212; 245]. Нелегальна конфіскація паспортів роботодавцями, затримки у виплаті зарплатні, експлуатація, дискримінація та інші епізоди порушення базових прав людини є частими темами новинних повідомлень в субрегіоні Затоки. З посиланням на дані дослідницького центру П'ю та Міжнародної організації з міграції політолог Х. Аслан зазначає, що в 2019 р. у субрегіоні Затоки працювало приблизно 35 мільйонів іноземних працівників, а обсяг їхніх грошових переказів на батьківщину сягнув 100 мільярдів доларів США [139]. З огляду на наведене вважаємо, що найближчими роками вдосконалення правового механізму захисту іноземних робітників залишатиметься для арабських країн Затоки одним із ключових питань з точки зору збереження їхнього іміджу в світі.

У демографічному складі населення Кувейту та Катару теж переважають іноземці, однак якщо Катар давно й ефективно працює над привабливістю країни для іноземців (як і ОАЕ), то Кувейт навпаки пріоритезує норми та закритий уклад життя, характерні для консервативного мусульманського суспільства [168]. ОАЕ наразі є взірцем балансу між відданістю ісламським цінностям та промоцією принципів релігійної терпимості у зовнішній комунікації. У 2016 р. було створено Міністерство толерантності ОАЕ, а в 2017 р. – єдиний в арабському світі Міжнародний інститут толерантності. У листопаді 2018 р. Дубаї прийняв перший Світовий саміт толерантності (World Tolerance Summit), на якому поняття толерантності було визначено як повага до багатства світових культур, форм висловлення та людяності. 2019-й був проголошений на державному рівні роком толерантності. Ініціатива була покликана затвердити за ОАЕ статус світової

столиці толерантності [239]. Кульмінацією року толерантності став перший в історії регіону Затоки візит Папи Франциска до ОАЕ, де проживає близько одного мільйона католиків.

Позиціонування ОАЕ у світі як країни максимальної толерантності та релігійної терпимості корелює з більш глобальною перспективою ОАЕ щодо переходу до «помірного ісламу». Грецький політолог та університетський викладач П. Курґіотіс вважає, що політична еліта ОАЕ свідомо започаткувала перехід до практики помірного ісламу, ключовою складовою якого були проголошені загальнолюдські цінності взаємоповаги, терпимості, міжрелігійного діалогу тощо. Використання релігійного фактору (а саме – зниження ролі ісламу в житті держави) для досягнення зовнішньополітичних цілей є продуманим кроком. На міжнародному рівні це означало б сигнал до зближення зі світоглядом західного світу та покращення іміджу ісламу. На регіональному рівні це дискредитувало б ідеологію радикальних ісламістів, які «спотворюють» справжній іслам, заснований на згаданих вище цінностях. У комунікаціях з суспільством ОАЕ (частина якого досі залишається глибоко консервативною) перехід до помірного ісламу репрезентував би відродження «золотої доби» ісламської держави (IX–XII ст. н.е.), а не сприймався б як асиміляція з «чужими» західними цінностями. На думку П. Курґіотіса, проєкт з популяризації помірного ісламу в ОАЕ включає 3 виміри. Перший – робота зі ЗМІ (промоція миру і толерантності як важливого соціокультурного надбання ОАЕ). Другий – комунікація з широкою аудиторією задля зміни ставлення й поведінки в довгостроковій перспективі (інституалізація толерантності в ОАЕ, проведення тематичних форумів, самітів тощо). Третій – розбудова відносин з видатними постатями та лідерами світових релігій (візит до ОАЕ Папи Франциска та інших відомих релігійних діячів, побудова в ОАЕ понад 40 храмів та інших місць поклоніння) [188, с. 11]. ОАЕ зазнали успіху в подоланні впливу політичного ісламу та задали аналогічний тренд у сусідніх країнах Затоки.

Реалізацією окресленого курсу щодо позиціонування ОАЕ у світі опікується Офіс з питань публічної та культурної дипломатії (далі – Офіс). Установу було створено у 2018 р. при Міністерстві закордонних справ та міжнародної співпраці

ОАЕ для налагодження міжнародної співпраці через крос-культурний діалог та промоцію культури ОАЕ [158]. Діяльність Офісу курує заступник міністра закордонних справ з питань культури. На нашу думку, чимало паралелей може бути проведено між концепціями та місіями Офісу та Українського інституту. Наприклад, ключовим завданням Офісу є ознайомлення світу з культурою та цінностями ОАЕ, які базуються на принципах толерантності та прийняття різноманітності. В Українському інституті – це репрезентація України через потенціал культури, де Україна розуміється як «багатонаціональна спільнота і множина ідентичностей, географія якої простягається далеко за межі кордонів сучасної української держави» [121, с. 24]. Як і в Україні, в ОАЕ над поставленим завданням працює не лише Офіс, а й Дипломатична академія та МЗС у співпраці з понад 100 закордонними дипломатичними установами ОАЕ, які разом проводять скоординовану роботу у напрямі публічної дипломатії [137]. Заслуговує на увагу той факт, що окрім країн Затоки, Іраку, а також США, Великобританії та Франції, географія діяльності Офісу включає й країни Азії (Китай, Індію тощо). У коротко- та довгостроковій перспективі діяльності Українського інституту країни Затоки та Азії теж є пріоритетними (зокрема Катар, ОАЕ, Китай і Японія).

У 2017 р. за ініціативи віце-президента ОАЕ та правителя еміратy Дубай М. бін Рашида Аль Мактума була створена підзвітна уряду Рада з питань м'якої сили ОАЕ. Раді було відведено опрацювання стратегії м'якої сили країни, і згодом вона запропонувала план просування науки, культури, технологій та гуманітарних ініціатив ОАЕ у світі [246]. Наслідний принц Абу-Дабі М. бін Заїд Аль Нагаян заявив у зв'язку із запуском Ради з питань м'якої сили ОАЕ, що «… ми всі є амбасадорами ОАЕ, і ми маємо подвоїти наші зусилля для покращення іміджу нашої країни» [226]. Прикметно, що міністр закордонних справ та міжнародного співробітництва ОАЕ Абдулла аль-Нагаян під час одного зі своїх виступів заявив, що ОАЕ – це країна, яка кидає виклик неможливому, а її амбіції не знають меж [131].

Стратегія м'якої сили, представлена Радою з питань м'якої сили ОАЕ, винесла на перший план такі завдання: перетворити ОАЕ на регіональну столицю культури,

мистецтва та туризму, зміцнити імідж ОАЕ у світі як сучасної та толерантної країни шляхом висвітлення ідентичності, культурного спадку та внеску ОАЕ в глобальний розвиток. Напрями стратегії включають академічну та наукову дипломатію, громадську дипломатію, культурну й медійну дипломатію, економічну дипломатію, а також гуманітарну дипломатію [236]. Підхід до постановки завдань та шляхів їхнього вирішення, викладений у Стратегії м'якої сили ОАЕ, корелює зі Стратегією публічної дипломатії МЗС України, у якій так само передбачена багатовекторність напрямів публічної дипломатії (культурна, науково-освітня, експертна, цифрова, кулінарна, економічна, спортивна).

Послідовна реалізація Стратегії м'якої сили ОАЕ була результативною: у 2021 р. ОАЕ посіли перше місце серед країн Затоки (та 17-е у світі) у міжнародному рейтингу «Global Soft Power Index», який вважається найбільш комплексним інструментом оцінки м'якої сили понад 100 країн світу. Рейтинг укладається впродовж останніх років відомою британською компанією «Brand Finance» і базується, зокрема, на даних, отриманих від понад 75 тис. респондентів. У 2021 р. Катар посів 26-е місце у зазначеному рейтингу, Кувейт – 42-е, а Україна – 61-е [176].

Важливим елементом публічної дипломатії ОАЕ є активне проведення різноманітних фестивалів, виставок, концертів, багатопрофільних програм обміну тощо задля покращення двосторонніх відносин зі стратегічно важливими для Об'єднаних Еміратів державами. Така практика дозволяє провести паралелі з українським досвідом публічної дипломатії останніх років. Однак, якщо Україна прагне здебільшого долучатися до знакових подій та ініціатив світового масштабу, то ОАЕ ставить за мету організовувати їх. Наприклад, серед унікальних у своєму роді проєктів ОАЕ у сфері науки є прототип марсіанського міста в пустелі емірату Дубай, у сфері культури – престижний мистецький та музичний фестиваль Абу-Дабі, у сфері освіти – розташування філій відомих університетів на кшталт Сорбонна Абу-Дабі тощо [246, с. 60].

Як і в інших країнах арабського світу, в ОАЕ філантропія, благодійність та гуманітарна допомога історично пов'язані з ісламським віровченням. Утім, саме в

ОАЕ, Катарі та Кувейті наявні фінансові ресурси у поєднанні з далекоглядною політикою лідерів дозволили перетворити гуманітарну допомогу на окремий вектор зовнішньої політики. Усі три країни субрегіону Затоки інституалізували практику надання міжнародної допомоги через відповідні фонди, організації Червоного півмісяця тощо. Однак в ОАЕ гуманітарна допомога країнам світу найбільш сильно інтегрована в зовнішньополітичний курс країни. Гуманітарна складова зовнішньої політики ОАЕ почала розвиватися ще у 1970-х рр. XX ст. за правління 1-го президента ОАЕ Заїда Аль Нагаяна. З моменту проголошення незалежності у 1971 р. ОАЕ надали гуманітарну допомогу близько 180 країнам світу у розмірі понад 80 млрд дол. США. З 2013 р. ОАЕ входять до топ-країн світу за обсягами виділеної гуманітарної допомоги [237; 189]. У 2013 р. було створено Міністерство міжнародної співпраці і розвитку, яке опікувалось питаннями координації, документування та оцінки ефективності міжнародної допомоги ОАЕ, допоки в 2016 р. його не було об'єднано з Міністерством закордонних справ ОАЕ в новий орган державної влади – Міністерство закордонних справ та міжнародної співпраці. З 2017 р. гуманітарний напрям зовнішньої політики ОАЕ скеровувався спеціальним документом – «Політика ОАЕ щодо надання міжнародної допомоги» на період 2017–2021 рр. Стратегія окреслює мету, принципи, напрями діяльності в рамках надання міжнародної допомоги та методи реалізації поставлених завдань [209].

Концептуалізована та інституалізована гуманітарна дипломатія ОАЕ – це не лише прояв м'якої сили держави. Системна робота ОАЕ над власним міжнародним іміджем слугує опорою для амбітної зовнішньої політики прогресивної аравійської держави. Гуманітарна дипломатія ОАЕ (а також Катару й частково Кувейту) сприяє реалізації довгострокових зовнішньополітичних цілей цих країн на Близькому Сході, Африці та в інших вразливих регіонах. Окрім того, гуманітарна дипломатія ОАЕ дозволяє успішно створювати альянси й економічні партнерства, зміцнювати мережу контактів як на регіональному, так і на міжнародному рівнях [177]. Так, гуманітарні ініціативи забезпечують ОАЕ партнерство з багатьма міжнародними організаціями гуманітарного спрямування – Офісом ООН з координації

гуманітарних питань, Групою підтримки донорів Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Комітетом з питань сприяння розвитку Організації економічного співробітництва та розвитку тощо [177].

На нашу думку, публічна дипломатія ОАЕ з точки зору стратегічного планування та інституційного забезпечення є найбільш ефективною серед досліджуваних нами країн. Якість забезпечення проєктів публічної дипломатії (від планування та реалізації до оцінювання) в ОАЕ є взірцевою. Правильний менеджмент, доречні та досяжні цілі, над якими злагоджено працюють усі причетні державні установи, наявність єдиної та всеосяжної дорожньої карти публічної дипломатії – такими є ключові причини успіху ОАЕ у цій царині. Варто також звернути увагу на горизонт планування розвитку ОАЕ: деякі програми на кшталт плану «Столітній ювілей ОАЕ–2071» моделюють найкращий вектор розвитку ОАЕ в 50-річній перспективі. Загалом, пріоритетом для лідерів ОАЕ є фокус на майбутньому, його викликах та способах їхнього подолання. Наприклад, в ОАЕ уже розроблені такі документи, як стратегія перетворення ОАЕ на осередок 4-ї індустріальної революції, стратегія ОАЕ зі штучного інтелекту для досягнення мети плану «Столітній ювілей ОАЕ–2071», стратегія ОАЕ з прогнозування майбутнього тощо.

Унікальним напрямом іміджевої роботи Катару, Кувейту та ОАЕ є розбудова зв’язків з міжнародними професійними спільнотами через видачу нагород, премій, відзнак іноземним громадянам та інституціям за внесок у розвиток певної галузі знань. За визначенням політолога А. Азіз таку практику Катару, Кувейту та ОАЕ доцільно назвати дипломатією міжнародних нагород. Так, у Катарі відомою є щорічна премія «WISE» за внесок у вирішення глобальних проблем освіти (кожен переможний проєкт отримує 20 тис. дол. США). З 2009 р. на премію було номіновано понад 3000 освітян зі 150 країн. У Кувейті однією з найвідоміших є премія шейха Сабаха аль-Сабаха за дослідження в галузі охорони здоров’я людей похилого віку та зміцнення здоров’я (переможець отримує до 40 тис. дол США). З 2006 р. премію отримало близько 15 лікарів та медичних інституцій з різних країн світу. В ОАЕ однією з найпрестижніших вважається літературна премія шейха

Заєда та пов'язані з нею відзнаки, які щорічно вручаються видатним письменникам, інтелектуалам і видавцям, а також молодим митцям, чиї твори та переклади збагачують інтелектуальні, культурні, літературні та соціальні надбання арабського світу. Заснована в 2006 р. премія шейха Заєда передбачає щорічні винагороди в розмірі близько 1,9 млн дол. США.

В Україні дипломатія міжнародних нагород – не надто популярний напрям, оскільки його розвиток передбачає значні фінансові вливання. Однак впродовж останніх років в Україні з'явилось декілька державних премій, які сигналізують про певний інтерес держави до цього інструменту публічної дипломатії. У 2020 р. Український інститут книги та Український інститут заснували щорічну премію «Drahoman Prize» для іноземних перекладачів з української мови на мови світу за високу майстерність і внесок у промоцію української літератури за кордоном. Для переможців передбачена грошова винагорода в розмірі 2 тис. євро. У 2021 р. МЗС України запровадило титул почесного амбасадора України як найвищу відзнаку у сфері публічної дипломатії для організацій закордонних українців та неурядових організацій, які спеціалізуються на міжнародних відносинах та публічній дипломатії. На титул можуть бути номіновані фізичні та юридичні особи, українські та іноземні громадяни, які допомагають популяризувати в світі Україну й усе, що з нею пов'язане, на 7-х напрямах публічної дипломатії України.

Позитивно вирізняє українську публічну дипломатію наявність інституту першої леді, який в сучасному світі відіграє важливу роль. В Україні дружина Президента часто є публічною особою, яка опікується питаннями культурно-гуманітарного характеру. З початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну перша леді України ініціювала низку проєктів та заходів, які прикували увагу світової спільноти до гуманітарних наслідків війни РФ проти України. Численні інтерв'ю, зустрічі з першими леді дружніх країн та керівниками міжнародних гуманітарних організацій, саміт перших леді та джентльменів та інші події під патронатом О. Зеленської допомагають підтримувати пріоритетність теми сучасної національно-визвольної війни українців у світових ЗМІ та в колі суб'єктів прийняття рішень.

У країнах Затоки інститут першої леді практично відсутній з огляду на особливості ісламського віровчення – право мусульман на одруження з декількома жінками одночасно, звуження соціальної ролі мусульманських жінок до домогосподарства й родини, необхідність узгодження з чоловіком своєї участі в соціальному житті тощо. Згадані риси властиві не всьому суспільству аравійських монархій і не можуть вважатися панівним трендом, однак наразі саме вони стримують повноцінне впровадження інституту першої леді як інструменту публічної дипломатії країн Затоки.

У Кувейті та ОАЕ статус дружини еміра зазвичай не передбачає жодних обов'язків або соціальної активності. Поодинокі згадки про перших леді Кувейту та ОАЕ в ЗМІ містять лише інформацію про деякі їхні благодійні проєкти (роздача продовольчих наборів нужденним) та заходи з підвищення обізнаності (охорона здоров'я, освіта тощо). Натомість перша леді Катару М. бінт Насер є публічною особою, яка з 2000-х рр. провадить системну роботу з просування рівних можливостей у сфері освіти. Доступ до якісної освіти як засіб запобігання війнам, екстремізму та іншим формам насильства – розповсюджена теза. Проте в риториці та діяльності першої леді Катару вона набуває особливого значення, адже просуває імідж Катару як прогресивної країни, відданої гуманістичним цінностям. М. бінт Насер стала однією з найвпливовіших жінок світу за версією журналу «Форбс», розбудувавши мережу співпраці зі структурами ООН та очоливши катарські освітні організації, які стали провідними в субрегіоні Затоки. Перша леді Катару має власний сайт, на якому публікуються результати її проєктів на 7 напрямах – освіта та дослідження, право на освіту, соціальний розвиток, охорона здоров'я, культурний спадок, довкілля, арабський світ.

Спільною особливістю публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ є її відносно молодий вік. Пройшовши всього за декілька років шлях розвитку, на який країнам Європи знадобилися десятиріччя, Катар, Кувейт і ОАЕ адаптували та інституалізували практику публічної дипломатії відповідно до своїх потреб. У країнах Європи (та частково в Україні) інституалізація практики публічної дипломатії почалася ще на початку XX ст., відколи культура перетворилася на

дієвий інструмент для досягнення політичних цілей. На той момент у європейських країн уже був культурний продукт «на експорт», тоді як Катар, Кувейт та ОАЕ лише готувалися розпочати незалежний державний розвиток. Культурний спадок аравійських монархій – східні аромати (бухур), розпис хною, соколині лови, арабська кава та інші загальновідомі атрибути культури арабів – притаманні щонайменше усьому субрегіону Затоки. Промоція арабської мови та єднання довкола ісламських цінностей, які також є складовою публічної дипломатії арабських країн Затоки, відображають не стільки унікальні риси цих країн, скільки їхню належність до більшого арабо-мусульманського світу. Створення автентичного національного культурного продукту в Катарі, Кувейті та ОАЕ досі відбувається переважно за підтримки держави. Розголос проєктів культурної, спортивної, науково-освітньої, експертної дипломатії (як складових публічної дипломатії) досягається в арабських країнах Затоки переважно завдяки масштабності та орієнтованості на технологічність. Унікальною рисою публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ є її гуманітарний напрям. Надання гуманітарної допомоги іноземним державам стало флагманським напрямом публічної дипломатії аравійських монархій, що забезпечує їм репутаційні переваги на міжнародній арені. Хоча Катар, Кувейт та ОАЕ – відносно невеликі за розмірами держави, однак потенціал публічної дипломатії (зокрема нереалізований) цих держав значно перевищує їхні територіальні розміри. До того ж громадяни Катару, Кувейту та ОАЕ становлять меншість демографічного складу населення своїх держав, що теж впливає на характер публічної дипломатії цих держав. З одного боку, усі три аравійські монархії постійно перебувають у фокусі дискусій про порушення прав іноземних робітників, що суперечить наративам, які вони транслюють про себе в світі. З іншого – постійне проживання на території Катару, Кувейту та ОАЕ великої кількості іноземців (цільової аудиторії публічної дипломатії) актуалізує внутрішній вимір публічної дипломатії.

Загалом Катар, Кувейт та ОАЕ розпоряджаються усіма необхідними інструментами для здійснення ефективної публічної дипломаті – фінансовими ресурсами, можливістю залучення найкращого європейського та американського

досвіду публічної дипломатії, наявністю численної іноземної діаспори, яка актуалізує внутрішній вимір публічної дипломатії. Однак якщо Катар та ОАЕ успішно практикують публічну дипломатію, то в Кувейті ця сфера перебуває в стані постійної стагнації. Кувейт наразі не є сильним гравцем на полі публічної дипломатії, бо діяльність причетних державних органів Кувейту програє за рівнем ефективності субрегіональним сусідам емірату. Натомість для Катару та ОАЕ характерне активне нарощування потенціалу їхньої «м'якої сили» як фактору зовнішньої політики, що в свою чергу стимулюється регіональним суперництвом між цими країнами. Амбітність зовнішньої політики Катару та ОАЕ зумовила активний розвиток їхньої публічної дипломатії: було оперативно розбудовано відповідну мережу інституцій та налагоджено комунікацію між ними, розроблено стратегії й дорожні карти розвитку публічної дипломатії тощо.

В Україні публічна дипломатія пройшла шлях еволюції, подібний до Катару та ОАЕ, – протягом останнього десятиліття з'явилась інституційна база суб'єктів публічної дипломатії, які працюють за коротко- та середньостроковими програмами. Щоправда, контекст розвитку публічної дипломатії України неодмінно пов'язаний з військовою агресією РФ проти України. До 2015 р. розвиток публічної дипломатії України був спорадичним, а отже – малоефективним. Наприклад, дебютні спроби запуску культурно-інформаційних центрів при посольствах України на початку 2000-х рр. не виправдали очікувань. Відхід від застарілої концепції культурної пропаганди для іноземців, яка не виходила за межі українського фольклору, дозволив вивести публічну дипломатію України на новий рівень. Розбудова мережі сучасних інституцій ознаменувала початок нової віхи в позиціонуванні України за кордоном: за найкращими зразками аналогічних інституцій у світі, із залученням широкого спектру професіоналів та на якісно нових принципах доброчесності, самовідданості та креативності.

Безсумнівно, проблеми координації та фінансування уповільнюють розвиток сектору публічної дипломатії України. Амбітні цілі, задекларовані у програмних документах та стратегіях окремих суб'єктів публічної дипломатії, можливо реалізувати лише за умови подолання означених викликів. Однак позитивна

динаміка інституалізації та розвитку публічної дипломатії України є беззаперечним фактом, що свідчить про правильно обраний курс.

РОЗДІЛ 2. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК СКЛАДОВА ДВОСТОРОННЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З КАТАРОМ, КУВЕЙТОМ ТА ОБ'ЄДНАНИМИ АРАБСЬКИМИ ЕМІРАТАМИ

2.1. Особливості двостороннього співробітництва України з Катаром, Кувейтом та Об'єднаними Арабськими Еміратами.

При розгляді двосторонніх відносин України з Катаром, Кувейтом та Об'єднаними Арабськими Еміратами необхідно враховувати, що всі три аравійські держави є членами Ради співробітництва арабських держав Перської затоки. Загалом до складу РСАДПЗ (заснованої у 1981 р.) входять 6 держав Затоки – Бахрейн, Катар, Кувейт, ОАЕ, Оман та Саудівська Аравія. РСАДПЗ було утворено у зв'язку з ірано-іракською війною, яка поставила під загрозу безпеку правлячих режимів у субрегіоні Затоки. Загроза безпеці країн РСАДПЗ з боку Ірану та регіональних терористичних угруповань перетворилась на перманентну. Відтак, співпраця у сфері колективної субрегіональної безпеки досі є незмінним пріоритетом порядку денного Ради, хоча нині безпека держав–членів РСАДПЗ забезпечується здебільшого на рівні двосторонніх домовленостей та безпекових угод, переважно зі США. Згідно зі статутом РСАДПЗ метою її створення є забезпечення координації, взаємозв'язку та інтеграції між державами-членами РСАДПЗ у всіх важливих сферах, а також поглиблення регіонального співробітництва. Стратегічною метою Ради проголошено досягнення повної єдності групи шести держав шляхом їх поступового зближення в економічній, політичній, енергетичній, законодавчій, адміністративній, соціальній та інших сферах [232].

Десятилітні заходи з інтеграції шести арабських монархій Затоки вийшли за межі суто політико-економічного та безпекового співробітництва і наразі включають регіональну співпрацю у науково-технічній, освітній, медичній, інформаційній, культурній та інших сферах. У межах РСАДПЗ діє єдиний митний простір та безвізовий режим для громадян країн–членів Ради, що забезпечує діловим колам аравійських монархій сприятливі умови для субрегіональної

співпраці. Вплив РСАДПЗ поширюється не лише на регіональні, а й на глобальні економічні процеси. Чотири з шести країн РСАДПЗ (Катар, Кувейт, ОАЕ та Саудівська Аравія) входять до ОПЕК, що дає їм важелі впливу на ціноутворення на світовому ринку вуглеводнів. У книзі «РСАДПЗ та міжнародні відносини Затоки» італійський експерт-міжнародник М. Леґрензі зазначає, що РСАДПЗ зарекомендувала себе як дієву платформу для політичної координації між її державами–членами, про що, зокрема, свідчить динаміка різнопрофільних зустрічей у верхах на рівні РСАДПЗ. На думку першого Генерального секретаря РСАДПЗ А. Бішари, створення Ради зіграло провідну роль у перетворенні субрегіону Затоки на окремого гравця в міжнародній політиці [194, с. 152–153]. Зі створенням РСАДПЗ країни Затоки увійшли до політологічного словника дипломатів та інших акторів міжнародних відносин.

Згідно з установчими документами, РСАДПЗ позбавлена будь-яких наддержавних повноважень, адже являє собою винятково субрегіональний координаційний майданчик. Організація не має реальних важелів впливу (зокрема інституційних) на вектори зовнішньої політики її країн-членів. Водночас справедливо зазначити, що впродовж десятиліть зовнішньополітичний курс субрегіонального лідера – Саудівської Аравії – зумовлював можливості й ліміти її партнерів по РСАДПЗ на міжнародній арені. Деякі країни Ради до сьогодні координують зовнішньополітичні кроки з КСА, однак за понад 40 років існування РСАДПЗ пієтет до субрегіонального лідерства КСА поступово знизився. Між найбільш амбітними країнами–членами РСАДПЗ повсякчас загострюються зовнішньополітичні розбіжності та конкуренція, хоча наразі вони не створюють ризиків розпаду РСАДПЗ [194, с. 149 –155]. Рівень зовнішньополітичних загроз та інтеграції між державами–членами Ради залишається високим, що зберігає зацікавленість 6 аравійських монархій співпрацювати у межах стійкого субрегіонального об’єднання. Міжаравійська криза 2017–2021 рр. є прикладом стабільності та гнучкості РСАДПЗ. Попри безпрецедентно високий рівень загострення відносин між Катаром та країнами антикатарського блоку об’єднання шести держав Затоки у межах Ради співробітництва продемонструвало

життєстійкість. У січні 2021 р. лідери Бахрейну, Єгипту, Саудівської Аравії та Об’єднаних Арабських Еміратів підписали за посередництва Кувейту та США угоду про відновлення дипломатичних відносин з Катаром, що поклало кінець його економіко-дипломатичній блокаді. Метою підписання угоди стала нормалізація діяльності РСАДПЗ, що діє як єдине геостратегічне об’єднання. Розблокування кордонів, зняття логістичних бар’єрів і поновлення контактів з Катаром були визнані необхідним кроком заради ефективного співробітництва та згуртованості перед лицем спільних викликів у Затоці (пандемії коронавірусу, іранської загрози) [2]. Однак у наукових колах панують скептичні оцінки щодо завершення протистояння шляхом мирного вирішення конфлікту. К. Ульріхсен, А. Кріґ та Дж. Мітчелл прогнозують, що відновлення підірваної взаємодовіри та повернення на докризовий стан співробітництва вимагатиме чималих зусиль попри домовленість перегорнути сторінку непорозумінь. Відновлення дипломатичних й економічних зв’язків не означає, що тривалі соціальні наслідки міжаравійської кризи (пам'ять про зраду та брак довіри) буде легко подолати. До того ж науковці зазначають, що системні політичні розбіжності країн–членів РСАДПЗ можуть звести роль організації до протокольно-церемоніальної. А. Баабуд та М. Леґрензі вважають, що збереження навіть незначної ролі дипломатичного координаційного майданчика потребуватиме від РСАДПЗ ґрунтовних змін.

У межах Ради співробітництва культурна та гуманітарна сфери розглядаються як рушійна сила всебічного розвитку та взаємної інтеграції держав–членів РСАДПЗ. Про це зокрема йдеться в Довгостроковій всеосяжній стратегії розвитку країн–членів РСАДПЗ на період 2000–2025 рр., прийнятої в 1999 р. та оновленої в 2011 р. [234]. Кувейтський журналіст та освітянин С. аль-Аскарі зазначає в одній зі своїх робіт, що спільним для держав–членів Ради співробітництва є бачення культури як вагомого чинника внутрішнього розвитку та міжнародного співробітництва. С. аль-Аскарі вважає, що усвідомлення спільного культурно-історичного спадку в субрегіоні Затоки тривалий час замінювало логіку культурної роздробленості логікою культурної єдності [255, с. 201–202].

Країни–члени Ради співробітництва арабських держав Перської затоки та регіон Близького Сходу в цілому посідають традиційно важливе місце в зовнішній політиці України. Вагома роль близькосхідного напряму в зовнішньополітичному курсі України завжди підкреслювалася вищим політичним керівництвом України з огляду на місце цього регіону у системі сучасних міжнародних політичних, економічних і безпекових координат [18].

Катар, Кувейт та ОАЕ – територіально невеликі держави, які за формою правління є монархіями. Вуглеводні є стратегічним природним ресурсом усіх трьох країн, тому їхня економіка передусім пов'язана з нафтовою та газовою промисловістю. Кувейт та ОАЕ сумарно володіють близько 12% світових запасів нафти, а Катар – близько 12.4% світових запасів газу. За нинішніх рівнів споживання Кувейту вистачить його покладів нафти на понад 750 років, а ОАЕ – приблизно на 300 років. Катарських покладів газу за нинішніх рівнів споживання вистачить на понад 600 років [190].

Катар та ОАЕ демонструють високі темпи економічного росту. Ймовірно, економіка цих країн найближчими роками все ще покладатиметься на експорт вуглеводнів, але Катар та ОАЕ вже розбудували й зміцнили інші сектори економіки (промисловість, інфраструктура, фінансові послуги тощо) [213]. Далекосяжна політика колишнього еміра Катару Х. бін Халіфа аль-Тані дозволила емірату позбутися статусу васальної держави Саудівської Аравії у 90-х роках XX ст. та вибудувати власний порядок денний у зовнішній та внутрішній політиці. Один із архітекторів зовнішньополітичної стратегії Катару – колишній прем'єр-міністр Х. бін аль-Тані – підкреслював, що Катар має стати регіональним лідером попри його територіальні ліміти [150, с. 131]. Стратегічною метою правлячої еліти Катару було перетворення Катару на регіональний «центр тяжіння» (культурний, транспортний, економічний), який приваблював би інвесторів, вчених, митців, туристів тощо. Значною мірою Катар спромігся досягти цієї амбітної мети. Об'єднані Арабські Емірати за останні 4 десятиліття також перетворились на потужного політичного гравця в близькосхідному регіоні. Як і Катар, ОАЕ стрімко переросли з маленької монархії з племінним устроєм та невеликим досвідом державотворення у вагомий

суб'єкт міжнародної політики. Окрім прагнення до регіонального лідерства, однією зі стратегічних цілей лідерів ОАЕ є залучення талантів, інвестицій та ідей для збереження конкурентоспроможних позицій емірату на міжнародній арені [165]. Унікальну історію успіху ОАЕ унаочнює влучний епітет «маленька Спарта», яким країну охарактеризували американські військові генерали [149]. Виникнення «маленької Спарти» на узбережжі Затоки зумовив серед іншого геополітичний контекст. Так, політолог І. Аль-Кетбі виокремлює 4 фактори еволюції зовнішньої політики ОАЕ: 1) терористичний акт «Аль-Каїди» 11 вересня 2001 р. в США, який спонукав ОАЕ переглянути безпекові, зовнішньополітичні, освітні, релігійні та соціально-економічні засади країни; 2) події Арабської весни та загроза від ІДІЛ, які змістили фокус зовнішньої політики ОАЕ на регіональну арену; 3) загострення відносин з Катаром та вихід США з ядерної угоди з Іраном; 4) укладення Авраамської угоди між ОАЕ та Ізраїлем у 2020 р. [132, с. 393–397]. К. Шахрур теж вважає, що зовнішні виклики чималою мірою сприяли становленню сильних, незалежних та самодостатніх ОАЕ, перетворенню країни на впізнаваний бренд [225, с. 14].

Зовнішньополітичний курс Кувейту вирізняється тим, що він позбавлений таких амбіцій, які проявляють Катар та ОАЕ. Дипломатія емірату заснована на принципі маневрування серед переваг і загроз, що існують у світі. Кувейтська зовнішньополітична доктрина базується на пропагуванні миру і співпраці між країнами і людьми, невтручанні в справи інших держав, встановленні та підтримці добросусідських відносин, виконанні Резолюцій ООН та дотримання міжнародного права заради збереження миру і безпеки. Справедливо зазначити, що аналогічного підходу де-юре дотримуються й Катар з ОАЕ, які на практиці, однак, ставлять перед собою великі геополітичні цілі [246, с. 56; 124, с. 86–87, 106].

Дипломатичні відносини між Україною з одного боку та Катаром, Кувейтом і ОАЕ з іншого були встановлені в 1992–1993 рр. Впродовж 30-річної історії розвитку двосторонніх відносин з Катаром, Кувейтом та ОАЕ простежується поступова активізація присутності України в субрегіоні Затоки та зростання взаємодії України з Катаром, Кувейтом і ОАЕ, про що свідчить висхідна динаміка

візитів на рівні глав держав (особливо впродовж останніх 10 років). Зокрема відбулося 2 візити президента України до Кувейту (у 2003 та 2018 рр.), 3 візити президента України до Катару (2012, 2018 та 2021 р.) та 6 візитів президента України до ОАЕ (2003, 2009, 2012, 2015, 2017 та 2021 р.). У 2011 р. відбувся офіційний візит в Україну еміра Держави Катар. Підтримка високої динаміки політичного діалогу на найвищому рівні між Україною з одного боку та Катаром, Кувейтом і ОАЕ з іншого є важливим фактором подальшого розвитку взаємовигідного партнерства. Так, у рамках відеоконференції послів у 2020 р. президент України В. Зеленський назвав співробітництво з країнами субрегіону дуже перспективним. Президент окремо відзначив горизонт можливостей економічної дипломатії України в ОАЕ й Катарі [112], а міністр закордонних справ України Д. Кулеба виділив Кувейт серед топ–7 успіхів української дипломатії в 2020 р.

У контексті розвитку співробітництва України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ важливу роль відіграють субрегіональні тенденції на політично-безпековому треку. Попри те, що близькосхідний регіон загалом є нестабільним та конфліктогенним, політична й безпекова ситуація в Катарі, Кувейті та ОАЕ наразі залишається передбачуваною. До того ж нормалізація відносин з Катаром після тривалої блокади та розриву дипломатичних відносин з боку КСА, ОАЕ, Бахрейну та Єгипту, а також встановлення ОАЕ та Бахрейном дипломатичних відносин з Ізраїлем відкриває перед Україною нові можливості для розширення співробітництва в рамках регіональних проєктів [12]. Міністр закордонних справ України Д. Кулеба також підкреслив, що у світлі динамічного розвитку еміратсько-ізраїльських відносин й тісного українсько-ізраїльського співробітництва, існує потенціал розвитку взаємовигідного тристороннього партнерства у галузях медицини, продовольчої безпеки та ІТ-технологій [51].

Для прогнозування подальшого розвитку відносин України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ важливою є оцінка ставлення згаданих аравійських держав до російсько-української війни. Де-юре всі арабські країни Затоки засуджують застосування сили у міжнародних відносинах та закликають сторони будь-якого

збройного конфлікту до пошуку дипломатичних, мирних способів його вирішення. Однак де-факто найбільш впливові країни–члени РСАДПЗ поділяються на два табори – умовно проукраїнський (Катар і Кувейт) та умовно проросійський (КСА та ОАЕ). Умовність поділу пояснюється тим, що на дипломатичному фронті між Україною та Росією відбувається боротьба за підтримку арабських країн Затоки, де жодна зі сторін поки що не має вирішальної переваги. Щодо Бахрейну та Оману, ці країни де-юре і де-факто дотримуються підкреслено нейтральної позиції, координуючи на рівні РСАДПЗ свої зовнішньополітичні кроки (наприклад, в рамках ООН).

Позиція арабських країн Затоки щодо загарбницької війни РФ проти України залежить не стільки від примату міжнародного права, скільки від прагматичних інтересів і потреб кожної окремої країни. Ставлення країн–членів РСАДПЗ до російсько-української війни передусім продиктоване геостратегічними особливостями субрегіону Затоки, а у випадку Кувейту – ще й історично нейтральним зовнішньополітичним курсом емірату. На це вказує і Д. Ґалєєва, адже члени РСАДПЗ нерідко підпорядковують глобальні проблеми регіональному порядку денному [170].

На думку О. Демченка, О. Роговика, О. Богомолова, С. Данилова та ін., політична вага РФ в близькосхідному регіоні, небажання арабських держав Затоки бути втягненими у конфронтацію з РФ або непорозуміння зі своїми стратегічними партнерами формують сукупність факторів для вичікувально-нейтральної позиції цих країн щодо поведінки РФ на міжнародній арені [6; 15]. На противагу цій позиції В. Швед акцентує увагу на розбудові діалогу з Кувейтом щодо забезпечення підтримки України на політико-безпековому треку, оскільки емірат у 1990–1991 рр. також зазнав військової інтервенції та окупації кувейтських територій сусіднім Іраком. Прикметно, що в 2003 р. безпекова ситуація в Кувейті вчергове загострилась у зв’язку з небезпекою хімічної атаки з боку режиму С. Хусейна. Тоді Україна на прохання уряду Кувейту дислокувала в країні 19-й окремий батальйон радіаційного, хімічного та біологічного захисту ЗСУ для убезпечення цивільного населення емірату та субрегіону Затоки загалом.

На міжнародному рівні політична підтримка України з боку Катару, Кувейту та частково ОАЕ є задовільною, до того ж має потенціал до зміцнення. Катар та Кувейт підтримали Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН про територіальну цілісність України від 27 березня 2014 р., тоді як ОАЕ не брали участь у голосуванні. Від початку повномасштабної агресії РФ проти України Катар, Кувейт та ОАЕ проголосували на користь обох резолюцій Генасамблеї ООН – стосовно засудження російської агресії та її гуманітарних наслідків від 2 березня та 24 березня 2022 р. Однак ОАЕ у якості непостійного члена Ради безпеки ООН утримались від голосування за проєкт резолюції РБ ООН щодо реагування організації на акт збройної агресії РФ проти України від 25 лютого 2022 р. Ймовірно, ОАЕ шукали підтримку РФ щодо власного проєкту резолюції стосовно хуситів у Ємені, використовуючи війну в Україні у своїх інтересах. Натомість, Кувейт того ж дня став співавтором заяви держав–членів ООН у зв'язку з розв'язанням Росією повномасштабної війни проти України, що є унікальним для арабського світу кроком. Усі три аравійські держави висловили готовність підтримувати міжнародні зусилля для деескалації ситуації шляхом мирних переговорів, а також підкреслили обв’язок усіх миролюбних держав поважати норми міжнародного права та статут ООН. Про це зокрема йдеться у спільній заяві Ліги арабських держав від 28 лютого 2022 р. З іншого боку, Катар, Кувейт та ОАЕ прагматично утримались від голосування за резолюцію щодо призупинення членства Росії в Раді ООН з прав людини. Так само Катар, Кувейт та ОАЕ не виявили бажання долучитись до Кримської платформи – консультативного та координаційного формату, ініційованого Україною з метою підвищення ефективності міжнародного реагування на окупацію Криму, відповіді зростаючим безпековим викликам, посилення міжнародного тиску на Росію, запобігання подальшим порушенням прав людини та захисту жертв окупаційного режиму, а також досягнення головної мети – деокупації Криму та повернення його Україні. Згадана ініціатива покликана повернути питання Криму до міжнародного порядку денного, зокрема завдяки використанню інструментарію публічної дипломатії [24; 78].

Публічна комунікація Катару, Кувейту та ОАЕ щодо російсько-української війни вказує на прагнення віддалитися від сторін міжнародного конфлікту, бути нейтральними в оцінках, оминути прямолінійні судження. Політичні діячі згаданих країн свідомо уникають слів «війна», «агресія», «РФ» у своїх виступах та заявах, і замінюють їх загальними поняттями «криза», «складна ситуація» тощо. До прикладу, заяви міністерств закордонних справ країн–членів РСАДПЗ та Ліги арабських держав засуджують збройну агресію проти України, але не згадують РФ як джерело цієї агресії [182]. М'яка тональність згаданих офіційних документів свідчить лише про пасивне несхвалення агресії та обережні спроби зберегти відносини як з РФ, так і з Україною, яку підтримують США. Зокрема керівництво Катару, Кувейту та ОАЕ не заявляло про наміри обмежити дипломатичні та торговельно-економічні відносини з Росією, звузити інші контакти з РФ тощо. У контексті російсько-української війни дипломати трьох аравійських держав підтримують контакт як з українськими колегами, так і з представниками РФ, про що свідчать лаконічні дописи загального характеру на офіційних ресурсах зовнішньополітичних відомств Катару, Кувейту та ОАЕ.

Показовою є і динаміка офіційних контактів країн–членів РСАДПЗ з українською та російською сторонами з початку повномасштабної агресії РФ проти України. Очільник зовнішньополітичного відомства РФ С. Лавров провів зустрічі з міністрами закордонних справ Катару та ОАЕ в березні 2022 р., міністром закордонних справ Бахрейну в квітні й травні 2022 р., міністром закордонних справ Оману в травні 2022 р., а в червні 2022 р. взяв участь у 5-й спільній міністерській зустрічі між РСАДПЗ та Росією в рамках 152-ї сесії Ради міністрів РСАДПЗ, під час якої мав двосторонні зустрічі з міністрами закордонних справ Катару, КСА, Кувейту та ОАЕ.

Натомість, офіційні контакти між Україною та аравійськими монархіями за аналогічний проміжок часу носять менш активний характер. Відомо лише про очні зустрічі спеціального представника президента України Р. Умєрова з державними діячами Кувейту, КСА та ОАЕ в березні–травні 2022 р. Щодо віртуального формату, найбільш знаковою вважаємо телеконференцію між міністром

закордонних справ України й керівником офісу президента з одного боку та міністрами закордонних справ країн–членів РСАДПЗ з іншого, яка відбулася по завершенню 5-ї спільної міністерської зустрічі РСАДПЗ–Росія. Проведення останньої в червні 2022 р. (після приблизно 5-річної перерви), ймовірно, продиктоване тим, що російська сторона намагається відшукати в країнах Затоки альтернативного партнера з точки зору реалізації власного торговельно-економічного й інвестиційного потенціалу, постраждалого від західних санкцій та порушення економічних зв'язків РФ з країнами західного світу. Росія доклала чимало дипломатичних зусиль для того, щоб схилити арабські країни Затоки до більш чіткої позиції щодо російсько-української війни, проте країни–члени РСАДПЗ поки воліють зберігати нейтралітет. Малоймовірно, що в найближчій часовій перспективі країни Затоки розширять пакет допомоги Україні (який наразі обмежується виняткова гуманітарними аспектами), однак нереалістичними видаються й перспективи зближення їх з РФ. Про це, зокрема, свідчить досягнення консенсусу з боку Саудівської Аравії та решти членів ОПЕК+ стосовно збільшення видобутку нафти, що допоможе стабілізувати світові ціни на нафту на фоні розширення європейського ембарго на російські вуглеводні.

Під час переговорів з міністрами закордонних справ країн–членів РСАДПЗ російська сторона вочевидь продовжила просувати наративи про конфлікт Росії з Заходом, неприєднання до режиму санкцій на Росію в обмін на продовольство, завершення бойових дій у разі згоди України на територіальні поступки та інші тези шантажного характеру для виправдання російського геноциду стосовно українців. Українська сторона традиційно закликала країни–члени РСАДПЗ приєднатися до режиму санкцій на РФ, хоча наразі такий крок є малоймовірним. Також було озвучено важливу думку про те, що країнам–членам РСАДПЗ вигідно співпрацювати з Україною над подоланням назріваючих продовольчої та енергетичної криз. Інші пропозиції України щодо зближення на інформаційному, гуманітарному та інвестиційному напрямах за умови їх реалізації також могли б послабити вплив Росії в субрегіоні Затоки.

Дипломатична битва між Україною та Росією за прихильність арабських країн Затоки, що відбулась у межах 152-ї сесії Ради міністрів РСАДПЗ, не дала однозначних результатів. Спільна заява представників країн–членів РСАДПЗ за результатами зустрічі повторює задекларованe раніше підкреслено нейтральне ставлення до російсько-української війни. Йдеться про підтвердження незмінної позиції Ради щодо «російсько-української кризи», що базується на положеннях та нормах міжнародного права, а також повазі до суверенітету й територіальної цілісності незалежних держав. Відповідно до згаданої заяви країни–члени РСАДПЗ підтримують політичне розв'язання «кризи» шляхом переговорів та діалогу, що видається доволі цинічним через декілька місяців війни на виживання. На нашу думку, така позиція свідчить про недооцінку масштабів розв'язаної Росією війни проти України та її глобальних наслідків. Вважаємо також, що дотримання нейтралітету в ситуації такого кричущого порушення міжнародного права, на яке наважилася РФ, не видається стратегічно правильним кроком. Однак причини дещо амбівалентної позиції Катару, Кувейту та ОАЕ щодо війни в Україні є багатовимірними.

Насамперед важливо зазначити, що традиційність політичних режимів з міцною вертикаллю влади зближує країни Затоки з РФ, що зокрема підкреслює А. Кріґ [247]. До того ж чимало громадян країн–членів РСАДПЗ, які навчались у Радянському Союзі, ностальгують за студентськими роками, проведеними в тоталітарній державі. Існує думка, що аравійські монархії сприймають війну проти демократичної України як пріоритетне питання винятково для США та ЄС [229; 251]. На думку політологів та політичних журналістів субрегіону Затоки, аравійські монархії навіть опосередковано не втручатимуться у війну, яка напряму не зачіпає їхньої національної безпеки. Вони вважають, що війна між Україною та Росією має особливе історико-політичне підґрунтя, до якого країни Затоки не мають жодного стосунку. На наш погляд, підтримка України з боку США, ЄС та країн Великої сімки все ж порушуватиме нейтралітет арабських країн Затоки на користь України. Бодай декларативна підтримка України і перегляд відносин з РФ стануть висхідною

тенденцією в субрегіоні Затоки у міру військового ослаблення Росії й дії західних санкцій.

Беззаперечним є факт, що наразі арабські країни Затоки пріоритезують відносини зі США з огляду на тісну співпрацю у військово-економічній площині. Товарообіг між США та країнами-членами РСАДПЗ обчислюється десятками мільярдів дол. США попри те, що у період 2015–2020 рр. він зменшився з 87.5 до 49.7 млрд дол. США. За інформацією бази даних «SIPRI Arms Transfer Database», вартість військової продукції, яку США продали арабським країнам Затоки у період 2014–2021 рр., сягає 27.982 млрд дол. США [233].

Однак тяжіння до США автоматично не означає ворожого ставлення до РФ, у якій аравійські монархії досі інерційно вбачають сильного гравця. Уявлення про могутність Росії підкріплене тим, що за останні роки РФ стала важливим партнером арабських країн Затоки в економічній та військовій сферах. Товарообіг між РФ та країнами–членами РСАДПЗ збільшився з 2.6 млрд дол. США у 2015 р. до 6 млрд дол. США в 2020 р., а між Україною та країнами–членами РСАДПЗ – з 1.3 до 1.6 млрд дол. США за аналогічний проміжок часу. Також, у період 2014–2021 рр. Росія продала арабським країнам Затоки військової продукції на суму 0.331 млрд дол. США, тоді як Україна – на суму 0.124 млрд дол. США за аналогічний проміжок часу [233].

В енергетичній сфері арабські країни Затоки роками активно співпрацювали з РФ через механізми ОПЕК+ та Форум країн–експортерів газу [186]. До того ж ОАЕ цілеспрямовано нарощували відносини з РФ шляхом інвестування у промисловий та енергетичний сектори РФ (у 2021 р. ОАЕ придбали 1.9% акцій компанії «Sibur») та зближення з мусульманськими регіонами РФ – Чечнею, Татарстаном, Інгушетією, Башкортостаном тощо [170]. За даними відкритих джерел, Кувейт не має інвестицій в Україні, тоді як у російські компанії «Газпром», «Новатек», «Зарубежнефть», «Рособоронекспорт» та сектор нерухомості Кувейт зробив інвестиції на суму близько 1 млрд дол. США [253]. Водночас, за інформацією Головного інвестиційного управління Кувейту, сума активів Емірату в Росії є

мізерною та не перевищує 0,29% від загального обсягу інвестицій Резервного фонду майбутніх поколінь [260].

Не слід оминати увагою і той факт, що рівень залученості США в субрегіоні Затоки демонструє тенденцію до зниження, а розбіжності інтересів та зневіра в безпекових зобов'язаннях США перед партнерами – тенденцію до зростання. З-поміж найбільш резонансних епізодів є млява реакція США на атаки єменських хуситів на стратегічні об'єкти КСА та ОАЕ в 2019–2022 рр. Сукупність згаданих факторів підштовхує аравійські держави до розширення мережі іноземних партнерств [229; 142]. Якщо ОАЕ та Бахрейн у вересні 2020 р. підписали угоди про нормалізацію дипломатичних відносин з Ізраїлем – одвічним противником арабського світу – Росія тим паче може розраховувати на статус партнера, хоча в очах більшості арабів Ізраїль виглядає так само, як і РФ в очах українців – загарбником та окупантом. Відносини України з Ізраїлем в арабському світі теж подекуди негативно резонують, тоді як російсько-ізраїльська співпраця не викликає аналогічної критики, хоча перевищує українську в рази [182].

Арабські країни Затоки інколи спекулюють на зближенні з РФ у непростих відносинах зі США. Це відповідає доволі мінливому зовнішньополітичному стилю арабських країн Затоки, який допускає швидкоплинні ситуативні альянси в залежності від національних інтересів сторін, на що вказують П. Танк, Ю. Палік та К. Харпвікен [229]. Р. Сатлофф та С. Манса стверджують, що попри неоднозначну зміну курсу політики США стосовно своїх союзників у субрегіоні Затоки, помилково було б повторювати досвід Я. Арафата, який підтримав вторгнення С. Хусейна в Кувейт у 1990 р. [221; 258]. Зближення країн–членів РСАДПЗ з РФ ніяк не може слугувати альтернативою відносинам зі США. Однак Р. Сатлофф наголошує на необхідності відновлення колишньої довіри у відносинах між США та РСАДПЗ. За словами дослідника, без впевненості у безпековій парасольці США арабські країни Затоки можуть засвоїти український урок та дійти не позбавленого логіки висновку про те, що єдиним надійним гарантом їхньої безпеки могла б бути ядерна зброя [221]. Попри сміливість висловленої Р. Сатлоффом думки, вважаємо малоймовірним розгортання такого сценарію подій.

Логіка подальшого курсу Катару, Кувейту та ОАЕ щодо подій в Україні залежатиме від можливостей і загроз, які для них створює війна. Фахівець з політичних наук Г. аль-Мекаймі не ставить під сумнів вплив російсько-української війни на Кувейт та арабські країни Затоки загалом. Науковиця відзначає коливання цін на енергоносії, що для Кувейту наразі є позитивним фактором. Вірогідно, що російсько-українська війна також здешевить зарубіжні російські активи, можливість придбання яких приверне увагу кувейтських інвесторів. Водночас загарбницька війна у центрі Європи XXI ст. є тестом на дієвість міжнародного права та дипломатії щодо вирішення конфліктів. Г. аль-Мекаймі не виключає того, що анексія й окупація територій суверенних держав стане прецедентом подальших подібних практик у світі [254].

М. Яхйа вважає, що вторгнення РФ в Україну матиме наслідки у продовольчій, військово-економічній та енергетичній сферах. КСА, ОАЕ, Катар та інші країни, які купують в РФ військову продукцію, зіштовхнуться з труднощами подальшої співпраці у зв’язку з санкціями проти РФ [251]. Також російсько-українська війна продемонструвала, що фактичний рівень військово-промислового комплексу РФ не відповідає заявленому. Відтак перспективи подальшої військово-технічної співпраці арабських країн з РФ виглядають примарними. К. Ульріхсен також припускає, що негативні наслідки російсько-української війни для арабських країн Затоки будуть здебільшого пов'язані з впливом санкцій проти РФ. Так, інвестиції суверенних фондів країн Затоки в РФ, зокрема у співпраці з Російським фондом прямих інвестицій, вже постраждали. Однак рішення Катарської інвестиційної адміністрації та Інвестиційного фонду ОАЕ «Mubadala» не виводити інвестиції з РФ К. Ульріхсен пов'язує зі спільністю інтересів на енергетичному ринку, яка продовжить бути точкою дотику між країнами Затоки та РФ попри те, що енергетичні ресурси РФ поступово втрачають конкурентні переваги на енергетичному ринку [244]. На противагу цій позиції А. Султан розглядає дотичність арабських країн Затоки до війни між Росією та Україною з точки зору перерозподілу енергетичного ринку Європи. Витіснення російських енергоносіїв прочинило вікно можливостей для експортерів нафти й газу з субрегіону Затоки,

країни якого вже отримують надприбутки внаслідок зростання цін на вуглеводні. На думку Т. аль-Ані й А. Султана, насамперед слід стежити за позицією КСА та Катару щодо війни в Україні, оскільки вони є одними з найбільших нафтовидобувних та газовидобувних країн світу. Недопущення цих країн на європейський ринок буде серед ключових завдань Кремля [257; 248].

Напередодні російського вторгнення в Україну кувейтські аналітики А. Султан та Г. аль-Мекаймі прогнозували, що Кувейт не буде поляризувати свій зовнішньополітичний курс, а радше закликатиме усі причетні сторони до вирішення конфлікту шляхом переговорів. Після справдження цих передбачень Кувейт (так само, як і Катар з ОАЕ) обрав роль гуманітарного спонсора у національно-визвольній війні України. Розлогий пакет допомоги Україні є таким же інструментом м'якої сили Катару, Кувейту й ОАЕ, як і гуманітарна підтримка Афганістану, Ємену, Сирії, Палестини тощо.

У майбутньому Катар, Кувейт та ОАЕ імовірно чекатимуть розвитку ситуації на фронтах російсько-української війни. Так вважає і Е. Волд, заявивши, що замовчування дій РФ щодо України наразі є для аравійських монархій найкращим варіантом реагування [247]. Стратегічна поразка РФ у її війні проти України спричинить тектонічні зміни міжнародного устрою, закріпить за Росією статус міжнародного вигнанця на десятиліття, однак на це потрібен час. Натомість горизонт зовнішньополітичного планування Кувейту не виходить за межі найближчих років. Розгалужені зв’язки Катару та ОАЕ з РФ, над якими сторони системно працювали чимало років, також буде нелегко миттєво розірвати. Відповідно, допоки РФ підживлюватиме ілюзії своїх міжнародних партнерів щодо спроможності Росії як держави, Катар, Кувейт та ОАЕ не розриватимуть з нею політичні, економічні та міжлюдські контакти. Водночас після радикальної зміни геополітичного розкладу сил на користь України беззаперечним свідченням підтримки Катаром, Кувейтом та ОАЕ України слугуватиме їхній гуманітарний внесок у перемогу України.

Наведена вище стратегія Катару, Кувейту й ОАЕ у двосторонніх відносинах з Росією та Україною ілюструє показові, але не вичерпні спроби аравійських

монархій зберегти рівень взаємодії з обома країнами. Однак що довше Росія вчиняє воєнні злочини та злочини проти людяності в Україні, то гостріше постає необхідність артикулювати однозначну позицію стосовно національно-визвольної війни України. З кожним днем війни зберігати умовний нейтралітет ставатиме дедалі складніше. Сценарій затяжної війни Росії проти України означатиме продовження західного тиску на РФ, її ізоляції та обтяження санкціями. У цьому разі залишається відкритим питання, чи спробує Кремль натиснути на Катар, Кувейт та ОАЕ з метою більш чіткого вияву їхньої позиції щодо війни в Україні. Відповідь аравійських монархій залежатиме у тому числі від ефективності української дипломатії в субрегіоні Затоки, яка наполегливо і послідовно бореться за військову, фінансову, гуманітарну та санкційну підтримку з боку арабських партнерів.

Економічний вимір співробітництва України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ є одним із ключових важелів зміцнення двосторонніх відносин та зміни зовнішньополітичного курсу аравійських монархій на користь України. За багато років до повномасштабного вторгнення РФ в Україну Н. Слободян, М. Абумуфрех та інші науковці підкреслювали стратегічне значення субрегіону Затоки для України з точки зору зміцнення її енергетичної безпеки. Наразі постачання катарського скрапленого газу до Європи на заміну російським енергоносіям є досяжною можливістю, хоча раніше експерти з питань Близького Сходу говорили про це лише в умовному способі [119, с. 107]. Активізація економічного треку української дипломатії в країнах–членах РСАДПЗ є також сприятливим фактором для посилення співпраці з країнами Європейського Союзу в субрегіоні Затоки [95, с. 203]. Така перспектива набуває особливого значення у світлі отримання Україною статусу кандидата в члени ЄС.

Україна зацікавлена в економічному співробітництві з Катаром, Кувейтом та ОАЕ з огляду на такі чинники як економічна та політична вага субрегіону Затоки, його високорозвинена інфраструктура та великий інвестиційний потенціал, взаємодоповнюючий характер попиту та пропозиції в експортно-імпортному вимірі [12]. Безвізовий або спрощений візовий режим, ліберальна система

внутрішнього оподаткування (зокрема низьке ввізне мито на більшість товарів) також є привабливими факторами для українського бізнесу. З 2017–2018 рр. зовнішньоекономічна політика України щодо країн-членів РСАДПЗ, які являють собою єдиний ринок та митний союз, насправді взяла курс на активізацію торговельно-економічних відносин та галузевого співробітництва. Сферами першочергової уваги стали сільськогосподарська, інфраструктурна, медична, освітня та інші сфери. Вагому роль у контексті поглиблення економічної співпраці України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ відіграли активні обміни бізнес-делегаціями та діяльність спільних міжурядових комісій з питань торговельно-економічного співробітництва. Контакти такого формату сприяли взаємодії сторін у галузях інвестицій, енергетики, сільського господарства, військово-технічної співпраці, освіти. Протягом останніх років товарообіг України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ виявляв тенденцію до поступового зростання (за винятком 2020 р. у зв'язку з пандемією COVID-19). Наприклад, у 2017 р. товарообіг з трьома аравійськими державами сягнув 518 млн дол. США, у 2018 р. – 646 млн дол. США, у 2019 р. – 725 млн дол. США, у 2020 р. – 675 млн дол. США. Левову частку структури зовнішньої торгівлі України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ становив український експорт [65]. Наведені факти є ознакою результативності економічної дипломатії України в субрегіоні Затоки. Зокрема, Катар та ОАЕ потрапили в 2020 р. до списку десяти найбажаніших для українських експортерів країн за результатами опитування учасників Ради експортерів та інвесторів при МЗС [50]. У цьому зв'язку доцільно навести слова посла України в Катарі А. Кузьменка, який вважає Катар надійниим і перспективниим партнером України: «Катар – потужний і впливовий регіональний гравець, авторитетний учасник провідних інтеграційних об'єднань, який має величезні поклади стратегічних природних ресурсів і колосальний фінансово-інвестиційний потенціал» [37, с. 246].

Згадані позитивні тенденції торговельного співробітництва з Катаром, Кувейтом та ОАЕ засвідчили наявність значного нереалізованого потенціалу. Перехід України до експорту наукомісткої, інноваційної, високотехнологічної продукції, а також науково-технічних, інжинірингових, інформаційних, освітніх та

інших послуг стимулював би подальший сталий розвиток та вихід України на нові ринки відповідно до Експортної стратегії України [83]. Можливості, що надають ринки імпортозалежних країн РСАДПЗ, відповідають цілям Експортної стратегії України та інтересам двосторонньої співпраці України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ. Монархії Затоки, які є одними з ключових експортерів нафти у світі, прагнуть диверсифікувати свої економіки. Високі технології, цифровізація та масштабні інфраструктурні проєкти – спільний знаменник економік Катару, Кувейту та ОАЕ, що пропонує широкі перспективи для України (зокрема в галузях енергетики, дорожньої інфраструктури, ІТ тощо). Перспективним у цьому контексті може стати експорт української продукції космічної й авіаційної галузей, машинобудування, суднобудівної галузі тощо [95, с. 204].

Однак навіть до вторгнення російських військ в Україну кон'юнктура українського експорту в Катар, Кувейт та ОАЕ була доволі вузькою і складалася переважно з агропромислового комплексу та металургії (сільськогосподарська, металургійна продукція без доданої вартості), ділових, транспортних та туристичних послуг [5]. Поки що частка Кувейту, Катару та ОАЕ в іноземних інвестиціях та в зовнішній торгівлі України лишається не надто великою, український посол Ю. Полурез вважає, що інтерес інвесторів з ОАЕ до України є цілком предметним. За аналізом директора Центру близькосхідних досліджень І. Семиволоса, українська влада традиційно цікавиться заможними країнами Затоки, однак ще нікому з українських очільників не вдалося досягти масштабних інвестицій та контрактів. На думку українського експерта, «країни Перської затоки завжди приваблювали українців. … Але серйозних проривів, які б змінили товарообіг на порядок, або забезпечили умови для сталого зростання, немає досі» [97].

У зв'язку з національно-визвольною війною України проти російських окупантів економічні спроможності України суттєво постраждали. На відновлення потенціалу української економіки та відшкодування збитків, нанесених вторгненням Росії, ймовірно знадобиться понад 1 трильйон дол. США. Відтак

відкритим залишається питання стосовно того, чи зможе Україна хоча б зберегти напрацьований рівень економічної взаємодії з Катаром, Кувейтом та ОАЕ.

Довоєнні показники ефективності економічної дипломатії України в субрегіоні Затоки якийсь період не будуть актуальними. Наприклад, до розв'язання РФ агресії проти України традиційно важливим напрямом роботи української дипломатії в субрегіоні Затоки вважалось залучення іноземних інвестицій з боку заможних країн–членів РСАДПЗ. У 2021 р. Офіс із залучення та підтримки інвестицій та Міністерство закордонних справ України навіть запустили пілотний проєкт у співпраці з дипломатичними установами України в арабських державах Затоки з метою покращення презентації інвестиційних можливостей України в субрегіоні та фахового опрацювання запитів іноземних інвесторів [242]. У грудні 2021 р. катарській компанії «Qterminals» було передано в концесію майно українського морського порту «Ольвія» на Миколаївщині. Завдяки угоді з катарською стороною в Україну було залучено інвестиції у розмірі близько 3.4 млрд. грн, що стало найбільшою прямою іноземною інвестицією у портову галузь України за всю історію її незалежності [101]. Вже в березні 2022 р. російська армія завдала ракетного удару по території порту Ольвія, що належить на правах концесії катарській компанії.

Вочевидь, на певний період часу післявоєнна відбудова України та подолання наслідків російського вторгнення винесуть на перший план не стільки експортний чи промисловий потенціал України, скільки залучення міжнародної допомоги. Проте навіть у якості реципієнта допомоги варто буде замислитись над тим, у яких галузях Україна може бути конкурентоспроможною та цікавою для співпраці. Те, як економіка України пройде крізь період сучасної боротьби за власну незалежність, визначатиме майбутні роль та місце України на політичній карті світу. Після перемоги України у війні проти РФ відновлення економічного співробітництва України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ вимагатиме додаткових зусиль з правового регулювання та міжгалузевого діалогу [12]. Зокрема оновлення потребуватиме договірно-правова база двосторонніх відносин України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ, яка нині налічує понад 75 документів – міжурядових угод про

торговельно-економічне, науково-технічне й інвестиційне співробітництво, а також угод про взаємний захист інвестицій та уникнення подвійного оподаткування. До того ж необхідним стане приведення оновленої договірно-правової бази у відповідність до наявного потенціалу співробітництва [12].

На характер економічного співробітництва України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ впливає і стратегічне бачення нашої держави щодо субрегіону Затоки. Стратегічний вимір співробітництва України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ тривалий час випадав з поля зору українського політикуму. Зацікавленість аравійськими монархіями з боку української влади мала епізодичний характер попри потужне економічне резюме Катару, Кувейту та ОАЕ.

Так, упродовж 30 років не існувало стратегічного документа, який окреслював би стратегію зовнішньої політики України щодо близькосхідного регіону загалом та субрегіону Затоки зокрема. До затвердження в 2021 р. Стратегії зовнішньополітичної діяльності України рамкова згадка про розвиток взаємовигідного економічного співробітництва з країнами Близького Сходу містилася лише в Стратегії національної безпеки України – засадничому документі для Стратегії зовнішньополітичної діяльності України [79]. Д. Кулеба справедливо зазначив, що зовнішньополітична стратегія України стала першою заявкою на системний документ, який заклав багаторічну державну політику, спрямовану на досягнення миру, безпеки та добробуту для українців, утвердження України як активного учасника міжнародної політики [32]. Економічний фокус, орієнтація на закордонне українство, географічна пріоритезація та протидія російській агресії (наскрізний елемент стратегії) задекларовані як ключові компоненти зовнішньополітичного курсу України, завдяки яким вона сформує нову глобальну й регіональну інфраструктуру безпеки та досягне інших цілей Стратегії. Документ відображає рекомендації експертів Національного інституту стратегічних досліджень щодо необхідності поступового нарощування економічної присутності України в близькосхідному регіоні з мінімальними геополітичними й безпековими ризиками [6, с. 27].

Позитивної динаміки набуло й питання розроблення окремих субрегіональних стратегій і тактичних планів дій на коротко- та середньострокову перспективу, які могли б комплексно представити українські цілі та інтереси у відносинах з країнами–членами РСАДПЗ за окремо взятим вектором. Так, у 2021 р. міністерство закордонних справ України ухвалило Стратегію публічної дипломатії України на період 2021–2025 рр., а в 2022 р. президент України призначив на посаду спеціального представника з питань Близького Сходу і Африки (вакантну впродовж 8 років) досвідченого дипломата, який вільно володіє арабською мовою та має глибокі знання регіону.

За оцінками українських експертів-міжнародників (Герасимчук, Горін, Рахматуллін, Роговик, Шелест тощо), впродовж 30 років відсутність системності була головною проблемою української дипломатії в країнах Затоки. Незаслужений периферійний статус субрегіону Затоки в українській зовнішній політиці унеможливив скоординовану та об’єднану єдиним задумом діяльність українських дипломатів. Відтак результативність роботи української дипломатії в субрегіоні Затоки прямо пропорційна стратегічному баченню України та виділеним ресурсам на реалізацію цього бачення. Коріння нерозкритого потенціалу співпраці України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ та її невисокої конкурентоспроможності в субрегіоні полягає саме в недбалому стратегічному підході до розбудови співпраці. Наприклад, представник ТПП України в ОАЕ Д. Рахматуллін зазначає, що чимало бізнес-асоціацій, спілок та інших утворених за кордоном об’єднань беруть на себе частину функціоналу з налагодження міжнародних ділових контактів, але жодне з них не послуговується цілісною й послідовною стратегією [15]. Українські дипломати також вважають, що брак стратегічного підходу до економічної дипломатії позначається на ефективності реалізації зовнішньоекономічних цілей України. У 2016 р. у рамках проєкту Інституту світової політики «Аудит зовнішньої політики України» було проведено анонімне опитування 34 послів України в різних країнах світу. Тематика опитувальника стосувалася змін, які потрібні українській зовнішній політиці. Виявилося, що кожен п’ятий посол вважав пошук нових бізнес-партнерів серед неєвропейських країн (у тому числі на Близькому Сході та в

Африці) робочим викликом. Попри те, що економічна дипломатія є окремим напрямом діяльності Міністерства закордонних справ України, очільники закордонних дипломатичних установ України наголошували на необхідності опрацювання стратегії розвитку на економічному напрямку, а також визначення конкретних і досяжних завдань у короткостроковій та середньостроковій перспективі [13, с. 28].

Проблема реалістичності економічних цілей України в субрегіоні Затоки дійсно є актуальною. Н. Небаба та А. Колпіна, розглядаючи особливості лібералізації торгово-економічного співробітництва між Україною та країнами Близького Сходу, розрахували індекс інтенсивності двосторонніх товаропотоків для оцінки ступеня інтеграційної взаємодії України з країнами Близького Сходу. Значення індексу для Об'єднаних Арабських Еміратів, Катару та Кувейту знаходяться в межах 0.1—0.5, тоді як для Єгипту – понад 12, Лівану – понад 8.

Можливості наростити імпорт з країн Затоки також вкрай обмежені через низьку відповідність їхнього нинішнього експортного профілю імпортному профілю України [55, с. 214]. Це означає, що постановка зависоких економічних завдань для української дипломатії може не відповідати реальним можливостям їх досягнення. Наприклад, О. Богомолов, С. Данилов та Р. Юлдашев вважають, що нарощування економічної присутності в близькосхідному регіоні об’єктивно обмежене потенційним статусом України як країни середньої потуги (middle power). Тому при формулюванні зовнішньоекономічних цілей України в субрегіоні Затоки потрібно враховувати окрім політичних пріоритетів України ще й потенціал тамтешніх регіональних союзників і конкурентів, які теж прагнуть реалізувати власні інтереси [6, с. 7]. На це вказує і І. Семиволос: «можна мріяти про якийсь потік нафтодоларів від арабів, які начебто не знають, куди гроші дівати. Такого немає. За ті гроші йде величезна конкуренція» [35]. В. Швед теж додає, що не варто ігнорувати особливості й тенденції розвитку інтеграційних процесів та історичного розвитку арабських країн Затоки при опрацюванні зовнішньоекономічних цілей України.

Не менш важливим питанням є координація дій з розвитку міжнародної торгівлі України. Наразі зовнішньоекономічні інтереси України просуває низка державних установ – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (Мінекономрозвитку) як координатор діяльності з реалізації Експортної стратегії України, Офіс із залучення та підтримки інвестицій, Офіс з просування експорту при Мінекономрозвитку, Рада експортерів та інвесторів України при МЗС України, Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі. Однак на сьогодні на рівні виконавчої влади в Україні не існує платформи для обговорення і координації комплексного багатовекторного спектра питань міжнародної торгівлі [83].

На нашу думку, окремим викликом може стати практична реалізація загальнодержавних стратегій та програм розвитку України. Втілення зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних цілей в життя неодмінно пов'язане з наявністю відповідних ресурсів, налагодженістю й гнучкістю координаційних процесів, ефективністю моніторингу тощо. Зовнішньополітичну стратегію України та Стратегію публічної дипломатії можливо буде назвати результативними лише у тому випадку, якщо на етапі розроблення упорядники правильно оцінили практичні можливості досягнення поставлених завдань. Чимало науковців та експертів вказують на те, що в історії сучасної України є приклади затвердження стратегічних документів, які виявилися безрезультатними з тих чи інших причин. Наприклад, Н. Остряніна проаналізувала Енергетичну стратегію України на період до 2030 р. (затверджена в 2006 р.), Програму диверсифікації джерел постачання нафти в Україну (затверджена в 2006 р.) й інші подібні документи та зробила висновок, що «в них проглядається розуміння важливості роботи в арабських країнах, але назвати це стратегією поки що не можна… нічого конкретного, крім загальних завдань з розробки програм підтримки участі українських нафтовиків у зарубіжних проєктах, [план] не містить» [59, с. 188]. Прикметно, що згадана Енергетична стратегія втратила чинність у зв'язку з затвердженням у 2017 р. нової Енергетичної стратегії, але на період до 2035 р. Це опосередковано актуалізує питання якості українських стратегічних документів на противагу їхній кількості.

На думку О. Роговика, відсутність сприйняття Близького Сходу (зокрема Катару, Кувейту та ОАЕ) як окремого вектору зовнішньої політики України пов'язане з тим, що «ми тривалий час були заручниками зовнішньополітичної дихотомії (ЄС–Росія), тому всі інші регіони були другорядними та принесеними в жертву недалекоглядності» [15]. До того ж розгляд Катару, Кувейту та ОАЕ винятково у якості безлімітного фінансового джерела свідчить про нерозуміння специфіки цих країн, їхньої фінансової політики, пріоритетів розвитку, викликів тощо. У цьому контексті вважаємо публічну дипломатію дієвим інструментом для пожвавлення міждержавного, міжкультурного діалогу, що в перспективі допоможе вибудувати правильні пріоритети розбудови двосторонньої співпраці з Катаром, Кувейтом та ОАЕ.

Подальша стратегізація співробітництва України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ залежатиме від результатів найважливішого іспиту на витривалість, який складають двосторонні відносини України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ під час національно-визвольної війни України. Позиція арабських країн Затоки щодо російсько-української війни слугуватиме орієнтиром для подальшого розвитку відносин пріоритетного стратегічного характеру та стратегічного партнерства. На наш погляд, після перемоги України у війні проти РФ стане необхідним переглянути затверджену в 2021 р. Стратегію зовнішньополітичної діяльності України, яка окреслює мету, завдання та напрями зовнішньополітичного курсу нашої держави, зокрема щодо Близького Сходу. Оновлена Стратегія зовнішньополітичної діяльності України повинна містити конкретні, вимірні, досяжні й актуальні зовнішньополітичні цілі України щодо арабського світу, співмірні наявним ресурсам на їхню реалізацію. Порядок денний зовнішньої політики України щодо арабських країн має стати більш прагматичним, позбавленим завищених очікувань та наївного оптимізму. Вірогідно, іншого підходу вимагатиме й дипломатична присутність України в арабському світі, зокрема питання сталості у призначенні послів України.

2.2. Напрями публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об’єднаних Арабських Еміратах.

Катарський досвід протидії регіональному бойкоту, національно-визвольні війни Кувейту та України унаочнили, що міжнародна спроможність країни – це чинник її національної безпеки. Однак міжнародна спроможність формується не лише завдяки жорсткій силі (військова та економічна потуга, геополітичні позиції), але й через м’яку силу, культурно-гуманітарний потенціал. Фахова публічна дипломатія України в Катарі, Кувейті та ОАЕ здатна позитивно вплинути на імідж нашої держави в субрегіоні Затоки. Своєю чергою, від поширених у цьому субрегіоні уявлень про Україну залежить розвиток економічного та політичного діалогу між Україною та арабськими країнами Затоки. Однак тут не проводились ґрунтовні соціологічні опитування щодо сприйняття України. Це є проблемою, на яку також вказує К. Смаглій: «Не можна визначити прогрес або успіх нашої політики в сфері публічної дипломатії, якщо ми не знаємо, де був наш ground zero». Зокрема дослідниця аргументує у своїх роботах важливість проведення глибинних інтерв'ю з цільовими іноземними аудиторіями, щоб визначити, «як нас сприймають, з чим асоціюють, де ті викривлені уявлення про Україну, які необхідно «лікувати» [8].

Загалом, у Катарі, Кувейті та ОАЕ знають Україну як популярний напрям для рекреаційного й медичного туризму, якісної та відносно недорогої вищої освіти, а також конкурентного експортера харчової продукції. Водночас цілісний образ України в країнах–членах РСАДПЗ (включно з Катаром, Кувейтом та ОАЕ) досі є невизначеним, неструктурованим. Україна сприймається як держава двох кольорових революцій, жертва російської агресії, уламок колишнього Радянського Союзу, молода європейська демократія й майбутній член ЄС. Така невизначеність може навіть бути певною тактичною перевагою. З іншого боку, визначеність є необхідною передумовою довіри, й тривала та масштабна співпраця без неї навряд чи можлива. Над створенням зрозумілого іміджу країни необхідно працювати системно. Українські партнери з-поміж аравійських монархій мають розуміти, на яких засадах будувати співробітництво з Україною [6, с. 28]. До того ж розглянуті

в попередньому підрозділі політичний, економічний і стратегічний виміри співпраці України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ дозволяють припускати, що потенціал поглиблення співробітництва є високим. Розробники Стратегії публічної дипломатії України теж відзначають у якості ключових проблем низьку обізнаність іноземної громадськості про Україну та стереотипне сприйняття України крізь призму війни та окупації, корупції, бідності. Зокрема, дипломати наводять у приклад опитування громадської думки від Центру «Нова Європа», яке показало, що трьома найбільш сталими асоціаціями з Україною є війна, бідність (безробіття) та сезонні робітники (міграція) [39, с. 17].

Створення привабливого образу України в арабських країнах Затоки через донесення позитивної інформації про нашу державу дозволить зміцнити впізнаваність України в інформаційному просторі цих країн та згодом просувати її інтереси (політичні, економічні, соціально-культурні тощо). Не менш важливу роль відіграватиме активізація участі України в знакових подіях Катару, Кувейту та ОАЕ. Наступним кроком має стати налагодження сталої комунікації про сучасну Україну, її актуальну культуру й цінності. Посилення міжнародних професійних контактів України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ, а також культурних зв'язків на інституційному рівні створить нові можливості для обопільної співпраці. Таким є наше рамкове бачення вектору публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ, що корелює з докладеними у цьому напрямі практичними зусиллями.

Щодо аналізу практики публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ варто звернути увагу на декілька нюансів. По-перше, ключовими провідниками публічної дипломатії України в субрегіоні Затоки є українські дипломатичні установи, оскільки ні культурно-інформаційних центрів при посольствах України, ні філій Українського інституту (ключового суб'єкта публічної дипломатії України) в арабських країнах Затоки немає. Обмеження кола головних акторів публічної дипломатії до кількох осіб на країну створює об'єктивні рамки невеликих можливостей публічної дипломатії України, що буде враховано в наведеному нижче аналізі. По-друге, часові рамки розглянутої практики публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ лімітовано періодом з 2015 по 2021 р. Нижня

межа зумовлена процесами інституалізації та систематизації публічної дипломатії України, її докорінного оновлення, що розпочалось у 2015 р. Той рік став символічною точкою відліку розвитку професійної публічної дипломатії України за найкращими світовими зразками, що безпосередньо позначилось і на практиці публічної дипломатії в Катарі, Кувейті та ОАЕ. Верхня межа зумовлена початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну в 2022 р., оскільки пріоритети, характер й інструменти публічної дипломатії у мирний та воєнний час є принципово різними. Безпрецедентно жорстока війна в центрі Європи перевела публічну дипломатію України на рейки антикризового менеджменту, тому кейс публічної дипломатії України після 24 лютого 2022 р. буде розглянуто окремо.

Публічна дипломатія України в Катарі, Кувейті та ОАЕ підпорядкована цілям Стратегії публічної дипломатії МЗС України, загальною метою якої є формування позитивного іміджу України у світі. Три головні цілі сформульовано так: 1) про Україну більше знають у світі; 2) Україну сприймають у світі як демократичну європейську країну; 3) протидія шкідливим наративам, спрямованим проти України. У світлі окреслених цілей сформовано такі тактичні завдання публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ: забезпечити системну участь України у ключових культурних, економічних, науково-освітніх, експертних і спортивних подіях; забезпечити організацію актуальних і сучасних заходів з промоції України; системно комунікувати наративи про Україну як демократичну країну; висвітлювати ініціативи України та прогрес у реформах, позитивні внутрішні зміни в країні; реалізовувати міжнародні інформаційні кампанії.

У Стратегії публічної дипломатії МЗС України Катар, Кувейт та ОАЕ внесені до переліку пріоритетних країн у контексті залучення інвестицій, просування українського експорту, освітніх можливостей і туристичного потенціалу, а також здійснення цифрової дипломатії. Також Катар та ОАЕ є одними з пріоритетних країн для здійснення культурної дипломатії України. Зважаючи на визначені МЗС України першочергові напрями публічної дипломатії у досліджуваних нами країнах Затоки, доцільно насамперед розглянути культурну, економічну, цифрову та науково-освітню дипломатію України в Катарі, Кувейті та ОАЕ. Експертний,

кулінарний та спортивний виміри публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ з точки зору Стратегії публічної дипломатії МЗС України цілком логічно визнані другорядними, однак вони теж будуть взяті до уваги з огляду на наявний прогрес у цих сферах.

Відповідно до Стратегії публічної дипломатії МЗС України напрям культурної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ передбачає сталу комунікацію про актуальну українську культуру, представлення українських культурних діячів у місцевому фаховому середовищі, посилення двостороннього обміну досвідом у сфері культури, створення інструментів для вивчення та використання української мови, підвищення впізнаваності української мови, забезпечення участі України у ключових культурних подіях Катару, Кувейту та ОАЕ.

Запорукою успішної реалізації окреслених завдань є відповідність культурним запитам країн Затоки, адже знання цільової аудиторії – одна з умов ефективної промоційної діяльності, на чому доречно наголошує українська дослідниця О. Розумна [86, с. 8]. Наприклад, попит на використання української мови серед іноземців в Катарі, Кувейті та ОАЕ вкрай низький: здебільшого у вивченні української мови зацікавлені лише іноземні студенти українських ВНЗ. У Кувейті, попри регулярну промоцію Міжнародної школи україністики від Міжнародного інституту освіти, культури та зв’язків з діаспорою, критично низька кількість іноземців виявила інтерес до вивчення української мови, навіть у режимі «онлайн». Відтак популяризацію української мови серед іноземців у Катарі, Кувейті та ОАЕ доцільно відкласти, на наш погляд, до появи більш сприятливих передумов, адже окрім мізерного попиту відсутні будь-які фінансові та кадрові ресурси для викладання української мови. Решта завдань культурної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ в контексті Стратегії публічної дипломатії видаються актуальними та досяжними. Однак варто звернути увагу на тенденцію зростання ролі української мови в нашій державі та позиціонування російської мови як мови агресора, вже в найближчому майбутньому відкриваються перспективи для ширшого вивчення і використання української мови в світі.

Культурна дипломатія України в Катарі, Кувейті та ОАЕ як один із ключових факторів поглиблення двостороннього співробітництва України з цими арабськими країнами Затоки має відповідну договірно-правову та інституційну бази. У 2017 р. укладено Договір про співробітництво у сфері культури між Кабінетом Міністрів України та Урядом Об'єднаних Арабських Еміратів, у 2019 р. укладено Угоду про співробітництво у сфері культури та мистецтва між Урядом України та Урядом Держави Кувейт, у 2020 р. Український інститут отримав повноправне членство у Генеральній Асамблеї Глобальної мережі з питань публічної дипломатії та встановив партнерські відносини з провідною у цій галузі катарською інституцією «Katara Cultural Village».

Українська дипломатична місія в Катарі регулярно організовує та сприяє проведенню культурно-мистецьких подій на кшталт гастролей творчих та художніх колективів України, виступів ансамблів танцю, театральних вистав, презентацій льодових мініатюр, художніх виставок українського мистецтва, міжнародних шоу національних костюмів тощо. Навіть в умовах пандемії COVID-19 в 2020 р. в Катарі відбулося відкриття віртуального музею українського мистецтва «Україна: мистецтво нової доби». Культурно-мистецька онлайн-платформа була створена для ознайомлення катарської та в перспективі значно ширшої аудиторії з сучасною Україною та творчим доробком українських митців, а також для сприяння розвитку культурного обміну між Україною та Катаром. Загалом в умовах пандемії COVID-19 та скорочення видатків на фінансування культурно-мистецьких проєктів традиційні заходи культурної дипломатії стали малодоступними. Натомість забезпечення присутності України в інформаційному полі країн Затоки та просування національних інтересів нашої держави засобами культурної дипломатії стало здебільшого прерогативою цифрових платформ. До прикладу, нестандартним але ефективним підходом у царині культурної дипломатії стала ілюмінація видатних архітектурних пам'яток країн Затоки кольорами державного прапора України. Так, найвища будівля світу «Burj Khalifa» в ОАЕ та Кувейтські вежі час від часу освітлюються жовто-блакитними кольорами з нагоди національних свят України.

Характерною рисою культурної дипломатії України в Кувейті є комплексні (багатопрофільні) заходи. З часу встановлення дипломатичних відносин між Україною та Кувейтом в еміраті тричі проводилися фестивалі культурної дипломатії України – «Дні української культури в Державі Кувейт» у 2012 та 2015 рр., а також «Тиждень України в Кувейті» у 2020 р. У межах цих культурних подій в еміраті були представлені найкращі музичні й хореографічні ансамблі України, зразки українського традиційного мистецтва, фотографії та сучасного кінематографу. Протягом «Тижня України в Кувейті» у 2020 р. було також влаштовано український показ мод, концерт симфонічного оркестру «Київ–Класик» та сольний фортепіанний концерт Є. Хмари. Проведення низки різнопрофільних заходів протягом обмеженого періоду часу масштабує позитивний ефект – медійний, іміджевий, кількісний (збільшується аудиторія відвідувачів). Успішний досвід проведення масштабних іміджевих заходів на кшталт днів та тижнів української культури в Кувейті зумовлює доцільність подальшого застосування цього інструменту в практиці культурної дипломатії України в країнах Затоки.

Не менш важливо активізувати долучення України до міжнародних подій (фестивалів, виставок тощо) на теренах Катару, Кувейту та ОАЕ, оскільки міжнародний формат дозволяє охопити більші аудиторії, створити ширшу мережу контактів та потенційно зменшити витратну частину на проведення. Справедливо відзначити, що Україна традиційно присутня на ключових культурних подіях світу, які проводяться на теренах ОАЕ та Катару. Культура України в різних її іпостасях (музичне, образотворче, хореографічне, кінематографічне мистецтво тощо) регулярно представлена на арт-виставках, фестивалях та інших культурних подіях ОАЕ, зокрема на виставці «World Art Dubai» та фестивалі «Спадщина шейха Заїда». Залучення до багатосторонніх проєктів відкриває перед українськими діячами культури широкі можливості для співпраці з іноземними колегами. Так, у 2015 р. українські художники представляли Україну в арт-проєкті «From Qatar», у якому взяли участь понад 100 митців з різних країн світу. У 2017 р. майстри українського дому моди «Kseniyakovenko Family Art» реалізували спільний з

катарською стороною проєкт із випуску для катарського ринку модного одягу з ручною вишивкою та розписом. У Кувейті міжнародні культурні події відбуваються не так часто, як у сусідніх Катарі та ОАЕ. Однак щорічний міжнародний книжковий ярмарок Кувейту вартий уваги української сторони, особливо в контексті налагодження співпраці з українським Міжнародним фестивалем «Книжковий Арсенал». На зазначеній вагомій інтелектуальній події Кувейту взаємодіють книжкова, літературна та видавнича сфери, які створюють сприятливі передумови для спільних міжнародних проєктів. На нашу думку, участь України в міжнародному книжковому ярмарку Кувейту має стати одним із пріоритетних завдань української культурної дипломатії в еміраті.

Найамбітнішим проєктом публічної дипломатії України в ОАЕ вартістю близько 12 млн дол. США став український павільйон на виставці «ЕКСПО–2020» в м. Дубаї. Україна вперше звела, а не орендувала власний павільйон для участі в міжнародній виставці. Загальною площею 2600 м^2, український павільйон являє собою єдиний простір, поділений на три тематичні групи: розумне життя, розумне мислення, розумні почуття. За задумом творців, кожна з груп розкриває можливості раціонального, технологічного та екологічного існування крізь призму технологій та загальнодоступних інструментів. Основний наголос поставлено саме на інноваціях, які роблять побут екологічним, менш енергоємним та раціональним. Концепція українського павільйону (від архітектурних рішень до наповнення) просякнута ідеями унікальності й самобутності українського народу, які в еру сучасних технологій набувають нових форм. Наприклад, будівля українського павільйону має форму колоска пшениці. Інтер'єр павільйону, оздоблений українськими орнаментами, також втілює ідею пшеничного колоса: він відкриває відвідувачам «поле», створене зі справжніх колосків пшениці, «нано-пшениці» і цифрової пшениці. На думку дизайнерів, це символічно демонструє рух України в майбутнє в гармонії з природою і технічним прогресом [109].

Безпрецедентність масштабу репрезентації України викликала не лише позитивні відгуки, але й немало критики: занадто висока вартість павільйону як на досягнутий візуальний результат, архітектурні помилки, концептуальні прогалини

тощо. Однак фактом залишається те, що український павільйон на виставці «ЕКСПО–2020» – це найбільш грандіозний проєкт України у сфері публічної дипломатії в арабському світі. Після 24 лютого 2022 р. український павільйон в ОАЕ перетворився на рупор України в субрегіоні Затоки – для понад 10 тисяч відвідувачів на день транслювалися руйнівні наслідки невиправданого та неспровокованого повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Діяльність павільйону переорієнтувалася з ділової та інвестиційної тематики на залучення підтримки Україні для її перемоги в національно-визвольній війні.

Прикметно, що організатори виставки «ЕКСПО–2020» відмовилися дискваліфікувати участь РФ у зв'язку з розв'язанням нею війни проти України. В офіційній заяві речника виставки наголошувалось на аполітичності заходу, який є відкритим для всіх країн світу. Цей вчинок підтверджує висунуту вище тезу про підкреслений нейтралітет ОАЕ до російсько-української війни, зумовлений прагматичним бажанням Об'єднаних Еміратів зберегти рівень відносин як з українською, так і з російською сторонами.

Особливістю культурної дипломатії України в ОАЕ є активне просування українського кіно. У період з 2015 по 2021 рр. в Об'єднаних Еміратах проведено понад 10 кінопоказів та вечорів українського кіно, зокрема за сприяння українських дипломатів. Деякі українські стрічки пройшли в комерційному прокаті кінотеатрів країни («Ціна правди», «Захар Беркут» тощо). У 2021 р. під час візиту до ОАЕ перша леді України О. Зеленська обговорила з міністром культури та молоді ОАЕ Н. бінт Мухаммад Аль Каабі подальші плани щодо проведення тижнів українського кіно в ОАЕ. Покази українських стрічок в кінотеатрах Катару та культурологічному центрі «Катара» проводились у 2015 та 2018 рр. У Кувейті вечори українського кіно є нерегулярними, що пов'язано з суворими цензурними обмеженнями міністерства інформації емірату. Однак відомо про проведення декількох закритих кінопоказів у приміщенні української дипломатичної установи. Участь у подібних заходах місцевих діячів культури, представників креативних кіл та журналістів дозволяє ефективно поширювати тези про Україну як осередок унікальної й креативної культури, а також конкурентоспроможного кіномистецтва.

Важливим елементом культурної дипломатії України в ОАЕ є сольні концерти та літературні вечори творців сучасної української культури в особі О. Скрипки, гурту «Океан Ельзи», С. Жадана та ін. У 2019 р. делегація з близько 60 митців презентувала українську культуру в ОАЕ під час фестивалю спадщини у місті Шарджа, тоді як у Дубаї Національний балет України представив «Сплячу красуню». За словами посла ОАЕ в Україні С. аль-Каабі, така інтенсивність культурних контактів свідчить про зближення України та ОАЕ попри географічну віддаленість [105, с. 352]. Високий рівень репрезентації сучасної культури України в ОАЕ можливий завдяки розвиненому креативному сектору Об'єднаних Еміратів та наявності відповідного попиту. У сусідньому Кувейті здійснювати двостороннє культурне співробітництво видається можливим винятково за сприяння української дипломатії. До прикладу, сольні концерти в еміраті українського музиканта Є. Хмари та концерт симфонічного оркестру «Київ–Класик» стали можливими завдяки лобіювання українських дипломатів.

Презентація надбань української культури в Катарі, Кувейті та ОАЕ дала розвиток таким проєктам, як: видання першого двотомного арабсько-українського словника на близько 120 тисяч слів та виразів за сприяння дипломатичної місії України в Катарі (2015 р.), спільний виступ українських музикантів з еміратськими колегами на фестивальних концертах й відкритті Світового саміту толерантності («Symphony of Love», 2018 р.), двосторонні переклади художньої літератури, повторні візити українських митців та музикантів до країн Затоки, міжнародні культурно-просвітні заходи у сфері шкільництва (телеміст між школами України та Кувейту, 2019 р.) й еко-дипломатії (висадка алей дружби в Кувейті та ОАЕ у рамках глобального екологічного проєкту «Озеленення планети», 2020–2021 рр.), укладання партнерської угоди між Національною музичною академією України імені П. І. Чайковського та Нью-Йоркським Університетом Абу-Дабі (у 2020 р. еміратській стороні передано відповідний проєкт) тощо. Перелічені проєкти закладають фундамент для подальшої довгострокової співпраці, а також слугують єднальним елементом для культур обох регіонів.

Виклики культурної дипломатії України в досліджуваних нами країнах Затоки доцільно умовно поділити на два типи – стратегічні й тактичні.

Чимало українських діячів та аналітиків культури (зокрема в Українському культурному фонді) вважають, що несприятливе щодо культури та креативних індустрій зовнішнє середовище стримує розвиток культурної сфери України. Відповідно стратегічними викликами є асинхронність дій державних органів з процесами, що відбуваються в культурному секторі, брак послідовного лобіювання інтересів культурної сфери, затяжний перехід від трансляції ідеологічно заангажованих сенсів до автономного формулювання нових сенсів, дефіцит професійних кадрів у сфері проєктного менеджменту, маркетингу культури та креативного підприємства, відсутність комплексного бачення процесів, які відбуваються на загальнокультурному рівні [113, с. 12–13, 22]. Такий стан речей імовірно зумовлено тим, що розвиток культурної сфери протягом тривалого часу не було визначено пріоритетом державної політики. Для розв'язання проблем, що накопичилися у сфері культури, та закладення підвалин сталого інноваційно-культурного розвитку України в 2016 р. було ухвалено Довгострокову стратегію розвитку української культури [82]. Однак допоки зазначені проблеми розвитку української культури перебувають в процесі розв'язання, культурна дипломатія України за кордоном не здатна повною мірою виконати свої завдання. В. Огризко у статті «Заручниця некомпетентності, приватних інтересів та малоросійства» резюмував проблему так: «Дипломати можуть «продати» лише той товар, який у них реально є. Продаж обіцянок, концепцій, програм тощо теж, звісно, можливий, але триває недовго» [107, с. 78]. Досі не втратила актуальності теза експерта Британської Ради в Україні Н. Василюк про те, що дипломати не повинні вирішувати питання контенту, який представлятиме державу. Це – комплексне питання, яке слід віднести до компетенції профільних інституцій (наприклад, ради митців та представників різних культурних напрямків) [9, с. 72]. Не менш справедливою є думка І. Мусієнко стосовно того, що дипломати мають бути забезпечені науково-методичними, інституціональними, нормативно-правовими, кадровими, інформаційними, фінансовими й технічними ресурсами для розвитку

культурної дипломатії України. Реалізація політики культурної дипломатії України потребує не лише закордонного лобі, а й синергії зусиль держави, національного бізнесу, «креативного класу» і діаспорних організацій [52, с. 120–121].

Також до стратегічних викликів належить непослідовність затвердження дорожньої карти розвитку культурної дипломатії України: спочатку були створені державні інституції – провідні гравці на полі культурної дипломатії України (Український інститут, Український культурний фонд, Український інститут книги тощо), і лише згодом їхня діяльність була скерована актами вищого рівня (Стратегією зовнішньополітичної діяльності України та частково Стратегією публічної дипломатії МЗС України). Похідною проблемою від вищенаведеної є впорядкування інституційних взаємозв'язків суб'єктів культурної дипломатії України, які наразі є спорадичними. Зворотній порядок розбудови системи культурної дипломатії України, де атрибути інколи превалюють над змістом, породив інший виклик – недостатня якість моніторингу та оцінки результатів проєктів культурної дипломатії. У цьому зв'язку доречно навести позицію О. Розумної щодо неможливості впровадження ефективної політики культурної дипломатії без забезпечення відповідною аналітикою, яка дозволяє більш чітко визначати мету, завдання та корелювати з ними подальшу діяльність [86, с. 4].

До тактичних викликів належать лімітовані фінансові ресурси та загалом негнучкий механізм фінансування проєктів культурної дипломатії. Якісне виконання визначених завдань культурної дипломатії малоймовірне за наявного рівня фінансового забезпечення. Водночас усунення недоліків нині громіздкої, штучно ускладненої та ресурсоємної процедури отримання коштів (й звітування про їх освоєння) подекуди потребує від відповідального дипломата більше зусиль, ніж власне реалізація проєкту. Також невирішеною залишається проблема адекватного визначення обсягів та горизонтів планування проєктів культурної дипломатії, оскільки реалізація деяких з них іноді потребує понад річної підготовки. У цьому контексті додатковою перепоною у співпраці з іноземними партнерами є відмінність робочих ритмів, що, наприклад, є актуальним викликом для роботи в Кувейті.

Економічний вимір у межах Стратегії публічної дипломатії МЗС України передбачає лише інформування про інвестиційний, туристичний і експортний потенціал України та його просування інструментами й засобами публічної дипломатії. Тому пріоритетними вимірами роботи суб'єктів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ є донесення до місцевих підприємницьких кіл та потенційних партнерів інформації про інвестиційні, експортні можливості, позитивні результати економічних реформ, поліпшення умов для ведення підприємництва в Україні; проведення інформаційних кампаній та заходів, спрямованих на створення та підтримку позитивного туристичного іміджу України [39, с. 12]. Так, засоби публічної дипломатії слугують підтримкою економічної дипломатії України, до основних завдань якої належить забезпечення керівництва держави вчасною і достовірною інформацією щодо економічної ситуації та зовнішньоекономічної політики держави акредитації, діяльності міжнародних організацій, а також створення сприятливих умов для успішної інтеграції України в систему глобальної економіки [118, с. 14].

Українські компанії регулярно представлені на міжнародних виставках і ярмарках Катару сільськогосподарської, технологічної, продовольчої та будівельної тематики. Огляд українських учасників в економічних подіях на території Катару також свідчить про те, що Україна нарощує присутність в індустрії гостинності, готельного сектору і громадського харчування. Останніми роками на міжнародних виставкових заходах у Катарі також беруть участь українські компанії з обробки і торгівлі бурштином, прикрасами та годинниками.

Однак в субрегіоні Затоки найліпші умови для економічної дипломатії України зосереджені в ОАЕ. Саме на території ОАЕ проводяться найбільші та найавторитетніші міжнародні виставки світу. Участь у них відкриває компаніям доступ до ринку ОАЕ та інших країн близькосхідного регіону, дозволяє підтримувати впізнаваність бренду та досліджувати ринкові тенденції й місцеві тренди. За останні декілька років українські компанії нафтогазового, військово-оборонного, медичного, авіаційного, аерокосмічного, інфраструктурного, будівельного, технологічного, продовольчого і сільськогосподарського спрямувань

взяли участь у роботі понад п’ятдесяти виставок, конференцій та самітів в ОАЕ. Серед виставкових заходів, що відбуваються в ОАЕ за участі України, найбільшими та найвідомішими на Близькому Сході є «IDEX», «Gulfood», «ADIPEC» та «Arab Health». Активна участь України в інвестиційних зустрічах, форумах і самітах економічного характеру на території ОАЕ свідчить про реальний розвиток торговельно-економічної співпраці. Долучення України до роботи найпотужніших економічних майданчиків ОАЕ сприяє демонстрації економічного потенціалу України та її готовності до розвитку торговельної співпраці з ОАЕ й іншими арабськими країнами Затоки [72]. Зокрема для зміцнення ділових зв’язків між Україною та ОАЕ, популяризації українського бізнесу в ОАЕ та підтримки української громади в ОАЕ в 2016 р. було створено Українську бізнес–раду (неприбуткову організацію, офіційно зареєстровану в Торгово-промисловій палаті Дубаю). Набуття Україною у 2018 р. повноправного членства в Міжнародному агентстві з відновлюваних джерел енергії («IRENA», штаб-квартира в ОАЕ) відкриває широкі перспективи в галузі відновлювальної енергетики. Віднині Україна долучена до найкращого світового досвіду й унікальної бази знань у сфері нових технологій та тенденцій їх впровадження. Членство в агентстві «IRENA», яке тісно співпрацює з Абу-Дабійським фондом розвитку, дає можливість отримання кредитів на розвиток української галузі відновлюваних джерел енергії (до 2% річних на 20 років на суму від 5 до 15 млн дол. США на один проєкт) [72; 53].

Ділова активність Кувейту нижча порівняно з темпом економічного життя у сусідніх Катарі та ОАЕ. Формат міжнародних економічних подій на території Кувейту є нерегулярним, як і участь українських компаній у таких заходах. Серед найвідоміших кувейтських міжнародних виставок, до яких у 2019–2020 рр. долучилися українські компанії або посольство України в Кувейті, варто згадати «Agro Food Expo», «Gulf Defence & Aerospace» та Кувейтське авіашоу. Зусиллями дипломатичного корпусу України в Кувейті періодично проводяться окремі заходи економічної тематики (бізнес-форуми, онлайн-конференції, презентаційні заходи), а також надається сприяння в організації переговорів між українськими та кувейтськими компаніями й окремими бізнесменами.

Ефективним інструментом у контексті економічного виміру публічної дипломатії в Кувейті виявилися інформаційні кампанії у соціальних мережах. Вони сприяли кращому поширенню важливої для бізнесменів країн Затоки інформації щодо процедури придбання нерухомості в Україні, особливостей української податкової системи, відкриття компаній тощо. Водночас новостворені арабськомовні онлайн–ресурси про Україну (на кшталт веб-сайту «Ukraine.ua») полегшили зацікавленим інвесторам та туристам пошук відповідної інформації в Інтернеті. Не менш важливим інструментом економічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ є інформаційні ресурси причетних до цього напряму місцевих установ. До прикладу, українські дипломати використовують медійні ресурси Торгово-промислових палат (ТПП) Катару, Кувейту й ОАЕ для презентації експортного та інвестиційного потенціалу України, здійснення відповідних інформаційних розсилок тощо [70]. Так, на веб-порталі катарської ТПП є розділ з презентаційними матеріалами про інвестиційний клімат України.

До розв’язання Росією загарбницької війни проти України важливим вектором економічної дипломатії нашої держави в Катарі, Кувейті та ОАЕ була промоція туризму. У період з 2000 по 2015 р. виїзний туризм з арабських країн Затоки виріс з 8 до 40 млн осіб на рік, а витрати на нього – з 10 до 61 млрд дол. США на рік. За прогнозами Всесвітньої туристичної організації та консалтингової компанії «Market Vision» до 2030 р. кількість учасників міжнародного туризму з арабських країн Затоки може сягнути 61 млн осіб. Окрім традиційно популярних арабських країн (Єгипет, ОАЕ), туристи з країн Затоки також обирають для подорожування Малайзію, Мальдіви, Індію, Іспанію, Сейшели, Сінгапур, США, Таїланд, Туреччину тощо [224, с. 5–20]. Зазвичай вибір країни пов’язаний з вартістю відпочинку, стабільністю політико-безпекової ситуації, розвиненістю туристичної індустрії, наявністю інвестиційних преференцій для іноземних громадян.

У зв’язку з взаємним скасуванням (або спрощенням) візових вимог туристичні потоки між Україною та аравійськими монархіями значно збільшились. Диверсифікація прямих авіарейсів між Україною та ОАЕ, започаткування прямого авіасполучення з Катаром у 2017 р., а також відповідні напрацювання у сфері

договірно-правової бази заклали основу для майбутньої лібералізації та розширення авіаперевезень, розвитку туристичних контактів між обома регіонами. Прямого авіасполучення між Україною та Кувейтом станом на 2021 р. не було започатковано, однак у 2019 р. укладено міжурядову угоду про співпрацю у сфері туризму. У 2021 р. Державне агентство розвитку туризму України підписало меморандум з міністерством економіки Об'єднаних Арабських Еміратів про взаєморозуміння щодо співробітництва у сфері розвитку туристичного сектору.

У мирний час перспективи розвитку туризму громадян Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні були б високими, адже в субрегіоні Затоки наша держава вже стала популярним напрямом для відпочинку. Туристичні вподобання жителів арабських країн Затоки ґрунтуються на бажанні досліджувати нові місця, урізноманітнювати дозвілля, проводити весняні та літні місяці вдалині від спеки. Прикметно, що в Кувейті схильність до подорожування є ключовою рисою сучасного суспільства з огляду на високий рівень доходів, складні кліматичні умови та обмеженість внутрішніх можливостей для відпочинку підданих емірату. У цьому контексті українська туристична індустрія якнайкраще відповідає запитам жителів аравійських монархій. Особливо запитуваними для туристів з Катару, Кувейту та ОАЕ є напрями рекреаційного та медичного туризму в Україні. До того ж відвідувачі з країн Затоки нерідко поєднують розважальний туризм з діловим та обмірковують під час подорожей доцільність інвестування або започаткування своєї справи в Україні.

2021-й рік засвідчив безпрецедентні результати з точки зору просування туристичного потенціалу України в субрегіоні Затоки. Влітку 2021 р. Україну відвідало понад 14 тисяч туристів з арабських країн Затоки, які витрачали на відпочинок близько 32 млн грн на місяць [11]. Туристична індустрія України вдало скористалась вікном можливостей (а саме лояльними умовами в'їзду іноземців в умовах пандемії коронавірусу, сприятливим кліматом, розмаїттям дозвілля) для переорієнтації міжнародних туристичних маршрутів у бік України. Активізація українських туристичних агенцій та індустрії в цілому забезпечила оперативну адаптацію умов відпочинку для гостей з арабських країн Затоки. Водночас варто

звернути увагу на фактори, які потенційно можуть загальмувати подальший розвиток міжнародного туризму в Україні – рівень безпеки, мовний бар'єр, сертифікація «халяль» харчових продуктів.

Найбільше туристів з аравійських монархій у 2021 р. прибуло з Королівства Саудівська Аравія, що стало результатом започаткування прямого авіасполучення. Відтак опрацювання прямого авіарейсу між Україною та Кувейтом залишатиметься важливим завданням української дипломатичної місії в еміраті. Також з метою подальшого залучення туристів з Катару, Кувейту та ОАЕ до України варто буде дослідити та використати відповідний досвід країн, які є багаторічними лідерами на ринку туристичних послуг (Індія, Туреччина та інші країни). Йдеться передусім про рекламні кампанії у співпраці з авіаоператорами, банками та лідерами суспільної думки арабських країн Затоки, медійні проєкти з найбільш впливовими виданнями Катару, Кувейту та ОАЕ з туристичної тематики, організацію престурів Україною, розміщення платної реклами на телебаченні Катару, Кувейту та ОАЕ.

Пріоритетними завданнями цифрової дипломатії України в Кувейті, Катарі й ОАЕ є зміцнення позицій України в місцевому інформаційному просторі та адвокація національних інтересів України через популярні медійні платформи, запобігання інформаційним загрозам, а також поліпшення якості електронних послуг (насамперед консульських).

Україна присутня принаймні на 5 англомовних та арабськомовних інформаційних майданчиках Катару, включно з провідним ресурсом «Аль-Джазіра», що має мільйонні аудиторії. У період 2015–2021 рр. у ЗМІ Катару опубліковано близько 100 позитивних повідомлень про Україну. Окремої уваги заслуговують два проєкти, які суттєво підвищили видимість України в цифровому інформаційному просторі Катару. У 2016 р. група катарських журналістів з провідних видань емірату здійснила престур Україною для висвітлення інвестиційно-рекреаційного потенціалу західноукраїнських регіонів. Серія публікацій за результатами туру створила позитивний фон про Україну в Катарі, ставши успішним прецедентом у застосуванні практики авторських журналістських репортажів. Також про сталість українсько-катарського діалогу та

розвиток інформаційного партнерства свідчить цикл з 3 передач про Україну, трансльований на телеканалі «Аль-Джазіра» у 2017 р. Журналістські сюжети оповідали про історію України, її культуру, традиції, а також популярні туристичні місця, виставки, фестивалі, конкурси, спортивні змагання, економічний та інвестиційний потенціал України, здобутки нашої держави у реалізації економічних реформ тощо.

У період 2015– 2021 рр. у ЗМІ Кувейту (газетах, радіостанціях та телебаченні) було поширено орієнтовно 150 позитивних згадок про Україну. Сталими інформаційними партнерами України в Кувейті є газети «Аль-Анба», «Аль-Кабас» та «Кувейт Таймз», а також англомовний телеканал «Кувейт ТБ». Як і в Катарі, формат спеціальних журналістських репортажів про Україну у межах престуру також був застосований і в Кувейті, зокрема кореспондентами кувейтського друкованого видання «Аль-Анба». Однак на відміну від Катару та ОАЕ, у Кувейті взаємодія з місцевими ЗМІ дозволяє реалізовувати кількатижневі інформаційні кампанії. Так, протягом «Тижня України в Кувейті» у 2020 р. у друкованих та аудіовізуальних ЗМІ Кувейту було опубліковано близько 30 репортажів. Пізніше українські дипломати в Кувейті організували двомісячну серію діалогів про Україну в ефірі однієї з місцевих радіостанцій.

Моніторинг ЗМІ ОАЕ на предмет позитивних згадок про Україну виявив близько 20 інтерв'ю та статей в еміратських газетах протягом 2015– 2021 рр.. Розміщені здебільшого в газеті «Халідж Таймз», статті та інтерв'ю присвячені переважно двостороннім українсько-еміратським відносинам. Значна частка повідомлень про Україну в ЗМІ ОАЕ висвітлює інформацію про візити офіційних осіб України до Об'єднаних Арабських Еміратів. Наприклад, за результатами візиту Президента України до ОАЕ в 2021 р. інтерв'ю глави держави було опубліковане не тільки арабською мовою, а й 17 іншими мовами світу, якими спілкується більшість населення планети (офіційні мови ООН, гінді, індонезійська, італійська, малаялам, пушту, португальська, сінхала, турецька, урду, фарсі та бенгалі). Також у рамках візиту до ОАЕ міністра закордонних справ України Д. Кулеби в 2021 р. інтерв'ю очільника зовнішньополітичного відомства України

англомовному виданню «Ґалф Ньюз» та арабомовному виданню «Аль-Іттіхад» було поширено більшістю еміратських медійних ресурсів. Зазвичай ЗМІ аравійських монархій підконтрольні урядам і прагнуть уникати гострих політичних тем та різких зовнішньополітичних оцінок. Однак згадане інтерв'ю Д. Кулеби комплексно висвітлило позицію України щодо агресії РФ, актуальну ситуацію на сході України, тимчасову окупацію АР Крим і започаткування роботи Кримської платформи [72].

Як влучно підкреслює В. Гуленко, за правилами сучасної дипломатії спочатку необхідно донести свою думку до широкої іноземної аудиторії, щоб згодом знайти підтримку у партнерів у політичних колах. У цьому контексті завдання дипломатів полягає в тому, щоб вивчити потенціал нових технологій і використати його для підвищення ефективності дипломатичної практики своєї країни [180, с. 16]. Новостворені цифрові продукти про Україну на кшталт офіційного веб-сайту України «Ukraine.ua» (який має арабську версію) та інформаційної сторінки для іноземних туристів «Visit Ukraine» допомагають українським дипломатам просувати та популяризувати бренд «Україна» в країнах арабського світу. Зокрема Всеукраїнська громадська спілка «Visit Ukraine», яка об'єднує представників туристичної трансформації України, запустила в 2021 р. арабськомовну рекламну кампанію в соціальних мережах. Важливим інформаційним ресурсом залишаються і традиційні арабськомовні платформи України – «UA TV Arabic», «Україна по-арабськи» тощо. Зазначені проєкти ознаменували перехід української дипломатії соціальних мереж на новий якісний рівень, оскільки Україна спромоглася розширити свою присутність у міжнародному цифровому просторі та підвищити впізнаваність у субрегіоні Затоки.

Наразі у практиці цифрової дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ переважають такі інструменти, як соціальні мережі (інтерактивна платформа для інформаційних кампаній, медіа-марафонів, спецпроєктів зі ЗМІ, моніторингу суспільної думки), веб-сайти посольств України (платформа для поширення офіційної позиції держави з ключових питань міжнародного характеру,

депозитарій інформації в межах компетенції зовнішньополітичного відомства) та програмні продукти для надання послуг консульського характеру.

Загалом реклама та анонс заходів публічної дипломатії, збір необхідної аналітики про учасників цих заходів і оцінювання реакції на трансльовані меседжі стали загальнодоступними саме завдяки соціальним мережам, що об'єднали навколо себе рекордну аудиторію: з 7,75 млрд людей у світі 4,54 млрд користуються Інтернетом, з яких 3,8 млрд є активними користувачами соціальних мереж. Алгоритми соціальних мереж також апелюють до емоційної сфери та емпатії, що є дуже важливим фактором з точки зору успішної публічної дипломатії. Особливістю цифрової дипломатії України в Кувейті є присутність посольства в 5 соціальних мережах, тоді як зазвичай українські дипломатичні місії присутні в 2 соціальних мережах – фейсбук і твітер. Варіативність каналів для донесення інформації в залежності від віку, інтересів та мови спілкування цільової аудиторії вочевидь підвищує ефективність проєктів у галузі цифрової дипломатії. Іншою характерною рисою цифрової дипломатії України в Кувейті є цифрові освітні та культурно-просвітні проєкти на кшталт навчального курсу «Родзинки дипломатії», веб-сторінки «Про Україну» та онлайн-видання «Україна в Кувейті», розміщені на веб-сайті посольства.

У Катарі, Кувейті та ОАЕ проєкти цифрової дипломатії поділяються на 3 категорії: інформаційні онлайн-кампанії, рекламні публікації у фейсбуці, онлайн-конференції. До національно-визвольної війни українців проти російських загарбників інформаційні онлайн-кампанії й рекламні публікації у фейсбуці здебільшого були націлені на популяризацію туристичного, економічного та освітнього напрямів. Спеціалізовані онлайн-конференції до того ж слугували майданчиком для знайомства та спілкування потенційних ділових партнерів з України, Катару, Кувейту та ОАЕ. Особливої популярності формат онлайн-конференцій та віртуальних заходів загалом набув під час пандемії COVID-19, коли очні зустрічі були вкрай обмежені. Наприклад, у Кувейті протягом 2019–2021 рр. було проведено близько 20 онлайн-конференцій з просування на ринку Затоки туристичного та книжкового бізнесу України, інтересів українських підприємців,

залучення інвестицій, а також вперше організовано телеміст між українською та кувейтською загальноосвітніми школами. Ці та інші віртуальні заходи зарекомендували себе як ефективний аналог заходам у режимі «офлайн» через низку причин. Передусім, проведення онлайн-заходів замість традиційних подій «офлайн» дозволило суттєво скоротити видатки на організацію завдяки відсутності витрат на оренду приміщення та обслуговування [89, с. 144]. Віртуальний формат також сприяв розширенню географії учасників та збільшенню можливостей для трансляції конференцій, вебінарів і телемостів у мережі Інтернет.

Показово, що в умовах безтермінового скасування будь-яких масових заходів у Катарі, Кувейті та ОАЕ (у зв'язку з протиепідемічними обмеженнями) присутність українських посольств у соціальних мережах стала відігравати не допоміжну, а провідну роль в царині публічної дипломатії. Так, розроблення щомісячних комунікаційних планів ведення соцмереж із залученням до співпраці митців, освітян і профільних експертів дозволило відчутно розширити коло підписників сторінок посольств у соціальних мережах завдяки цікавому, оригінальному та стабільному інформаційному наповненню. Змальований досвід демонструє високий рівень адаптивності дипломатичної служби України, особливо під час різного роду криз [26, с. 53].

У Стратегії зовнішньополітичної діяльності України окремий розділ присвячено захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном. Документ окреслює такі засоби покращення державної підтримки українців за кордоном, як модернізація інформаційних продуктів консульської служби, певна автоматизація її процесів, цифровізація консульських послуг тощо. Онлайн-платформи «Друг», «Поради подорожнім», «е-Консул» та ін., спеціалізовані групи захисту інтересів українців у соціальних мережах, які ведуть посольства та консульства України, а також механізми електронної черги та онлайн-запису на консульський прийом – це результат реформ, покликаних спростити надання оперативної допомоги українським громадянам за кордоном, зокрема у випадку надзвичайних подій, а також модернізувати практику консульського обслуговування.

Одним із викликів цифрової дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ є менеджмент соціальних мереж. Ефективне ведення фейсбука, твітера та інших платформ передбачає інтерактивність, сталу комунікацію з підписниками, ретельне планування медійної активності, виготовлення актуальної інфографіки, відеоматеріалів тощо. Діяльність посольств за цими параметрами може бути покращена. Системним викликом залишається і запобігання кіберзагрозам, протидія дезінформації в цифровому просторі. Із запровадженням практики застосування платної реклами в соціальних мережах постала проблема надмірної бюрократизації її оплати, що уповільнює та ускладнює використання цього інструменту. Припускаємо, що більшість проблем цифрової дипломатії України пов'язана з нестачею фінансових ресурсів та кваліфікованих галузевих фахівців. Однак в епоху інформаційних воєн ігнорувати цифрову дипломатію недалекоглядно. На нашу думку, правильним кроком було б посилювати цифровий потенціал України завдяки цифровим інноваціям – штучному інтелекту, чат-ботам, великим даним тощо.

Пріоритетними вимірами роботи суб'єктів науково-освітньої дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ є підтримка міжнародного співробітництва в галузі освіти та науки, сприяння спільним дослідженням, науковим і освітнім обмінам, програмам мобільності вчених та студентів, залучення іноземних студентів до навчання в Україні, популяризація науково-технічних досягнень України.

Фундамент науково-освітньої дипломатії України в субрегіоні Затоки сформувала відповідна договірно-правова база, яка включає меморандуми про академічне співробітництво і взаєморозуміння між освітніми закладами України з одного боку та аналогічними установами Катару, Кувейту й ОАЕ з іншого. У 2005–2013 рр. були укладені меморандуми про взаєморозуміння щодо академічної співпраці між Київським національним університетом імені Т. Шевченка з одного боку та Університетом ОАЕ й Кувейтським університетом з іншого. У 2013–2018 рр. були укладені меморандуми про взаєморозуміння між Національною академією наук України, Національним медичним університетом імені О.О.Богомольця,

НТУУ «Київський політехнічний інститут» з одного боку та відповідними науково-освітніми закладами Кувейту з іншого. У 2017 р. відбулося підписання Меморандуму про співпрацю між Кембриджським медичним і реабілітаційним центром м. Абу-Дабі та Міжнародною клінікою відновного лікування м. Трускавця, що дозволило лікарям з України та ОАЕ напряму обмінюватися професійним досвідом [72].

Українсько–катарське співробітництво в галузі науки та освіти наразі складається з обміну науково-практичним досвідом у медичній та гуманітарній сферах знань. Так, у 2017 р. група студентів з Катару успішно пройшла курс клінічної практики у медичних закладах м. Львова. Також ведуться переговори з керівництвом «Університету Катару» щодо підготовки українських студентів-арабістів на базі кафедри гуманітарних наук університету. Згадані проєкти не свідчать про інтенсивну співпрацю науково-освітніх кіл Катару та України. Водночас вони готують підґрунтя для майбутньої реалізації спільних наукових програм і розробок, створення «стартапів», отримання грантів, впровадження бізнес-проєктів на основі інноваційних технологій, проведення форумів, семінарів і конференцій.

Спільним інструментом для науково-освітньої дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ є організація та сприяння у проведенні конференцій, лекцій, круглих столів, інформаційних кампаній. Здебільшого такий формат заходів спрямований на просування освітнього потенціалу України та сприяння залученню іноземних студентів до навчання в Україні, що є пріоритетним завданням науково-освітньої дипломатії України в субрегіоні Затоки. Забезпечення взаємного обміну освітніми, технічними та науковими матеріалами, особливо під час участі українських освітян у профільних виставках, ярмарках і учнівських змаганнях на теренах Катару, Кувейту й ОАЕ є вагомим елементом науково-освітньої дипломатії України. Це допомагає розбудові зв’язків між інтелектуальними лідерами освітніх установ України та арабських країн Затоки. У цьому контексті варто відзначити активізацію наукових контактів між відділеннями міжнародного руху «MILSET» в

Катарі, Кувейті та ОАЕ і Малою академією наук України, яка є асоційованим членом MILSET в Україні.

Українські дипломати в субрегіоні Затоки застосовують у своїй практиці такі різновиди освітньої дипломатії, як освітнє волонтерство, участь у міжнародних наукових, освітніх і технічних конференціях, проведення або долучення до міжнародних освітніх конкурсів, змагань, (само)підготовка з акцентом на ролі науково-освітнього компоненту в складі публічної дипломатії [34, с. 75]. Співробітники дипломатичних місій України в Кувейті та ОАЕ періодично проводять лекції з історії та зовнішньої політики України у вищих навчальних закладах країн акредитації, а також беруть участь в університетських подіях (виставках, днях відкритих дверей), де представлені українські стенди.

Для багатьох резидентів Катару, Кувейту та ОАЕ Україна є привабливим освітнім напрямом. До вторгнення російських військ в Україну співвідношення ціни та якості вищої освіти в Україні, а також високі стандарти життя забезпечували українським університетам конкурентоспроможне місце на світовому ринку вищої освіти. Щодо промоції українських закладів вищої освіти в Кувейті, ефективність довели такі заходи: інформаційні онлайн-кампанії в соціальних мережах, реклама в ЗМІ Кувейту, співпраця з освітніми додатками для абітурієнтів (на кшталт «UAPP»), студентські конференції. Варто відзначити, що чимало заходів культурної та спортивної дипломатії України в Кувейті сприяли досягненню цілей освітньої дипломатії. Так, музичний концерт українського піаніста та композитора Є. Хмари у Вищому музичному інституті Кувейту в 2020 р. зацікавив кувейтську сторону в налагодженні програм академічної мобільності між консерваторіями обох країн, а міжнародна спортивна конференція в 2020 р. за участі українських фахівців викликала інтерес місцевої сторони в активізації співробітництва між спортивними федераціями України та Кувейту. До перспективних проєктів для подальшої реалізації належить курс лекцій про Україну в закладах вищої освіти Катару, Кувейту та ОАЕ, а також цифрові проєкти освітньої дипломатії (українська поезія в ефірі місцевого радіо, регулярна участь України в освітніх ярмарках Катару, Кувейту та ОАЕ, освітні майстер-класи тощо).

За системного підходу розглянуті вище реалізовані та потенційні проєкти здатні надати позитивної динаміки в поглибленні університетської та академічної співпраці України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ. Паралельним завданням є розв'язання багаторічних проблемних питань на кшталт зняття обмежень на отримання громадянами Кувейту вищої освіти в Україні за рахунок державних стипендій емірату. Понад 10-річне блокування на навчання кувейтських студентів у деяких університетах України нівелює ефект від науково-освітньої дипломатії України в еміраті. Також уваги української сторони потребують рівнозначні студентські обміни між університетами України та Кувейту. З 2015 р. Кувейтський університет надає щорічні стипендії для навчання українських студентів-арабістів у мовному центрі та на філологічному факультеті університету. У 2021 р. за ініціативи кувейтської сторони Україні було запропоновано 2 стипендії для навчання в релігійній школі Кувейту. За принципом взаємності доцільно було б запропонувати аналогічні стипендіальні програми і для кувейтських студентів.

Важливо підкреслити, що ефективність заходів науково-освітньої дипломатії залежить не стільки від факту їх реалізації, скільки від їхньої здатності започаткувати довготривалу співпрацю. Успішним є той проєкт науково-освітньої дипломатії, який спонукає учасників надалі підтримувати контакт, ініціювати обміни студентами, професорсько-викладацьким складом тощо. У цьому контексті вагомим викликом є скоординованість та відкритість до співпраці усіх суб'єктів, причетних до науково-освітньої сфери України. До прикладу, успішна інформаційна кампанія з промоції українських університетів у Катарі, Кувейті та ОАЕ автоматично не гарантує збільшення кількості іноземних абітурієнтів. Безпосередньому навчанню іноземного студента в Україні передує чимало етапів: від отримання запрошення та відповідної візи до зарахування у ВНЗ. Прозорість, комфортність та легкість проходження цих етапів у багатьох випадках є визначальними при виборі України як освітнього напряму. Погоджуємося з позицією дослідниці О. Тищенко-Тишковець, яка припускає, що освітня дипломатія України розвивається хаотично. На думку дослідниці, як слід не використовуються ані практика міжнародних культурно-освітніх обмінів, ані

потенціал чималої кількості іноземних студентів, які навчаються у нашій державі. Водночас налагодження культурно-освітніх студентських обмінів створило б засади для покращення зовнішньополітичних комунікацій України [100, с. 5–14]. Актуальними ці слова залишаються і сьогодні, зокрема для характеристики науково-освітньої дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ.

Мета експертної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ – доносити до місцевих аудиторій (зокрема суб'єктів прийняття рішень) офіційну позицію України з обопільно важливих питань через формальні та неформальні канали. Пріоритетними вимірами роботи у сфері експертної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ є організація конференцій, експертних дискусій та інших заходів для донесення офіційної позиції України з ключових питань зовнішньополітичного характеру до цільових аудиторій аравійських монархій, а також залучення різнопрофільних українських діячів до участі в заходах з елементами культурної дипломатії.

Напрям експертної дипломатії в країнах Близького Сходу (зокрема Катарі, Кувейті та ОАЕ), згідно зі Стратегією зовнішньополітичної діяльності України та Стратегією публічної дипломатії МЗС України, не є пріоритетним. Периферійне становище експертної дипломатії України в субрегіоні Затоки напряму впливає на мізерне забезпечення оперативної діяльності українських дипломатів на цьому напрямі. Водночас системна робота з представниками експертного середовища, державними та недержавними аналітичними центрами, національними та міжнародними об'єднаннями, профільними академічними та дослідницькими закладами, дорадчими та експертними радами є запорукою ефективності експертної дипломатії. На нашу думку, експертна дипломатія України в Катарі, Кувейті та ОАЕ є критично важливою. Україна потребує налагодження змістовних контактів з представниками ісламського світу в Катарі, Кувейті та ОАЕ. Іслам як панівна релігія у зазначених країнах створює підґрунтя для дискусії щодо низки важливих для України тем. Це зокрема захист прав кримських татар на території тимчасово окупованого РФ Кримського півострова, сприяння у набутті Україною статусу спостерігача в Організації ісламського співробітництва тощо. Механізм

експертної дипломатії є важливим тому, що на Близькому Сході ритуал діалогу віч-на-віч посідає чи не провідне місце в міжособистісному спілкуванні. Комфортна атмосфера очного спілкування, розділення трапези є невід'ємним атрибутом налагодження довірливих, а згодом – партнерських відносин. Вагомість особистого контакту в аравійських монархіях настільки важлива, що навіть короткотривалий візит принесе значно більше користі, ніж, наприклад, багатомісячне листування.

Дж. Монтвіль, Х. Ага, Ш. Фельдман, А. Халіді, З. Шифф та інші представники академічної спільноти також вбачають в експертній дипломатії великий потенціал з точки зору підтримки офіційної дипломатії та просування міждержавного діалогу. Таку думку поділяє й експерт Г. Максак, який вважає, що експертна дипломатія може стати спільним механізмом влади та громадянського суспільства в досягненні зовнішньополітичних інтересів України. Дослідник відзначає особливу актуальність механізму експертної дипломатії в умовах посилення гібридності системи міжнародних відносин, адже швидка адаптація альтернативних інструментів комунікації з закордонними цільовими групами відіграє важливу роль у визначенні ролі України на геополітичній мапі світу [44].

Механізм експертної дипломатії повноцінно запрацював в Україні з 2017 р. відповідно до постанови КМУ № 165 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки забезпечення міжнародного позитивного іміджу України, забезпечення діяльності Українського інституту та здійснення заходів щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України». Постанова регулює організацію ознайомчих поїздок та прес-турів в Україну іноземних експертів, представників засобів масової інформації та інших діячів, які є фахівцями з питань, пов'язаних з Україною, та позитивно впливають на формування громадської думки в іноземних державах [69]. Документ закладає підґрунтя для зміцнення мережі представництва України на міжнародних майданчиках, адже поїздки відомих українських експертів покращують позитивний імідж України за кордоном, розуміння та сприйняття України й українців у світі. Водночас практичний бік організації таких поїздок потребує доопрацювання. Найбільшими недоліками згаданої постанови КМУ є

бюрократичні перепони (громіздка звітна складова про поїздки) та неприйнятні бюджети на відрядження українських та іноземних експертів. Наприклад, гранична сума добових витрат для іноземних експертів в Україні – 60 грн, а для українських експертів в Катарі, Кувейті та ОАЕ – близько 36 дол. США [73; 81]. Відповідно, посольства найчастіше використовують альтернативні джерела для фінансування відряджень експертів. Частота поїздок українських експертів у Катар, Кувейт та ОАЕ за сприяння українських дипломатів зазвичай не перевищує десяти візитів на рік. Однак лише під час «Тижня України в Кувейті» в 2020 р. емірат відвідало близько 20 незалежних українських експертів для проведення тематичних дискусій зі своїми кувейтськими колегами.

Найбільш успішним та економічно доцільним форматом проєктів у сфері експертної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ виявилися онлайн–конференції за участі різнопрофільних фахівців. Присвячені здебільшого інвестиційній та експортній тематиці, вони детально розглянуті в тематичному блоці про економічну дипломатію України в Катарі, Кувейті та ОАЕ. Особливістю такого формату є те, що посольство відіграє в ньому лише організаторську роль, тоді як головними фігурами онлайн-конференції є незалежні фахівці певної галузі (якій присвячено захід). Попереднє поширення коментарів, статей та аналітичних матеріалів таких фахівців в інформаційному просторі Катару, Кувейту та ОАЕ посилює розголос та відвідуваність онлайн-конференцій, тому ця практика активно використовується українськими дипломатами в Катарі, Кувейті та ОАЕ.

У Катарі й ОАЕ регулярно проводяться міжнародні конференції та круглі столи з широкого кола питань. За участі України відбувається чимало заходів, на яких українські експерти доносять до широких аудиторій свої погляди з різних питань – від способів відсічі збройної агресії Росії проти України та розвитку інструментів співробітництва з арабськими країнами Затоки до методик активізації ролі людського капіталу в підвищенні продуктивності організацій. Прикметно, що в 2017–2018 рр. делегації від України взяли участь у міжнародній конференції Організації Ісламського Співробітництва та Дохійській конференції з

міжрелігійного діалогу, що є свідченням результативності експертної дипломатії України в Катарі з точки зору ведення міжрелігійного діалогу.

Дипломатичними зусиллями України в Кувейті побудовано мережу зв'язків з місцевими друкованими та аудіовізуальними ЗМІ, професорсько-викладацьким складом єдиного в Кувейті державного університету та іншими профільними інституціями – Вищим музичним інститутом Кувейту, Кувейтським інститутом наукових досліджень, Національною радою з питань культури, мистецтва та літератури Кувейту, Державною адміністрацією Кувейту з питань спорту тощо. Прихильники України з-поміж представників згаданих кувейтських установ допомагають просувати інтереси України у вузькопрофесійних колах та розширювати географію підтримки України у світі.

Напрям кулінарної дипломатії в Україні лише починає системно розвиватися, попри давню традицію застосування цього інструменту м'якої сили у світовій дипломатичній практиці. На думку багатьох вчених (Л. Матлай, А. Тарнавська, Т. Купрій, О. Сліпченко, В. Ціватий та ін.), кулінарна дипломатія є важливим елементом невербальної комунікації, атрибутом у налагодженні контакту та навіть фактором консенсусного вирішення проблемних питань як на високому, так і побутовому рівнях. Зокрема українські дослідниці А. Тарнавська й Т. Купрій вважають кухню провідником національних ідеалів, традицій та цінностей, які з часом стають космополітичними [98, с. 103]. У широкому сенсі кулінарна дипломатія стимулює зовнішню торгівлю й гастрономічний туризм [39, с. 13]. У вузькому сегменті дипломатичного протоколу «кулінарний» інструмент здатен представити унікальну культуру країни через потенціал її національної кухні. У книзі «Дипломатична кухня» О. Сліпченко зазначає, що гастрономічна дипломатія створює настрої та почуття, які стимулюють схильність до компромісу та бажання співробітничати [94, с. 488–489].

Кулінарна дипломатія є новим для вітчизняних реалій інструментом публічної дипломатії, однак відповідна теоретична база вже напрацьована. Протягом останніх років в Україні з'явилося чимало публікацій, присвячених кулінарній дипломатії, найпомітніша з яких – видання Українського інституту

«Україна. Їжа та історія». Книга являє собою чи не перше двомовне видання (українською та англійською), у якому автори розглядають побут, географію, природу, звички, світогляд, традиції України, міграцію та історію співжиття на нашій території різних народів і культур через призму української кухні. Кухня, як перша точка дотику до культурно-традиційних особливостей країни, стає помітним елементом українських культурологічних студій [7, с. 5].

До пріоритетних завдань кулінарної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ доцільно зарахувати такі: ознайомлення місцевої аудиторії з гастрономічними брендами України, презентація української кулінарної спадщини та гастрономічної культури України як складника державного бренду, наскрізним елементом якого є відкрите й гостинне українське суспільство, що живе у вільній та демократичній державі.

Ключовими вимірами роботи у сфері кулінарної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ є участь у місцевих гастрономічних фестивалях, виставках продовольчої продукції та вуличних ярмарках їжі, проведення інформаційних кампаній з метою популяризації української кухні, презентація сучасної української кухні на дипломатичних прийняттях. У Кувейті в 2020 р. традиційні українські страви були представлені на місцевому телевізійному кулінарному шоу. Не менш важливим компонентом кулінарної дипломатії є багатомовна промоція української кухні в цифровому просторі, оскільки саме з екрану комп'ютера або мобільного пристрою більшість іноземних громадян вперше знайомляться з українською гастрономічною культурою. У цьому контексті офіційний веб-сайт України «Ukraine.ua» та низка рекламних онлайн-кампаній про Україну арабською мовою ефективно транслюють актуальну інформацію про гастрономічний туризм в Україні. Однак варто наголосити на певних обмеженнях щодо просування української кухні в Катарі, Кувейті та ОАЕ, продиктованих релігійними нормами цих мусульманських держав. Йдеться не лише про заборону на вживання алкоголю та свинини, а також про необхідність сертифікації «халяль». Важливість цього фактору в харчових звичках туристів з країн Затоки проявилася під час туристичного сезону в Україні влітку 2021 р., адже через відсутність

сертифікації «халяль» у їжі в місцевих ресторанах чимало вихідців з аравійських монархій віддавали перевагу самостійному приготуванню їжі.

Практику кулінарної дипломатії очікувано не вдалося системно запровадити в діяльності українських посольств у Катарі, Кувейті та ОАЕ. На нашу думку, причиною ігнорування кулінарної дипломатії є недостатнє розуміння специфіки й символічного наповнення цього напряму, що безпосередньо відображається на обсязі відповідних представницьких витрат українських дипломатичних представництв. З огляду на те, що наразі напрям кулінарної дипломатії в Україні перебуває в зародковому стані, а економічна вартість відповідних заходів є високою, найближчим часом розвиток кулінарної дипломатії ймовірно обмежуватиметься вузькими регіональними рамками відповідно до зовнішньополітичних пріоритетів України. Арабські країни Затоки прогнозовано не входитимуть у короткострокові географічні пріоритети кулінарної дипломатії України, зважаючи на суттєві відмінності у гастрономічних культурах та нерозвинену мережу майданчиків для представлення української кухні (у Катарі та Кувейті практично відсутні українські ресторани й представництва українських виробників). Водночас великі надії в контексті розвитку кулінарної дипломатії України покладаються на Український інститут, який вже досягнув певних результатів у просуванні цього напряму. Вочевидь, вивчення й застосування найкращих міжнародних практик прискорить розвиток вітчизняної кулінарної дипломатії. Зокрема перспективними видаються такі проєкти, як взаємні візити шеф-поварів для представлення національних кухонь своїх країн, співпраця з кулінарними блогерами (створення спільного контенту), поширення традиційних та визнаних у світі національних продуктів харчування (на кшталт меду, солодощів) у якості сувенірів тощо.

Спортивна дипломатія, так само як і кулінарна та експертна, не є пріоритетним напрямом публічної дипломатії України в субрегіоні Затоки згідно зі Стратегією публічної дипломатії МЗС України. У Стратегії завдання спортивної дипломатії України полягає в сприянні присутності України на ключових міжнародних спортивних подіях у співпраці з Міністерством молоді та спорту України,

Національним олімпійським комітетом України, спортивними федераціями тощо. З цієї точки зору Катар є вельми перспективною країною для співпраці, адже завдяки амбітній спортивній політиці емірат приймає на своїй території найпрестижніші міжнародні змагання й турніри (на кшталт чемпіонату світу з футболу в 2022 р.). Масштаб та кількість спортивних проєктів Катару уможливлює співпрацю у сферах поза межами спорту. До прикладу, українські фахівці могли б передати катарським колегам свій досвід організації масових спортивних заходів. Наприклад, у 2012 р. Україна приймала чемпіонат Європи з футболу, а в 2019 р. у Києві відбувся фінальний матч Ліги чемпіонів серед клубних команд [29].

Державна політика Катару також передбачає розвиток національного спорту задля представлення катарських спортсменів на міжнародній спортивній арені. У цьому контексті важливою віхою розвитку двостороннього співробітництва України з аравійськими монархіями є залучення тренерського досвіду України. Добре розвинена спортивна індустрія України та здавна сформована репутація нашої держави як кузні спортивних талантів формують перспективне підґрунтя для залучення українських спеціалістів (як тренерів, так і спортсменів) до розвитку національного спорту в Катарі, Кувейті та ОАЕ. У Катарі, наприклад, тривалий час працює низка відомих українських спортивних тренерів з різних видів спорту (стендової стрільби, спортивної гімнастики тощо), які тренують національні збірні команди емірату. Чимало спортивних фахівців прославили Україну і в Кувейті. Найвідомішим є легендарний український тренер з футболу В. Лобановський, який донині залишається в еміраті взірцем тренерської майстерності. Футбол є найбільш популярним видом спорту в Кувейті, який відкрив у 90-х роках минулого століття вікно можливостей для українсько–кувейтської спортивної співпраці. Пам'ять про кувейтський період тренерської кар’єри В. Лобановського досі зберігається в газетних архівах, артефактах історичних музеїв, рідкісних світлинах та навіть пам’ятній книзі спогадів його кувейтських учнів та колег.

Останніми роками в аравійських монархіях простежується тенденція до популяризації спорту серед населення з метою оздоровлення та профілактики захворювань, тож перспективним вбачається обмін досвідом у формуванні

відповідних стратегій та їхньої реалізації. Спорт як вагома частина суспільного життя в Україні, Катарі, Кувейті та ОАЕ є плацдармом для міжнародної співпраці у набагато ширшому колі питань, зокрема щодо ґендерної рівності, проблем інвалідності, безбар'єрності, інклюзивності.

Спортивна дипломатія України в Катарі розвивається більш динамічно, ніж у Кувейті та ОАЕ, з огляду на спільну зацікавленість обох країн розвивати національний спортивний потенціал. Зазвичай Україна присутня на відкритті спортивних змагань у Катарі, регулярними є і переговори української сторони з керівниками спортивних федерацій Катару. Спортивна дипломатія України в Кувейті представлена здебільшого проведенням спільних спортивних заходів та підтримкою в організації навчально–тренувальних зборів. Чільне місце у заходах спортивної дипломатії України в Кувейті посідає популяризація спортивних досягнень українських спортсменів та тренерів. Наприклад, у межах «Тижня України в Кувейті» у 2020 р. за підтримки посольства України та українських спортивних фахівців було проведено спортивне заняття для кувейтських школярів, міжнародну конференцію для тренерів зі спортивної гімнастики та дружній футбольний матч між командами України та Кувейту.

Порівняння поставлених завдань та досягнутих результатів спортивної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ свідчить про значний невикористаний потенціал. Це передбачувано, адже спортивна дипломатія відносно недавно стала окремим напрямом діяльності МЗС України. З іншого боку, розвиток спортивного співробітництва і раніше посідав важливе місце в роботі українських дипломатів, тож оформлення термінології не рівнозначне введенню в обіг нового явища. На нашу думку, причини недостатньої уваги до спортивної дипломатії криються в нестачі системної та скоординованої роботи усіх причетних до цього напряму органів виконавчої влади. Проблема поглиблюється принципом залишкового фінансування, що розмиває межі відповідальності за невикористані можливості розвитку спортивної дипломатії України. Сприяння в організації спортивних зборів, експертних поїздок для обміну досвідом та інші заходи спортивної дипломатії окрім координаційного менеджменту потребують чималого

фінансування. Не завжди дипломатичний корпус України розпоряджається достатніми ресурсами для проведення подібної роботи. Ще в 2013 р. українські дослідники І. Грідіна та Д. Куц підкреслили: «скориставшись міжнародним досвідом у зазначеній сфері [спортивної дипломатії], Україна отримає шанс модернізувати вітчизняну спортивну дипломатію та спрямувати її на користь своїм зовнішньополітичним інтересам» [16, с. 333]. Так, попри очевидну важливість напряму спортивної дипломатії, опрацювання цього інструменту в Україні досі не вийшло за межі теоретичних досліджень.

Вищенаведене резюме напрямів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ унаочнює декілька тенденцій її розвитку. По-перше, позитивним сигналом є визначення стратегічних рамок розвитку напрямів публічної дипломатії в Катарі, Кувейті та ОАЕ, напрацювання відповідної теоретико-методичної бази. Підкріплена програмними документами та інституційною базою, публічна дипломатія України в Катарі, Кувейті та ОАЕ має чіткий та пріоритезований спектр завдань. Як наслідок, з 2015 р. підхід до реалізації завдань публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ стає дедалі сучаснішим, більш фаховим та креативним. По-друге, ефективність публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ з точки зору окреслених в Стратегії публічної дипломатії МЗС України на 2021–2025 рр. завдань є посередньою. Це зумовлено занадто амбітними цілями, на реалізацію яких поки бракує як часу (Стратегію затверджено в 2021 р.), так і ресурсів. Якщо ж оцінювати результативність публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ з точки зору наявних кадрових та фінансових ресурсів, її продуктивність є безперечно високою. Українські дипломати в Катарі, Кувейті та ОАЕ як ключові суб’єкти публічної дипломатії України в субрегіоні Затоки за незначного забезпечення досягають максимально можливих результатів. По-третє, виявлено дві системні проблеми, які гальмують розвиток усіх семи напрямів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ. Йдеться про нестачу фінансування та брак галузевих фахівців. Частково простежується проблема недосконалої координації, особливо тоді, коли досягнення мети публічної дипломатії залежить від синхронізованої взаємодії різних органів державної влади.

Щодо кожного з 7 напрямів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ варто підкреслити декілька фактів. Культурна дипломатія України в Катарі, Кувейті та ОАЕ є чи не найбільш розвиненим напрямом публічної дипломатії з огляду на кількість та якість реалізованих ініціатив. Так, у Кувейті здобули популярність окремі масштабні іміджеві події на кшталт днів або тижнів України, що включать низку культурних заходів. Натомість у Катарі та ОАЕ розвиненою є мережа міжнародних культурних подій, тому проєкти культурної дипломатії України на теренах цих держав часто інтегруються в міжнародний контекст.

Економічний та цифровий напрями публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ – відносно нові виміри іміджевої роботи зовнішньополітичного відомства України, адже системний підхід до їхнього розвитку налічує лише декілька років. Розвиток економічної та цифрової дипломатії України в аравійських монархіях стримує окреслений вище комплекс проблем публічної дипломатії України, а також брак відповідного досвіду. Попри складні умови становлення економічної та цифрової дипломатії України, дипломатичні місії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ все ж демонструють успіхи на відповідних напрямах завдяки таким інструментам, як онлайн-заходи, медійні та інформаційні кампанії, оригінальні цифрові продукти (курси лекцій, онлайн–видання) тощо. У Катарі та ОАЕ економічний напрям публічної дипломатії України розвивається активніше, ніж у Кувейті. Це пов’язано з бурхливим економічним розвитком згаданих країн, тоді як інтенсивність економічного життя в Кувейті близька до стагнації.

Науково-освітня дипломатія України в Катарі, Кувейті та ОАЕ, на наш погляд, є найменш розвиненим напрямом публічної дипломатії серед пріоритетних для субрегіону Затоки (економічна, культурна, цифрова та науково-освітня дипломатія). Попри регулярні та різноманітні науково-освітні проєкти українських дипломатичних установ у Катарі, Кувейті та ОАЕ, системного характеру наукове та освітнє співробітництво України з субрегіоном Затоки поки не набуло. Одним із ключових вимірів роботи в царині науково-освітньої дипломатії є сприяння залученню іноземних студентів до навчання в Україні. Часто дипломатичні зусилля з промоції української вищої освіти в Катарі, Кувейті та ОАЕ не призводять до

збільшення потоку іноземних абітурієнтів з цих країн, адже складні алгоритми вступу (від візових до технічних питань) для багатьох іноземців є нездоланною перешкодою.

Непріоритетні для Катару, Кувейту та ОАЕ напрями експертної, кулінарної та спортивної дипломатії України характеризуються повільним розвитком. Другорядність згаданих напрямів, на нашу думку, продиктована логікою прагматизму та специфікою українських інтересів у субрегіоні Затоки. До повномасштабного вторгнення РФ в Україну зовнішньополітичне бачення України щодо Катару, Кувейту та ОАЕ обмежувалося залученням інвестицій, просуванням українського експорту, освітніх можливостей і туристичного потенціалу. Зазначені вектори чітко визначали курс публічної дипломатії України в субрегіоні Затоки. Відповідно, нерегулярність та низька продуктивність заходів експертної, кулінарної та спортивної дипломатії України в арабських країнах Затоки цілком відповідають мінімальному рівню забезпеченості українських дипломатів ресурсами для реалізації проєктів у згаданих сферах. Водночас українська дипломатія продемонструвала готовність шукати нестандартні рішення для просування експертної, кулінарної та спортивної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ. Рушійною силою чималої кількості проєктів експертної, кулінарної та спортивної дипломатії в арабських країнах Затоки традиційно слугує професійна мотивація українських дипломатів.

2.3. Напрями публічної дипломатії Катару, Кувейту та Об’єднаних Арабських Еміратів в Україні.

Публічна дипломатія Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні відіграє допоміжну роль у досягненні зовнішньополітичних цілей цих країн в Україні. Публічно інтереси трьох аравійських монархій в Україні не окреслені (у державних стратегіях, на сайтах зовнішньополітичних відомств тощо), що є нормою для «закритої» дипломатичної практики Катару, Кувейту та ОАЕ [124, с. 12]. Однак відомо про загальний курс зовнішньої політики Катару, Кувейту та ОАЕ щодо Європи.

МЗС Катару виокремлює такі завдання в європейському регіоні: 1) розвиток двосторонніх відносин Катару з європейськими країнами в політичній, економічній, культурній, технічній та ін. сферах; 2) моніторинг та аналіз ситуації в регіоні, відносин Катару з європейськими країнами; 3) координація діяльності катарських дипломатичних місій в Європі та розвиток відносин з європейськими дипломатичними місіями в Катарі; 4) регулярне висвітлення діяльності катарських посольств в Європі, стану двосторонніх відносин Катару з європейськими країнами; 5) моніторинг європейської преси, інформаційних бюлетенів європейських дипломатичних місій в Катарі на предмет згадок про Катар (аналіз контексту); 6) співпраця з європейськими регіональними організаціями; 7) розвиток договірно-правової бази двосторонніх відносин Катару з країнами Європи, підготовка політичних консультацій та обопільних візитів офіційних представників [161].

Зовнішньополітична діяльність Кувейту щодо європейських країн, зокрема України, базується на вирішенні схожих завдань. Так, на веб-сайті МЗС Кувейту зазначено такі завдання: комунікаційно-координаційна робота, проведення регулярних досліджень щодо рівня співпраці Кувейту з Європою, підготовка та ведення спільних кувейтсько-європейських комісій, а також моніторинг академічних стипендій, які міністерство освіти Кувейту виділяє студентам з європейських країн [160].

На веб-порталі зовнішньополітичного відомства ОАЕ окреслена лише загальна рамка його діяльності на 2017–2022 рр. Так, місія МЗС ОАЕ передбачає просування інтересів країни та захист громадян ОАЕ за кордоном за допомогою ефективної дипломатії. Стратегічними цілями МЗС ОАЕ визначено безпеку та стабільність субрегіону, процвітання і сталий розвиток економіки країни, високий рівень державного сервісу, інноваційність як основу державного управління ОАЕ.

Посольства Катару та ОАЕ в Україні були відкриті в 2013 р., тоді як посольство Кувейту в Україні має втричі довшу історію – його було відкрито в 1995 р. Щодо завдань, покладених на дипломатичні місії Катару, Кувейту та ОАЕ, то відомо лише про загальні аспекти – захист інтересів громадян і сприяння розвитку

економічного, політичного й культурного діалогу з Україною. На іміджевому напрямі посольства Катару, Кувейту та ОАЕ роблять акцент на інформаційно-роз'яснювальних кампаніях щодо своїх досягнень у сфері протидії тероризму, захисту прав і свобод людини, міжнародної гуманітарної допомоги тощо. Доцільно зазначити, що саме через дипломатичні представництва Катар, Кувейт та ОАЕ реалізовують публічну дипломатію в Україні. Дипломати є чи не єдиними провідниками публічної дипломатії аравійських монархій в Україні, оскільки діаспора та експертні кола країн Затоки в Україні не репрезентативні.

Погляди дипломатів Катару, Кувейту та ОАЕ щодо співпраці з українською стороною, так само як і відгуки українських дипломатів в країнах Затоки про двостороннє співробітництво є позитивними та, ймовірно, скоріше компліментарними, ніж реальними, з огляду на значний нереалізований потенціал двосторонніх відносин України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ. Наприклад, на думку посла ОАЕ в Україні С. аль-Кааба (який став лауреатом XXIII загальнонаціональної програми «Людина року–2018» за значний внесок у розвиток партнерських, дружніх та економічних відносин з Україною), відносини України з Об'єднаними Арабськими Еміратами не лише активно розвиваються, а й досягли стратегічного рівня [105, с. 351–353]. Екс-посол України в ОАЕ Ю. Полурез підкреслює, що насичені на події двосторонні відносини з Об'єднаними Еміратами конвертують активний політичний діалог в зростання товарообігу. Посол Катару в Україні Х. аль-Хаджрі та його український візаві – А. Кузьменко – відзначають високий рівень координаційно-консультативних процесів між Україною та Катаром щодо регіональних та міжнародних проблем, а також активний політичний діалог, який закладає основи для реалізації спільних проєктів. Посол України в Кувейті О. Балануца, особливістю роботи якого є неперервна медійна активність в країні акредитації (понад 200 інтерв'ю, заяв та коментарів місцевим ЗМІ з моменту призначення на посаду в 2019 р.), підкреслює в кожному другому виступі дружність і відкритість Кувейту, перспективний характер багатогранної співпраці з Україною. Взаємно схвальними є коментарі й кувейтського посла в Україні Р. аль-Адвані.

Водночас риторика й дії офіційних і ділових кіл Катару, Кувейту та ОАЕ щодо України дозволяють припускати, що ці країни тривалий час розглядали Україну в якості конкурентного постачальника сировинної продукції (харчового та промислового призначення) та привабливого напряму для інвестицій. На нашу думку, специфіка публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні є опосередкованим інструментом для реалістичної оцінки сприйняття нашої держави аравійськими монархіями. Аналіз напрямів публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні допоможе деталізувати портрет України очима згаданих аравійських монархій та виявити пріоритетні для них сфери розвитку двостороннього співробітництва. Особливої актуальності такий підхід набуває в контексті того, що наразі відсутні будь-які інші об'єктивні інструменти оцінки іміджу України в Катарі, Кувейті та ОАЕ (наприклад, відповідні соціологічні дослідження). Припускаємо, що оцінка іміджу України в Катарі, Кувейті та ОАЕ через призму публічної дипломатії цих країн в Україні може стати в пригоді для коригування української дипломатії в субрегіоні Затоки та наближення бажаного сприйняття України до реального.

Ключовими вимірами публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні є гуманітарна, освітня та культурна дипломатія. Частково простежується активність дипломатичних місій Катару та ОАЕ на напрямі спортивної дипломатії, а Кувейту – на напрямі релігійної дипломатії.

Діяльність посольств Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні в контексті публічної дипломатії видається можливим проаналізувати завдяки їхній цифровій активності, а саме повідомленням прес-служб згаданих дипломатичних установ і поодиноким згадкам в українській пресі. Присутність посольств Катару, Кувейту та ОАЕ в інформаційному просторі України цілком доречно розглядати в якості інструменту цифрової дипломатії аравійських монархій.

Кувейтська дипломатична місія в Україні не має власного веб-сайту. Державні органи емірату загалом пасивно представлені в мережі Інтернет. Натомість у Катарі та ОАЕ активно впроваджуються ініціативи з цифровізації державних послуг та переорганізації виконавчої гілки влади за принципом «розумного» уряду. Так, усі

державні установи ОАЕ (зокрема МЗС та закордонні дипломатичні установи ОАЕ) мають веб-сайти та ведуть сторінки в соціальних мережах. Однак веб-сторінки посольств Катару та ОАЕ в Україні хоч і наявні, проте оновлюються не так часто, як веб-сайти українських посольств у субрегіоні Затоки.

Щодо соціальних мереж, на момент дослідження не було створено сторінки посольства Кувейту в Україні в фейсбуці, твітері або інстаграмі. Посольство Катару в Україні веде сторінку в твітері з 2017 р., а з квітня по грудень 2021 р. вело сторінку в інстаграмі (переважно арабською мовою, інколи з перекладом на українську). Посольство ОАЕ в Україні веде сторінки в твітері з 2015 р., інстаграмі – з 2016 р., фейсбуці – з 2017 р. Особливою рисою дипломатії соціальних мереж посольства ОАЕ в Україні є адміністрування трьох мовних версій його веб-сайту та сторінки в інстаграмі – арабської, англійської й української. Така практика варта наслідування для українських дипломатичних місій в Катарі, Кувейті та ОАЕ, які нерегулярно публікують контент офіційною мовою країн Затоки – арабською. Припускаємо, що такий стан речей ймовірно зумовлений насиченістю контент–плану посольств України (подекуди до 10 публікацій на день), а також нестачею кадрових ресурсів на підготовку дописів декількома мовами одночасно (зазвичай офіційний штат співробітників не передбачає посади перекладача). Посольства Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні не стикаються зі згаданими проблемами. Водночас, якщо порівнювати цифрову дипломатію України в Катарі, Кувейті й ОАЕ та аналогічну практику згаданих аравійських монархій в Україні за регулярністю наповнення сторінок в соціальних мережах, то співставним є лише досвід України та ОАЕ. Посольство ОАЕ в Україні активно адмініструє сторінку в інстаграмі, де зазвичай висвітлює новини про власну діяльність (зустрічі, участь у заходах, долучення до акцій тощо). Натомість, інформація, яку розміщує в твітері катарське посольство в Україні, лише частково відображає діяльність дипломатичної місії. Більшість повідомлень стосуються діяльності МЗС Катару або інших урядових органів емірату. Практика цифрової дипломатії України, Катару, Кувейту та ОАЕ відносно молода, однак рівень професіоналізму українських дипломатів є об’єктивно вищим. Про це свідчить присутність посольств України на багатьох платформах

(твітер, інстаграм, фейсбук, лінкдін, ютуб тощо), продумане, регулярне та різноманітне наповнення сторінок, цікавий та якісний контент, інтерактивність у роботі з аудиторією (онлайн-трансляції, опитування тощо).

Найрозвиненішим напрямом публічної дипломатії Катару, Кувейту і ОАЕ в Україні є гуманітарна дипломатія. Відколи Росія розв'язала війну в Україні, Катар виділив Україні понад 10,5 млн дол. США на допомогу біженцям та внутрішньо переміщеним особам, а також почав надавати гуманітарну допомогу кримським татарам, які вимушено залишили Крим унаслідок окупації півострова російськими військами. З моменту повномасштабного вторгнення РФ в Україну Кувейт виділив Україні 4 млн дол. США через причетні органи ООН та Міжнародний Комітет Червоного Хреста, які були адресовані на потреби біженців, мігрантів та осиротілих українських дітей. ОАЕ також надали Україні 5 млн дол. США на гуманітарні потреби. Окрім фінансової допомоги, Катар, Кувейт та ОАЕ допомагають Україні речами першої необхідності в умовах бойових дій. Впродовж перших місяців національно-визвольної війни України з субрегіону Затоки до сусідніх з Україною держав (Польщі, Румунії) було надіслано 6 літаків, якими перевезено близько 200 тонн гуманітарного вантажу – медикаментів, медичного і технічного обладнання, харчування, засобів гігієни, автомобілів швидкої допомоги тощо.

Гуманітарна дипломатія Катару та ОАЕ в Україні була активною й під час пандемії COVID-19. Катар виділив 140 млн дол. США на подолання наслідків пандемії понад 20 країн світу, до кола яких увійшла й Україна [216]. У 2020 р. Катарський фонд розвитку надіслав близько 9 тонн предметів першої необхідності для українських медиків (комбінезони, медичні халати, маски, рукавички, окуляри та щитки для обличчя) [129]. Також посольство Катару в Україні у співпраці з Духовним управлінням мусульман України «Умма» організувало розсилку 300 продовольчих наборів українським мусульманам та нужденним сім'ям. Окрім того, авіакомпанія «Qatar Airways» взяла безпосередню участь в евакуації українських громадян, які опинились за кордоном у період найсуворіших протиепідемічних обмежень й припинення авіасполучення (як з Катару, так і більш віддалених від

України держав – Індонезії, Таїланду тощо). Аналогічним у контексті пандемії коронавірусу став і підхід ОАЕ. Ефективний комплекс протиепідемічних заходів дозволив Об'єднаним Еміратам у стислі терміни мінімізувати наслідки епідемії COVID-19 всередині країни та розпочати допомогу іншим державам у рамках медичної дипломатії. У 2020 р. ОАЕ спецрейсом надіслали 11 тонн гуманітарної допомоги Україні для боротьби з COVID-19. Окрім доставки медичних товарів, літак також успішно повернув з ОАЕ 113 громадян України. Потому ОАЕ додатково передали Україні 240 тис. експрес-тестів для виявлення коронавірусної інфекції у межах посилення міжнародного співробітництва щодо протидії пандемії COVID-19 [57; 111].

Кувейт, як і Катар з ОАЕ, активно розвиває напрями гуманітарної та превентивної дипломатії в Україні, оскільки підтримка іміджу Кувейту як гуманітарного лідера – одна з ключових цілей зовнішньополітичної діяльності емірату. Кувейт здавна надає як фінансову, так і матеріально-технічну допомогу всім країнам, де виникають стихійні лиха або інші кризові ситуації. Україна не є винятком. Так, у межах боротьби з наслідками аварії на Чорнобильській АЕС Кувейт одним із перших долучився до кола міжнародних донорів та виділив близько 15 млн дол. США на проєкт «Укриття». Також Кувейт безоплатно надав медичне обладнання Міжнародній клініці відновного лікування у м. Трускавці та Київському Інституту серця, що в еквіваленті перевищує чверть мільйона дол. США [103]. Наведений перелік благодійної допомоги від Кувейту далеко неповний, адже стала фінансова підтримка Кувейтом гуманітарних проєктів в нашій державі є одним із найголовніших компонентів репутаційного капіталу емірату в Україні.

Надання міжнародної гуманітарної допомоги є ключовим виміром публічної дипломатії ОАЕ, що охоплює матеріальні, інтелектуальні, освітні, медичні та інші аспекти [259]. В Україні публічна дипломатія ОАЕ теж спрямована на благодійну та гуманітарну діяльність. Лише в 2017 р., який був проголошений президентом ОАЕ Х. бін Заєдом Аль Нагайяном Роком благодійності, посольство ОАЕ в Україні провело близько 5 кампаній та заходів з метою матеріальної допомоги слабо

захищеним верствам населення – дітям із малозабезпечених родин в Україні та дітям з особливими потребами, які проживають у спеціалізованих інтернатах [106, с. 452]. З нагоди Року толерантності в 2019 р. посольство ОАЕ в Україні сприяло організації понад 20 культурно-гуманітарних акцій, зокрема фіналу Міжнародного конкурсу-фестивалю для дітей–сиріт «Щасливі долоні», заходів на підтримку людей з інвалідністю тощо.

Освітній вимір публічної дипломатії Катару в Україні здебільшого обмежується стипендіальними грантами на однорічне навчання в центрі арабської мови Катарського університету. У 2019 р. Катар оголосив про виділення 75 навчальних стипендій для студентів з різних країн світу, зокрема України. Прикметно, що Катар просуває вивчення арабської мови не лише всередині країни, але й за кордоном, через спеціалізовані заклади та програми. Так, створений у 2007 р. Міжнародний катарський фонд (похідна організація від Катарського фонду) популяризує арабську мову в США, Канаді, Великобританії та Бразилії через школи й програми з вивчення арабської мови. Фонд наразі підтримує 20 шкіл в 10 американських штатах, де навчаються близько 2400 дітей [163, с. 14–15]. Катарсько-українська співпраця у сфері вищої освіти розвивається також за підтримки українських викладачів, що працюють у катарських ВНЗ. Наприклад, у 2017 р. очільник кафедри наукових досліджень у Медичному коледжі Катарського університету С. Сушельницький сприяв відрядженню групи студентів з Катару до медичних закладів м. Львова для проходження курсу клінічної практики у рамках Меморандуму про співпрацю між Катарським Університетом та Львівським національним медичним університетом.

Кувейт також щороку надає обмеженому колу українських студентів–арабістів стипендії на навчання в центрі мовної підготовки та на філологічному факультеті Кувейтського університету. Чимало українських студентів по завершенню навчання в Катарі й Кувейті стають «амбасадорами» цих еміратів в Україні та ініціюють різноманітні проєкти (літературні, перекладацькі, наукові) для ознайомлення українських зацікавлених кіл з самобутньою культурою та традиціями Катару та Кувейту.

Якщо Катар і Кувейт в освітній дипломатії велику увагу приділяють стипендіям для іноземців, то освітні ініціативи ОАЕ в Україні мають дещо інший вимір. Протягом останніх декількох років за сприяння посольства ОАЕ було відкрито Центри арабських досліджень та вивчення арабської мови при Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Харківському національному економічному університеті ім. Семена Кузнеця та Дипломатичній академії України імені Геннадія Удовенка при міністерстві закордонних справ України. Широка цільова аудиторія зацікавлених у вивченні арабської мови та культури осіб зумовлює актуальність відкриття подібних центрів в Україні. Так, студенти сходознавчих факультетів, певна категорія дипломатів, люди, що вивчають арабську мову з релігійних або професійних міркувань, можуть скористатися джерельною базою арабістики, простором для навчання й практики мовленнєвих навичок. Водночас керівники згаданих центрів арабських досліджень в Україні акумулюють аудиторію прихильників ОАЕ для просування відповідних наративів.

Заходи культурної дипломатії є не надто популярною діяльністю дипломатів Катару та ОАЕ в Україні, про що свідчить практична відсутність відповідних повідомлень у відкритих джерелах. Посольство ОАЕ в Україні переважно комбінує культурні проєкти з участю у благодійних та гуманітарних заходах. Наприклад, на полях щорічного Благодійного базару в м. Києві подекуди виступають артисти з ОАЕ, які презентують культурну спадщину Об'єднаних Еміратів. У 2019 р. у Києві відбувся день культури ОАЕ, під час якого були представлені культурні артефакти та традиції ОАЕ. У 2020 р. митці з ОАЕ віртуально долучились до Міжнародного конкурсу юних скрипалів імені Мирона Полякіна у м. Черкаси.

Натомість, Кувейт демонструє певну активність у напрямі культурної дипломатії. Одним із найуспішніших форматів культурної дипломатії Кувейту в Україні є проведення днів культури Держави Кувейт в Україні. За сприяння кувейтської дипломатичної місії в Україні такі заходи проводились двічі – у м. Києві (2018 р.) та у м. Львові (2019 р.). Перший тур днів кувейтської культури в Києві з нагоди 25-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між Україною

та Кувейтом містив майстер-класи з образотворчого мистецтва під проводом кувейтського художника А. аль-Кассара, кінопоказ, виступ музичного ансамблю традиційних кувейтських мистецтв «Аль-Амірі» та інші культурні презентації [21]. У Львові формат днів кувейтської культури був розширений до 5-денної серії заходів. Їхньою програмою були передбачені виступи кувейтського музичного ансамблю, виставка картин, світлин та народного одягу Кувейту. Прикметно, що протягом днів культури Кувейту в Україні до заходів активно долучилися українські культурні діячі – музиканти, співаки, танцюристи тощо. Знайомство та співпраця представників творчих індустрій України та Кувейту під час днів культури Кувейту у Львові заклали основу для подальших спільних проєктів митців під час «Тижня України в Кувейті» у 2020 р. [123].

Також на увагу заслуговують кінематографічні й літературні ініціативи кувейтської дипломатичної місії в Україні та Національної ради з питань культури, мистецтва та літератури Кувейту. У 2015 р. Кувейт взяв участь у міжнародному кінофестивалі «Дні арабського кіно в Україні», що пройшов у м. Києві за участі представників дипломатичних місій арабських і європейських країн, діячів культури та мистецтва, режисерів, акторів та продюсерів. Гостям кінофестивалю була запропонована стрічка кувейтських митців Я. Бурхама та А. Алхалафа «Був товаришем», короткометражні фільми «Райська вода» режисера А. Боушахрі, «Килим» режисера С. Бехбехані, «Динозавр» режисера М. аль-Кут тощо [114]. У період 2011–2015 рр. Кувейт активно розвив національну кіноіндустрію. Так, у 2011 р. кувейтські режисери презентували свій фільм на Канському кінофестивалі, що значно підняло впізнаваність емірату в професійній кінематографічній спільноті.

У 2016 р. за фінансової підтримки Національної ради з питань культури, мистецтва та літератури Кувейту було видано першу збірку творів Т. Г. Шевченка в перекладі арабською мовою до відзначення 200-річчя від дня народження українського поета. До арабськомовної збірки, ініціатором та упорядником якої є посольство України в Державі Кувейт, увійшли поезії Т. Шевченка, поема «Назар Стодоля», а також репродукції картин Кобзаря [22]. Проєкт дав поштовх для

подальшого розвитку співпраці між Україною та Кувейтом у сфері книговидання. Так, у 2023 р. було видано першу збірку кувейтських новел в українському перекладі. Організатором та координатором проєкту традиційно виступила українська дипломатична місія в Кувейті, а Національна рада з питань культури, мистецтва та літератури Кувейту профінансувала видання книги.

Спортивний вимір публічної дипломатії Катару в Україні обмежується заходами з відзначення Національного дня спорту Катару, що передбачає дружні матчі, змагання з українською стороною тощо. Глобально ж спортивна дипломатія Катару посідає важливе місце в міжнародних комунікаціях емірату, зокрема на тлі проведення в Катарі Чемпіонату світу з футболу в 2022 р., на що вказують Б. Черкас та Н. Новицька [116]. Катар продемонстрував на власному прикладі, який вплив мають спортивні ініціативи на міжнародний образ держави. Так, Катар вдало позиціонує себе у світі як відкриту та космополітичну державу. Через організацію «Катарські спортивні інвестиції», створену в 2004 р., Катар володіє або спонсорує відомі футбольні клуби, просуває сервісні послуги катарських компаній у дотичних до спорту сферах тощо. Національний авіаперевізник «Катарські авіалінії» (заснований у 1993 р.) також використовує спортивні заходи світового масштабу для промоції своїх послуг та туристичної сфери Катару загалом. Присутність Катару на міжнародній спортивній арені закріплена навіть на рівні Національної візії «Катар–2030». За останні 15 років емірат дійсно прийняв понад 500 міжнародних спортивних заходів, серед яких змагання світового рівня: чемпіонати світу з гандболу, гімнастики, боксу тощо. За оцінками Генерального секретаря Олімпійського комітету Катару Дж. аль-Тані, правильна й скоординована політика перетворила спорт на один зі стовпів сталого розвитку Катару.

Посольство ОАЕ в Україні розвиває спортивну співпрацю завдяки проведенню спільних футбольних матчів, оскільки футбол є однією з найулюбленіших ігор як в Україні, так і в країнах Затоки. Так, у 2021 р. у резиденції посла ОАЕ в Україні С. аль-Кааба пройшов дружній матч між українською та еміратською командами (професіоналами та любителями футболу) з нагоди святкування 50-ї річниці незалежності ОАЕ [96].

На момент проведення цього дослідження Кувейт не ініціював в Україні проєкти спортивної дипломатії, якщо не брати до уваги періодичні спортивні збори кувейтських гімнастів та представників інших видів спорту, які організовуються в приватному порядку. Натомість, Кувейт надає великої уваги налагодженню релігійної співпраці з мусульманськими спільнотами в Україні та активно взаємодіє з різноманітними релігійними організаціями. Наприклад, з асоціацією «Альраїд» Кувейт має понад 20-річну історію партнерських відносин, наповнену регулярними візитами кувейтських офіційних представників в Україну для участі в заходах асоціації. Окрім експертних поїздок кувейтських релігійних діячів в Україну, вимірами релігійної співпраці між Україною та Кувейтом є виділення українській молоді стипендій для отримання безоплатної релігійної освіти в Кувейті, участь кувейтських недержавних діячів у міжнародних подіях на тему ісламу в Україні тощо. Наприклад, у 2018 р. на запрошення Ліги мусульманок України та жіночої громадської організації «Мар'ям» Україну відвідала кувейтська громадська активістка та правозахисниця С. аль-Ахмад для участі в міжнародному жіночому форумі. Під час свого візиту С. аль-Ахмад виступила з серією промов про роль мусульманської жінки у суспільстві, можливості її розвитку та самореалізації [93].

Розглянута вище практика публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні дає підстави для певних висновків. По-перше, Україна не входить до переліку пріоритетних країн для Катару, Кувейту та ОАЕ з точки зору розвитку двосторонніх відносин (попри декларативні заяви офіційних осіб еміратів). Про це свідчить помірна дипломатична активність посольств Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні й обмеженість спектру проєктів публічної дипломатії. Посольство Кувейту в Україні навіть не адмініструє власний веб-сайт, що значно знижує поінформованість українського суспільства про проєкти дипломатичної установи. Практика публічної дипломатії України в аравійських монархіях є в рази інтенсивнішою та більш різноманітною з точки зору напрямів, адже охоплює культурну, економічну, експертну, кулінарну, науково-освітню, спортивну і цифрову дипломатію. Загалом на рівні двосторонніх відносин ініціативність

української сторони в диверсифікації діалогу з Катаром, Кувейтом та ОАЕ не знаходить належної підтримки з боку цих аравійських держав.

По-друге, основний вимір публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні – це гуманітарні проєкти та надання допомоги вразливим верствам населення. Дипломатична активність аравійських монархій в Україні найменше спрямована на розвиток збалансованого співробітництва у сферах енергетики, освіти та екології, які є найбільш перспективними з точки зору розвитку багатосторонніх відносин по лінії ЄС–РСАДПЗ. Натомість акцент на гуманітарній дипломатії є одним із показників сприйняття України в субрегіоні Затоки. Припускаємо, що домінування гуманітарної складової у діяльності посольств аравійських монархій в Україні викликано негативним рядом асоціацій з Україною, що включає поняття нестабільності та/або кризи. Якщо так, сприйняття України в Катарі, Кувейті та ОАЕ корелює з результатами досліджень громадської думки щодо сприйняття України в Європі, США та Японії, що проводились Українським інститутом, центром «Нова Європа» та ін. Респонденти згаданих опитувань асоціюють Україну з війною, бідністю, корупцією та трагічними подіями минулого (Голодомор, Чорнобиль тощо) [91; 122].

Водночас важливо підкреслити, що гуманітарні проєкти Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні є пріоритетним виміром зовнішньополітичного курсу загаданих аравійських країн, що передбачає їхнє позиціонування у світі у якості міжнародних гуманітарних донорів. Імідж Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні також активно формується завдяки науково-освітнім ініціативам. Студентські стипендії для української молоді від урядів Катару та Кувейту, центри арабських досліджень ОАЕ в Україні, фінансування перекладацьких проєктів українських митців і науковців, візити катарських і кувейтських освітян в Україну – ці та інші ініціативи формують коло «амбасадорів» Катару, Кувейту й ОАЕ серед українських професійних кіл та популяризують згадані країни в Україні.

Прикметно, що більшість знакових проєктів публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні (зокрема названі вище гуманітарні та науково-освітні) є довгостроковими або постійними. Хоча коло та специфіка проєктів публічної

дипломатії обмежені, їхній ефект примножується у тривалій часовій перспективі. Натомість переважна більшість проєктів України в країнах Затоки носить одноразовий або короткотривалий характер, хоча публічна дипломатія України в Катарі, Кувейті й ОАЕ є різноманітною за змістом та продуктивною за кількістю проведених заходів.

Щодо характеристики публічної дипломатії Кувейту в Україні, то вона має рису, що вирізняє її серед інших країн Затоки, – це організація масштабних культурних проєктів на кшталт Днів культури Кувейту або участь у подібних заходах (наприклад, Дні арабського кіно в Україні). Посольства Катару та ОАЕ надають перевагу невеликим кількагодинним проєктам у сфері культурної дипломатії, зазвичай у програмі інших заходів (наприклад, дипломатичних прийня). Натомість, дипломатичні місії Катару та ОАЕ, на відміну від Кувейту, демонструють інтерес до розвитку спортивної дипломатії та періодично проводять відповідні заходи, адже спорт для Катару та ОАЕ є частиною національної стратегії розвитку.

Досяжні перспективи вступу України в ЄС дадуть новий імпульс розвитку двосторонньої співпраці України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ. У цьому контексті видається доцільним розглянути ключові вектори та проблемні питання співпраці по лінії ЄС–РСАДПЗ. Досвід ЄС у розбудові відносин з РСАДПЗ стане Україні в пригоді при корегуванні її зовнішньополітичного курсу щодо Катару, Кувейту та ОАЕ після перемоги в національно-визвольній війні проти РФ.

Географічні пріоритети зовнішньої політики Катару, Кувейту та ОАЕ насамперед включають країни Затоки (РСАДПЗ) й інші країни арабського та мусульманського світу, а також міжнародні організації на кшталт Ліги арабських держав, Організації Ісламська Конференція, Організації ісламського світу з питань освіти, науки та культури тощо [54, с. 22]. Водночас дуже тісними є зв’язки Катару, Кувейту та ОАЕ з країнами європейського континенту. Вони зумовлені історичним фактором (усі три країни перебували під протекторатом Великої Британії до 2-ї половини XX ст.) та економічною взаємозалежністю обох регіонів. Б. Хадер та Ч. Б’янко відзначають взаємний потенціал РСАДПЗ і ЄС щодо забезпечення

економічної, енергетичної та опосередковано політичної безпеки обох регіонів [185; 144]. У 2020 р. ЄС став другим за величиною торговим партнером країн РСАДПЗ (після Китаю) з товарообігом близько 97 млрд євро, та найбільшим імпортером у країни РСАДПЗ (17.8% загального імпорту РСАДПЗ походить з ЄС). У 2018 р. загальний обсяг прямих іноземних інвестицій з ЄС у РСАДПЗ складав майже 77 млрд євро [166].

Двосторонні відносини між ЄС та РСАДПЗ встановлено в 1988 р. через укладення угоди про співпрацю. У субрегіоні Затоки працює 3 представництва ЄС (у КСА – з 2004 р., в ОАЕ – з 2013 р., у Кувейті – з 2019 р.), які акредитовані в усіх 6 країнах–членах РСАДПЗ [241]. Обидва регіони прагнуть до розширення та диверсифікації стратегічного партнерства. Про це свідчить тенденція до зміцнення інституційного, політичного, економічного та секторального співробітництва по лінії ЄС–РСАДПЗ [140]. Наскрізними пріоритетами у відносинах між обома регіонами є підтримка безпеки й стабільності в субрегіоні Затоки, поглиблення співпраці в енергетичній, промисловій, інвестиційній, інноваційній, науково-технічній та інших сферах. Однак так було не завжди. А. Ґафар та С. Коломбо зазначають, що співпраця з державами–членами РСАДПЗ певний період перебувала на периферії зовнішньої політики ЄС. Не в останню чергу це пов’язано з фінансово-економічною кризою 2007–2008 рр. та подіями Арабської весни 2010–2012 рр., які сколихнули баланс сил як у європейському, так і близькосхідному геополітичному просторі [152]. На думку тих же експертів-міжнародників, а також деяких інших фахівців (Н. бін Нагар, Р. Міллер, Х. аль-Мансурі), відносини між ЄС та РСАДПЗ давно потребували перезавантаження з точки зору їхнього наповнення та пріоритетів. Війна в Ємені та Сирії, ядерна програма Ірану, глобальна ініціатива Китаю «Один пояс, один шлях» – ці та інші наслідки змін у міжнародній політиці є стимулом для ЄС розвивати стратегічне партнерство з аравійськими монархіями заради сталого розвитку на Близькому Сході. Н. Нагар також додає, що унікальною можливістю для ЄС з точки зору підвищення свого впливу в регіоні БСПА є активізація посередницької ролі в деескалації локальних конфліктів. Співпраця щодо вирішення нагальних викликів дозволила б унаочнити цінності й принципи

європейської зовнішньої політики, підвищити рівень взаємодовіри між ЄС та РСАДПЗ [174; 145].

З 2010 р. ЄС та РСАДПЗ розвивають співпрацю у сфері зеленої енергетики. Виміри роботи в цьому контексті включають обмін досвідом та найкращими практиками, дослідження та розвиток технологій зеленої енергетики, підтримка відповідного діалогу та співпраці між стейкхолдерами ЄС та РСАДПЗ [169]. Понад 10 років співпраці з ЄС щодо розвитку відновлюваних джерел енергії дозволило підвищити увагу країн РСАДПЗ до цієї роками непріоритетної для них теми. Передусім деякі країни РСАДПЗ (насамперед ОАЕ) вже зараз замислюються над власним майбутнім у пост-нафтову епоху. ОАЕ почали диверсифікувати свій енергетичний сектор з 2000-х рр. (саме в Абу-Дабі в 2009 р. було розміщено штаб-квартиру IRENA – Міжнародного агентства з відновлюваних джерел енергії). Наразі економіка країни залежить від експорту вуглеводнів лише на 30%. До 2050 р. ОАЕ планують збільшити частку чистої енергії в економіці країни до 44%. По-друге, перехід на чисті джерела енергії сприятиме скороченню викидів вуглецю та досягненню кліматичної нейтральності. Кліматичне питання є актуальним для субрегіону Затоки, де дефіцит води, опустелювання та, як наслідок, загроза продовольчої безпеки – це постійні проблеми [173, с. 244]. По-третє, проєкти у сфері зеленої енергетики вже зараз є фактором поглиблення економічного співробітництва з країнами світу та створення нових робочих місць. З 2018 р. ЄС та РСАДПЗ розвивають діалог щодо диверсифікації економік країн РСАДПЗ (зменшення її залежності від вуглеводнів) через залучення найкращого європейського досвіду, активізацію торговельно-інвестиційного співробітництва на засадах дбайливого ставлення до довкілля.

Для ЄС співпраця з РСАДПЗ теж є критично важливою з огляду на те, що країни РСАДПЗ є одними з найбільших експортерів нафти й газу в світі та впливовими регуляторами цін на вуглеводні (наприклад, в рамках ОПЕК). Без так званого перехідного палива з країн РСАДПЗ ЄС буде складно досягнути своїх довгострокових кліматичних цілей, а надто на фоні витіснення РФ зі світового

ринку вуглеводнів у зв'язку з порушенням нею норм міжнародного права та принципів мирного співіснування.

Війна РФ проти України вже сприяла зближенню між ЄС та РСАДПЗ на тлі енергетичної безпеки Європи. У травні 2022 р., під час гарячої фази російсько-української війни, ЄС запропонував концепцію розвитку стратегічного партнерства з РСАДПЗ. У зв'язку з загрозою подальшого зовнішньополітичного тяжіння РСАДПЗ до РФ та Китаю концепція ЄС пропонує розвиток взаємин з РСАДПЗ на 6 напрямах – добробут, енергетичний перехід, глобальна безпека, гуманітарна допомога, міжлюдські контакти та інституційні зв'язки. Чільне місце в новій концепції традиційно посіли, зокрема, питання відновлення переговорів щодо угоди про вільну торгівлю між ЄС і РСАДПЗ та безпеки субрегіону Затоки. Водночас факт появи згаданої концепції свідчить про визнання Європою зростаючого стратегічного значення країн Затоки, які знаходяться в центрі геополітичної шахівниці регіону. Концептуальний документ щодо розвитку стратегічного партнерства з РСАДПЗ є заявкою на ґрунтовне переосмислення відносин ЄС з РСАДПЗ. Вірогідно, ЄС прагне перевизначити свою роль у субрегіоні Затоки та збільшити власний політичний капітал у відносинах з РСАДПЗ. Очікується також, що взаємодія на обопільно важливих напрямах (знешкодження спільних терористичних загроз, протидія екстремізму, зміцнення кібер-безпеки та морської безпеки) допоможе вирішити системні виклики відносин по лінії ЄС–РСАДПЗ. У цьому зв'язку актуальним видається розширення політичного треку міжрегіональної співпраці шляхом відкриття нових представництв ЄС у Затоці, призначення спеціального представника ЄС з питань безпеки у РСАДПЗ, відкриття ТПП ЄС у РСАДПЗ тощо. Однак достеменно невідомо, чи будуть кроки зі збільшення дипломатичної присутності ЄС у РСАДПЗ взаємними з боку аравійських монархій (чи збільшать вони свою дипломатичну присутність у Брюсселі) [143].

Глобальною проблемою розвитку співпраці між ЄС та РСАДПЗ залишаються різні ціннісно-ідеологічні орієнтації обох регіонів та взаємне міжкультурне непорозуміння. Європейці у переважній більшості мають обмежене уявлення про

історію, традиції, стиль життя та культуру країн Затоки. Дзеркальним є світоглядне сприйняття Європи населенням аравійських монархій. Чимало стереотипів про обидва регіони базуються на хибних концепціях. Наприклад, Близький Схід у Європі часто сприймається як джерело мігрантів та релігійного екстремізму. На Близькому Сході ж Європу сприймають як єдине ціле, що входить до колективного Заходу разом зі США, які араби подекуди критикують. Доречно зазначити, що жителі субрегіону Затоки більш знайомі з Європою (переважно Англією, Францією, Німеччиною) завдяки туризму, розгалуженим освітнім та діловим зв'язкам. Зв'язки європейців з Катаром, Кувейтом і ОАЕ обмежуються переважно робочими та короткостроковими туристичними цілями.

Країни РСАДПЗ більш ієрархічно організовані, тоді як у демократичному ЄС поширена горизонтальна модель відносин. Відмінності в поглядах обох регіонів на питання прав людини, свободи слова, гендерної рівності також перешкоджають ефективній співпраці. Потенціал публічної дипломатії здатен підвищити рівень взаєморозуміння між ЄС та РСАДПЗ. Проєкти публічної дипломатії ЄС націлені на активізацію взаємодії з РСАДПЗ та «демістифікацію» (за визначенням К. Ульріхсена) обох регіонів. Саме тому запропонована ЄС концепція розвитку стратегічного партнерства з РСАДПЗ особливу увагу приділяє гуманітарним аспектам, а саме нарощуванню міжлюдських контактів. Безвізовий режим для громадян країн РСАДПЗ, збільшення потоку студентів з країн Затоки завдяки освітнім програмам на кшталт «Erasmus» та інші проєкти, спрямовані на інтенсифікацію міжрегіональних ділових, науково-технічних і культурних контактів, сприятимуть, на думку європейських політологів, поступовим політичним й економічним реформам аравійських монархій та зближенню ціннісно-ідеологічних орієнтацій обох регіонів.

Стратегізація курсу публічної дипломатії ЄС розпочалася з 2016 р., коли міністри закордонних справ країн ЄС визнали необхідність зміцнювати стратегічні комунікації всередині та за межами ЄС. Глобальною метою публічної дипломатії ЄС є розбудова взаєморозуміння та взаємодовіри з країнами світу шляхом комунікації політики та пріоритетів ЄС, промоції його цінностей. Інструментами

публічної дипломатії ЄС є нетворкінг, інформаційно-роз'яснювальна робота та міжнародні проєкти, які започатковують контакти, співпрацю й партнерство на рівні людей та інституцій. Тісні міжнародні партнерства, як одна з зовнішньополітичних цілей ЄС, мають сприяти спільному пошуку рішень для найбільш викликів людства, як от: зміна клімату, охорона здоров'я, подолання бідності тощо.

Проєкти публічної дипломатії ЄС поділяються на глобальні, регіональні та локальні. До глобальних ініціатив належать міжнародні просвітні проєкти для молоді в ЄС, фестивалі культури та кіно, академічні проєкти, долучення до світових заходів публічної дипломатії на кшталт ЕКСПО–2020 тощо. До регіональних належать проєкти, спрямовані на розвиток інтелектуального діалогу ЄС з молоддю в Африці, Середземномор'ї, європейських країнах (не членах ЄС). Локальні проєкти публічної дипломатії ЄС – це програми стажування в країнах акредитації представництв ЄС, тренінги для молодих дипломатів та журналістів, організація виставок і освітніх ярмарків, а також сприяння культурним, діловим й академічним обмінам, організація лекцій, конференцій, відкритих дискусій, круглих столів тощо. Акторами публічної дипломатії ЄС є як індивідууми, так і спільноти. До найбільш активних акторів варто віднести громадські організації, бізнес-спільноти, аналітичні центри, засоби масової інформації, освітян і культурних діячів [210].

Прикладом успішного налагодження партнерських відносин між ЄС і РСАДПЗ є сфера просвіти. Науково-дослідницькі й культурні зв'язки між обома регіонами почали активно розвиватись з 1990-х років з відкриттям філіалів європейських університетів (а згодом і шкіл) у субрегіоні Затоки, розбудовою французьким архітектором Ж. Нувелем низки грандіозних музеїв (Лувр Абу Дабі, Національний Музей в Досі), започаткуванням релігійного діалогу тощо [243, с. 65–78].

Іншим стратегічним партнером Катару, Кувейту та ОАЕ, особливо у військовому плані, є США. Левова частка імпортованої в субрегіон зброї походить зі США, які надали країнам Затоки гарантії безпеки й розмістили свій військовий контингент у ключових локаціях Аравійського півострова. Товарообіг між США та РСАДПЗ складає в середньому 61 млрд дол. США (за даними 2018–2021 рр.).

Історія відносин між США та країнами–членами РСАДПЗ, зокрема КСА (єдиною в арабському світі країною великої двадцятки), містить багато злетів та падінь. Чергове піке сталось після вбивства саудівського журналіста–дисидента Дж. Хашукджі в 2018 р. у Стамбулі. Тодішній віце–президент США Дж. Байден різко засудив варварський вчинок правлячої еліти КСА стосовно опозиційного активіста, пообіцявши перетворити королівство на країну–вигнанця. На противагу активній комунікації довкола вбивства Дж. Хашукджі, стриманою була реакція США на іранські провокації в КСА та ОАЕ в 2019–2021 рр., організовані за посередництва єменських хуситів. Згадані та інші інциденти дали багатьом аналітикам привід говорити про поступовий «вихід» США з субрегіону Затоки.

Однак США та КСА пов’язують чимало інтересів енергетичного та безпекового характеру. Однією з передумов їх реалізації є легітимізація наслідного принца КСА М. бен Сальмана (який за даними американської розвідки схвалив вбивство Дж. Хашукджі). Так, ключовою зупинкою в першому близькосхідному турне Дж. Байдена в липні 2022 р. (вже у якості президента США) стало КСА. Переговори американського президента з М. бен Сальманом були присвячені стабілізації світового ринку вуглеводнів (а саме утриманню рівня цін на нафту за умови збільшення Саудівською Аравією видобутку чорного золота), а також перспективам подальшої нормалізації відносин між арабськими державами та Ізраїлем на фоні спільних загроз з боку Ірану. Це означає, що в довгостроковій перспективі США, так само як і ЄС, прагнуть зберегти свій вплив у субрегіоні Затоки, щоб протистояти зближенню РСАДПЗ з Китаєм і Росією.

Візиту президента США в КСА передувало чимало заяв державних діячів арабських країн та Ізраїлю про перспективи формування близькосхідного протиповітряного альянсу (єдиної регіональної мережі протиракетної оборони). Це спонукало багатьох аналітиків припустити, що метою США є інтеграція Ізраїлю в арабський оборонний альянс проти Ірану та його союзників на Близькому Сході. Однак передумовою реалізації такого сценарію є встановлення офіційних відносин між державами арабського світу та Ізраїлем, над чим і працює США в ролі посередника. Так, паралельно з європейською концепцією розвитку стратегічного

партнерства з РСАДПЗ Дж. Байден запропонував 5 оновлених принципів співпраці з країнами Затоки. Зокрема лідер США згадав зміцнення партнерства (зокрема безпекового), захист судноплавства водними шляхами Близького Сходу, деескалацію та припинення конфліктів у регіоні, розширення політичного та економічного вимірів співробітництва, дотримання міжнародного гуманітарного права (повага до прав людини). Схожість американського та європейського стратегічних підходів до субрегіону Затоки доповнюється стабільною увагою до співпраці в рамках кліматичних питань, інтеграції екологічно чистих джерел енергії в економіку РСАДПЗ.

Іншим індикатором обопільно цікавих сфер співпраці між США та РСАДПЗ (в особі КСА як центрального члена Ради) є характер 18 підписаних угод під час візиту Дж. Байдена. Акцент зроблено на інвестиційну, енергетичну та інформаційно-комунікаційну співпрацю. Заслуговують на увагу угоди в сфері космічного співробітництва, які дозволять американській та саудівській сторонам розпочати спільне дослідження космосу в мирних цілях, зокрема Місяця, Марса, комет і астероїдів. Далекоглядним кроком, на нашу думку, є домовленості щодо активізації освітнього співробітництва. Пакет запропонованих США ініціатив включає курси підвищення кваліфікації для саудівської молоді та навчальні курси для працівників сфери охорони здоров'я. Це корелює зі стратегічними планами ЄС нарощувати міжлюдські контакти з РСАДПЗ для зменшення ціннісно-ідеологічних відмінностей між обома регіонами.

Мета й інструменти публічної дипломатії США в субрегіоні Затоки мають з європейськими чимало спільного. Зміцнення різнопрофільного партнерства з країнами РСАДПЗ та промоція цінностей США (права людини, гендерна рівність, свобода слова тощо) – ключові завдання Сполучених Штатів в субрегіоні Затоки з точки зору публічної дипломатії. Про це, зокрема, свідчать заяви президента США Дж. Байдена, зроблені в КСА під час його близькосхідного турне в липні 2022 р. Однак близькосхідна політика США подекуди негативно резонує в суспільствах арабського світу, що створює перепони в роботі з місцевими цільовими аудиторіями. Як зазначає У. Раф, кожен американський дипломат, який працював

в арабських країнах, знає, що араби критично ставляться до зовнішньої політики США на Близькому Сході, однак Америку як країну сприймають цілком позитивно [218].

Сплеск уваги ЄС та США до субрегіону Затоки на фоні російсько-української війни унаочнює ефект доміно в міжнародній політиці. Брутальні спроби РФ зруйнувати глобальну архітектуру безпеки звели міжнародний порядок денний до обговорення ядерної, продовольчої та енергетичної криз. Світ і надалі продовжуватиме поляризуватися за принципом підтримки або протидії людиноненависницькому режиму В. Путіна з тенденцією до розширення антипутінської коаліції світових лідерів. Яку сторону оберуть арабські країни Затоки, зокрема Катар, Кувейт і ОАЕ, залежатиме не лише від майстерності української дипломатії, а й від дипломатичного лобі ЄС та США.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ В КАТАРІ, КУВЕЙТІ ТА ОБ'ЄДНАНИХ АРАБСЬКИХ ЕМІРАТАХ

3.1. Синергія державних і недержавних акторів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах.

Класична модель дипломатичних відносин має трирівневу структуру. Перший рівень, який в англійській термінології зветься «track one diplomacy», охоплює мережу офіційних акторів – дипломатів, офіційних представників тощо. На другому рівні (second-track diplomacy) знаходяться експерти, фабрики думок, впливові суспільні, релігійні та культурні діячі. На третьому рівні (track three diplomacy) взаємодія між країнами відбувається шляхом діалогу окремих громадян та спільнот, що також формує клімат, традиції та формат дипломатичних відносин. Представники третього рівня, а саме громадські організації, інститути та рухи, неформальні лідери та активісти, студенти, викладачі, науковці, спортсмени, представники бізнесу також можуть виступати в якості недержавних акторів публічної дипломатії.

Роль недержавних акторів публічної дипломатії зростає пропорційно тому, як знижується монополія держав на формування міжнародного іміджу. Це стало можливим завдяки глобалізації, соціальним мережам та стрімінговим сервісам. Якщо в роки «холодної війни» лише держави могли дозволити собі масову міжнародну комунікацію (через газети, теле- та радіомовлення, неурядові організації), то сьогодні висвітлення подій в режимі реального часу – це загальнодоступна опція для переважної більшості людей. З розвитком цифрових технологій інформаційна вага журналістів, публічних осіб та блогерів зростає дедалі швидше. Відтак, сучасна публічна дипломатія – це «екосистема» акторів, до якої належать не лише державні, а й недержавні діячі.

Ключовим недержавним суб'єктом публічної дипломатії України за кордоном є діаспора, яка ефективно представляє Україну на міжнародній арені. Вихідці з України десятиліттями відігравали роль провідника публічної та культурної дипломатії України у світі. Задовго до відновлення незалежності України в 1991 р.

етнічні українці у всіх куточках світу були основними зберігачами української культури, традицій та історії загалом. Український дипломат С. Лазебник влучно зазначив, що українська діаспора у світі слугувала своєрідним «вартовим» української культури та ідеї вільної України, бо в самій Україні такої можливості тривалий час не було [41, с. 199]. Прикметно, що перші позитивні результати у визнанні України як держави на міжнародній арені стали можливими саме завдяки потужній підтримці та лобіюванню з боку закордонних українців. Не без дієвого впливу Світового конгресу вільних українців (нині – Світовий конгрес українців) Канада першою в західному світі визнала державну незалежність України.

Україна належить до держав з численною діаспорою, бо масова еміграція з українських земель має понад столітню історію [23, с. 30–31; 67, с. 3]. Нині кількість осіб українського походження (не обов'язково етнічних українців, але й громадян інших держав та осіб без громадянства українського походження), які проживають за межами України, становить за приблизними підрахунками від 12 до 20 мільйонів [27]. У зв'язку з війною РФ проти України відтік українців за кордон лише збільшився і, ймовірно, частина з них не плануватиме повертатися на батьківщину найближчим часом, адже агресор стер з лиця землі цілі міста – домівки, місця роботи, критичну інфраструктуру.

На сьогодні найвпливовішими об'єднаннями закордонних українців є Світовий конгрес українців, Європейський конгрес українців, Світова федерація українських жіночих організацій, Світова федерація українських лемківських об'єднань, мережа публічної дипломатії «Global Ukrainians», Фонд культурної дипломатії «UART» тощо. Представники світових українських громад різних поколінь та професій глибоко інтегровані в суспільства країн перебування та є «амбасадорами» України. Часто громадські організації закордонних українців є активними учасниками громадсько-політичного життя в країнах проживання, оскільки мають можливість представляти інтереси українців та України в політичних та владних структурах на всіх рівнях [39, с. 23]. Досліджуючи роль закордонних українців в українській публічній та культурній дипломатії, А. Атаманенко зазначає, що з точки зору можливостей розвитку публічної та культурної дипломатії високий

рівень освіченості та успіхи в самореалізації українських експатів, сприйняття національної ідеї, наявність власних та можливість використання неукраїнських медійних майданчиків, активність небайдужих людей були та є визначальною складовою для промоції України та всього, що з нею пов'язане [3, с. 59].

У Катарі, Кувейті та ОАЕ громадяни України, що тимчасово або постійно проживають на території означених країн, також є ключовим суб'єктом публічної дипломатії з-поміж недержавних акторів. Українські громади в аравійських монархіях різнорідні за віросповіданням, політичними поглядами, соціально-економічним статусом, освітнім рівнем, ступенем національної самосвідомості. Відмінності у світогляді та інтересах, викликані різною ментальністю, простежуються серед членів української громади навіть у межах однієї країни перебування (постійного проживання). Однак спільний фактор для української громади в Катарі, Кувейті та ОАЕ – це причини еміграції. Переважна більшість українців у вищезгаданих аравійських монархіях – це трудові мігранти та члени їхніх сімей, задіяні у готельному бізнесі, повітряному і морському транспорті, IT, сфері послуг, освіти, спорту, медицини тощо. В ОАЕ є випадки укладання контрактів з громадянами України цілими мережами готелів, крамниць, супермаркетів, ювелірних компаній тощо. Велика кількість українців працюють у приватному бізнесі на території вільних економічних зон ОАЕ. Окрема категорія української діаспори в досліджуваних нами країнах Затоки – це дружини й діти громадян Катару, Кувейту та ОАЕ або резидентів цих країн [71; 70; 72].

Українська діаспора в Катарі, Кувейті та ОАЕ хоч і має схожу історію формування, однак ступінь інтеграції української діаспори в суспільство ОАЕ є трохи вищим з огляду на чисельність української громади та космополітизм і лібералізм Об'єднаних Еміратів. Достовірної статистики щодо кількості українських громадян, які проживають у Катарі, Кувейті та ОАЕ, немає з огляду на недосконаліть інструментів підрахунку. Навіть приблизні дані втрачають актуальність внаслідок зміни міграційних процесів у зв'язку з пандемією COVID-19 та агресією РФ проти України. Однак за оцінками посольства України в Державі Катар, в еміраті мешкає близько 2000 громадян України. Кількість українців у

Кувейті, за даними української дипломатичної місії, не перевищує 750 осіб, тоді як в ОАЕ проживає близько 12 тис. українців. Малочисельність української діаспори в Катарі та Кувейті, а також особливості місцевого законодавства обмежують потужність її голосу в суспільстві означених країн. Закордонних українців у визначенні Закону України «Про закордонних українців» (тобто громадян іншої держави або осіб без громадянства, які мають українське етнічне походження або походять із України) у Катарі, Кувейті та ОАЕ практично немає, або їхня кількість мізерно низька. Збереження українського громадянства не в останню чергу пов'язане з особливостями набуття громадянства Катару, Кувейту та ОАЕ.

Відповідно до Стратегії публічної дипломатії МЗС України на 2021–2025 рр. цільовою аудиторією заходів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ є громадяни цих аравійських монархій, а саме активна молодь, бізнесмени й інвестори, представники креативних і культурних індустрій, науковці, експерти тощо. Так, розкриття й використання потенціалу української діаспори є передумовою досягнення ключових цілей публічної дипломатії України, адже інтегровані в суспільства Катару, Кувейту та ОАЕ українські професіонали – це медіатори публічної дипломатії України у вузькопрофесійних колах. Серед іншого, українська діаспора в Катарі, Кувейті та ОАЕ прямо та опосередковано вливає на формування позитивного сприйняття України у вимірі «people to people» («від людей до людей»), системне поширення проукраїнських наративів для протидії дезінформації й пропаганді, презентацію науково-інноваційної бази та реформ сучасної України, підготовку та організацію культурних і мистецьких проєктів тощо [39, с. 23].

Характеристиками української діаспори в Катарі, Кувейті та ОАЕ є насамперед незалежність від держави (хоча здебільшого діаспора діє в інтересах держави), автономність у діях та рішеннях, широкий і мінливий профіль діяльності, плюралізм ідей та цілей. У Катарі, Кувейті та ОАЕ українська діаспора відзначається високим рівнем згуртованості, зокрема завдяки активній об'єднуючій діяльності українських посольств. Потужним поштовхом до згуртування патріотів України слугували події 2013–2014 рр., спонукавши багатьох

українців посильно підтримувати Україну в умовах російської гібридної агресії. Тенденція до об'єднання та самоорганізації українського закордоння в момент кризи національної безпеки України характерна для багатьох країн світу, що детально відображено в наукових працях Н. Авер'янової, А. Атаманенко, Т. Воропаєвої, А. Нечитайло тощо [3, с. 58; 56; 1]. Так, за словами українців в ОАЕ (наприклад, віце-президентки проєкту «FromUA Культурна дипломатія» А. Бобришевої), до 2014 р. українська діаспора в ОАЕ була менш об'єднана, ніж зараз. Після Революції гідності в Україні помітно активізувалась діяльність українців в ОАЕ, які виступали за незалежну, вільну, демократичну та європейську Україну. Деякі українці добровільно поверталися з ОАЕ до України з метою приєднання до лав Збройних Сил України. Інші українці об'єднувалися в активний волонтерський рух, що залучав кошти, гуманітарну допомогу, спеціалізоване обладнання та речі, які потім відправлялися на потреби військовослужбовців у зоні АТО/ООС, а також постраждалих від російської агресії в Україні. Спільно з Міністерством Оборони, МЗС України та Посольством України в ОАЕ було реалізовано декілька знакових ініціатив. Зокрема протягом 2014–2019 рр. за сприяння української громади ОАЕ понад 100 українських військовослужбовців, поранених у ході бойових дій у східних областях України, пройшли курс реабілітації та відпочинку в ОАЕ [72]. У Катарі та Кувейті українська діаспора теж активно підтримує українських військових з початку збройної агресії РФ проти України. Зокрема активісти громади збирають фінансово-матеріальні, екіпірувальні та інші ресурси для направлення на лінію фронту.

Українська громада в Катарі є активним учасником соціально-економічного розвитку емірату. Так, у Катарі проживає немало культурних та спортивних діячів з України, які допомагають розвивати та популяризувати різні професії. Так, українські спортсмени й тренери у співпраці з катарськими колегами організовують та проводять спортивні події до Дня спорту Катару та з інших нагод. До того ж українські спортсмени (зокрема тенісисти, легкоатлети та боксери) регулярно беруть участь у міжнародних змаганнях у Катарі, демонструючи високий спортивний потенціал України. За підтримки відомих у Катарі українських

художників та митців в еміраті періодично відбуваються культурологічні заходи, виставки художніх робіт тощо. Не менш важливу роль українська громада в Катарі надає збереженню мовно-культурних зв'язків з Україною. Так, у 2019 р. при посольстві України в Катарі розпочалися заняття з української мови та українознавства для дітей громадян України, що проживають у Катарі. Уроки проводять вчителі з-поміж української громади на волонтерських засадах.

Роль української громади в Кувейті в просуванні інтересів нашої держави інструментами публічної дипломатії відзначається тісною співпрацею з українською дипломатичною місією. Серед успішних іміджевих проєктів, реалізованих посольством спільно з українською діаспорою, слід згадати «Тиждень України в Кувейті» у 2020 р. Тоді активна молодь української діаспори в Кувейті долучилася до організації українського показу мод, міжнародної студентської конференції та дружнього футбольного матчу. В історичному контексті важливою подією в житті української громади Кувейту стало створення в 2012 р. «Громадської спілки українсько-кувейтської дружби», до складу якої увійшли громадяни України, які проживають в країні акредитації, а також піддані емірату та інших арабських країн, життя яких пов'язане з нашою державою (родина, освіта, ділові зв'язки). Невдовзі після створення «Громадської спілки» при посольстві України була заснована школа вихідного дня (згодом названа «Ґроно») з вивчення української мови для дітей громадян України, які проживають чи тимчасово перебувають у Кувейті. П'ятнична школа донині функціонує при посольстві за волонтерської підтримки її викладачів – активістів української громади.

В ОАЕ українська громада провадить активну діяльність на економічному напрямі. У 2016 р. група активістів української громади з-поміж підприємців створила українську ділову раду в ОАЕ з офісом у м. Дубай. Метою української ділової ради є захист та підтримка вітчизняного бізнесу в ОАЕ, а також полегшення входження нових українських компаній на ринок ОАЕ. Схожим утворенням для розвитку двосторонньої торговельно-економічної, освітньої та гуманітарної співпраці є «Катарсько-Український Бізнес Форум» – перша компанія на території Катару з часткою української власності 100%. «Катарсько-Український Бізнес

Форум» зареєстровано в 2018 р. у Катарі за підтримки посольства України, а згодом компанія відкрила свою партнерську філію в Україні.

На культурно-релігійному напрямі активність української громади в ОАЕ теж є помітною. У 2016 р. розпочала свою діяльність українська школа вихідного дня «Софія» у м. Дубай, а в 2019 р. до осередку українознавства в ОАЕ приєдналася школа «Дивосвіт» у м. Абу-Дабі для навчання та всебічного розвитку дітей українських громадян. За прикладом Катару та Кувейту, в ОАЕ викладачами шкіл вихідного дня є волонтери з-поміж української громади. У 2014 р. українці в ОАЕ створили освітньо-мистецьку ініціативу «FromUA Культурна дипломатія» з метою створення позитивного іміджу України за кордоном та побудови двосторонніх зв'язків і діалогу з ОАЕ. Організація опікується освітніми, культурними та гуманітарними проєктами [110]. Особливість закордонних організацій українства на кшталт «FromUA Культурна дипломатія» полягає в розбудові мережі зв'язків та сталої співпраці з державними установами країни перебування. Якщо ротація дипломатів відбувається раз на чотири роки, і кожен новий фахівець по прибуттю починає вибудовувати власну мережу контактів, то багаторічні організації закордонних українців підтримують постійний зв'язок з місцевими владними структурами, провідними установами культурного, спортивного, освітнього спрямувань. Щодо релігійного виміру, то в Католицькій церкві Джебель-Алі (м. Дубай) та в Соборі Святого Йосипа (м. Абу-Дабі) регулярно відбуваються богослужіння українською мовою, які відправляє священик Української греко-католицької церкви.

Процес зміцнення й подальшої структуризації української діаспори в Катарі, Кувейті та ОАЕ триває і сьогодні. Зростає кількість українців, які відвідують зустрічі громади з нагоди великих свят. Започатковані нові формати зазначених зустрічей, зокрема проведення спільних спортивних та інтелектуальних ігор, сафарі, занять фітнесом та аеробікою, флешмобів, пікніків, українських кінопоказів тощо. Ініціювання та координація зборів громад стала технічно доступною кожному завдяки соціальним мережам та месенджерам. Українці в Кувейті та ОАЕ ведуть сторінки в мережі Facebook (група «Українці в Кувейті» налічує близько

1700 підписників, «Українці в Еміратах» – близько 11600 підписників, «Українська громада Абу-Дабі» – понад 3200 підписників). Здебільшого на згаданих сторінках розміщуються новини з життя українських громадян, а також висвітлюється корисна довідкова інформація. Окрім того, фейсбук слугує зручною інформаційно-комунікаційною платформою для знайомства та спілкування членів української громади. У Кувейті популярним каналом спілкування в колі української громади став месенджер «вотсап», на базі якого створені спеціалізовані групи для надання оперативної інформаційної та побутової допомоги співгромадянам.

З наведеного вище доцільно зробити висновок, що діяльність української діаспори в Катарі, Кувейті та ОАЕ на тлі публічної дипломатії характеризується активністю, системністю, ініціативністю та високим рівнем взаємодії з українськими дипломатичними місіями. Притому, що дипломати є ключовими державними провідниками публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ, українська діаспора як недержавний суб'єкт публічної дипломатії має низку переваг. Передусім це – кількісний параметр. Часто заходи публічної дипломатії передбачають велику кількість учасників, складну логістику, багаторівневу організаційну частину. Допомога української діаспори в Катарі, Кувейті та ОАЕ нерідко є вирішальною для успішності великих проєктів публічної дипломатії, коли декільком дипломатам не під силу охопити весь спектр оперативних завдань. Глибоке розуміння країни перебування, готовність до волонтерської діяльності, наявність особистого транспорту (необхідного у разі прибуття великих делегацій) та інші аспекти свідчать про незамінну роль української діаспори в Катарі, Кувейті та ОАЕ з точки зору просування цілей публічної дипломатії України в аравійських монархіях. Іншою перевагою української діаспори в Катарі, Кувейті та ОАЕ є зв'язки (або навіть партнерство) з місцевими професійними колами. На Близькому Сході, зокрема в країнах Затоки подекуди непросто налагодити контакт офіційними (дипломатичними) каналами, тому велику роль відіграють неформальні зв'язки.

Окрім ентузіазму й патріотичних настроїв, засадою співпраці державних і недержавних акторів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ

(дипломатів та діаспори) є взаємна вигода, адже в контексті публічної дипломатії діаспора може одночасно виступати як її об'єктом, так і суб'єктом. З теоретичної точки зору, залучення державою потенціалу діаспори відповідно до типології австралійського вченого А. Гемлена (розроблена на основі аналізу відповідної політики 70 країн з різних частин світу) охоплює такі напрями, як от: розвиток потенціалу діаспори (символічне націотворення, розбудова інституцій), розширення набору прав діаспори (у соціальній та громадянській сферах, політична інкорпорація), покладання на діаспору певних обов'язків (податок на відтік людських ресурсів) [171]. Наприклад, у Катарі, Кувейті та ОАЕ базовими для посольств України вимірами роботи з українською діаспорою є просування об'єднувальної риторики і символів, захист добробуту, лобіювання інтересів. Аналіз заходів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ засвідчує активне залучення потенціалу української діаспори до реалізації державної політики збереження національної пам'яті. Доброю традицією в досліджуваних країнах Затоки стало спільне відзначення посольствами та громадами українців пам'ятних дат та подій (на кшталт вшанування пам'яті жертв Голодомору, відзначення Дня гідності та свободи, річниць незалежності тощо). У разі виникнення непорозумінь з роботодавцями, порушень прав та етичних норм, де постраждалою стороною є українці, посольства України в межах компетенції теж сприяють розв'язанню проблем. Наприклад, активною діяльністю відзначилися дії українських посольств і консульств у Катарі, Кувейті та ОАЕ під час кризових ситуацій (у зв'язку з пандемією COVID-19 та війною РФ проти України). Цілодобова комунікаційна підтримка, організація евакуаційних рейсів, допомога продовольчими товарами та інші заходи дозволили полегшити громадянам України за кордоном тяготу кризових ситуацій.

До того ж важливим виміром роботи посольств щодо підтримки українських громад у Катарі, Кувейті та ОАЕ є культурно-гуманітарні ініціативи. Наприклад, українознавчі школи в Катарі, Кувейті та ОАЕ діють під егідою дипломатичних місій України в цих країнах, які безоплатно надають приміщення та подекуди забезпечують учителів та учнів необхідним інвентарем. В окремих випадках

українські дипломати читають школярам пізнавальні лекції та сприяють проведенню культурно-просвітніх заходів за участі юних співвітчизників. Таким чином молоде українське покоління дізнається способом «ігрового навчання» про надбання української культури, видатні постаті й події української історії та науки. У Катарі підтримка ініціатив з вивчення й застосування української мови вийшла за межі суто освітнього напряму. Так, у 2021 р. підписано перший в регіоні Близького Сходу та Північної Африки Меморандум про взаєморозуміння щодо впровадження україномовного аудіогіда в катарських музеях [70]. Впровадження україномовних аудіогідів в кувейтських та еміратських музеях станом на 2022 р. ще опрацьовується, зокрема на рівні інституту першої леді України.

Допомога й підтримка закордонного українства підвищує рівень поваги та довіри до дипломатів, мотивує цікавитися та брати участь у житті дипломатичних місій України в Катарі, Кувейті та ОАЕ. Тут доцільно розглянути інструментарій, доступний українським дипломатам для роботи з українськими діаспорами. Державна політика щодо закордонних українців ґрунтується на визнанні закордонних українців невід'ємною частиною світової української спільноти і здійснюється на основі відповідних положень Конституції України, Закону України «Про правовий статус закордонних українців», Закону України «Про закордонних українців», Національної концепції співпраці з закордонними українцями, Стратегії публічної дипломатії МЗС України та інших нормативно-правових актів [77]. Однак застосування на практиці положень заданих законів, концепцій та стратегій нерідко ускладнюється тим, що відповідні алгоритми, схеми відповідальності та фінансове забезпечення належним чином не визначені. Розбудова довірливих відносин з українською громадою чималою мірою залежить від людського фактору попри те, що дипломати теоретично володіють інструментарієм для консолідації діаспори в країнах своєї акредитації. Оскільки українські дипломати в Катарі, Кувейті та ОАЕ не мають реальних інституційних важелів для роботи з діаспорою, єдиною опцією залишається ініціативна готовність застосовувати особисті ресурси.

Показовим прикладом недієвих програмних документів в контексті підтримки зв’язків з діаспорою є Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки забезпечення міжнародного позитивного іміджу України та здійснення заходів щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України (далі – Порядок). З одного боку Порядок передбачає надання фінансової підтримки громадам закордонних українців для проведення науково-освітніх і культурно-мистецьких заходів, здійснення ремонту та облаштування приміщень, які використовуються для потреб громад закордонних українців, забезпечення випуску громадами періодичних видань тощо. З іншого – умовою отримання фінансування є наявність реєстрації громади закордонних українців відповідно до законодавства держави перебування, підтвердженої відповідними документами – свідоцтвом про реєстрацію, статутними або іншими документами [68]. Громади українців у Катарі, Кувейті та ОАЕ не мають можливості зареєструвати свою діяльність у зв’язку з особливостями законодавства країн перебування, а тому належне фінансування їх мовно-освітніх та інших потреб стало жертвою юридичної колізії. Влада Катару, Кувейту та ОАЕ свідомо не створює державні органи, які опікувалися б питаннями діаспорних організацій. Так, законодавство Кувейту не передбачає поняття діаспорної організації у значенні об’єднання етнічної спільноти, що постійно проживає поза межами історичної батьківщини в іноетнічному чи інонаціональному середовищі на правах або зі статусом національно-культурної меншини. Права представників іноземних діаспор у Кувейті не виокремлюються. Всі освітні, культурні та інформаційні права закордонних українців забезпечуються на рівні з іншими експатріантами (іноземними резидентами Кувейту).

Закон Держави Кувейт № 24 «Про громадські організації та клуби» від 06.08.1962 р. – єдиний закон, що регулює порядок реєстрації та діяльності громадських організацій у Кувейті. Відповідно до Закону для створення будь-якої організації або клубу на території Кувейту обов’язковою є вимоги: а) кількість засновників не може бути меншою ніж 10 осіб, і всі вони мають бути громадянами

Кувейту; б) кількість членів організації має дорівнювати 50 або більше особам [179, с. 28].

З огляду на вищенаведене, офіційна реєстрація в Державі Кувейт організацій, спілок та інших утворень (об'єднань іноземних громадян та неурядових організацій за етнічною ознакою) у Міністерстві соціальних справ та праці Кувейту або інших центральних органах виконавчої влади неможлива. Держава не втручається у діяльність діаспорних організацій в Кувейті ані в фінансовому, ані в юридичному аспектах. Вважається, що діаспорні організації перебувають під опікою іноземних дипломатичних представництв у Кувейті, які й забезпечують фінансування та підтримку їхньої діяльності. Відтак, єдина громадська організація закордонних українців в Кувейті – «Громадська спілка українсько-кувейтської дружби» – функціонує без установчого документа та офіційної реєстрації в країні перебування. Спілка не має права претендувати на фінансову допомогу в межах спеціальної бюджетної програми і здійснює свою діяльність виключно на волонтерських засадах. Заходи для забезпечення мовно-культурних потреб закордонних українців у Кувейті проводяться за ініціативи та організаційної підтримки активістів української громади та посольства.

Вищенаведений аналіз взаємодії державних акторів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті й ОАЕ (дипломатичних місій) та недержавних акторів (української діаспори) виявив чимало недоліків у державній політиці щодо закордонного українства. Отримані результати корелюють з поглядами учасників Круглого столу «Українська держава та світове українство: актуальні питання, потенціал та перспективи взаємодії», який відбувся ще в 2013 р. Проблема несистемного, спорадичного характеру співпраці держави з закордонним українством, артикульована 10 років тому, не втратила актуальності до сьогодні. Необхідність створення відповідної нормативно-правової, інституційної, фінансової, інформаційної бази для втілення програми співпраці зі світовим українством (на яку вказувала й Л. Мазука) досі залишається нагальною [43].

За умови подолання фундаментальних перешкод сумарний ефект від проєктів публічної дипломатії при взаємодії українських посольств з діаспорними

організаціями переважав би ефект окремих акторів. До перешкод на шляху до синергії державних і недержавних акторів публічної дипломатії відносимо необґрунтовано забюрократизовані шляхи надання матеріально-технічної підтримки закордонним українцям, неефективну нормативно-правову базу, яка регулює взаємодію держави з закордонними українцями, брак мотивованих фахівців.

Фрагментарна та неналежно впорядкована відповідна державна політика України наразі не схожа на систему принципів, послідовних заходів держави, що передбачає свідому і цілеспрямовану співпрацю з українськими громадами за кордоном. Цю позицію поділяють і інші українські науковці. Наприклад, А. Попок стверджує, що складна й суперечлива проблема формування та реалізації державної політики щодо закордонного українства наразі характеризується низкою негативних явищ і тенденцій та потребує істотних змін. Науковець стверджує, що відповідна політика має бути спрямованою на розвиток національної свідомості українців, які проживають за межами України та зміцнення їхніх зв'язків з історичною батьківщиною; забезпечення прав та інтересів закордонних українців; створення необхідних умов для збереження, розвитку та виявлення ними власної національної самобутності; сприяння добровільній інтеграції закордонних українців у суспільства країн проживання; налагодження плідної співпраці українського суспільства із закордонними українцями, створення умов для залучення і ефективного використання інтелектуального, духовного та економічного потенціалу закордонного українства в процесі українського державотворення; підвищення позитивного міжнародного іміджу України [67, с. 8]. Однак вирішення окреслених завдань можливе лише за умови достатньої організаційної, комунікаційної та матеріальної підтримки закордонних українців з боку держави. Окрім А. Попка на недосконалість державної політики України щодо регламентування взаємодії між державою та українською діаспорою вказує чимало інших дослідників. До їх числа належать Т. Гнатюк, Т. Гумен, Ч. Намонюк, А. Нечитайло та ін., а також чинні дипломати. Наприклад, міністр закордонних справ

України Д. Кулеба визнає, що Україна потребує нової ефективної державної політики щодо закордонного українства [20].

Розвиваючи думку Д. Кулеби про вагомість публічної дипломатії, вважаємо, що в українських реаліях ефективні стратегічні комунікації держави, важливою складовою яких є публічна дипломатія, можливі лише за умови синергії зусиль державних та недержавних діячів (інституцій). Налагодження тісного та взаємовигідного партнерства між державними і недержавними акторами публічної дипломатії України стане акселератором позитивного іміджу України у світі. Відтак розбудова державою ефективних взаємовідносин з українськими громадами закордоном має перейти з декларативного рівня на практичний.

Водночас неправильно було б реформувати систему відносин між державними та недержавними акторами публічної дипломатії України з позиції суб'єкт-об'єктної взаємодії. Деякі українські дослідники дорікають чиновникам у тому, що останні вбачають у закордонних українцях лише об'єкт державної уваги, а не суб'єкт тісної співпраці. Здійснивши аналіз заходів державної політики України щодо закордонного українства за типологією А. Гемлена, українська дослідниця–політолог Т. Гнатюк виявила задекларованe патерналістське ставлення держави до українців за кордоном. У статті «Політика України щодо закордонного українства: невикористаний потенціал для розвитку» авторка дійшла висновку, що досить розвинутими є напрями мобілізації та надання прав закордонним українцям, однак напрям щодо покладання обов'язків на цю категорію осіб використовується недостатньо. На думку Т. Гнатюк, держава має звернути увагу на можливості, які надає діаспора для розвитку України, і перейти на новий рівень співпраці з закордонним українством. Ефективна співпраця має будуватися на паритетних засадах, що сприяла б розвитку самоорганізації й активності громад українців за кордоном. Дослідниця зазначає, що Україна має стати координатором життя громад закордонних українців, а не їх основним донором [14, с. 34, 37]. Екс-очільник Світового конґресу українців Є. Чолій ще в 2013 р. заявив: «Україні важливо ефективно використати капітал знань, можливостей діаспори так, як це робиться в багатьох країнах світу. Для цього необхідно розробити механізми

взаємодії зі співвітчизниками за кордоном на підставі як попереднього досвіду, так і нових тенденцій у середовищі української діаспори» [105, с. 202].

Наразі фактом залишається те, що спорадичний та формальний підхід до залучення й заохочення державою української діаспори в Катарі, Кувейті та ОАЕ не дозволяє тандему «держава–діаспора» розкритися повною мірою. Шляхи взаємовигідної співпраці дипломатичних установ України в Катарі, Кувейті та ОАЕ з діаспорою засновані здебільшого на волонтерських ініціативах або професійній мотивації [4]. Відтак констатуємо недостатній рівень синергії державних та недержавних акторів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ, а саме дипломатичних місій та українських громад.

В українських наукових колах активно обговорюються тактичні й стратегічні шляхи розв'язання розглянутих проблем. Наприклад, теоретики й практики публічної дипломатії погоджуються щодо необхідності зміцнення інституційних засад державної політики України стосовно закордонних українців, розроблення оновленої дорожньої карти для роботи з українською діаспорою за прикладом інших країн, які здобули успіх на цьому напрямі (Вірменія, Ізраїль, Індія, Китай тощо), та вжиття інших заходів з удосконалення нормативно-правової бази відносин держави зі світовим українством. До тактичних завдань належить розвиток і підтримка українознавства серед української діаспори, збільшення ресурсів українських посольств за кордоном для ліпшого захисту прав і свобод українських трудових мігрантів, надання їм правової допомоги у разі необхідності.

Наше бачення щодо вирішення комплексних проблем, з якими стикаються державні та недержавні суб'єкти публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ, полягає в реалізації трьох кроків.

Перший крок – оновити пріоритети публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ таким чином, щоб трансформовані цілі були актуальними й досяжними. Важливо, щоб визначенню ключових завдань публічної дипломатії передувала ґрунтовна «домашня» робота, а саме – глибинний аналіз стану та перспектив співпраці України з досліджуваними аравійськими монархіями. Також необхідно врахувати особливості зовнішньої гуманітарної політики Катару,

Кувейту та ОАЕ, характер міжнародної співпраці цих країн у культурно-гуманітарній сфері. Це дозволить виявити, які галузі двосторонньої співпраці у межах публічної дипломатії є перспективними, а які – ні. Попри усталену практику вертикального спуску ініціатив «згори», до процесу визначення пріоритетів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ мають бути долучені українські дипломати, які мають досвід роботи в цих країнах. Підхід до визначення пріоритетів має ґрунтуватися на засадах прагматизму та доцільності. На нашу думку, не слід ставити надвисокі завдання, якщо ресурсів на їхню реалізацію бракує та ефект від реалізації не виправдовує залучені ресурси. Інакше формальний підхід зведе нанівець реформаторські зусилля. Усі держави світу не можуть бути стратегічними партнерами України, тому застосування обмежених ресурсів на розвиток публічної дипломатії має відповідати конкретним і практичним інтересам України.

Другий крок – усунути штучно створені бюрократичні перешкоди в системі публічної дипломатії України, які блокують її розвиток. Навіть за умови звуження й конкретизації пріоритетів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ її результативність не надто підвищиться. Роботі все ще заважатимуть дублювання функцій державних акторів публічної дипломатії, перетин їхніх обов'язків та повноважень, хаотичність координаційних процесів, нормативно-правові та бюрократичні лабіринти тощо. Вирішення окреслених проблем важливіше навіть за збільшення фінансування галузі. Виділення кошторису – це лише один із необхідних інструментів, тоді як розвиток галузі в цілому стимулює воля керівництва держави, яке скеровує відповідні зусилля. До того ж скільки існує проблема розвитку публічної дипломатії України, стільки й іде мова про хронічний брак фінансів. Вірогідно, недофінансування публічної дипломатії України ще тривалий час буде неодмінною характеристикою цієї галузі. Однак відповідальність за бездіяльність неможливо цілковито перекласти на супутні фактори. В умовах, коли домінує форма замість змісту, неминуче настає стагнація реального просування інтересів України. Вважаємо, що декілька реформ могли б бути корисними в подоланні означених перешкод. Передусім ідеться про надання

більшої свободи дипломатичним місіям України в Катарі, Кувейті та ОАЕ стосовно практики публічної дипломатії, що передбачатиме більшу відповідальність у плануванні та оцінюванні її ефективності. По-друге, варто спростити процедуру отримання фінансування на певні проєкти публічної дипломатії або збільшити штат для опрацювання звітно-фінансової документації, оскільки масштаб звітувань про освоєння коштів потребує залучення левової частки кадрових ресурсів. Г. Максак звертає увагу і на те, що звітування зазвичай не є публічними, а отже носять радше бюрократичний характер, ніж реальне виконання скоординованих по замислу завдань [45]. Також важливо удосконалити бюджетні програми фінансування проєктів публічної дипломатії таким чином, щоби спектр заходів, який може бути профінансований з бюджету, відповідав сучасним потребам у цій сфері. Чимало ініціатив публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ не втілилися в життя у зв’язку з неможливістю профінансувати їх за морально застарілими бюджетними програмами. У цьому ж контексті необхідним видається скасувати обов’язкову вимогу щодо реєстрації громад закордонних українців відповідно до законодавства Катару, Кувейту та ОАЕ для отримання фінансової допомоги з боку України у межах Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки забезпечення міжнародного позитивного іміджу України та здійснення заходів щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України.

Третій крок – налаштувати дієву кадрову політику відповідно до визначених пріоритетів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ. На сьогодні недостатня підготовленість фахівців та відсутність сталості (передбачуваності) у їхній ротації є стрижневою проблемою української дипломатії на напрямі публічної дипломатії. Окреслена проблема роками залишається невирішеною в системі дипломатичної служби України. Для ефективної роботи у сфері публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ кандидати мають вільно володіти арабською мовою та розумітись на культурних явищах і процесах, що відбуваються в цих країнах. Також необхідною умовою є якісна теоретико-практична підготовка кандидатів напередодні відрядження до закордонної дипломатичної установи.

3.2. Оптимізація публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах.

З початком повномасштабної війни РФ проти України спектр напрямів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ автоматично звузився, а мета проєктів публічної дипломатії переорієнтувалась на підвищення рівня осуду агресивних дій РФ в Україні, залучення фінансової та гуманітарної допомоги від країн Затоки. Одним із ключових вимірів діяльності стала інтенсивна інформаційна робота в ЗМІ Катару, Кувейту та ОАЕ з метою протидії російській пропаганді.

Проблемі присутності України в арабськомовних ЗМІ країн Затоки роками увага надавалася за залишковим принципом, однак після 24 лютого 2022 р. вона зрештою вийшла на перший план. Деякі опитування громадської думки в арабському світі в контексті російсько-української війни (передусім від компаній «Arab Barometer» та «YouGov», які сумарно охопили понад 30 тис. респондентів) виявили, що чимало арабів поважають силу, не люблять Захід, погоджуються з твердженням, що демократичні режими неефективні для збереження порядку й стабільності. Аналіз реакції суспільств Катару, Кувейту та ОАЕ на російсько-українську війну виявив декілька груп критиків і прихильників вторгнення РФ в Україну, а також байдужих. Дехто знайшов у війні проти України лише привід для звинувачення Заходу у лицемірстві, критикуючи ігнорування палестинського питання [238], а дехто побачив у Росії (як антагоністі Заходу) жертву, яку було втягнуто у війну з Україною під приводом загрози суверенітету РФ [186]. Наприклад, згадане вище опитування від компанії «YouGov» виявило, що в субрегіоні Затоки позицію на підтримку як України, так і Росії виявила однакова кількість респондентів – 4%. Водночас лише 19% опитуваних в аравійських монархіях назвали Росію винуватицею війни (варіанти відповіді також включали Україну, США, НАТО), і лише 10% опитуваних в арабських країнах Затоки ствердили, що Україна відновить свою територіальну цілісність. Загалом опитування продемонструвало мінімальну стурбованість арабів російсько-українською війною попри викликані нею глобальні економічні проблеми: 66% респондентів заявили про відсутність позиції щодо подій в Україні [220].

Причини антиукраїнської позиції або її відсутності в певної частини суспільств Катару, Кувейту та ОАЕ є багатовимірними. Передусім, аравійські монархії Затоки віддалені від України як географічно, так і ментально. Навіть на європейському континенті українській дипломатії подекуди доводиться працювати в умовах залежності європейських партнерів від настроїв виборців та небажання проаналізувати безпекові ризики бездіяльності. Деякі стратегічні партнери України, попри реальну загрозу для Європи з боку Росії (економічного, гуманітарного, військового характеру), місяцями міркували над прийнятним для Росії виходом з війни або збереженням обличчя її лідера – міжнародного терориста. Не дивно, що суспільства Катару, Кувейту та ОАЕ слідом за своїми урядами теж зайняли прагматичну вичікувальну позицію щодо російсько-української війни. Інтелектуальні еліти аравійських монархій збагнули, що вони опинились перед серйозним викликом з точки зору їхньої навігації у багатополярному світі та архітектури безпеки регіону, що зокрема підкреслила й експерт у міжнародних відносинах Н. Батталоглу [142].

Також слід враховувати орієнтованість катарського, кувейтського та еміратського суспільств на внутрішній (та регіональний) порядок денний. Наприклад, початок повномасштабної війни РФ проти України припав на державні свята Кувейту – Національний день та День визволення Емірату, після яких почався священний для мусульман місяць Рамадан та наступні за ним вихідні дні, а також наблизився довгоочікуваний період літніх відпусток після понад 2-річних протиепідемічних обмежень. Навесні 2022 р. в ОАЕ активну роботу продовжувало наймасштабніше в світі виставкове містечко «ЕКСПО–2022», а Катар готувався до проведення не менш грандіозної події – Чемпіонату світу з футболу. Ці та інші фактори зумовили другорядність теми війни РФ проти України для аравійських монархій.

Як показало дослідження, у 2022 р. склалися непрості для України умови інформаційного двобою з Росією в арабському світі. Це підтверджується моніторингом субрегіональних ЗМІ на предмет висвітлення російсько-української війни. Інформаційний аспект представлення національно-визвольної війни

українців у ЗМІ Катару, Кувейту та ОАЕ характеризується позитивними й негативними рисами. До негативних слід віднести контроль аравійських держав над локальними ЗМІ, які підлягають жорсткій цензурі. Наприклад, у Кувейті публікація будь-яких матеріалів, що суперечать офіційній позиції держави, не допускається через невідворотність покарання. Показово, що навіть після повномасштабного вторгнення РФ в Україну державні телеканали Кувейту застережливо утримались від трансляції відповідних коментарів українських дипломатів.

Водночас частка повідомлень про Україну в ЗМІ Катару, Кувейту та ОАЕ, які мають негативне забарвлення, не перевищує 10%. Цей показник приблизно співставний з результатами моніторингу світових ЗМІ на предмет висвітлення війни в Україні. Серед ключових маніпулятивних тез у ЗМІ Катару, Кувейту та ОАЕ варто виокремити такі: 1) Європа продемонструвала расистське обличчя, коли негайно відкрила двері для біженців з України, однак заблокувала в'їзд для біженців з Сирії, Афганістану, Іраку; 2) європейські демократичні цінності хибні, тому інвестиції в Європу незахищені й можуть бути конфісковані; 3) Захід має подвійні стандарти, оскільки втручається у внутрішні справи арабських і мусульманських країн, але подавляє революції в Європі, визнає законність окупації Палестини ізраїльтянами; 4) Росія веде війну не проти України, а проти ворожого НАТО, у якій Україна – лише майданчик бойових дій.

Однак інформаційне поле Катару, Кувейту та ОАЕ майже не містить повністю вигаданих повідомлень. Основним джерелом небагатьох наявних фейків є заяви офіційних посадовців РФ, підкріплені дезінформаційними кампаніями пропагандистських ЗМІ. Одним із прикладів таких вигаданих повідомлень у кувейтський пресі є публікації щодо запобігання Росією теракту ІДІЛ у Криму, який готувався нібито за підтримки кримських татар та українських нацистів, та дискримінації постраждалих від війни іноземців (а також ромів) в Україні та Європі. Також, у період воєнного стану в Україні в кувейтській пресі з'явилися 2 наповнені дезінформацією інтерв'ю посла РФ у Кувейті та лідера Чеченської Республіки Російської Федерації. Публікації були збалансовані позицією

української сторони, що свідчить про дотримання редакторами відповідних газет стандартів журналістики.

90% повідомлень про Україну в ЗМІ Катару, Кувейту та ОАЕ мають нейтральне або позитивне забарвлення. Весь масив повідомлень про Україну в катарських, кувейтських та еміратських ЗМІ з 24 лютого 2022 р. доцільно узагальнити так: 1) проблеми евакуації цивільних та зростання кількості українських біженців в Європі; 2) руйнація українських міст, цивільні жертви внаслідок обстрілів російської армії; 3) державна допомога Катару, Кувейту та ОАЕ Україні; 4) висилка російських дипломатів з країн світу; 5) заяви світових лідерів на підтримку України; 6) санкційний тиск на РФ; 7) захоплення російською армією Чорнобильської та Запорізької АЕС.

ЗМІ Катару, Кувейту та ОАЕ з моменту повномасштабного нападу РФ на Україну активно публікують інтерв'ю українських дипломатів та представників діаспори, які нині є рупором України в субрегіоні Затоки. Загальна кількість коментарів українського дипломатичного корпусу в Катарі, Кувейті та ОАЕ в інформаційному полі субрегіону впродовж перших півроку війни сягнула понад 200. Йдеться передусім про друковані та телевізійні інтерв’ю, статті й заяви. Найбільш активними майданчиками виявились саудівські телеканали «Аль-Арабійя» і «Аль-Хадас», британсько-еміратський телеканал «Скай Ньюз Арабія» та катарський «Аль-Джазіра». З-поміж газет найбільшу кількість інтерв'ю українських посадовців опублікували кувейтські видання «Аль-Анба» та «Аль-Кабас».

Проукраїнські повідомлення в кувейтській пресі охоплюють такі теми: 1) війна РФ проти України означає загрозу світовій продовольчій безпеці; 2) армія РФ вчинила в Україні тисячі задокументованих злочинів, так само як іракські загарбники в Кувейті в 1990–1991 рр.; 3) Україна бореться не лише за право на власне існування, але й за добробут і стабільність в Європі, майбутнє міжнародного устрою; 4) у нинішній війні за реальність важливо називати речі своїми іменами: війну в Україні – війною, а не кризою чи напруженою ситуацією, а РФ – агресором; 5) переможений у ХХ ст. нацизм відродився в РФ, а масштаб і жорстокість скоєних

В. Путіним злочинів якщо не перевищує, то принаймні співставний зі злодіяннями А. Гітлера; 6) Росія не здатна бути надійним партнером, оскільки використовує закон сили, а не силу закону, порушує досягнуті домовленості та проголошує примат свого національного права над міжнародним.

Щодо динаміки повідомлень про Україну в ЗМІ Катару, Кувейту та ОАЕ з 24 лютого 2022 р., варто відзначити її поступове зниження у міру того, як інші теми почали заповнювати інформаційний простір Емірату (священний місяць Рамадан, ізраїльсько-палестинське протистояння, стихійні лиха у світі, єменська криза, атаки хуситів, співпраця по лінії РСАДПЗ–ЄС і РСАДПЗ–США тощо). Певна частина повідомлень про Україну в ЗМІ Катару, Кувейту і ОАЕ досі містить вислови «криза в Україні» або «складна ситуація в Україні», які лінгвістично маскують той факт, що український народ веде визвольну боротьбу проти сусідньої держави–агресора. Вірогідно, епізоди термінологічної некоректності щодо висвітлення російсько-української війни пов'язані з аналогічним підходом офіційних осіб цих країн (до яких місцеві медійні кола ставляться з пієтетом) та впливом російської пропаганди в арабському світі [170; 184; 186]. Однак з розвитком ситуації на фронтах російсько-української війни на користь України у ЗМІ Кувейту частішають випадки вживання слова «війна» замість «криза» та подачі інформації про так звану «спецоперацію РФ в Україні» в лапках. На нашу думку, на прикладі зрозумілих для місцевої аудиторії аналогій теоретично можливо закріпити використання правильної термінології. Так, визначення війни Росії проти України в якості кризи викликає в українців таке ж непорозуміння, як і вживання гідроніму «Перська Затока» в Катарі, Кувейті та ОАЕ. Попри те, що саме цим терміном офіційно позначається водойма, що розділяє Іранське нагір'я й Аравійський півострів, у субрегіоні Затоки не вітається іменування «Арабської» Затоки Перською. Так само для арабських країн Затоки неприйнятним є визнання іранського суверенітету над островами Абу-Муса, Великий Томб і Малий Томб, право на які заявляють ОАЕ.

Парадоксально, що в ЗМІ Катару, Кувейту та ОАЕ не отримали належного відгуку численні повідомлення української сторони про загрозу світовій продовольчій безпеці у зв'язку з нападом РФ на Україну попри те, що ці аравійські

держави відчутно залежать від імпорту продовольства. На тлі алармістських заяв ООН і світових лідерів про брак запасів борошна та загрозу хлібних воєн в Африці (куди Україна в 2021 р. направила близько 13% усього свого аграрного експорту) у ЗМІ Катару, Кувейту та ОАЕ з 24 лютого 2022 р. навпаки почастішали заяви про захищеність від збоїв у логістичних ланцюгах постачання продовольства. Наприклад, за твердженнями державних діячів Кувейту, продовольча безпека еміратy надійно захищена завдяки накопиченим фінансовим ресурсам та диверсифікованій мережі постачальників. Україна направду відіграє важливу, але не провідну роль у системі продовольчої безпеки Катару, Кувейту та ОАЕ. Впродовж останніх років структура експорту українського продовольства в Кувейт включала переважно соняшникову олію (в середньому 14% від сукупного імпорту еміратy) та ячмінь (в середньому 8% від сукупного імпорту Еміратy). У 2021 р. частка українських жирів рослинного та тваринного походження в сукупному імпорті ОАЕ склала 10%, а Катару – 16%. Того ж року українська продукція борошномельно-круп'яної промисловості становила в сукупному імпорті ОАЕ 9%. У 2021 р. 16% чорних металів та 9% кормів для тварин, які імпортував Катар, походило з України. Однак альтернативні постачальники продовольства (насамперед зерна) теж не є абсолютною гарантією продовольчої безпеки Катару, Кувейту та ОАЕ. Наприклад, Індію в травні 2022 р. аномальна спека спонукала ввести заборону на експорт пшениці з метою забезпечення власної продовольчої безпеки.

В інформаційному полі Катару, Кувейту й ОАЕ пасивно були сприйняті й порівняльні тези про злодіяння В. Путіна та А. Гітлера, адже контекст Другої світової війни для аравійських монархій є далеким та незрозумілим. До того ж РФ активно впроваджувала наративи про «чужу війну в Україні, якою не варто перейматися». Показово, що в арабському світі ключовим каналом трансляції російської пропаганди є соціальні мережі та інтернет-ресурси, діяльність яких складніше контролювати, ніж друковані чи телевізійні ЗМІ. Російська пропаганда в арабському світі орієнтується на соціальні мережі та стрімінгові платформи ще й тому, що популярність багатонаціональних ЗМІ тут є помірною. Це зокрема

підтвердило опитування громадської думки від компанії «YouGov»: рівень довіри арабів до російських інформаційних порталів «Sputnik» і «RT Arabic» в контексті висвітлення російсько-української війни зупинився на позначці 8%. Натомість, арабським та західним ЗМІ довіру висловили 50% респондентів у субрегіоні Затоки, хоча згадані ресурси теж не позбавлені присутності російських пропагандистів. Фактом залишається те, що на початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну картина війни в медійному полі арабських країн Затоки була фрагментарною. На тлі недостатньої підготовленості громадської думки в Катарі, Кувейті та ОАЕ щодо сприйняття російсько-української війни російська арабськомовна пропаганда швидко заповнила інформаційні лакуни маніпулятивними та хибними твердженнями [206]. Водночас доцільно зазначити, що невелика кількість незалежних проукраїнських повідомлень в кувейтських друкованих ЗМІ, котрі містять пряме чи опосередковане засудження дій Росії, належать перу журналістів, які мають освітні, туристичні, ділові та інші зв'язки з Україною.

Найліпше серед кувейтської аудиторії резонували аналогії між злочинними режимами С. Хусейна та В. Путіна, які невиправдано та неспровоковано посягнули на суверенітет сусідніх держав – Кувейту в 1990 р. та України в 2014–2022 рр. Повномасштабна агресія проти України та Кувейту почалась у «чорний четвер» з різницею в 32 роки та спричинила чимало злочинів проти цивільних осіб всупереч законам і звичаям війни. Ні спільність мови, ні релігії, ні культурно-історичного спадку з країнами–агресорами не вберегли країни–жертви від безпідставних зазіхань на їхні території. Українські дипломати (наприклад, П. Клімкін) подекуди зіставляють неадекватність оцінювання С. Хусейном та В. Путіним міжнародної ситуації, що стимулювало їх фатальний крок до розв'язання програшних воєн проти сусідніх держав. Прикметно, що вирішальну роль у відновленні незалежності Кувейту зіграли США, так само як і для України США наразі є одним із ключових безпекових союзників. Спільна для народів України та Кувейту травма визвольної війни є важливим фактором з точки зору інформаційної роботи в

еміраті, адже історії українського опору викликають у громадян Кувейту ремінісценції пережитого досвіду під час окупації країни Іраком.

Помітну реакцію в суспільствах Катару, Кувейту та ОАЕ викликала тема ядерних погроз РФ (особливо після захоплення російськими окупаційними військами Чорнобильської та Запорізької АЕС), адже наслідки ядерної катастрофи не знають географічних кордонів. До того ж погрози ядерним тероризмом свідчать про відірваність керівної верхівки РФ від реальності, бажання підірвати усталений міжнародний порядок та норми міжнародного (гуманітарного) права, відданість яким декларують Катар, Кувейт і ОАЕ.

Наведений вище аналіз проукраїнських повідомлень у катарських, кувейтських та еміратських ЗМІ, який засвідчив різний ступінь ефективності тих чи інших тез, звужує простір для пошуку доречної аргументації стосовно підтримки України в Катарі, Кувейті та ОАЕ до декількох пріоритетних тем.

Насамперед варто пам’ятати, що зрозумілі кожному європейцю тези щодо війни в Україні є лише обмежено актуальними в Катарі, Кувейті та ОАЕ. Увага передовсім до внутрішніх проблем та неглибока зануреність громадськості аравійських монархій у специфіку російсько-української війни не дозволяє ефективно просувати комплексні та багаторівневі проукраїнські тези в катарських, кувейтських та еміратських ЗМІ. На нашу думку, у локальному інформаційному просторі комунікація щодо визвольної війни України має бути простою, лаконічною та доступною для сприйняття тими, хто перебуває поза українським контекстом. Вважаємо необхідним зміцнити в країнах Затоки сприйняття російсько-української війни через призму протистояння визволення і поневолення, світла і темряви, життя і смерті. Це дозволить нівелювати спроби Росії представити себе в образі жертви або зародити сумніви щодо виправданості російського вторгнення в Україну. У цьому зв’язку одним із наскрізних елементів української риторики в Катарі, Кувейті та ОАЕ має бути екзистенційна боротьба українців за законне право вільно жити на своїй землі. У публічній комунікації в місцевому інформаційному полі слід підкреслювати, що єдиною причиною розв’язання Росією війни проти України є намір знищити українство.

Катарське, кувейтське та еміратське суспільства остаточно не відкинули ілюзії щодо могутності Росії та величі її радянського минулого, що представляє нинішню війну як внутрішні суперечки між метрополією та її колонією. Тому в медійному просторі країн Затоки важливо підкреслювати, що російсько-українська війна – це не регіональний конфлікт за ресурси чи території, а боротьба між двома світоглядами. Результати цієї війни визначатимуть подальшу архітектуру міжнародної безпеки, у якій роль Росії буде відповідати рівню її життєздатності як держави. Перемога 40-мільйонного народу України у війні проти російських загарбників означитиме перемогу для всієї Європи, яка стане набагато безпечнішим місцем після знищення російської військової машини та позбавлення Росії можливостей погрожувати агресією іншим європейським державам, з якими Катар, Кувейт та ОАЕ мають тісні зв'язки, зокрема економічні й освітні. Росія не полишатиме спроб захопити Україну, допоки так звана «антипутінська коаліція» з близько п'ятдесяти світових лідерів не перетворить Росію на токсичного міжнародного вигнанця з системними економічними проблемами та низхідною народною підтримкою злочинного правлячого режиму. Залежна від західних ринків та технологій Росія під тиском санкцій відходитиме на периферію світової економіки. Відповідно будь-які інвестиції в російську економіку, зв'язки з Росією матимуть негативний ефект як у дохідному аспекті, так і репутаційному. Натомість великі можливості для арабських країн Затоки відкрилися на європейському енергетичному ринку в контексті поступової відмови Європи від російських енергоносіїв, кошти за які спрямовуються на фінансування війни.

Для реалізації зазначеного комунікаційного проєкту важливо знаходити й використовувати зрозумілі в Катарі, Кувейті та ОАЕ історичні паралелі, зокрема акцентувати увагу на спільному досвіді громадян Кувейту та України щодо життя в окупації. Наприклад, в одному з житлових районів Кувейту досі стоїть будинок–пам'ятка, який використовувався невеликою групою кувейтських бійців «Месіла» у якості захисної фортеці під час навали іракських загарбників [135]. Облога будинку та героїзм її захисників зрівнянні з подвигом українських захисників Маріуполя на заводі «Азовсталь». Жахи міських боїв, мародерство, викрадення

цивільних та використання їх у якості живого щита, руйнація цивільної інфраструктури та інші традиційні для російської армії методи ведення війни добре знайомі і громадянам Кувейту, постраждалим від звірств своїх сусідів-окупантів у 1990–1991 рр. Зокрема С. Ґабра у своїх статтях про іраксько-кувейтську війну згадує такі факти, як встановлення в Кувейті окупаційних адміністрацій, контроль над ЗМІ, масові страти цивільних, незаконне введення в обіг іракського динара та інші злочини, подібні до яких в Україні вчиняє російська армія в 2022 р. [172, с. 115–122].

Актуалізація кувейтського досвіду щодо подолання наслідків окупації може стати додатковим єднальним елементом у кувейтській та українській історії національно-визвольних воєн. До прикладу, у травні 2022 р. в Україні було створено робочу групу, яка буде займатися розробкою і впровадженням міжнародно-правових механізмів компенсації шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Робота групи включатиме аналіз міжнародно-правових механізмів, міжнародного досвіду та судової практики для відшкодування шкоди та збитків, завданих Україні Росією. О. Зеркаль справедливо проводить паралелі між Кувейтом та Україною в контексті отримання компенсацій за збройний напад, оскільки Кувейт має унікальний досвід стягнення репарацій з агресора (Іраку) за заподіяну шкоду [30]. Завдяки енергоносіям Росія, як і Ірак, має резерви, з яких можна платити репарацію. Наприклад, Ірак почав виплачувати компенсації із 30% нарахувань на нафту, що продавалася іракськими компаніями. Згодом цей відсоток було знижено до трьох, і в 2022 р. Ірак спромігся повністю покрити репарації за напад на Кувейт (понад 50 млрд дол. США). Проблемою залишається лиш те, що у випадку з іраксько-кувейтською війною комісію «Ірак–Кувейт» для врегулювання компенсацій за вторгнення Іраку в Кувейт в 1990 р. було створено рішенням Ради безпеки ООН, у якій Росія досі є постійним членом. Також уряд Іраку визнав повноваження комісії і погодився виконувати її вимоги. Незрівнянними є й масштаби розрухи в Кувейті за 7 місяців окупації та в Україні за ті ж 7 місяців визвольної війни. Економічні та інфраструктурні збитки України внаслідок вторгнення РФ можуть сягнути 1 трлн дол. США.

Окрім історичних паралелей важливо відшукувати потенційні точки дотику в сучасних новинних полях України з одного боку та Катару, Кувейту й ОАЕ – з іншого. Це допоможе пов’язувати український інформаційний порядок денний з місцевими важливими темами дня. Наприклад, вбивства та інші злочини проти журналістів під час збройних конфліктів є важливою темою як в українських, так і в кувейтських ЗМІ (вбивство журналістки телеканалу «Аль-Джазіра» Ш. Абу Акле жваво обговорювалось у кувейтському медійному просторі). Вбивство російською окупаційною армією іноземних журналістів в Україні, а також злочини проти українських журналістів є фактором представлення в Кувейті справжнього обличчя путінської армії в Україні.

Не менш актуальним завданням комунікації щодо російсько-української війни є подолання в катарському, кувейтському й еміратському суспільствах прірви байдужості та відчуженості від збройного конфлікту в центрі Європи. У контексті розвитку емпатії слід зауважити, що одним з небагатьох містків, які з'єднують Україну з Катаром, Кувейтом і ОАЕ, є релігійний фактор, а саме наявність в Україні численної мусульманської діаспори. Мусульмани України пліч-о-пліч з християнами та іншими захисниками незалежно від мови спілкування, віри, віку, статі боронять Україну від ворога, який вчиняє злочини проти людства та людяності на території України, зокрема в Криму. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну лише погіршило ситуацію з правами людини на Кримському півострові, де кримські татари потерпають від системних політичних переслідувань, дискримінації за етнічною та релігійною ознаками, насильницьких зникнень, тортур, затримань.

Результати вищенаведеного аналізу зумовлюють доцільність експериментального просування в катарському, кувейтському й еміратському інформаційному просторі таких тез: 1) Кувейт виборов свою незалежність 32 роки тому, а Україна прямо зараз проходить через те саме пекло війни (з відповідними аналогіями та порівняннями, схожими історіями війни); 2) за рік широкомасштабної агресії РФ понесені Україною збитки в рази перебільшили масштаб розрухи в Кувейті внаслідок 7-місячної іракської окупації; 3) Україна,

Катар, Кувейт і ОАЕ – мирні країни, у яких мусульмани є невід'ємною частиною суспільства, однак російське вторгнення в Україну продемонструвало кричуще нехтування росіянами цінністю людського життя, готовність безжально знищувати всіх українців, зокрема мусульман; 4) РФ розв'язала війну проти України не за її ресурси чи території, а за право вирішувати долю цілого народу, тому кожен мешканець вільного світу має стати на правильний бік історії та засудити поширення людиноненависницької ідеології РФ.

Іншим важливим виміром публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах під час воєнного стану в Україні є залучення фінансової та гуманітарної допомоги від аравійських монархій, а також проведення благодійних заходів для підвищення обізнаності широких кіл місцевої громадськості про національно-визвольну війну України.

Справедливо зазначити, що Катар, Кувейт та ОАЕ виконали гідну високої оцінки програму гуманітарної допомоги Україні. Водночас пакету гуманітарних ініціатив від арабських країн Затоки бракує військової та санкційної складової у порівнянні з внеском стратегічних партнерів України. Зокрема офіційні Доха, Ель-Кувейт та Дубай не готові бодай обмежити дипломатичні та торговельно-економічні відносини з Росією, звузити контакти з РФ тощо. Натомість, значна частина критично мислячих громадян Катару, Кувейту та ОАЕ засудили агресію проти незалежної України та нав'язування їй абсурдного зовнішньополітичного курсу. Прикметно, що в березні 2022 р. ініціативним громадянам Кувейту вдалося провести мирний мітинг на підтримку України перед будівлею кувейтського парламенту, а також долучитись до збору гуманітарної та фінансової допомоги українцям. Деякі групи кувейтських компаній (наприклад, «Al-Shaya Group») призупинили діяльність на російському ринку. Чимало бізнесменів розглядають опцію виходу з РФ у зв'язку з можливим накладанням на них санкцій з боку США, особливо за співпрацю з російськими підприємствами в авіакосмічній та морській транспортних галузях. Згадані факти дозволяють судити про готовність свідомої частини кувейтського суспільства заявити вголос про свою проукраїнську позицію попри те, що зазвичай в еміраті проведення публічних акцій та кампаній щодо

чутливих питань міжнародного, а не внутрішнього характеру, є не надто популярним. Чимало кувейтських лідерів та журналістів, оминаючи цензурні обмеження, гостро засудили в публічному просторі рішення Кремля почати загарбницьку війну проти сусідньої України. На нашу думку, потужна реакція кувейтської громадськості на народну війну українців проти російських окупантів зумовлена двома факторами: розгалуженими зв'язками кувейтських громадян з Україною (родинними, освітніми, науковими, діловими, медичними, туристичними тощо), а також результатами публічної дипломатії України в Кувейті останніх років, спрямованої на зближення двох країн.

Однак у Катарі, Кувейті та ОАЕ громадяни мають суттєво обмежені важелі впливу на владні кола на відміну від європейських країн, де голос громадськості може вплинути на центри прийняття рішень. Це нівелює такий ефективний інструмент, як робота з опозиційними колами. Малоймовірно, що катарське, кувейтське або еміратське громадянське суспільство здатне вплинути на позицію держави стосовно надання Україні більшої допомоги, насамперед військової та фінансової. Відповідно, максимальний рівень підтримки України з боку громадськості арабських країн Затоки обмежується приватними ініціативами допомоги, що теж є вагомим фактором.

Солідарність з Україною висловили й представники чималої кількості іноземних діаспор у Катарі, Кувейті та ОАЕ – індійської, філіппінської, сирійської, азербайджанської тощо. З огляду на велику кількість християн серед резидентів Кувейту активною виявилась і підтримка місцевих церков, які провели два богослужіння за мир в Україні та організували збір пожертв.

З метою консолідації міжнародної підтримки України в Катарі, Кувейті та ОАЕ дипломати та активісти з-поміж діаспори проводять відкриті зустрічі, дискусії та заходи культурної дипломатії. У Кувейті, наприклад, протягом перших пів року спротиву українського народу російським загарбникам було організовано 2 благодійних вечори для збору коштів на потреби українців та концерт української музики. Усі заходи були проведені у тісній співпраці з посольствами дружніх країн – Польщі, Франції, Великобританії. Посольство України в Катарі долучилось до

семінару, організованого Центром вивчення конфліктів та гуманітарної справи, на тему невибіркових атак російських військових на цивільне населення в Сирії та Україні. У культурному містечку «Катара» посольство провело іміджевий захід до Всесвітнього дня вишиванки та організувало виставку українського художника А. Чорновола «Портрет Сучасника». Посольства України в ОАЕ та Кувейті також оформили в приміщеннях дипломатичних установ постійні виставки світлин на тему варварської російсько-української війни в центрі Європі.

Унікальною рисою згаданих вище ініціатив культурної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ є багатостороння співпраця при організації та проведенні заходів. До повномасштабного вторгнення РФ в Україну спільні проєкти з посольствами Польщі, Франції, Великобританії в країнах Затоки навіть теоретично були малоймовірними. Іноземні дипломатичні місії, локальні культурні інституції, українська діаспора та інші співорганізатори сприяли якісному менеджменту проєктів культурної дипломатії України при обмежених фінансових ресурсах.

Іншою характерною рисою публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ під час війни став її внутрішній вимір, а саме підтримка української громади на території аравійських монархій. Посольства України в Катарі та ОАЕ активізували просвітні заходи для співгромадян, семінари з юридичних та психологічних питань тощо. Своєю чергою, представники української діаспори долучились до активної інформаційної роботи в колах свого спілкування, виготовлення та розповсюдження сувенірної продукції з українською символікою, пошуку та збору фінансової допомоги на потреби ЗСУ. Від початку повномасштабної війни РФ проти України взаємодія українських дипломатів з українцями в Катарі, Кувейті та ОАЕ зміцнилась завдяки взаємодопомозі, єдиній загальнонаціональній меті та духу патріотизму.

Робота в інформаційному полі Катару, Кувейту й ОАЕ, а також організація заходів культурної дипломатії на підтримку України тривалий час залишатимуться пріоритетними вимірами проєктів публічної дипломатії. Щодо оптимізації публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об’єднаних Арабських Еміратах, припускаємо, що хронічні кадрові та фінансові проблеми, які лише загострились

під час воєнного стану, і надалі стимулюватимуть необхідність пошуку альтернативних шляхів реалізації публічної дипломатії.

Прикметно, що героїчний опір українців російським загарбникам та захист Україною ліберально-демократичного світу від спроб ревізіонізму існуючого світового порядку парадоксальним чином прочинили вікно можливостей для публічної дипломатії України, піднісши впізнаваність та популярність усього українського у світі. Наприклад, Український культурний фонд роками працював над створенням попиту на українську культуру, її органічну інтеграцію в міжнародний контекст [113, с. 12–23]. Від початку повномасштабного вторгнення РФ культурний спротив України каталізував згаданий процес. Україна виграла Євробачення, українські діячі культури суттєво збільшили свою присутність на провідних культурних майданчиках світу. Культура виявилась єднальним елементом там, де гібридні зусилля Кремля були спрямовані на руйнацію єдності Західного світу, послаблення та дискредитацію міжнародних інституцій [36].

Саме сплеск міжнародної уваги до України на тлі її боротьби за незалежність створив можливості для більш тісної співпраці українських дипломатичних місій в Катарі, Кувейті та ОАЕ з посольствами інших дружніх країн, діловими й творчими колами країн акредитації. Вважаємо необхідним і надалі підтримувати таку практику завдяки започаткуванню спільних довгострокових проєктів. Також важливо адаптувати певні вдалі практики публічної дипломатії Великобританії, США, Франції в країнах Затоки. Наприклад, посольства згаданих країн обов’язково мають у своєму штаті представника місцевої журналістської або мистецької спільноти, який володіє зв’язками з неформальними лідерами країни перебування. Такий співробітник консультує щодо доцільності тих чи інших проєктів публічної дипломатії, шукає потенційних партнерів та допомагає створювати популярний контент арабською мовою для соціальних мереж. Досконале володіння арабською мовою, глибокі знання культурно-релігійних особливостей Катару, Кувейту або ОАЕ й напрацьована мережа контактів з місцевими діячами культури – це той набір характеристик, який іноземний дипломат не в змозі здобути навіть за умови багаторічної підготовки. Тому набір місцевих фахівців на посади в сфері

комунікацій міг би суттєво піднести рівень української публічної дипломатії в країнах Затоки.

Під час національно-визвольної війни українців особливо важливим елементом інформаційної роботи посольств України в Катарі, Кувейті та ОАЕ стало адміністрування сторінок у соціальних мережах та підготовка відповідного контенту. Дослідниця близькосхідної тематики Міжнародного наукового центру імені Вудро Вільсона Н. Овейдат справедливо стверджує, що в соціальних мережах пропагандистська робота Росії в арабському світі така ж інтенсивна, як і в англомовному. Результати роботи російської пропагандистської машини є особливо відчутними серед арабської молоді, яка черпає інформацію в основному з соціальних мереж. Так, чимало проросійських арабськомовних користувачів соціальних мереж маніпулятивно зіставляють реакцію Заходу на вторгнення в Україну з його відповіддю на кризи в Палестині, Сирії, Лівії, Ємені й Афганістані [206]. До того ж на Близькому Сході Росія просуває тези про нав’язування «західного шляху розвитку», небезпеку домінування США у світі, важливість дотримання нейтралітету у чужій для країн регіону війні, нікчемність економічних санкцій проти Росії, несамостійність та/або ненадійність українського керівництва тощо [125]. Цікавим є спостереження Н. Овейдат про те, що чимало антизахідної та антидемократичної риторики в соціальних мережах походить саме з країн Затоки, які мають досвід підтримки авторитарних режимів у субрегіоні та поза його межами завдяки так званим «фермам ботів» [206]. Попри відсутність інструментів для перевірки згаданої тези зазначимо, що в коментарях під постами української дипломатичної місії у Кувейті в інстаграмі та твіттері нерідко з'являються дописи антиукраїнського характеру.

На нашу думку, активність російської арабськомовної пропаганди в соціальних мережах пов'язана ще й з нагальною потребою Росії у живій силі для продовження агресії проти України. Прикметно, що паралельно з просуванням повідомлень про готовність сирійських та лівійських бойовиків взяти участь у війні проти України, Росія докладає чималих зусиль для дискредитації Інтернаціонального легіону оборони України. Так само взаємно суперечливими є

публічні заклики російського керівництва до захисту православної віри в Україні, тоді як лідер Чеченської Республіки називає війну в Україні «джигадом» (священною війною проти невірних).

Для протидії російській пропаганді в арабському інформаційному полі необхідно створювати більше контенту арабською мовою, виходити на нові платформи (тік-ток, снеп-чат тощо), організовувати більше медійних заходів – брифінгів та сніданків з пресою. Однак таке підсилення інформаційної роботи України в Катарі, Кувейті та ОАЕ не під силу одному лише дипломатичному корпусу України в згаданих аравійських монархіях. Створенням контенту мали б опікуватися місцеві відомі блогери, вибором тематики для комунікації – аналітичні центри, які стежать за тенденціями громадської думки в субрегіоні. У такому разі посольства та МЗС відігравали б координаційну роль та задавали б комунікаційну рамку відповідно до зовнішньополітичних пріоритетів. За такою схемою в субрегіоні Затоки і працюють посольства країн, які досягли певних успіхів на тлі публічної дипломатії. Однак українська практика публічної дипломатії в Катарі, Кувейті та ОАЕ є переважно синкретичною діяльністю, адже дипломати одноосібно опікуються всіма стадіями комунікаційних проєктів для соціальних мереж – від смислової, текстової і перекладацької складової до візуального оформлення.

Українські дипломати – основні адвокати позитивного іміджу України в Катарі, Кувейті та ОАЕ з-поміж державних акторів. В оновленій системі публічної дипломатії України закордонні дипломатичні установи – це медіатори між державою та аудиторією країни акредитації. Здебільшого саме за посередництвом дипломатів як агентів порозуміння налагоджуються та підтримуються зв’язки з місцевою громадськістю, аналітичними центрами, навчальними закладами, мистецькими галереями, спортивними діячами тощо. Однак у посольствах українські дипломати подекуди одночасно відповідають за декілька напрямів (наприклад, економічний та культурний), маючи мізерні ресурси для забезпечення якості своєї роботи. Фінансова та організаційна підтримка проєктів публічної дипломатії також не є сталою, спонукаючи найбільш вмотивованих дипломатів

ставати спонсорами, перекладачами та менеджерами окремих проєктів (наприклад, в галузі книговидання). Погоджуємося з позицією О. Жук, яка зазначає, що культурна дипломатія не тотожна івент-менеджменту, вона працює на рівні системної інформаційної та комунікаційної підтримки, промоції і створення додаткових можливостей для професійного культурного середовища. Культурна дипломатія працює на рівні стратегій, розбудови міжнародних програм та партнерств, інтеграції у міжнародні мережі, а не на рівні організації окремих безсистемних заходів [25, с. 53].

З огляду на наведене, підготовка українських фахівців з питань публічної дипломатії, які працюють в арабському світі, зокрема країнах Затоки, є третім пунктом оптимізації публічної дипломатії України в країнах Затоки після перевизначення її пріоритетів та коригування шляхів реалізації. Формальний підхід до підготовки українських фахівців з публічної дипломатії вважаємо стратегічно неправильним кроком, адже під час закордонного відрядження українські дипломати (які опікуються питаннями публічної дипломатії) вивчають культурне середовище країни акредитації, налагоджують контакти з представниками її мистецьких кіл, шукають спільні точки дотику між культурою України та країни перебування. Це – тривала й кропітка робота, завдяки якій дипломат ініціює саме ті проєкти й заходи, які є актуальними та продуктивними для розвитку двосторонніх відносин України з країною акредитації. Однак цій роботі має передувати ґрунтовна теоретична підготовка, яка допомогла б дипломату розставити професійні пріоритети, оволодіти інструментарієм публічної дипломатії, сформувати приблизний план роботи після вступу на посаду.

У попередньому підрозділі було визначено, що кандидати на дипломатичні посади з питань публічної дипломатії в арабських країнах Затоки мають вільно володіти арабською мовою та розумітись на культурних явищах і процесах, що відбуваються в цих країнах. Щодо більш спеціалізованої підготовки, вважаємо, що для українського фахівця з публічної дипломатії ключовими є навички гнучкості та адаптивності в застосуванні інструментарію публічної дипломатії; знайомство з сучасними комунікаційними технологіями (аналітичні інструменти гугл,

платформи для створення контенту тощо); вміння працювати як у команді, так і самостійно над проєктами публічної дипломатії; володіння базовими навичками ораторського мистецтва.

Роботі над зазначеними аспектами має бути присвячене комплексне стажування фахівця з публічної дипломатії перед закордонним відрядженням у Катар, Кувейт або ОАЕ. За умови правильно укладеного плану стажування його тривалість не перевищуватиме 6 місяців. Наскрізною темою стажування мають бути основні принципи роботи українського дипломата в царині публічної дипломатії: 1) від заходів до проєктів; 2) від двосторонньої до багатосторонньої співпраці; 3) від продукту до процесу; 4) від промоції суб'єкта до промоції цінностей.

До програми стажування мають бути обов'язково залучені дипломати, які працювали в Катарі, Кувейті та ОАЕ на посадах з питань публічної дипломатії. На прикладі конкретних проєктів та проблемних питань, з якими дипломати–практики стикались під час роботи, стажерам було б легше зрозуміти контекст своєї майбутньої діяльності. Фінальним етапом стажування має бути захист свого проєкту публічної дипломатії з обґрунтуванням доцільності його реалізації в Катарі, Кувейті або ОАЕ, деталізацією шляхів реалізації, термінів, необхідних ресурсів тощо.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Тривалий час публічна дипломатія в контексті відносин між Україною та країнами Затоки незаслужено перебувала на периферії дискусій як в академічних, так і в дипломатичних колах. Лише впродовж останніх років зріс інтерес до зміцнення позицій України в субрегіоні Затоки засобами публічної дипломатії. Дослідження ролі публічної дипломатії в двосторонніх відносинах України з Катаром, Кувейтом та Об'єднаними Арабськими Еміратами відповідно до поставлених завдань зумовило такі результати дисертаційної роботи.

1. Виявлено, що поняття публічної дипломатії як специфічного виду зовнішньополітичної діяльності із залученням іноземної громадськості у XX ст. у США пройшло шлях розвитку від сприйняття в якості відкритої (не кулуарної) дипломатії, пропаганди та розбудови зв'язків з іноземною громадськістю до двосторонньої комунікації з іноземною громадськістю на взаємно вигідних засадах. Завдання, які допомагає вирішити публічна дипломатія (підвищення міжнародного авторитету й іміджу країни, заручення підтримкою іноземної громадськості), інтернаціоналізували її інституційну практику. Збагачена новими підходами – адвокацією, національним брендингом, дипломатією впливу тощо – публічна дипломатія стала частиною стратегічних комунікацій багатьох держав сучасного світу. В Україні розвиток публічної дипломатії скеровує відповідна Стратегія МЗС України, яка виокремлює 7 її напрямів – культурної, економічної, експертної, науково-освітньої, кулінарної, спортивної та цифрової дипломатії. Окреслені напрями покликані просувати зовнішньополітичні цілі України через певну систему різнопрофільних заходів.

Уточнено визначення публічної дипломатії, яке у формулюванні автора роботи має такий вигляд: це складова стратегічних комунікацій держави та її м'якої сили, а саме система двосторонніх комунікацій держави з громадськістю інших країн, побудована на цифрових інноваціях та синергії державних і недержавних акторів, націлена на формування схильності іноземної громадськості до підтримки зовнішньополітичних цілей держави–суб'єкта публічної дипломатії.

2. Встановлено, що цілі публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ є схожими. Це – створення образу відкритих, толерантних, економічно привабливих та прогресивних країн з конкурентним культурно-туристичним середовищем. Для України трансляція образу динамічної, креативної та інноваційної держави теж є актуальним завданням публічної дипломатії, однак не менш важливим пунктом комунікації з іноземними аудиторіями є розвінчування шкідливих для України російських міфів. Боротьба з фейками в міжнародному інформаційному просторі споріднює українську публічну дипломатію з катарською (особливо в період гарячої фази міжаравійської кризи). Невід'ємною складовою публічної дипломатії досліджуваних нами арабських країн Затоки є промоція арабської мови, цінностей ісламу, атрибутів місцевої культури, що підкреслює належність Катару, Кувейту та ОАЕ до арабо-мусульманського світу. Натомість публічна дипломатія України підкреслює її належність до європейського культурно-ментального коду. Унікальною рисою публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ є надання міжнародної гуманітарної допомоги, тоді як Україна частіше виступає її реципієнтом.

Показано, що розвиток публічної дипломатії України, Катару та ОАЕ вступив в активну фазу в 2015–2017 рр., відколи були запущені процеси її інституалізації та концептуалізації. Кувейт – єдина з досліджуваних країн, що не виявила системного інтересу до покращення свого міжнародного іміджу інструментами публічної дипломатії, про що свідчить хаотичність та низька ефективність докладених щодо цього зусиль. З'ясовано, що каталізатором розвитку публічної дипломатії України, Катару та Кувейту була криза національної безпеки (вторгнення Іраку в Кувейт у 1990 р., вторгнення РФ в Україну в 2014 р., міжаравійська криза та блокада Катару в 2017 р.). Для ОАЕ стимулом розвитку публічної дипломатії стала необхідність підтримати амбітну зовнішню політику країни.

Засвідчено різну результативність публічної дипломатії досліджуваних нами країн: низьку для Кувейту, високу для Катару, ОАЕ (які є регіональними конкурентами на полі м'якої сили, хрестоматійним прикладом зміцнення

міжнародного іміджу засобами публічної дипломатії) та України, хоча матеріально-ресурсна база країн Затоки та України надто відрізняється. Водночас інтелектуальна, креативна та методологічна складові публічної дипломатії України, Катару й ОАЕ мають чимало схожих позитивних рис.

Визначено, що спільною для Катару, Кувейту та ОАЕ перешкодою в контексті розвитку публічної дипломатії є системні проблеми з захистом прав та свобод іноземних робітників попри те, що перевага іноземців у демографічному складі населення Катару, Кувейту та ОАЕ відкриває великі можливості для розвитку внутрішнього виміру публічної дипломатії. В Україні основною проблемою розвитку публічної дипломатії залишається брак фінансування та галузевих фахівців. Іншою спільною проблемою для публічної дипломатії України та Кувейту є недосяжність певних цілей, зазначених у відповідних стратегіях. У Кувейті перешкодою виступає відсутність мотивації у керівників та виконавців, а в Україні – невідповідність окреслених цілей наявним фінансовим та кадровим ресурсам.

3. З’ясовано, що політичний вимір співпраці України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ впродовж останніх 30 років характеризується помірною активністю з тенденцією до розширення політичного діалогу. Координати розвитку двосторонніх відносин України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ задають інтегрованість трьох аравійських монархій у регіональне об’єднання – РСАДПЗ, а також непроста політико-безпекова ситуація в субрегіоні Затоки, яка визначає зовнішньополітичні пріоритети Катару, Кувейту та ОАЕ. Встановлено, що відколи Росія розв’язала війну проти України, Катар, Кувейт та ОАЕ офіційно не засудили Росію як агресивного порушника міжнародного права, хоча зазвичай ці країни закликають сторони будь-якого міжнародного конфлікту дотримуватися норм міжнародного права (зокрема гуманітарного). Обґрунтовано, що вичікувальна позиція Катару, Кувейту та ОАЕ стосовно російсько-української війни, збереження простору для маневру в контексті налагодженої міжрегіональної співпраці з Росією з одночасною різнопрофільною гуманітарною допомогою Україні – це комбінація,

яка дозволить Катару, Кувейту та ОАЕ розіграти певну кількість політичних сценаріїв у майбутньому.

Виявлено нереалізований потенціал з точки зору стратегічного та, як наслідок, економічного вимірів співпраці України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ. Несистемний підхід до субрегіону Затоки (внаслідок 30-річної відсутності зовнішньополітичної стратегії) стримував ефективність української дипломатії в Катарі, Кувейті та ОАЕ. До ключових викликів належать постановка завищених цілей як на наявні ресурси для їхньої реалізації, а також хибні стереотипні уявлення про фінансову політику заможних Катару, Кувейту та ОАЕ.

4. Виявлено, що пріоритетні виміри культурної, економічної, цифрової та меншою мірою науково-освітньої дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ засвідчили посередні результати з точки зору цілей Стратегії публічної дипломатії МЗС України та високу продуктивність з точки зору наявних ресурсів. Непріоритетні виміри експертної, спортивної та кулінарної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ розвиваються повільно та спорадично, що відповідає доступній українським дипломатам ресурсній базі. Показано, що фактор ініціативності та професійної мотивації суб'єктів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ (українських дипломатів) напряму впливає на результативність іміджевої політики України в субрегіоні Затоки.

З'ясовано, що на практику публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ позитивно вплинуло визначення стратегічних рамок розвитку публічної дипломатії, удосконалення відповідної інституційної бази та напрацювання програмних документів, окреслення чіткого та пріоритезованого спектру завдань. Негативно на практиці публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ позначились такі системні проблеми, як нестача фінансових та кадрових ресурсів (офіційними провідниками публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ є лише українські дипломати), проблеми координаційного характеру, а саме брак синхронізованої взаємодії різних органів державної влади для досягнення цілей публічної дипломатії України.

5. Встановлено, що публічна дипломатія Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні представлена гуманітарним, освітнім та культурним вимірами, частково – спортивним та релігійним. Провідниками публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні є переважно посольства цих країн. З'ясовано, що найбільш розвиненим є напрям гуманітарної дипломатії трьох аравійських монархій в Україні, який передбачає надання допомоги вразливим верствам населення, сприяння в подоланні наслідків стихійних лих, війни тощо.

Виявлено, що практика публічної дипломатії України в аравійських монархіях є в рази інтенсивнішою та більш різноманітною з точки зору напрямів і реалізованих проєктів, тоді як помірна дипломатична активність Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні є ознакою того, що Україна не входить до переліку пріоритетних для них країн. Натомість, чимало проєктів публічної дипломатії Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні є багаторічними (стипендії для українських арабістів, фінансово-матеріальна допомога, дні культури, центри арабістики тощо), тоді як українські проєкти публічної дипломатії в Катарі, Кувейті та ОАЕ є короткотерміновими та/або разовими.

6. З'ясовано, що синергія державних і недержавних акторів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах (дипломатів та діаспори) наразі є недостатньою, тому що наявні закони, концепції та програми не забезпечують дипломатів реальним інструментарієм для розбудови ефективної співпраці з діаспорою. Взаємодія дипломатів з громадами українців у Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах в контексті реалізації публічної дипломатії відбувається переважно завдяки власній ініціативі, професійній мотивації та готовності застосовувати особисті ресурси.

Встановлено, що більш ефективна взаємодія державних і недержавних акторів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах підсилила б ефективність української публічної дипломатії. Діаспора є професійним, активним та ініціативним лобістом цілей публічної дипломатії України в субрегіоні Затоки, який подекуди розпоряджається більшими людськими й фінансовими ресурсами (а також неформальними зв'язками з місцевими

фаховими спільнотами), ніж посольства України в згаданих аравійських монархіях. Відтак не поодинокі зусилля, а лише тандем державних і недержавних акторів публічної дипломатії України здатен позитивно вплинути на досягнення мети публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах.

7. На підставі окреслених висновків сформульовано такі рекомендації щодо оптимізації публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та Об'єднаних Арабських Еміратах:

- запропоновано звузити та конкретизувати пріоритети публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ відповідно до зовнішньополітичних цілей України та наявних ресурсів (посилити роботу в інформаційному полі Катару, Кувейту й ОАЕ, зосередитись на напрямі культурної дипломатії на підтримку України).
- рекомендовано усунути штучно створені бюрократичні перешкоди в системі публічної дипломатії України, які блокують її розвиток (модернізувати процедуру отримання фінансування на заходи публічної дипломатії та звітування про освоєння коштів).
- запропоновано скористатися певними успішними практиками європейської та американської публічної дипломатії в субрегіоні Затоки (наприклад, співпрацювати з місцевими фахівцями з питань публічної дипломатії, комунікацій тощо), що зменшить навантаження на систему публічної дипломатії України в умовах хронічних кадрових та фінансових проблем.
- рекомендовано налаштувати дієву кадрову політику відповідно до визначених пріоритетів публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ. Автором сформульовано ключові показники відбору та елементи підготовки дипломатів для роботи на напряму публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ.

Отже, роль публічної дипломатії в контексті двосторонніх відносин України з Катаром, Кувейтом та ОАЕ полягає в створенні й підтримці позитивного іміджу України в субрегіоні Затоки, де уявлення про Україну є фрагментарним і спотвореним російською пропагандою. Що досконалішою буде практика публічної

дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ, то міцнішими будуть засади для економічного та стратегічного партнерства з цими аравійськими монархіями. Вагомість публічної дипломатії як інструменту зовнішньої політики розуміє й політичний істеблішмент України: про це сигналізує нещодавній розвиток стратегії та інститутів публічної дипломатії. Однак ігнорування деяких системних проблем публічної дипломатії України (кадрових, фінансових, координаційних) неодмінно гальмуватиме подальше вдосконалення публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ.

Наразі активність публічної дипломатії України в Катарі, Кувейті та ОАЕ асиметрична аналогічній практиці Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні. Українська публічна дипломатія в субрегіоні Затоки виходить за рамки наявних ресурсів та можливостей, що свідчить про недекларативні наміри розвивати аравійський трек зовнішньої політики України. Натомість зовнішньополітичні інтереси Катару, Кувейту та ОАЕ в Україні поки що повністю відповідають малоактивній практиці публічної дипломатії цих монархій в Україні, хоча на міжнародному рівні Катар та ОАЕ є взірцевими країнами з точки зору розвиненості їхньої публічної дипломатії.

Сукупність наведених вище висновків унаочнює той факт, що системна увага до публічної дипломатії здатна посилити зовнішньополітичні позиції України в Катарі, Кувейті та ОАЕ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янова Н. М., Воропаєва Т. С. Діяльність зарубіжного українства у сфері відстоювання національних інтересів України: теоретико-методологічні засади. *Implementation of scientific foundations in practice*: матеріали X міжнарод. наук.-практ. конф., 19–21 квітня 2021 р. Турин, 2021. С. 114–116.

2. Арабські країни відновили дипломатичні відносини з Катаром. *Аналітичний портал Слово і діло*: веб-сайт. URL: https://www.slovoidilo.ua/2021/01/05/novyna/svit/arabski-krayiny-vidnovyly-dyplomatychni-vidnosyny-katarom (дата звернення: 02.04.2021).

3. Атаманенко А. Роль закордонних українців в українській публічній та культурній дипломатії: історичний і сучасний аспекти. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Історичні науки*. Острог, 2019. Вип. 29. С. 54–65.

4. Аудит зовнішньої політики України. Що думають українські посли? *Європейська правда:* веб-сайт. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/12/21/7059239/ (дата звернення: 02.05.2021).

5. Аулін О. ОАЕ – старий новий гравець на Близькому Сході. *Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ.* 2020. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4943:perspektivi-spivpratsi-ukrajina-oae&catid=8&Itemid=350 (дата звернення: 26.09.2021).

6. Близький Схід і Північна Африка як сфера інтересів України : аналіт. доп. / за ред. О. В. Литвиненка. Київ : НІСД, 2020. 85 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/e-book_orient_complete.indd_.pdf (дата звернення: 02.05.2021).

7. Брайченко О., Гримич М., Лильо І., Резніченко В. Україна. Їжа та історія. Київ : ФОП Брайченко О. Ю., 2021. 286 с.

8. Бурейко Н. Публічна дипломатія в українському контексті: як освоювали terra incognita. *Рада зовнішньої політики Українська призма*: веб-сайт. URL: http://prismua.org.tilda.ws/publicdiplomacyukraine (дата звернення: 26.08.2022).

9. Василюк Н. Досвід Британської Ради і культурна дипломатія. *Політика культурної дипломатії: стратегічні пріоритети для України*: зб. наук.-експерт. матеріалів / за заг. ред. О. П. Розумної, Т. В. Черненко. Київ, 2016. С. 71–72.

10. Висоцький О. Ю. Публічна дипломатія: конспект лекцій. Дніпро: СПД Охотнік, 2020. 56 с.

11. Від початку року Україну вже відвідали до 14 тисяч громадян Саудівської Аравії – це майже учетверо більше, ніж у 2020 році. *Укрінформ:* веб-сайт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3285069-vid-pocatku-roku-ukrainu-vidvidali-majze-14-tisac-turistiv-z-saudivskoi-aravii-tkacenko.html (дата звернення: 18.09.2021).

12. Герасимчук А. Перська затока: вибір та можливості України. *Українська призма*: веб-сайт. URL: http://prismua.org.tilda.ws/persiangulf (дата звернення: 01.05.2021).

13. Гетьманчук А. Аудит зовнішньої політики України. Рекомендації до стратегії зовнішньої політики України. *Інститут світової політики*. Київ, 2016. 59 с. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Audit_sum_01_60_inet_ukr.pdf (дата звернення: 05.05.2021).

14. Гнатюк Т. О. Політика України щодо закордонного українства: невикористаний потенціал для розвитку. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія».* Політологія. 2014. Вип. 236. С. 34–38.

15. Горін П. Українська дипломатія на Близькому Сході: що заважає просуванню українських інтересів. *Українська призма:* веб-сайт. URL: http://prismua.org/ukrainian-diplomacy-middle-east-prevents-promotion-ukrainian-interests/ (дата звернення: 02.05.2021).

16. Грідіна І., Куц Д. Спортивна дипломатія України: поразки і перемоги. *Історичні і політологічні дослідження*. 2013. №4 (54). С. 332–341.

17. Гуцал С. Публічна дипломатія як сучасний пріоритет зовнішньої політики держави. Стратегічні пріоритети. №3 (16). 2010. С. 106–112.

18. Двостороннє співробітництво: Близький Схід та Африка. *Міністерство закордонних справ України:* веб-сайт. URL: https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/blizkij-shid-ta-afrika (дата звернення: 02.05.2021).

19. Децик О. П. Державний механізм координації діяльності суб'єктів публічної дипломатії в Україні. *Механізми державного управління*. 2019. № 3. С. 59–66.

20. Дмитро Кулеба та Павло Ґрод обговорили оновлення державної політики України щодо закордонного українства. *Міністерство закордонних справ України:* веб-сайт. URL: https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-ta-pavlo-grod-obgovorili-onovlennya-derzhavnoyi-politiki-ukrayini-shchodo-zakordonnogo-ukrayinstva (дата звернення: 28.10.2021).

21. Дні культури Кувейту у Києві. *Diplomat International Media Group:* веб-сайт. URL: http://diplomat.media/2018/02/18/dni-kulturi-kuvejtu-u-kiyevi/ (дата звернення: 04.11.2021).

22. Дорошено К. Презентація творів Шевченка арабською мовою. *Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка:* веб-сайт. URL: http://www.univ.kiev.ua/news/7909 (дата звернення: 11.11.2021).

23. Дьолоґ О. Українська діаспора: історія формування та сучасність. *Українознавчий альманах Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2013. Вип. 11. С. 30–33.

24. Еміне Джапарова презентувала Кримську платформу для європейських та євроатлантичних партнерів. *Міністерство закордонних справ України:* веб-сайт. URL: https://mfa.gov.ua/news/emine-dzhaparova-prezentuvala-krimsku-platformu-dlya-yevropejskih-ta-yevroatlantichnih-partneriv (дата звернення: 05.05.2021).

25. Жук О. Культурна дипломатія: як створити можливості для прояву «м'якої сили»? *Політика культурної дипломатії: стратегічні пріоритети для України*: зб. наук.-експерт. матеріалів / за заг. ред. О. П. Розумної, Т. В. Черненко. Київ, 2016. С. 51–55.

26. Жук О. Культурна дипломатія: як створити можливості для прояву «м'якої сили»? *Політика культурної дипломатії: стратегічні пріоритети для України*:

зб. наук.-експерт. матеріалів / за заг. ред. О. П. Розумної, Т. В. Черненко. Київ, 2016. С. 51–55.

27. Закордонні українці. *Міністерство закордонних справ України:* веб-сайт. URL: http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/ukrainians-abroad (дата звернення: 25.10.2021).

28. Здіорук С. І., Литвиненко О. М., Розумна О. П. Культурна політика України**:** національна модель у європейському контексті. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2012. 49 с.

29. Зеленський: Україна зацікавлена в інфраструктурних проєктах до ЧС з футболу в Катарі. *Укрінформ*: веб-сайт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3221300-zelenskij-ukraina-zacikavlena-v-infrastrukturnih-proektah-do-cs-z-futbolu-u-katari.html (дата звернення: 22.09.2021).

30. Зеркаль О. Україна повинна використати досвід Кувейту для отримання компенсацій від Росії. *Лівий берег:* веб-сайт. URL: https://lb.ua/world/2022/05/26/517959_ukraina_povinna_vikoristati_dosvid.html (дата звернення: 27.06.2022).

31. Зінько С. Ю. Сучасна публічна дипломатія Катару. *Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки*. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. № 4(59). С. 760–765.

32. Зовнішньополітичний курс Зеленського. Виклики, проблеми, стратегія. *Lb.ua*: веб-сайт. URL: https://lb.ua/world/2021/12/20/501286_zovnishnopolitichniy_kurs.html (дата звернення: 08.05.2022).

33. Зовнішня політика 2019 – трійка з плюсом. *Українська призма*: веб-сайт. URL: http://prismua.org/ukrainian-prism-foreign-policy-2019/ (дата звернення: 30.04.2021).

34. Ільницький Д. Соціально-економічний вимір освітньої дипломатії: теорія, практика та методики аналізу. *Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право*. Київ: НАУ. 2014. №1. С. 72–80.

35. Калашник П. Зеленський «дуже успішно» з'їздив у Катар. Що президент шукає на Близькому Сході. *Громадське*: веб-сайт. URL: https://hromadske.ua/posts/zelenskij-duzhe-uspishno-zyizdiv-u-katar-sho-prezident-shukaye-na-blizkomu-shodi (дата звернення: 05.09.2022).

36. Ключові питання та відповіді про російську агресію. *Міністерство закордонних справ України*: веб-сайт. URL: https://mfa.gov.ua/klyuchovi-pitannya-ta-vidpovidi-pro-rosijsku-agresiyu (дата звернення: 21.11.2022).

37. Кузьменко А. Україна та Катар: перспективи зміцнення взаємовигідного партнерства. *Україна дипломатична*. 2020. №21. С. 246–251. DOI: 10.37837/2707-7683-2020-14.

38. Кулеба Д. І. Публічна дипломатія – нова зброя України в умовах гібридної війни. *Європейська правда:* веб-сайт. URL:https://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/09/23/7038633/ (дата звернення: 12.03.2021).

39. Кулеба Д., Джапарова Е., Липяцька М. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021–2025 роки. Київ, 2021. 31 с.

40. Кулінич М. А. Освітня підготовка дипломатів: сучасний контекст. *Сучасна українська дипломатія*. 2013. №14. С. 464–475.

41. Лазебник С. Світова українська трибуна. *Україна дипломатична*. Київ, 2019. Вип. 20. С. 194–206.

42. Литвиненко Н., Щоткіна В. Роль спортивної дипломатії у міжнародних відносинах. *Міжнародні відносини. Сер. Політичні науки.* 2017. № 14. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/issue/view/175 (дата звернення: 13.09.2021).

43. Мазука Л. Основні завдання державної політики у сфері забезпечення національної ідентичності закордонних українців та шляхи їх вирішення: матеріали круглого столу «Українська держава та світове українство: актуальні питання, потенціал та перспективи взаємодії», 21 лют. 2013 р. Київ, 2013. URL: http://old2.niss.gov.ua/articles/1116/ (дата звернення: 28.10.2021).

44. Максак Г. Експертна дипломатія як складова історії успіху зовнішньої політики. *Рада зовнішньої політики* «*Українська призма».* URL: http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/prism_diplomacy_maksak_ukr.pdf (дата звернення: 15.06.2021).

45. Максак Г. Просування іміджу України за кордоном. *Портал зовнішньої політики*: веб-сайт. URL: http://fpp.com.ua/topic/prosuvannya-imidzhu-ukrayiny-za-kordonom/ (дата звернення: 26.08.2022).

46. Максак Г. Що таке експертна стратегія зовнішньої політики та чому вона вкрай важлива для країни? *Європейська правда:* веб-сайт. URL: https://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/06/1/7050140/ (дата звернення: 02.09.2021).

47. Матлай Л. Кулінарна дипломатія як різновид публічної дипломатії: нові підходи та концепції. *Humanitarian vision*. Політичні науки. 2015. С. 55–59.

48. Матчук Я. Безпековий аспект цифрової дипломатії. *Міжнародні відносини Серія «Політичні науки»*: матеріали конференції. Київ, 2019. №21. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ pol_n/article/view/3854/3514 (дата звернення: 09.09.2021).

49. Мезенцев О. Катар у боротьбі за регіональне лідерство. *Аналітичний центр ADASTRA:* веб-сайт. URL: https://adastra.org.ua/blog/katar-u-borotbi-za-regionalne-liderstvo_1 (дата звернення: 03.12.2021).

50. МЗС визначило ТОП-10 країн, які є найбільш бажаними для українських експортерів. *Урядовий портал:* веб-сайт. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/mzs-viznachilo-top-10-krayin-yaki-ye-najbilsh-bazhanimi-dlya-ukrayinskih-eksporteriv (дата звернення: 05.05.2021).

51. Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба відвідав ОАЕ з робочим візитом. *Посольство України в Об'єднаних Арабських Еміратах:* веб-сайт. URL: https://uae.mfa.gov.ua/news/ministr-zakordonnih-sprav-ukrayini-dmitro-kuleba-vidvidav-oae-z-robochim-vizitom (дата звернення: 08.05.2021).

52. Мусієнко І. Культурна дипломатія України в контексті проблем євроінтеграції та міжнародних економічних стосунків. *Розвиток суспільних наук:*

європейські практики та національні перспективи: матеріали міжнарод. наук. конф., м. Львів, 25-26 грудня 2015 р. Львів, 2015. С. 118–121.

53. На виставці озброєнь в ОАЕ наш стенд був найбільш презентабельним. *Укрінформ*: веб-сайт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2414468-urij-polurez-posol-ukraini-v-oae.html (дата звернення: 21.11.2022).

54. Назарков В. К. Становлення та сучасний стан зовнішньополітичного вектору Об'єднаних Арабських Еміратів. *Політикус*. 2019. Вип. 5. С. 20–24.

55. Небаба Н. О., Колпіна А. Г. Особливості лібералізації торгово- економічного співробітництва між Україною та країнами Близького Сходу. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С. 210–214. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2020/38.pdf (дата звернення: 19.06.2021).

56. Нечитайло А. А. Нормативно-правове забезпечення стосунків з закордонним українством як питання національної безпеки. *Інформація і право*. 2014. Вип. 3. С. 120–130.

57. ОАЕ надіслали 11 тонн гуманітарної допомоги Україні для боротьби з COVID-19 та допомогли повернутися 113 громадянам України. *Посольство ОАЕ в Україні:* веб-сайт. URL: https://www.mofaic.gov.ae/uk-ua/missions/kiev/media-hub/embassy-news/uae-sends-aid-plane-to-ukraine-to-assist-efforts-to-counter-covid-19-repatriates-ukrainian (дата звернення: 06.11.2021).

58. Опанасюк О. І. Особливості сучасної публічної дипломатії. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. 2017. Випуск 117 (Політичні науки). С. 238–243.

59. Остряніна Н. С. Перспективи співробітництва між Україною та країнами Перської затоки у нафтовій галузі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2008. № 15 (154). С. 185–190.

60. Перебийніс Є. Роль та місце публічної дипломатії у забезпеченні національних інтересів держави. *Україна дипломатична*. 2013. №14. С. 915–925.

61. Пересунько Т. Єжи Онух: Культурна дипломатія – це продаж іміджу країни засобами культури. *LB.UA* : веб-сайт. URL: https://lb.ua/culture/2015/11/25/321735_iezhi_onuh_kulturna_diplomatiya_tse.html (дата звернення: 12.03.2021).

62. Пик С. М., Костюк Д. А. Види таємної дипломатії та особливості їхнього функціонування у міжнародних відносинах. *Вісник Донецького національного університету. Сер. Політичні науки.* 2016. С. 48–53.

63. Піпченко Н., Макаренко Є., Рижков М. Цифрова дипломатія: навч. посіб. Київ: ВАДЕКС, 2019. 318 с.

64. Повноваження органів державної влади у сфері позиціювання країни за кордоном (країни Європейського Союзу та Україна). *Інформаційно-дослідницький центр Верховної Ради України*: веб-сайт. URL: http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29239.pdf (дата звернення: 12.03.2021).

65. Показники зовнішньої торгівлі України. *Державна митна служба України:* веб-сайт. URL: https://bi.customs.gov.ua/trade/#/ (дата звернення: 05.05.2021).

66. Положення про Український інститут національної пам'яті. *Український інститут національної пам'яті*: веб-сайт. URL: https://uinp.gov.ua (дата звернення: 12.03.2021).

67. Попок А. А. Формування та реалізація державної політики щодо закордонного українства: автореф. дис. … док. наук з державного управління: 25.00.02. Київ, 2010. 39 с.

68. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки забезпечення міжнародного позитивного іміджу України та здійснення заходів щодо підтримки зв’язків з українцями, які проживають за межами України : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.02.2012 р. № 102. Дата оновлення: 30.12.2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/165-2017-п#Text (дата звернення: 19.06.2021).

69. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки забезпечення міжнародного позитивного іміджу України, забезпечення діяльності Українського інституту та здійснення заходів щодо підтримки зв’язків з українцями, які проживають за межами України : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2017 р. № 165. Дата оновлення: 30.12.2017.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/165-2017-п#Text (дата звернення: 19.06.2021).

70. Посольство України в Державі Катар: веб-сайт. URL: https://qatar.mfa.gov.ua/news/41920-shhodo-informacijnoji-vzajemodiji-z-tpp-kataru. (дата звернення: 22.09.2021).

71. Посольство України в Державі Кувейт: веб-сайт. URL: https://kuwait.mfa.gov.ua/pres-centr/anonsi (дата звернення: 05.09.2021).

72. Посольство України в Об'єднаних Арабських Еміратах (Королівстві Бахрейн за сумісництвом): веб-сайт. URL: https://uae.mfa.gov.ua (дата звернення: 26.09.2021).

73. Про затвердження Порядку організації поїздок іноземних та українських експертів: Наказ Міністерства закордонних справ України від 06.09.2017 р. № 380. Дата оновлення: 15.03.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1355-17#Text (дата звернення: 05.09.2021).

74. Про культурно-інформаційний центр у складі закордонної дипломатичної установи України: Указ Президента України від 20.02.2006 р. №142/2006. Дата оновлення: 18.03.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142/2006#Text (дата звернення: 17.10.2020).

75. Про нас. *Український інститут книги*: веб-сайт. URL: https://book-institute.org.ua/uk/organization (дата звернення: 12.03.2021).

76. Про нас. *Український культурний фонд*: веб-сайт. URL: https://ucf.in.ua/p/about (дата звернення: 12.03.2021).

77. Про Національну концепцію співпраці із закордонними українцями: Указ Президента України від 13.10.2006 р. № 875/2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875/2006#Text дата звернення: (29.10.2021).

78. Про платформу. *Кримська платформа*: веб-сайт. URL: https://crimea-platform.org/about (дата звернення: 12.07.2022).

79. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України

від 14.09.2020 р. №392/2020. Дата оновлення: 16.09.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text (дата звернення: 01.05.2021).

80. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України: Указ Президента України від 26.08.2021 р. № 448/2021. Дата оновлення: 28.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text (дата звернення: 05.08.2021).

81. Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2011 р. № 98. Дата оновлення: 07.07.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/98-2011-п#Text (дата звернення: 11.07.2022).

82. Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури – стратегії реформ: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.02.2016 р. № 119-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/248862610 (дата звернення: 11.09.2021).

83. Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1017-р. Дата оновлення: 17.09.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80#Text (дата звернення: 04.05.2021).

84. Процюк М. В. Роль публічної дипломатії у сучасних українсько-польських відносинах : дис. … канд. політ. наук : 23.00.04 / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2017. 225 с.

85. Річний звіт Українського інституту за 2019 рік. *Український інститут*: веб-сайт. URL: https://ui.org.ua/annual-report-2019 (дата звернення: 12.03.2021).

86. Розумна О. П. Культурна дипломатія України: стан, проблеми, перспективи. *Політика культурної дипломатії: стратегічні пріоритети для України*: зб. наук.-експерт. матеріалів / за заг. ред. О. П. Розумної, Т. В. Черненко. Київ, 2016. С. 3–42.

87. Розумна О. П. Український інститут як інструмент культурної дипломатії: проблеми і шляхи їх подолання. *Національний інститут стратегічних досліджень:* веб-сайт. URL: http://old2.niss.gov.ua/articles/2111/ (дата звернення: 12.03.2021).

88. Руднєва В. Публічна дипломатія: теоретичні основи застосування нової інформаційно-комунікаційної технології в державному управлінні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України.* 2012. №1. С. 147–153.

89. Сегеда О. Цифрова дипломатія України як елемент нової публічної дипломатії. *Політикус*. Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2020. Вип. 3. С. 139–147.

90. Сегеда О., Смолянюк В. Сучасні процеси цифровізації в дипломатичній службі України та Кувейту. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2020. № 42. С. 77–88.

91. Серія досліджень сприйняття України та української культури за кордоном. *Український інститут:* веб-сайт. URL: https://ui.org.ua/sectors/research-on-ukraine-abroad/ (дата звернення: 29.11.2021).

92. Сивак Т. В. Публічна дипломатія як інтеграційний компонент стратегічних комунікацій у публічному управлінні. *Право та державне управління.* 2019. №3 (36). С. 98–104. DOI: 10.32840/pdu.3-2.15.

93. Сінан А. Сестро, не кажи, що ти всього лише жінка. *Іслам в Україні:* веб-сайт. URL: https://islam.in.ua/ua/dumky/sinan-al-ahmad-sestro-ne-kazhy-shcho-ty-vsogo-lyshe-zhinka (дата звернення: 04.11.2021).

94. Сліпченко О. С. Дипломатична кухня: художньо-документальне видання. Київ: Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв, 2015. 493 с.

95. Слободян Н. В. Політика України щодо країн Перської затоки. *Сходознавство*. 2009. № 48. С. 197–206.

96. Смагіна М. Ветераны украинского футбола и дипломатия: как спорт помогает имиджу Украины. *Рубрика*: веб-сайт. URL: https://rubryka.com/ru/article/football-diplomacy/ (дата звернення: 06.11.2021).

97. Солонина Є. Зеленський і три мільярди доларів: що привезла українська делегація з ОАЕ. *Радіо Свобода:* веб-сайт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/zelensky-three-billion-dollars-brought-by-ukraine-from-the-uae/31109432.html (дата звернення: 16.10.2021).

98. Тарнавська А., Купрій Т. Гастрономія в особистісному, національному та глобальному соціокультурному дискурсі. *Київські філософські студії–2018*: тези доп. наукової конференції (м. Київ, 17–18 травня 2018 року). Київ, 2018. С. 102–105.

99. Терещук В. Публічна дипломатія як зовнішньополітичний PR: концептуальний вимір. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії.* 2017. №10. С. 175–181. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/10_2017/28.pdf (дата звернення: 26.08.2022).

100. Тищенко-Тишковець О. М. Публічна дипломатія у системі зовнішньої політики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2011. 20 с.

101. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Державою Катар. *Посольство України в Державі Катар*: веб-сайт. URL: https://qatar.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/torgovelno-ekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrayinoyu-ta-derzhavoyu-katar (дата звернення: 05.05.2021).

102. Трофименко М., Балабанов К. Публічна дипломатія як відповідь на виклики сучасності. *Україна дипломатична*. 2013. С. 989–1007. URL: https://www.researchgate.net/publication/323522035_Publicna_diplomatia_ak_vidpovid_na_vikliki_sucasnosti (дата звернення: 26.08.2022).

103. У Києві відзначили Національний день Держави Кувейт та річницю Дня визволення. *Diplomat International Media Group:* веб-сайт. URL: http://diplomat.media/2020/03/04/u-kiyevi-vidznachili-nacionalnij-den-derzhavi-kuvejt-ta-richnicyu-dnya-vizvolennya/ (дата звернення: 05.11.2021).

104. У МЗС створено самостійний структурний підрозділ – Управління публічної дипломатії. *Урядовий портал:* веб-сайт. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/248724390 (дата звернення: 12.03.2021).

105. Україна дипломатична / упоряд. А. Денисенко, П. Кривонос, В. Туркевич. Київ : Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв, 2019. 825 с.

106. Україна дипломатична / упоряд. А. Денисенко, П. Кривонос, В. Туркевич. Київ : Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв, 2017. 799 с.

107. Україна дипломатична / упоряд. Л. Губерський, П. Кривонос, А. Денисенко, В. Туркевич. Київ : Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв, 2016. 991 с.

108. Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. / Л.В.Губерський та ін. Київ: Знання України, 2004. Т.1. 760 с.

109. Український павільйон. *Expo 2020*: веб-сайт. URL: https://expo2020.gov.ua/pavilyon.html (дата звернення: 22.05.2022).

110. Українців в Україні та в ОАЕ єднає народна дипломатія. *Міст-онлайн*: веб-сайт. URL: https://meest-online.com/interview/ukrajintsiv-v-ukrajini-ta-v-oae-jednaje-narodna-dyplomatiya/ (дата звернення: 21.11.2022).

111. Уряд ОАЕ передав Україні експрес-тести для виявлення COVID-19. *Укрінформ:* веб-сайт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3132635-urad-oae-peredav-ukraini-eksprestesti-dla-viavlenna-covid19.html (дата звернення: 06.11.2021).

112. Участь Президента України Володимира Зеленського у пленарній сесії «Стратегічні пріоритети зовнішньої політики України» у рамках відеоконференції керівників закордонних дипломатичних установ України. *Facebook:* веб-сайт. URL: https://www.facebook.com/141487425905186/videos/710236412954114 (дата звернення: 02.05.2021).

113. Федів Ю., Білецька Т., Чужинова І., Кива Н., Головненко А. Стратегія Українського культурного фонду на 2019–2021 роки. *Український культурний*

фонд. 2019. 37 с. URL: https://ucf.in.ua/storage/docs/12022019/Стратегія%20Українського%20культурного%20фонду.pdf (дата звернення: 12.03.2021).

114. Фестиваль арабського кіно в Україні стане щорічним. *Іслам в Україні:* веб-сайт. URL: https://islam.in.ua/ua/novyny-u-krayini/festyval-arabskogo-kino-v-ukrayini-stane-shchorichnym (дата звернення: 01.11.2021).

115. Ціватий В. Публічна дипломатія: традиції, тренди та виклики (досвід і пріоритети для України). *UA Foreign Affairs*. 2014. Вип. 6. С. 32–36.

116. Черкас Б., Новицька Н. Зовнішньополітична стратегія Катару в регіоні Африканського рогу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Сер. Міжнародні відносини. Київ, 2020. Вип. 1(51). С. 31–35. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/viewFile/3964/3617 (дата звернення: 03.12.2021).

117. Черненко Т. В. Сучасний вимір публічної дипломатії в системі стратегічних комунікацій. *Стратегічні пріоритети. Сер. Політика.* 2016. №4. С. 64–71.

118. Шаров О. М. Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи. Національний інститут стратегічних досліджень : монографія. Київ, 2019. 559 с.

119. Швед В. Особливості розвитку інтеграційних процесів у регіоні Затоки після революцій «арабської весни»: висновки для України. *Історичні і політологічні дослідження*. 2018. № 2 (63). С. 101–111.

120. Шейко В. Бюджетне обнулення: українська культурна дипломатія на порозі колапсу. *LB.UA*: веб-сайт. URL: https://rus.lb.ua/culture/2020/03/31/454152_byudzhetne_obnulennya_ukrainska.html (дата звернення: 11.03.2021).

121. Шейко В., Філевська Т. Стратегія Українського інституту на 2020-2024 роки. 2020. 50 с. *Український інститут*: веб-сайт. URL: https://ui.org.ua/strategy2020-2024 (дата звернення: 12.03.2021).

122. Як сприймають Україну в країнах ЄС? Кейси Німеччини, Франції, Італії, Польщі. *Центр «Нова Європа»*. Київ, 2020. 42 с. URL: http://neweurope.org.ua/wp-

content/uploads/2020/11/What-is-Ukraine-s-perception-in-the-EU_ukr_web.pdf (дата звернення: 29.11.2021).

123. Яремко А. У Львові урочисто стартували Дні культури Кувейту. *Львівська міська рада:* веб-сайт. URL: https://city-adm.lviv.ua/news/culture/268035-u-lvovi-urochysto-startuvaly-dni-kultury-kuveitu (дата звернення: 01.11.2021).

124. Aaziz A. Public diplomacy: Gulf states shape western audience: Kuwait, Dubai, Doha. Las Vegas: Lap Lambert Academic Publishing, 2021. 357 p.

125. Abdelaziz M. Arab Media Perspectives on the Ukraine Crisis. *Fikra Forum*: web-site. URL: https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/arab-media-perspectives-ukraine-crisis (last accessed: 09.06.2022).

126. About the GCO. *Government Communications Office*: web-site. URL: https://www.gco.gov.qa/en/about-the-gco/objective-and-mission/ (last accessed: 31.03.2021).

127. About the UAE: Fact sheet. Tourism statistics. *The United Arab Emirates Government portal:* web-site. URL: https://u.ae/en/about-the-uae/fact-sheet (last accessed: 22.04.2021).

128. Activities. *Cultural Village Katara*: web-site. URL: https://www.katara.net/whats-on/all-events?type=Activities (last accessed: 02.04.2021).

129. Agonia A. Qatar medical aid to Ukraine shows spirit of partnership: Envoy. *Qatar Tribune:* web-site. URL: https://www.qatar-tribune.com/news-details/id/190300/qatar-medical-aid-to-ukraine-shows-spirit-of-partnership-envoy (last accessed: 20.11.2021).

130. Al Mansour M. Diplomacy of International Crises Management: Kuwait Foreign Policy as a Model, a survey study. *Asian Social Science*. 2020. Vol. 16. P. 34–43.

131. Al Nahyan A. UAE defies the impossible, its ambitions have no limits. *United Arab Emirates Ministry of Foreign Affairs and International Cooperation*: web-site. URL: https://www.mofaic.gov.ae/en/mediahub/news/2021/3/14/14-03-2021-uae-minister (last accessed: 21.04.2021).

132. Al-Ketbi E. Contemporary Shifts in UAE Foreign Policy: From the Liberation of Kuwait to the Abraham Accords. *Israel Journal of Foreign Affairs*. 2020. Vol. 14. P.391–398 URL:

https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23739770.2020.1845067 (last accessed: 16.11.2021).

133. Al-Mansouri T., Al-Mohannadi H., Feroun M. Digital diplomacy during the first 100 days: How GCC ministries of foreign affairs and ministers tweeted the blockade. *QScience Connect*. 2021. Issue 2. URL: https://www.qscience.com/docserver/fulltext/connect/2021/2/connect.2021.spt.1.pdf?expires=1640360652&id=id&accname=guest&checksum=156A6262BCD7C7AA7279D54623F6DB01 (last accessed: 29.12.2021).

134. Al-Muftah H. Qatar's response to the crisis: diplomacy as a means of crisis management. *Contemporary Gulf studies*. 2019. P. 233–250.

135. Al-Qurain Martyrs Museum. *Atlas Obscura*: web-site. URL: https://www.atlasobscura.com/places/al-qurain-martyrs-museum (last accessed: 09.06.2022).

136. Antwi-Boateng O. The Rise of Qatar as a Soft Power and the Challenges. *European Scientific Journal*. 2013. Vol. 9 (31). P. 350–372.

137. Ardemagni E. The geopolitics of tolerance: inside the UAE's cultural rush. *Italian institute for international political studies*: web-site. URL: https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/geopolitics-tolerance-inside-uaes-cultural-rush-22155 (last accessed: 20.04.2021).

138. Arquilla J., Ronfeldt D. The emergence of Noopolitik toward an American information strategy. Washington: National Defence Research Institute RAND, 1999. 103 p. URL: https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1033.html (last accessed: 26.08.2022).

139. Aslan H. Dynamics of labor migration in the Gulf region. *MENA affairs*: web-site. URL: https://menaaffairs.com/dynamics-of-labor-migration-in-the-gulf-region/ (last accessed: 29.06.2022).

140. Awad M. UAE boosts diplomatic presence in Europe. *The National News:* web-site. URL: https://www.thenationalnews.com/uae/government/uae-boosts-diplomatic-presence-in-europe-1.292926 (last accessed: 16.11.2021).

141. Bachrach P., Baratz Morton S. Decisions and Nondecisions: an analytical framework. *The American Political Science Review*. 1963. №57 (3), P. 632–642. doi:10.2307/1952568.

142. Battaloglu N. The GCC States' Russian Dilemma. *Politics today*: web-site. URL: https://politicstoday.org/the-gcc-states-russian-dilemma/ (المراجعة: 08.05.2022).

143. Behr T., Saskia van Ganugten M. EU trade relations with Gulf region. Facts, figures and latest developments. *Middle East Institute*: web-site. URL https://www.mei.edu/publications/can-new-eu-strategy-bring-eu-and-gulf-actors-closer-together (last accessed: 22.05.2022).

144. Bianco C. A Gulf apart: how Europe can gain influence with the Gulf Cooperation Council. *European Council on Foreign Relations*: web-site. URL: https://ecfr.eu/publication/a_gulf_apart_how_europe_can_gain_influence_with_gulf_cooperation_council/ (last accessed: 03.11.2021).

145. Bin Nahar N. Mapping European leverage in the MENA region. *European Council on Foreign Relations*: web-site. URL: https://ecfr.eu/special/mapping_eu_leverage_mena/qatar (last accessed: 21.11.2021).

146. Bjola C. Public diplomacy and the next digital disruption: non-fungible tokens (NFTS). *USC Center on public diplomacy*: web-site. URL: https://uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-and-next-digital-disruption-non-fungible-tokens-nfts (last accessed:26.08.2022).

147. Candace L. Alkandari Kh. The Influence of Culture and Infrastructure on CSR and Country Image: the Case of Kuwait. *Public relations review.* 2019. №45. 10 p.

148. Carr E. H. The Twenty Years' Crisis 1919–1939: an introduction to the study of international relations. Basingstoke: Macmillan, 1983. P.132–141.

149. Chandrasekaran R. In the UAE, the United States has a quiet, potent ally nicknamed Little Sparta. *The Washington Post:* web-site. URL: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/in-the-uae-the-united-states-has-a-quiet-potent-ally-nicknamed-little-sparta/2014/11/08/3fc6a50c-643a-11e4-836c-83bc4f26eb67_story.html (last accessed: 21.04.2021).

150. Cherkaoui T. Qatar's public diplomacy, international broadcasting and the Gulf Crisis. *Rising Powers Quarterly.* 2018. Vol. 3, № 3. P. 127–149.

151. Chong A. Small state soft power strategies : virtual enlargement in the cases of the Vatican City State and Singapore. *Cambridge review of international affairs.* 2010. 23 (3). P. 383–405.

152. Colombo S. EU–GCC relations and the risk of irrelevance. *Turkish policy quarterly*. 2017. P. 61–69.

153. Coruzzi D. Qatar: Football as Soft Power. *Columbia Political Review:* web-site. URL: http://www.cpreview.org/blog/2013/02/qatar-football-as-soft-power (last accessed: 21.12.2021).

154. Crow R. M. Strategies of Public Diplomacy: an Assessment of the Current U.S. Public Diplomacy Strategy in Light of a Directional, Elite-Oriented Model and Two Historical Cases. Massachusetts Institute of Technology. 2003. 105 p. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/4414274.pdf (last accessed: 28.12.2021)

155. Cull N. J. Public diplomacy before Gullion: the evolution of a phrase. *USC Center on public diplomacy*: веб-сайт. URL: https://uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase (last accessed:26.08.2022).

156. Cull N. J. Public diplomacy: foundations for global engagement in the digital age. UK: Polity Press. 2019. 272 p.

157. Cull N. J. Public Diplomacy: Taxonomies and Histories. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 2008. №616(1), P. 31–54. DOI:10.1177/0002716207311952.

158. Cultural diplomacy. *Office of Public and Cultural Diplomacy*: web-site. URL: https://opcd.ae/about-opcd/cultural-diplomacy/ (last accessed: 05.04.2021).

159. Cultural instigators. *Qatar Museums*: web-site. URL: https://www.qm.org.qa/en/about-us (last accessed: 02.04.2021).

160. Department of Europe Affairs. *Ministry of Foreign Affairs of Kuwait*: web-site. URL: https://www.mofa.gov.kw/en/europe/ (last accessed: 04.11.2021).

161. Department of European Affairs. *Ministry of Foreign Affairs of the State of Qatar*: web-site. URL: https://mofa.gov.qa/en/the-ministry/organizational-structure/departments/department-of-european-affairs (last accessed: 23.11.2021).

162. Divided Gulf. The Anatomy of a Crisis / ed. Krieg A. Palgrave Macmillan. 2019. 281 p.

163. Eggeling K. A. Cultural diplomacy in Qatar: between 'virtual enlargement', national identity construction and elite legitimation. *International Journal of Cultural Policy*. 2017. 15 p. URL: https://research-repository.st-andrews.ac.uk/bitstream/handle/10023/16095/Eggeling_2017_IJCP_CulturalDiplomacy_AAM.pdf?sequence=1&isAllowed=y (last accessed: 22.05.2022).

164. El-Mahmah A. Economic Update: Population and Labour. NBK Economic Research Department. 2021. 3 p.

165. Esraa I. Mohammed bin Rashid, Mohamed bin Zayed approve new National Agenda, strategic projects for next 50 years. *Emirates News Agency:* web-site. 2021. https://wam.ae/en/details/1395302913182 (last accessed: 20.04.2021).

166. EU trade relations with Gulf region. Facts, figures and latest developments. *European Commision*: web-site. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/gulf-region_en (last accessed: 22.05.2022).

167. Fitzpatrick K. Public diplomacy in the public interest. *The Journal of public interest communications.* 2017. №1 (1). P. 78–93. DOI:10.32473/jpic.v1.i1.p78.

168. Foreign policy of the State of Kuwait. *The Daily Star:* web-site. URL: https://www.thedailystar.net/supplements/kuwait-national-day/foreign-policy-the-state-kuwait-1537060 (last accessed: 04.11.2021).

169. Fostering clean energy partnerships. *The EU-GCC Clean Energy Technology Network*: web-site. URL: https://www.eugcc-cleanergy.net (last accessed: 22.05.2022).

170. Galeeva D. Gulf States' Perspectives on the Russo-Ukrainian Conflict. *Gulf International Forum*: web-site. URL: https://gulfif.org/gulf-states-perspectives-on-the-russo-ukrainian-conflict/ (last accessed: 08.05.2022).

171. Gamlen A. Diaspora Engagement Policies: what are they, and what kinds of states use them? Working Paper № 32. *Centre on Migration, Policy and Society, University of Oxford*. 2006. 31 p.

172. Ghabra Sh. The Iraqi Occupation of Kuwait: An Eyewitness Account. *Journal of Palestine Studies*. 1991. №20. P. 112–125.

173. Ghafar A., Colombo S. Conclusion: EU-GCC Relations at a Crossroads. *The European Union and the Gulf Cooperation Council. Contemporary Gulf Studies*. Palgrave Macmillan, 2021. P. 239–244.

174. Ghafar A., Colombo S. EU-GCC Relations: the path towards a new relationship. *Konrad Adenauer Stiftung Regional Programme Gulf State*. 2020. 8 p. URL: https://www.kas.de/documents/286298/8668222/200401+Policy+Report+No+2+GCC-EU+Path+towards+a+New+Relationship.pdf/25e95278-7689-2ec2-0b14-e27197b49969?version=1.1&t=1585898593194 (last accessed: 24.11.2021).

175. Gilboa E. Public diplomacy. *The International Encyclopedia of Political Communication* / general edition G. Mazzoleni. John Wiley and Sons, 2015. P. 1–9. doi:10.1002/9781118541555.wbiepc232

176. Global Soft Power Index. *Brand Finance.* 2021. 122 p.

177. Gökalp D. The UAE's Humanitarian Diplomacy: Claiming State Sovereignty, Regional Leverage and International Recognition. *Chr. Michelsen Institute*. 2020. 11 p. URL: https://www.cmi.no/publications/7169-the-uaes-humanitarian-diplomacy-claiming-state-sovereignty (last accessed: 29.06.2022).

178. Granado G. Strong small state diplomacy: a case study of how Qatar used power well. *Academia*: web-site. URL: https://www.academia.edu/3278129/Strong_Small_State_Diplomacy_A_Case_Study_of_How_Qatar_Used_Power_Well (last accessed: 27.03.2021).

179. Guide book on laws and decisions organizing the charity work activities and organizations in Kuwait. *Ministry of social affairs and labor of the State of Kuwait.* 2017. 88 p.

180. Gulenko V. Conventional diplomacy vs digital reality. *UA: Ukraine Analytica.* Kyiv, 2020. № 2(20), P. 11–18.

181. Hayden C. Managing narratives versus building relations. *Routledge handbook of media, conflict and security*. Routledge, 2016. P. 142–155. DOI: 10.4324/9781315850979.ch11.

182. Hellyer H. How the Arab World Is Responding to the War in Ukraine. *Time*: web-site. URL: https://time.com/6155374/arab-world-reactions-ukraine/ (last accessed: 08.05.2022).

183. Hocking B. Rethinking «New» Public Diplomacy. *The New Public Diplomacy.* 2015. P. 28–43. DOI: 10.1057/9780230554931_2.

https://www.aljarida.com/articles/1648751359602147000/ (last accessed: 08.05.2022).

184. Hudhaifa E. Gulf States mum on Russo-Ukrainian war. *The Medialine*: web-site. URL: https://themedialine.org/by-region/gulf-states-mum-on-russo-ukrainian-war/ (last accessed: 15.06.2022).

185. Khader B. The European Union and the Gulf Cooperation Council in a changing environment. *European Institute of the Mediterranean:* web-site. URL: https://www.iemed.org/publication/the-european-union-and-the-gulf-cooperation-council-in-a-changing-environment/ (last accessed: 03.11.2021).

186. Khurma M. Ukraine, Russia and the Arabs. *Wilson Center*: web-site. URL: https://www.wilsoncenter.org/article/ukraine-russia-and-arabs (last accessed: 08.05.2022).

187. Kim H. Bridging the Theoretical Gap between Public Diplomacy and Cultural Diplomacy. *The Korean Journal of International Studies*. Vol. 15, №2. P.293–326.

188. Kourgiotis P. Moderate Islam Made in the United Arab Emirates: Public Diplomacy and the Politics of Containment. *Religions*. 2020. 17 p. URL: https://www.mdpi.com/2077-1444/11/1/43 (last accessed: 19.04.2021).

189. Krzymowski A. Role and Significance of the United Arab Emirates foreign aid for its soft power strategy and sustainable development goals. *Social sciences*. 2022. Vol 11, №48. 18 p.

190. Kuwait Oil. *Worldometer*: web-site. URL: https://www.worldometers.info/oil/kuwait-oil/ (last accessed: 05.09.2022).

191. Kuwait reports high number of undocumented domestic workers. *Migrant-rights*: web-site. URL: https://www.migrant-rights.org/2022/04/kuwait-reports-high-number-of-undocumented-domestic-workers/ (last accessed: 29.06.2022).

192. Kuwait voluntary national review 2019. *United Nations Department of economic and social affairs*: web-site. URL: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/23384Kuwait_VNR_FINAL.PDF (last accessed: 29.06.2022).

193. Learn diplomatic skills to solve education challenges and stand out as a leader. *Center for Education Diplomacy:* web-site. URL: www.educationdiplomacy.org (last accessed: 15.09.2021).

194. Legrenzi M. The GCC and the International Relations of the Gulf: Diplomacy, Security and Economic Cooperation in a Changing Middle East. I.B. Tauris. 2015. 200 p.

195. Leonard M., Stead C., Smewing C. Public Diplomacy. London: Foreign Policy Centre, 2002. 183 p.

196. Mahdi Kh. New Kuwait 2035, Kuwait national development plan. Kuwait direct *investment authority:* web-site. URL: https://kif.kdipa.gov.kw/wp-content/uploads/khalid-mahdi-english.pdf (last accessed: 29.06.2022).

197. Manheim J. B. Strategic Public Diplomacy and American Foreign Policy. The Evolution of Influence. Oxford University Press, 1994. 224 p.

198. Manor I. The digitalization of public diplomacy. Oxford: Palgrave Macmillan, 2019. 356 p.

199. Melissen J. The new public diplomacy. Soft power in international relations. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2005. 246 p. URL: https://culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/soft_power/The_New_Public_Diplomacy.pdf (last accessed:26.08.2022).

200. Melissen J. Public diplomacy between theory and practice. *First Madrid conference on public diplomacy*: materials of the conference. Madrid: Spanish Ministry of Foreign Affairs' Diplomatic School, 2006. P 1–6. URL:

https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20061200_cdsp_paper_melissen.pdf (last accessed:26.08.2022).

201. Melissen, J. The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice. *The New Public Diplomacy*. 2005. P. 3–27. doi:10.1057/9780230554931_1.

202. Mitchell J. S. Transnational identity and the Gulf crisis: changing narratives of belonging in Qatar. *International Affairs*. 2021. Vol. 97, issue 4. P. 929–944. URL: https://academic.oup.com/ia/article/97/4/929/6314271 (last accessed: 24.12.2021).

203. Nye J. S. Public Diplomacy and Soft Power. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 2008. №616 (1). P. 94–109. doi:10.1177/0002716207311699.

204. Nye J. S. Soft Power and Public Diplomacy Revisited. *The Hague Journal of Diplomacy*. 2019. №14 (1-2). P. 7–20. doi:10.1163/1871191x-14101013.

205. Objectives and Mission of the Government Communications Office of the State of Qatar. *Government Communications Office*: web-site. URL: https://www.gco.gov.qa/en/about-the-gco/objective-and-mission/ (last accessed: 02.04.2021).

206. Oweidat N. The Russian Propaganda in Arabic hidden from the West. *Fikra forum*: web-site. URL: https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/russian-propaganda-arabic-hidden-west (last accessed: 22.06.2022).

207. Paczynska A. Kuwaiti Humanitarianism: The History and Expansion of Kuwait's Foreign Assistance Policies. *The Stimson Center:* web-site. URL: https://www.stimson.org/2017/kuwaiti-humanitarianism-history-and-expansion-kuwaits-foreign-assistance-policies/ (last accessed: 02.12.2020).

208. Pamment J. New public diplomacy in the 21st Century. A comparative study of policy and practice. Oxon: Routledge, 2012. 165 p.

209. Promoting Global Peace and Prosperity, UAE Policy for Foreign Assistance 2017 - 2021. Ministry of foreign affairs and international cooperation of the United Arab Emirates. 2017. 33 p. URL: https://www.mofaic.gov.ae/-/media/Foreign%20Aids/En/UAE%20Policy%20for%20Foreign%20Assistance%202017-2021 (last accessed: 29.12.2021).

210. Public diplomacy, building bridges between the European Union and the rest of the world. *European Union External Action*: web-site. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/public-diplomacy_en (last accessed: 30.05.2022).

211. Pygmy with the punch of a giant. *The Economist*: web-site. URL: https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2011/11/05/pygmy-with-the-punch-of-a-giant (last accessed: 02.04.2021).

212. Qadri M. The UAE's Kafala System: Harmless or Human Trafficking. *Carnegie endowment for international peace*: web-site. URL: https://carnegieendowment.org/2020/07/07/uae-s-kafala-system-harmless-or-human-trafficking-pub-82188 (last accessed: 29.06.2022).

213. Qatar Economic Indicators. *Moody's Analytics*: web-site. URL: https://www.economy.com/qatar/indicators#ECONOMY (last accessed: 02.04.2021).

214. Qatar National Vision 2030. General Secretariat for Development Planning, 2008. 34 p. URL: https://www.gco.gov.qa/wp-content/uploads/2016/09/GCO-QNV-English.pdf (last accessed: 02.04.2021).

215. Qatar population (live). *Worldometers*: web-site. URL: https://www.worldometers.info/world-population/qatar-population/ (last accessed: 02.04.2021).

216. Qatar's Ambassador Praises Development of Qatar – Ukraine Relations. *Ministry of Foreign Affairs of Qatar*: web-site. 2021. URL: https://www.mofa.gov.qa/en/all-mofa-news/details/1442/07/04/qatar%27s-ambassador-praises-development-of-qatar-ukraine-relations (last accessed: 26.11.2021).

217. Ross C. Pillars of public diplomacy, grappling with international public opinion. *School of media and communication*: web-site. URL: https://universityofleeds.github.io/philtaylorpapers/vp017ee0.html (last accessed: 26.08.2022).

218. Rugh W. American soft power and public diplomacy in the Arab world. *Palgrave Communications*. 2017. №3. P.5. DOI: https://doi.org/10.1057/palcomms.2016.104

219. Rusova O. Cyber Diplomacy: an Intangible Reality or a Fait Accompli? *UA: Ukraine Analytica.* Kyiv, 2020. № 2(20), P. 26–33.

220. Russia–Ukraine: where do Arabs stand? *Arab News YouGov poll*: web-site. URL: https://www.arabnews.com/UkrainePoll (last accessed: 13.06.2022).

221. Satloff R. Why Arab Allies Don't Trust the US on Ukraine. *WSJ*: web-site. URL: https://www.wsj.com/articles/arab-allies-dont-trust-the-us-ukraine-middle-east-resolve-russia-ukraine-arms-sales-saudi-arabia-uae-united-arab-emirates-libya-egypt-iraq-iran-nuclear-deal-jcpoa-2015-israel-11649446410 (المراجعة: 08.05.2022).

222. Seib Ph. Conclusion: the task for policy makers. *Towards a new public diplomacy.* New York: Palgrave Macmillan, 2009. P. 239–246. DOI: 10.1057/9780230100855_12.

223. Seib Ph. Connecting public diplomacy and policy. *Layalina Productions*. 2009. Vol. 1, №5, 3 p. URL: http://www.layalina.tv/publications/perspectives/connecting-public-diplomacy-policy-philip-seib/ (last accessed: 26.08.2022).

224. Sengupta K. GCC Outbound Travel Market Report. Dubai. 2018. 37 p. URL: https://www.e-unwto.org/pb-assets/unwto/presentation_webinar_GCC.pdf. (last accessed: 18.09.2021).

225. Shahrour K. The evolution of Emirati foreign policy (1971–2020): the unexpected rise of a small state with boundless ambitions. *States and Societies in the Gulf Monarchies*. 2020. 19 p.

226. Sheikh Mohammed launches UAE Soft Power Council. *The National Gulf News:* web-site. URL: https://www.thenationalnews.com/uae/government/sheikh-mohammed-launches-uae-soft-power-council-1.58063 (last accessed: 24.04.2021).

227. Snow N., Cull N. Routledge Handbook of Public Diplomacy. Edition 2. Routledge, 2020. 121 p. URL: https://www.academia.edu/45041291/2020_Routledge_Handbook_of_Public_Diplomacy_Preface_Introduction_Sample_Chapter_ c. 12.

228. Sulaib F. Kuwaiti Policy toward the Qatar Crisis. *Middle East Policy*. 2020. Vol. 27, Issue 3. P. 46–60. URL: https://eds-p-ebscohost-com.eres.qnl.qa/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=6487fa18-9df1-4715-b359-0992f92d456b%40redis (last accessed: 29.12.2021).

229. Tank P., Palik J., Jensehaugen J., Harpviken K. Transactional Engagements: Middle Eastern Responses to the Ukrainian War. *Prio Blogs*: web-site. URL:

https://blogs.prio.org/2022/03/transactional-engagements-middle-eastern-responses-to-the-ukrainian-war/ (last accessed: 08.05.2022).

230. The Annual Statistical Book 2014–2015. Kuwait : Research, Studies and Planning Department of the NCCAL of Kuwait. 2016, 140 p.

231. The Diplomacies of Small States / ed. Cooper A. F., Shaw T. M. Palgrave Macmillan. 2009. 291 p.

232. The Gulf Cooperation Council Charter. *Gulf Cooperation Council*: web-site. URL: https://www.gcc-sg.org/en-us/AboutGCC/Pages/Primarylaw.aspx (last accessed: 24.12.2021).

233. The independent resource on global security. *Stockholm international peace research institute*: web-site. URL: https://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_values.php (last accessed: 08.05.2022).

234. The revised long-term comprehensive development strategy for the GCC States 2010–2025. *Spanish Institute for Strategic Studies*: web-site. URL: https://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/Consejo_de_Cooperacion_del_Golfo-Term_Comprehensive_Development_Strategy_For_the_GCC_States_2010_-_2025.pdf (last accessed: 12.07.2022).

235. The Strategic Plan for Improving the Performance of the National Council for Culture, Arts and Literature 2015–2020. Kuwait : Openness to horizon (2d edition), 2015. 92 p.

236. The UAE Soft Power Strategy. *The United Arab Emirates' Government portal:* web-site. URL: https://u.ae/en/about-the-uae/strategies-initiatives-and-awards/federal-governments-strategies-and-plans/the-uae-soft-power-strategy (last accessed: 24.04.2021).

237. The UAE's aid to foreign countries. *The United Arab Emirates' Government portal:* web-site. URL: https://u.ae/en/information-and-services/charity-and-humanitarianwork/the-uae-aid-to-foreign-countries (last accessed: 19.04.2021).

238. The Ukraine War: The Arab World is Not Immune. / Ghazal A. and others. *Arab Center Washington DC*: web-site. URL: https://arabcenterdc.org/resource/the-ukraine-war-the-arab-world-is-not-immune/ (last accessed: 08.05.2022).

239. The Year of Tolerance in the UAE: web-site. URL: https://www.theyearoftolerance.ae/en/about (last accessed: 19.04.2021).

240. Tuch Hans N. Communicating with the World, US public diplomacy overseas. New York: St. Martin's Press, 1990. 237 p.

241. Turak N. European Union to open its third Gulf delegation in Kuwait amid mutual interests over Iraq, Qatar. *CNBC:* web-site. URL: https://www.cnbc.com/2018/12/06/european-union-to-open-its-third-gulf-delegation-in-kuwait.html (last accessed: 03.11.2021).

242. UkraineInvest and MFA strengthen the cooperation for attracting foreign investments. *UkraineInvest:* web-site. URL: https://ukraineinvest.gov.ua/uk/news/ukraineinvest-та-мзс-посилюють-співпрацю-для-залу/ (last accessed: 01.05.2021).

243. Ulrichsen K. C. Cultural and Religious Diplomacy as Soft Power in EU–GCC Relations. *The European Union and the Gulf Cooperation Council. Contemporary Gulf Studies*. Palgrave Macmillan, 2021. P.57–78.

244. Ulrichsen K. The GCC and the Russia-Ukraine crisis. *Arab Center Washington DC*: web-site. URL: https://arabcenterdc.org/resource/the-gcc-and-the-russia-ukraine-crisis/ (last accessed: 08.05.2022).

245. United Arab Emirates population statistics. *Global media insight*: web-site. URL: https://www.globalmediainsight.com/blog/uae-population-statistics/#demographics (last accessed: 29.06.2022).

246. United Arab Emirates. *National Media Council*. 2017. 105 p.

247. US or Russia? Ukraine crisis poses dilemma for wealthy Gulf. *The Economic times*: web-site. URL: https://economictimes.indiatimes.com/news/international/world-news/us-or-russia-ukraine-crisis-poses-dilemma-for-wealthy-gulf/articleshow/89847637.cms (last accessed: 08.05.2022).

248. Wallace P., Foxman S. What is making one of the richest countries even richer. *Bloomberg*: web-site. URL: https://www.bloomberg.com/news/features/2022-04-29/war-in-ukraine-is-making-qatar-even-richer-as-europe-ditches-russian-gas#:~:text=Hosting%20the%20football%20World%20Cup,the%20Gulf%20state%20real%20influence (last accessed: 08.05.2022).

249. Waller J. The public diplomacy reader. Washington: Institute of world politics press, 2007. 515 p. URL: https://www.academia.edu/11035481/The_Public_Diplomacy_Reader_2007_ (last accessed: 26.08.2022).

250. Welcome to Qatar Foundation. *Qatar Foundation*: web-site. URL: https://www.qf.org.qa (last accessed: 02.04.2021).

251. What the Russian war in Ukraine means for the Middle East / Hamzawy A. and others. *Carnegie Endowment for International Peace*: web-site. URL: https://carnegieendowment.org/2022/03/24/what-russian-war-in-ukraine-means-for-middle-east-pub-86711 (last accessed: 08.05.2022).

252. Zemzyulina N., Zakharchenko M. Institunalization of public diplomacy: world and Ukrainian experience. *International relations: theory and practical aspects*. 2021. №8. P. 8–22. URL: http://international-relations.knukim.edu.ua/article/view/248185/248545 (last accessed: 26.08.2022).

253. إنفوجرافيك.. العلاقات الكويتية مع روسيا وأوكرانيا. *الخليج أونلاين*: موقع إلكتروني. الرابط: shorturl.at/aegHW (المراجعة: 08.05.2022).

254. الحسبة الكويتية في الحرب الأوكرانية، ارتفاع أسعار النفط وزيادة التضخم. *الرأي*: موقع إلكتروني. الرابط: https://www.alraimedia.com/article/1576264/محليات/لقاءات-وتحقيقات/الحسبة-الكويتية-في-الحرب-الأوكرانية-ارتفاع-أسعار-النفط-وزيادة-التضخم (المراجعة: 08.05.2022).

255. سليمان إبراهيم العسكري، أحمد حسن خضر. الكويت والتنمية الثقافية: مسيرة المجلس الوطني للثقافة والفنون والآداب في ربع القرن. الكويت، ١٩٩٨. ٢٢٣ ص.

256. مجد الهاشمي. الاعلام الدبلوماسي والسياسي. دار أسامة للنشر والتوزيع. الأردن، عمان. 2015. 240 ص.

257. مصالح متشابكة. كيف ستتعامل دول الخليج مع حرب روسيا وأوكرانيا. *الخليج أونلاين*: موقع إلكتروني. الرابط: https://alkhaleejonline.net/سياسة/مصالح-متشابكة-كيف-ستتعامل-دول-الخليج-مع-حرب-روسيا-وأوكرانيا؟ (المراجعة: 08.05.2022).

258. منسى سالم. من غزو الكويت إلى الأزمة الأوكرانية... 32 سنة تراجع. *العربية*: موقع إلكتروني. الرابط: https://www.alarabiya.net/politics/2022/03/01/-سنة-32-الأوكرانية-الأزمة-الى-الكويت-غزو-من (المراجعة: 08.05.2022).

259. هزاع أحمد المنصوري. دور السياسة الخارجية الإماراتية في المحافل الإقليمية والدولية. أبوظبي: وزارة الثقافة والشباب وتنمية المجتمع. 2013. 155 ص.

260. هيئة الاستثمار: استثماراتنا في روسيا وأوكرانيا لا تذكر. *الجريدة*: موقع إلكتروني. الرابط: